

ప్రథమముద్రణ : 1976

ప్రతులు : 1,000

వెల : రూ. 20-00

ప్రతులు :

- (1) జి. లక్ష్మమ్మ.
18-1-899, భవానీ నగర్.
తిరుపతి.
- (2) నవోదయ పబ్లిషర్స్.
ఏలూరు రోడ్డు,
విజయవాడ-2.
- (3) బంగోరె బుక్స్.
నెల్లూరు-4.

జి. లక్ష్మమ్మ
భవానీ నగర్
తిరుపతి

A (C No) 111 76

A-6140

ముద్రణ :

ప్రీడమ్ ప్రెస్.
188-ఏ, టి. హెచ్. రోడ్డు,
మద్రాసు-21.

అంకితము

స్వర్గస్తుడైన మా నాన్న
గూడూరు నాగప్ప
సర్వాత్మనా నేవించి తరించిన
కడపజిల్లా తాతిరెడ్డిపల్లె నిలయుడగు
కోదండరామస్వామికి.

ప్రణుతి

శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయములో తెలుగు ఎం. ఏ., ఫైనల్ విద్యార్థులకు ప్రధాన దాక్షిణాత్య భాషలైన తమిళ, కన్నడ. తెలుగు, మలయాళ సాహిత్యములకు సంబంధించిన తులనాత్మక పరిశీలనమును పాఠ్యాంశముగ 1968 లో నిర్ణయించడమైనది. ఈ అపూర్వ పాఠ్యాంశ నిర్ణయమునకు ప్రధానకారకులైన ఆచార్య జి. ఎన్. రెడ్డిగారు, బోధనా సామగ్రి అరకొరగా లభిస్తున్న సంధిదశలో ఒక ప్రణాళికను రూపొందించుకొని, ప్రశంస నీయమైన పరిశోధక వ్యాసములను 'ఆంధ్రప్రభ' దినపత్రికలో వెలువరించి 1969-71 మధ్య కాలములో ఎం. ఏ.. తెలుగు విద్యార్థులకు బోధించి మార్గదర్శకులైన ఆచార్య తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్యగారు ఈ రచనకు ప్రేరేపకులు.

దాక్షిణాత్య సాహిత్యముల తులనాత్మక పరిశీలనమునకు సంబంధించిన వివిధాంశములపై నాల్గు సంపుటములను రచింప ప్రణాళికను నిర్దము చేసికొనినపుడు ఆ ప్రణాళికను ఆమోదించడమేకాక ఈ మొదటి సంపుటపు వ్రాతప్రతిని ఒపికతో అమూలాగ్రముగ చూచి అమూల్యములగు సలహాల నందించి, శిష్యవాత్సల్యముతో 'ప్రవేశిక'ను సమకూర్చి, అశీఘ్న లందించి, సర్వవిధముల ప్రోత్సహించిన గురువర్యులు ఆచార్య జి. ఎన్. రెడ్డిగారికి నా నమస్సుమాంజలి.

'ముందు మాట'తో ఈ గ్రంథమునకు విలువను, విషయమునకు గౌరవమును పెంచిన మాన్యమిత్రులు ఆచార్య తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్యగారికి నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాభి వందనములు.

దాక్షిణాత్య సాహిత్య సమీక్ష (మొదటి సంపుటము) రచనా సందర్భములో అందు బాటులోని సర్వమూలాధారములను (Sources) వినియోగించుకున్నాను. ఉపయుక్త గ్రంథ రచయిత లందరికి నా ధన్యవాదములు.

'తెలుగులో హరికథా వాఙ్మయము' అను గ్రంథము లిఖితప్రతిని వినియోగించుకొనుటకు సహృదయతతో అవకాశమిచ్చిన మాన్యమిత్రులు ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారికి,

సుందర ముఖపత్ర రచనచేసిన మిత్రులు శ్రీ పి. సి. నరసింహారెడ్డిగారికి,

గ్రంథమును ఈ రూపమున ముద్రించి తోడ్పడిన ఫ్రీడంప్రెస్ అధినేత శ్రీబాలసుందరముగారికి. వారి నిబ్బందికీ,

నా నమస్సు మనస్సులు.

ఇంతకుపూర్వము నేను రచించి వెలువరించిన పరిశోధక గ్రంథములు ద్వీపద వాఙ్మయము, తెలుగు కావ్యావతారికలను ఆదరించి ప్రోత్సహించినట్లుగానే దాక్షిణాత్య సాహిత్య సమీక్ష (మొదటి సంపుటము)ను సహృదయ పాఠకలోకము ఆదరించి ప్రోత్సహించి మిగతా మూడు సంపుటముల పరిసమాప్తికి తోడ్పడుతుందని విశ్వసిస్తున్నాను.

తిరుపతి

30-7-76

}

డాక్టర్ జి. నాగయ్య.

ప్రవేశిక

సాహిత్యాధ్యయనంలో ముఖ్యమైన పద్ధతులు మూడు. ఒక సాహిత్యానికి చెందిన రచనల్లో ఏ రచనకు ఆ రచనను విడిగా చదివి స్వారస్యాన్ని గ్రహించడం ఒక పద్ధతి. ఇది సంప్రదాయకమూ, ప్రాచీనమూ. రెండవది చారిత్రక పద్ధతి. ఒక భాషలో వెలసిన సారస్వతాన్ని కాలక్రమ దృష్టితో పరిణామ స్వరూపాన్నీ, పూర్వాపర సంబంధాన్నీ విరూపించే విధానమే చారిత్రక పద్ధతి. మూడవది తులనాత్మక పద్ధతి. ఇరుగు పొరుగు భాషల్లో, లేదా భిన్నదేశాల్లో వెలసిన సాహిత్యాలను సరిపోల్చి, వాటిలోని సామ్యవైషమ్యాలను, పరస్పర ప్రభావాదులను, ప్రత్యేక లక్షణాలను పరిశీలించడమే తులనాత్మక పద్ధతి. ఈ పద్ధతి అర్వాచీనం. పాశ్చాత్య దేశాల్లో పాతికేళ్ళ నుండి ప్రాముఖ్యానికి వచ్చింది. మన దేశంలో తులనాత్మక పద్ధతికి ఇప్పుడిప్పుడే గుర్తింపు కలుగుతూ వుంది.

భారతీయ సాహిత్య విషయంలో తులనాత్మక పరిశీలనకు సాటి లేని ప్రాధాన్యం వుంది. అందుకు కారణాలు అనేకం. ముఖ్యంగా భారతీయ సాహిత్యాలన్నీ సంస్కృత వాఙ్మయ ప్రభావితాలే. ప్రపంచ భాషల్లో శిష్టసాహిత్యాన్ని పండించుకొన్న తొట్ట తొలిభాష సంస్కృతమే. భారతీయ సంస్కృతినీ, సాహిత్యాలనూ, జాతినీ, జాతిజీవితాన్నీ ప్రభావితం చేసిన భాషకూడా సంస్కృతమే. ద్రావిడాది సంస్కృతేతర భాషా సంస్కృతుల మీద ప్రసరించిన ప్రభావం ఎక్కువే అయినా అది ఏకోన్ముఖం కాదు. చాలావరకు పరస్పరం ఆదానప్రదానం. ఉత్తర దేశ భాషాసాహిత్యాలలో కూడా ద్రావిడ సంబంధ లక్షణాలు ఉన్నాయి. అతి ప్రాచీనకాలం నుండి భారతీయ సంగీత నాటక సాహిత్యాది సంప్రదాయ స్రవంతిలోని మార్గ, దేశి అనే రెండు పాయలు ఏర్పడడానికి

ఇదే కారణం. భారతీయులు భిన్నభాషా వ్యవహారాలయినా 'భారతీయత' అనే ముద్ర భారతీయ సాహిత్యాలన్నిటిలో ప్రతిబింబిస్తూ వుంది. ప్రాదేశికమైన విలక్షణత్వం కూడా ఆయా సాహిత్యాలలో లేకపోలేదు. ముఖ్యంగా దక్షిణదేశభాషా సాహిత్యాలలో కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలూ, సంప్రదాయాలూ కన్పిస్తాయి.

భారతీయ భాషా సాహిత్యాలను తులనాత్మకంగా పరిశీలించడంలో ప్రవేశమున్నవారు తక్కువ. పరిశ్రమ చేసినవారు అంతకన్న తక్కువ. తులనాత్మక సాహిత్యధ్యయనానికి భారతీయ విశ్వవిద్యాలయాల్లో తగిన గుర్తింపు రాలేదు. ఇట్టి లోటును కొంతవరకు పూరించడానికి, తులనాత్మక సాహిత్యధ్యయనం యొక్క ప్రాధాన్యాన్ని చాటడానికి, శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయం తెలుగుకాళంలో స్నాతకోత్తర పాఠ్య ప్రణాళికలో దక్షిణ దేశసాహిత్యాల తులనాత్మకాధ్యయనం 1968 లో ఒక అంశంగా నిర్ణయింపబడింది.

తులనాత్మక పద్ధతిలో భారతీయ సాహిత్యాలను అధ్యయనం చేయడం జాతినమైక్యతకూ, భావసమైక్యతకూ దోహదమవుతుంది. జాతి విధ్వంసక శక్తుల్ని పురికొల్పే 'దహన సంస్కారాన్ని' తొలగించి సహనసంస్కారాన్ని పెంపొందించే మానవత్వం ఇట్టిసాహిత్యధ్యయనం వల్ల సిద్ధిస్తుంది.

భారతీయ సాహిత్యాలను తులనాత్మకదృష్టితో పరిశీలించి రచింపబడిన గ్రంథాలు కూడా చాలా తక్కువ. తెలుగులో అట్టి గ్రంథాలు అసలే లేవు. ఆ లోటును కొంతవరకు తీర్చడానికి ఈ గ్రంథకర్త డాక్టర్ నాగయ్యగారు ప్రయత్నించినారు. వారి ప్రయత్నమూ, తత్ఫలితమూ ప్రశంసనీయం. పరిశోధనాపూర్వకమైన బోధనానుభవం గల రచయిత డాక్టర్ నాగయ్యగారు. విషయనేకరణలోనూ, విమర్శనాత్మక పరిశీలనలోనూ, విషయ వ్యక్తీకరణలోనూ రచయితకుగల ప్రావీణ్యం ప్రతి పుటలోనూ ప్రతిబింబిస్తుంది.

దాక్షిణాత్య సాహిత్యాలకు సంబంధించి తులనాత్మక సాహిత్య విమర్శ ప్రధానమైన ఈ గ్రంథం తెలుగులో మొట్టమొదటిదని చెప్పవచ్చు. ఇందులో గ్రహించిన శీర్షికలు మూడే అయినా తత్సంబంధమైన పరిశీలన సమగ్ర మనదగినంత విస్తృతమైంది. డాక్టర్ నాగయ్యగారి కై లిలోని సంక్షిప్తతా, సరళతా ప్రశంసనీయమైనవి. ఈ గ్రంథం ఇతర భాషలలోకి అనువదించదగింది కూడా. పరిశోధకసామర్థ్యమూ, పాండిత్యమూ గల డాక్టర్ నాగయ్యగారు ఇట్టి పద్ధతుల్లో మరికొన్ని గ్రంథాలను వెలువరించాలనీ, ఆ విధంగా వెలువరించినపుడు మన సాహిత్య విమర్శకుల్లో వారికి ఒక ప్రత్యేక స్థానం సిద్ధించగలదనీ నా నమ్మకం.

—జి. ఎన్. రెడ్డి,

ఆంధ్ర కాళాధ్యక్షులు

శ్రీవేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము

తిరువతి

26-7-1976

}

నందింధ బాంధవ్యములు, సుకరము లయిన రాకపోకలు—వీటి అన్నిటి పలితంగా దాక్షిణాత్య సాహిత్యములలో సమాన ధర్మములూ, ఆదానప్రదానములూ, పరస్పర ప్రభావోత్తేజనములూ ఉండడానికి మఱింతగా అవకాశం ఉండినది అన్న విషయం అందరూ అవశ్యం ఒప్పుకొని తీరవలసిన పరమనత్యం. కానీ, ప్రాంతీయావసరముల దృష్ట్యా, వివిధకాలములందలి ప్రజల అభిరుచుల దృష్ట్యా ఆయా సాహిత్యాలలో కొన్ని ప్రత్యేకతలూ చోటు తీసుకోక పోలేదు. వీటి అన్నిటిని గురించి తెలుసుకోవడం, తెలుసుకుని ఆనందించడం ఒక మధురమైన అనుభూతి. పరిమితమయిన ఒక పరిధిలో కూర్చుండి గుడుగుడు గుంచము లాడుతుండినవాడు అంతకంటే విశాలమయిన అవరణలో అడుగిడినప్పుడు అతని కన్నులు ఆశ్చర్యంతో విస్ఫూరితములై, హృదయంలో ఆనందం పరవళ్ళు తొక్కిలాంటి అనుభూతి అది. అంతకు ముందు ఎంత తల వగలగొట్టుకున్నా తేలని సంగతులు, ముడివిడని నమస్కాలు ఇట్టే తేలిపోవడమే కాక కొత్త సంగతులు ఎన్నో అనుభవానికి వచ్చి మాతనస్ఫూర్తి ఒకటి అతనికి యేర్పడుతుంది. తాను ఎంతో ఎదిగిన భావం ఒకటి మనసులో రూపుకట్టి, యింకా యింకా యెదగవలె నన్న కోరిక బలపడుతుంది, అలాంటి ఒక వినూత్న ప్రపంచంలోనికి ప్రవేశపెట్టి ఆనందాశ్చర్యనంభరితుల్ని చేస్తుంది. నవ్యపరిశోధకప్రచురణలు ప్రకటించిన 'దాక్షిణాత్య సాహిత్య సమీక్ష' అనే యీ గ్రంథం.

దాక్షిణాత్య సాహిత్యముల తులనాత్మక పరిశీలనాధ్యయనములు ఇటీవలి కాలంలో బాగా పుంజుకొని విజృంభిస్తున్నవి. ముఖ్యంగా స్వాతంత్ర్య ప్రాప్త్యనంతరం యివి బాషా విద్వాంసుల, పరిశోధకుల దృష్టిని విశేషంగా ఆకర్షిస్తున్నవి. తెలుగు సాహిత్యం ప్రాయీకంగా సంస్కృత మూలకం కావడంచేత తెలుగులో వెలసిన కావ్యాదులను సంస్కృతంతో పోల్చి భేదసాదృశ్యములను విరూపించే ప్రయత్నమే ఇటీవలి దాకా కూడా సాగుతూ వచ్చింది. ఇంకా సాగుతూ ఉంది కూడా. దాక్షిణాత్య సాహిత్యాలతో పోల్చి చూచే యత్నం అంతగా కనిపించదు. కానీ ఈ శతాబ్ది తొలి దశాబ్దులలో కొందరు విద్వాంసులు ఈ నంకకు కూడా తమ దృష్టిని మరలించి కొంత కృషి చేయక పోలేదు. వారిలో ప్రముఖంగా పేర్కొనదగినవారు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావు, శ్రీ డేకుమళ్ళ రాజగోపాలరావు, శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ, శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు, శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య ప్రభువులు. ఈ విషయంలో వారిని వేగుచుక్కలుగా పేర్కొనవచ్చును.

స్వాతంత్ర్యం ప్రాప్తించిన తరువాత భారతీయభాషల అభివృద్ధితై భారత ప్రభుత్వమువారిచే యేర్పాటు చేయబడిన కేంద్రసాహిత్య అకాడమీ చేపట్టిన కార్యక్రమాలవలన భారతీయ భాషలలో పరస్పరావగాహనకు ఎక్కువగా అవకాశం యేర్పడింది. వివిధ రాష్ట్రాలలో యేర్పడిన ప్రాంతీయ సాహిత్య అకాడమీల కృషి కూడా యీ విషయంలో తక్కువేమీ కాదు. వీటితోబాటు ద్రావిడభాషాశాస్త్రవేత్తల సంఘము (Dravidian Linguists Association) కూడా ద్రావిడభాషల ఛందస్సామ్యములను గురించి యిటీవల ఒక విద్వద్గోష్ఠి జరిపి తులనాత్మక పరిశీలనకు విశేషమయిన దోహదం కల్పించింది. విశ్వవిద్యాలయములు కూడా యీ విషయంలో శ్రద్ధ వహిస్తుండడం చాలా ముదావహ మయిన విషయం. ముఖ్యంగా శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయం ఈవిషయంలో తీసుకున్నచొరవ చాలా ప్రశంసింపదగింది. పరిశోధన పట్టములకై తులనాత్మక అధ్యయనములను సూచించడంతోబాటు 1968 లో తెలుగు యం. ఏ. పాఠ్య ప్రణాళికలో దాక్షిణాత్య సాహిత్యముల తులనాత్మకాధ్యయనమునకు స్థానం కల్పించిన ఆచార్య జి. యన్. రెడ్డిగారి విజ్ఞత, ముందుచూపు హర్షింపదగ్గది. తెలుగుదేశంలోని యే విశ్వవిద్యాలయం లోనూ యం. ఏ. స్థాయిలో యిలాంటి అవకాశం కల్పింపబడలేదు. ఇతర దాక్షిణాత్య రాష్ట్రాలలోని విశ్వవిద్యాలయాలు కూడా యీ విషయంలో యింకా ముందుకు రాలే దనే చెప్పాలి. శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయంలో కల్పింపబడిన యీ సదవకాశం విద్యార్థులలోనూ, విద్వాంసులలోనూ తులనాత్మకాధ్యయనంపట్ల ఆసక్తివీ, ఆభిమానమునూ కలిగించి యీ రంగంలో కొంత కృషి జరగడానికి తోడ్పడిందంటే అతిశయోక్తి కాదు. ఇలా సంస్థలు మాత్రమే కాక యీ రంగంలో పరిశ్రమించిన ప్రత్యేక వ్యక్తులు కూడా కొందరు ఉన్నారు. వారిలో ప్రముఖంగా పేర్కొన దగినవారు డా. చల్లా రాధాకృష్ణశర్మ, డా. తిమ్మావజ్ఞుల కోదండరామ శ్యు, డా. జి. నాగయ్య, డా. తూమాటి చౌణప్ప, శ్రీ కె. సర్వోత్తమన్, డా. తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావు, డా. చన్నాప్రగడ తిరుపతి రావు, డా. ఆర్వీ. యన్. సుందరం, శ్రీ ముదునూరి జగన్నాథరాజు ప్రభృతులు. ఈ యిరు తెలుగు లయిన సమష్టి కృషి ఫలితంగా యీనాడు యీ రంగంలో గణనీయమయిన వస్తు సామగ్రి లభిస్తున్నది. మిత్రులు డా. జి. నాగయ్యగారు రచించిన 'దాక్షిణాత్య సాహిత్య సమీక్ష' అనే యీ గ్రంథం ఇంతకు ముందు ఈ రంగంలో జరిగిన కృషిని సర్వమూ పుక్కిలించిన చక్కని రచన. కట్టుదిట్టముగా, శాస్త్రీయముగా విర్వహించిన పరిశోధనాత్మక రచన, 1972 నుండి శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వ

విద్యాలయంలో తెలుగు యం. ఏ. విద్యార్థులకు పాఠ్యాంశముగా దాక్షిణాత్య సాహిత్యములను గురించి బోధించి గడించిన అధ్యాపనానుభవమే వారి యీ రచనకు గల ఆధికారము.

డా. నాగయ్య మంచి పరిశోధకుడు. ద్వీపదవాఙ్మయము, తెలుగు కావ్యావ తారికలు అన్న గ్రంథముల మూలమున పండితలోకమునకు ఇదివఱకే పరిచితుడు. విస్తారమయిన గ్రంథావలోకనము, అవలోడనము, ఉపయుక్తాంశముల క్రోడీకరణము, వానిని సమన్వయపఱచుటలో రాగద్వేషములకు అతీతమయిన సమదృష్టి, పారభూతమయిన సంగ్రహరచన, నిర్ణయములలో నిబ్బరము, విర్ణిద్రత—ఇవి మంచి పరిశోధకునికి ఉండవలసిన గుణవిశేషము లగుచో అవి డా. నాగయ్యలో మెండుగా విండి యున్నవనియే చెప్పవలెను. అతడు అనవసరమయినది వ్రాయడు. అవసర మయినది వదిలిపెట్టడు. పులుముడు ఆతనికి నచ్చదు. మాటలో యెంతో రచనలో కూడ అంత నిదానము గల నిక్కచ్చి మనిషి. వట్టు కత్తిరించినట్లు షట్టసంగా, ముక్తసరిగా రాయడం అతడు నేర్చిన నేర్పు. ఈ అన్ని లక్షణము లనూ అతని యీ గ్రంథంలో చూడవచ్చు.

దాక్షిణాత్య సాహిత్యసమీక్ష అన్న యీ గ్రంథంలో మూడు విపులము లయిన వ్యాసములు ఉన్నవి. అవి రామకథ—రంగనాథ కంబరామాయణములు, దాక్షిణాత్య సాహిత్యములు—దేశి, యక్షగానములు—ద్రావిడ దృశ్యరీతులు అను నవి. ప్రథమవ్యాసంలో సంస్కృత, ప్రాకృత, జై న, బౌద్ధ సారస్వతములలోను, భారతీయ, భారతీయేతర భాషలలోను గల రామకథాస్వరూప స్వభావములను సంగ్రహంగా తెలిసి పిదప తెలుగులోని రంగనాథ రామాయణమునకు, తమిళములోని కంబరామాయణమునకు కల సామ్య వై షమ్యములను గురించి విపులంగా సమీక్ష చేయబడింది. కాండము వారీగా యీ రెండు రామాయణములలోని వివిధ ఘట్టము లలో కల సామ్య వై షమ్యములను చర్చించడంతోబాటు అక్కడక్కడా యితర రామాయణములతో వాటికి గల సంవాదములను కూడా ప్రస్తావించడం జరిగింది. ఈ రెండు రామాయణములను గురించి తెలుగులో తులనాత్మక పరిశీలన చేసిన తొలి ప్రయత్న మిది. దాక్షిణాత్యసాహిత్యములు - దేశి అన్న రెండవ వ్యాసంలో మార్గ - దేశి భేదములు. దేశి విర్వచనం, తమిళం, కన్నడం, తెలుగు, మలయాళం అన్న ప్రధాన దాక్షిణాత్య భాషలలోని దేశికవిశిష్ట స్వరూపం, దేశిసాహిత్య ప్రక్రియలు, దేశ్యపదవిభాగం, దేశ్యబృందస్పామ్యములు అన్న ప్రధాన శీర్షికలకింద

విపులమయిన సమీక్ష చేయబడింది. యక్షగానములు - ద్రావిడ దృశ్యరీతులు అన్న తుదివ్యాసంలో తెలుగులో యక్షగానముల ఆవిర్భావ వికాసములు, వాటిలో కవి పించే ప్రబంధానుకరణ, మార్గ నాటక ప్రభావములు చర్చించి - తమిళ కన్నడము లందలి యక్షగానములను గూర్చి ప్రస్తావించి, వాటికి వీధినాటకములు, కురవంజి నాటకములు, మలయాళములోని కథకళి ప్రదర్శనములు, బొమ్మలాటలు, హరి కథలు, జంగమకథలు, బుర్రకథలు—మొదలగువాటితో గల సామ్య వైధర్యములను సమీక్షించి తుదివి యక్షగానమునకు గల వైశిష్ట్యమును విరూపించినారు. దాక్షిణాత్య సాహిత్యములకు సంబంధించి సమీక్షకు చేపట్టిన మూడు ప్రధాన విషయములకు సంబంధించిన సమగ్రమయిన శాస్త్రీయమయిన చర్చ యందులో సమర్థంగా విర్వహించబడింది. ఆయా విషయములకు సంబంధించి వివిధకాలములలో, వివిధ స్థలములలో పండితులు చేసిన చర్చలు, సిద్ధాంతములు, వారి అభిప్రాయములు, అనుమానములు ఈ వ్యాసముల రచనలో పదింబదిగా పరిశీలించబడినవి. తమ రచనకు ఆధారము లయిన ఆకరములను ఆయా వ్యాసముల చివర అనుబంధముగా చేర్చి ఆయా విషయములయందు మఱింతగా పరిశ్రమించే ఆసక్తి గలవారికి ఉపకారం చేయడం గమనించదగింది.

83-వ పుటలో - సులోచనా వృత్తాంతమును గురించి ప్రస్తావిస్తూ 'ఆనంద రామాయణము పదకొండవ సర్గలో సులోచనా వృత్తాంతము కలదు.' అనీ, కాల నేమి వృత్తాంతమును గురించి 'కాలనేమికథ ఆనందరామాయణము సారకాండ పదకొండవ సర్గలోను, అధ్యాత్మ రామాయణమునందును విపులముగ కలదు', అని వ్రాశారు. రామకథా ప్రస్తావనలో ఆనందరామాయణ కాలమును తెలిపి, అధ్యాత్మరామాయణ రచనాకాలమును తెలుపలేదు. ఈ రెండు వృత్తాంతములూ ఆనందాధ్యాత్మరామాయణములలో ఉండడానికి కారణములను ప్రస్తావించి ఉంటే మఱింత సుకరంగా ఉండేది. 172-వ పుటలో - ఉత్సాహమును కూడ తమిళ అగవల్పా చందస్సునకు సంబంధించినదిగా విరూపింపవచ్చును.....ద్విపద, తరువోజు, పీసము, రగడ పద్యములు తమిళములోని ఆళిరియపా అను పద్యమునకు సంబంధించినవిగా వానిలోని గణములకూర్పును బట్టి విరూపింపవచ్చును' ఇలాంటి స్థలాలలో ఆ సంబంధముల వివరణం కొంత అవసరం అమెకుంటాను.

రంగనాథ కంఠరామాయణముల కులనాత్మక సమీక్ష చేసినచే కన్నడం లోని తొరవె రామాయణముతోనూ, మలయాళంలోని కణ్ణ రామాయణంతోనూ

తెలుగు రామాయణానువాదాన్ని తులనాత్మకంగా పరిశీలించవలసిన అవసరం ఉంది. ఇంకా యీ దాక్షిణాత్య భాషలలోని భారత, భాగవతాది ప్రముఖ గ్రంథముల తులనాత్మక సమీక్ష జరగవలసి ఉంది. ఈ భాషలలో వెలసిన భక్తిసాహిత్యం, శైవ సాహిత్యం, వైష్ణవ సాహిత్యం, జైన బౌద్ధ సారస్వతములు, జానపదసాహిత్యం, ఆధునిక కవిత్వోద్యమాలు మొదలయిన అనేకానేక విషయాలను గురించి శాస్త్రీయ మయిన, సమగ్ర సుందరమయిన తులనాత్మక సమీక్షలు ఎన్నో యింకా జరగవలసి ఉంది. ఇలా ముమ్మందు జరగవలసినకృషి అనే మహాయజ్ఞానికి డా. నాగయ్యగారి యీ గ్రంథం నాంది మాత్రమే. అందుచేతే దీనికి హృదయపూర్వకంగా స్వాగతం వలుకుతున్నాను. తెలుగులో జరిగిన తొలి ప్రయత్న ఫలమని మాత్రమేకాదు దీనిని సంభావిస్తున్నది. నాకు తెలిసినంతవరకు దాక్షిణాత్య భాషలలోనే యిది తొలి ప్రయత్నం. ఇతర దాక్షిణాత్య భాషలలో ఇంతవఱకు ఇట్టి ప్రయత్నం తలపెట్టబడ లేదు. అందుచేత కూడా వీరిని సంభావిస్తున్నాను.

డా. నాగయ్యగారు ఈ రంగంలో ఇతోధికంగా పరిశ్రమించి తమ పరిశోధన ఫలములనే అమూల్యాలంకారాలతో ఆంధ్ర భారతిని అలంకరింతురుగాక అవి. అందుకు కావలసిన శక్తి యుక్తులనూ, ఆయురారోగ్యములనూ భగవంతుడు వారికి ప్రసాదించును గాక అవీ కోరుతున్నాను. ఈ గ్రంథ ప్రకటన మూలంగా వారికి సరస్వతీ కటాక్షంతోబాటు లక్ష్మీకటాక్షం కూడా లభించాలనీ, తప్పక లభిస్తుందనీ ఆశిస్తున్నాను.

మధుర
28-7-78

—తిమ్మావజ్ఞుల కోదండరామయ్య.
ఆంధ్రభాషాద్యక్షులు
మధుర విశ్వవిద్యాలయము

విషయసూచిక

పుటలు

1. రామకథ : రంగనాథ కంబరామాయణములు	1—91
2. దాక్షిణాత్య సాహిత్యములు - దేశి	92—189
3. యక్షగానములు - ద్రావిడ దృశ్యరీతులు	190—263

రామకథ :

రంగనాథ కంబరామాయణములు

1. వాల్మీకి రామాయణ ప్రాశస్త్యము :

భారతీయసంస్కృతికి మూలకందము అనదగిన కృతులు రామాయణ భారత భాగవతములు. సంస్కృతసాహిత్యమున సర్వాలంకార గుణశోభితమగు అది కావ్యము వాల్మీకి రామాయణము. అది భారత జాతీయకావ్యము; విశ్వవిఖ్యాతమైన మహాకావ్యము. కవితాపౌరభములను గుఱాళించే ఉత్తమ కావ్యము. భారతీయుల ఆదర్శములకు హైందవమతానుయాయుల వీతిసూత్రములకు నివానము. కొన్నివేల సంవత్సరములుగ రామకథ భారతభూమిలోనే కాక భారతీయుల సంస్కృతి ప్రసరించిన అన్యదేశములందును ప్రచారప్రళప్తిని పొందినది. వాల్మీకి రామాయణము రాముని ఉత్తమాదర్శ పురుషునిగ, అతని చరిత పరమపావనముగ ప్రజాహృదయములలో హత్తుకొనజేసినది. వాల్మీకి రామాయణము వేదసమముగకూడ పరిగణింపబడుచున్నది. రామాయణవాణి సర్వదేశములకు, సర్వజాతులకు, సర్వవాఙ్మయములకు, సర్వకళలకు సమశ్రుతికమైన ప్రణవనాదము. పౌరాణికులు పురుషార్థ సాధనోపదేశమున కనువైన పుణ్యగాథగాను, తాత్త్వికులు జ్ఞానబోధకు ప్రతీకాత్మక కావ్యముగాను, కావ్యకర్తలు రూపకకర్తలు రసదృష్టికి, నవ్య కల్పనలకు నిలయముగాను రామకథను భావించినారు. సంస్కృత సాహిత్యమునందే కాక వివిధ భారతీయ సాహిత్యములందును, భారతీయేతర భాషలలోను రామకథకు వివిధరూపములైన అనువాదములు, అనుసరణములు, రామకథావస్తుకములైన వ్యతంత్రగ్రంథములును వెలువడినవి. వివిధభాషా సాహిత్యములందలి రామకథా ప్రళప్తిని పేర్కొని రంగనాథ కంబరామాయణములందలి సామ్యమును తులనాత్మకముగ చర్చించుట ప్రస్తుత విషయము.

2. సంస్కృత పురాణేతిహాసములలో రామకథ :

సంస్కృత పురాణేతిహాస వాఙ్మయమునందు వంశానువరితము, అవతార వర్ణనము మొదలగు ఘట్టములందు రామకథ సంగ్రహముగ కన్పట్టుచున్నది. పురాణములలో సాధారణముగ పూర్వపంశక్రమమును వర్ణించునందర్పమున రామ చరితము పేర్కొనబడినది. మిగిలిన సందర్భములందు రామాయణ కథాంశములు సంగ్రహముగ వర్ణింపబడినవి.

పురాణము లన్నిటియందుకంటె పద్మపురాణములోని వృష్టి, ఉత్తర, పాతాళఖండములందు రామాయణ కథాంశములు విపులముగ వివరింపబడినవి. పద్మపురాణములో రామకథ ఒక క్రమములోకాక పరిచ్ఛిన్నముగా ఆయా సందర్భముల ననుసరించి వివిధఘట్టములందు తెల్పబడినది. పద్మపురాణ వృష్టిఖండమున అహల్య వృత్తాంతము విపులముగ కలదు. పద్మపురాణోత్తరఖండమున శివుడు దశావతారములను వర్ణించునందర్పమున చెప్పిన రామకథలో ఆవార్మికాంశములు కొన్ని కన్పట్టుచున్నవి. సీతాదేవి జనకునకు హోమబియ్యగుట, రాముడు కూర్పణబి ముక్కు చెవులను కోయుట, పేకువుగా శివధనువు నుపయోగించుట, రావణ వధానంతరము రాముడు పేయేండ్లు రాజ్యమేలుట మొదలగునవి పద్మపురాణోత్తర ఖండమునందలి పూర్వ రామకథాభాగమున పేర్కొనబడిన విమూత్నకల్పనలు.

వేదవతియే లంకలో సీతగా జన్మించినదని, వరప్రీతిను దలాత్కరించినచో రావణుని శిరస్సు వేయి ప్రక్కలగునట్లు వేదవతి శపించినదని బ్రహ్మ వైవర్త పురాణమున సీతాదేవి జన్మకథ తెల్పునందర్పమున గలదు. బ్రహ్మ వైవర్త పురాణమున శ్వేతతేజుమహారాజు రావణ సంహారార్థము రామునికి సమర్పించమని అప్రశస్త్రాడులను అగస్త్యున కొనగినట్లు, అగస్త్యుడును శ్రేతాయుగాంతమువరకు వావిని రక్షించి రామున కొనగినట్లు తెల్పబడినది.

వారదీయపురాణమున శివధనస్సు వృత్తాంతమును సీతకు రాముడు వినిపించి వట్లు ఉల్పింపబడినది.

కూర్మపురాణమున పశు వజ్రేదుల స్వేచ్ఛావిహారమును తిలకించిన పార్వతి వరషేశ్వరులకు జాందివంతుడు జన్మించినట్లు చెప్పబడినది.

దేవీ భాగవత తృతీయస్కంధమునందు రావణ సంహారమునకై అశ్విన

మానములో దేవీ నవరాత్రివ్రతము నాచరింపుమని రామునికి నారడడు హితవు చెప్పినట్లు కలదు. రాముడు దేవీ నవరాత్రివ్రత మాచరించి తన్మహిమచే రావణ వంహారము గావించినట్లు చెప్పబడినది.

భాగవతము ద్వితీయస్కంధమున బ్రహ్మ నారడవకు విష్ణువు దళావతారములను వర్ణించిచెప్పు సందర్భమున రామకథ సంగ్రహముగ కలదు. విభీషణుడు స్వయముగా రావణునికి అంత్యక్రియలను జరిపించినట్లు, రావణవధావంతరము రాముడు సీతా సందర్శనార్థము ఆశోకవనమున కరిగినట్లు ఇందు పేర్కొనబడినది.

వరాహ, అగ్ని పురాణములందును, శివపురాణమందలి లీలాఖండము నందును హనుమంతుని జన్మవృత్తాంతము కలదు. హనుమంతుడు అంజనాదేవి గర్భమున శివవీర్యవ్రణావమున జన్మించిన కథ ఈ పురాణములందు సంగ్రహముగా కలదు.

శివపురాణము లింగవైభవ ఖండమునందును, ఉమా ఖండమునందును రామాయణము అతి సంగ్రహముగా యథావాత్మికముగా చెప్పబడినది. రామలింగేశ్వరప్రతిష్ఠ శివపురాణమునందు కలదు.

బ్రహ్మాండపురాణమునందును రామునికథ, మిథిలాపతుల వంశక్రమము సంగ్రహముగా సూచింపబడినది.

విష్ణుపురాణమున గంగావతరణము, విశ్వామిత్ర, వరకురాముల జన్మ వృత్తాంతములు తెల్పబడినవి.

నంస్కృతమహాభారతమున అరణ్యపర్వములో కథాహిమమున నల్ల వందర్శములందు రామాయణప్రశంస కన్పట్టుచున్నది. లోమశమహర్షి పాండవులకు భృగుతీర్థమాహాత్మ్యమును తెల్పు సందర్భమున అరణ్యపర్వము 89 వ అధ్యాయమున రాముడు పరశురాముడిచ్చిన విష్ణువాపమును ఓంగమొనర్చి విష్ణు తూపమును ప్రదర్శించి పరశురామ గర్వభంగమొనర్చినట్లు చెప్పబడినది. 105 వ అధ్యాయమున భగీరథుని కథాసందర్భమున గంగావతరణము, 11 వ అధ్యాయమున ఋశ్యశృంగుని కథ వివరింపబడినది. ఇందలి ఋశ్యశృంగుని కథలో రామ పాడడు ఒకానొక బ్రాహ్మణుని బాధించినకారణమున రాజ్యమున అన్యోష్టి యేర్పడినట్లు, చతురవచోవిలాసినియగు ఒక వేళ్యమాత జాణయైన తన కుమార్తెతో వెళ్ళి ఋశ్యశృంగుని తోడ్కొనివచ్చినట్లు కలదు. సౌగంధికావహరణ ముట్టమున

హనుమంతుడు భీమునికి రామకథను సంగ్రహముగా తెల్పును. సంస్కృతభారతమున 273 నుండి 293 వరకుగల ఆధ్యాయములలో మార్కండేయుడు ధర్మరాజుకు వినిపించిన రామోపాఖ్యానము కలదు. ఇందు ప్రారంభమున రామజననముతోపాటు రావణుని బలసాక్రమాదులు వర్ణింపబడినవి. దుందుభి యను గంధర్వాంగన మందరగా జన్మించినట్లు, శ్రీరాముడు దశరథుని దర్శింపకనే వనముల కరిగినట్లు, రావణుడు తన శరీరమునుండి వ్రథవింపజేసిన ఆయుధ దారులను రాముడు సంహరించినట్లు, అగ్నిప్రవేశము లేకుండగనే రాముడు సీతను స్వీకరించి వట్లు సంస్కృతభారతమునందలి రామోపాఖ్యానమున గలదు. ఇవి అవార్తకములైన కొన్ని కల్పనలుగ తోచును.

3. అధ్యాత్మరామాయణ విశేషములు

వార్మికి రామాయణము తరువాత కవులను అధికముగా ప్రభావితములను చేసిన సంపూర్ణరామాయణములలో అధ్యాత్మరామాయణము పేర్కొనదగినది. ఇది బ్రహ్మాండపురాణాంతర్గతమైన సంహితయని కొందరు భావింతురు, మరికొందరు దీని ప్రత్యేకమైన రచనయనియే తలంతురు. వ్యాసప్రణీతమని కొందరు చెప్పుదురు. మరికొందరు దీనిని విశ్వామిత్రుడు రచించినాడని విశ్వసింతురు.

వార్మికిరామాయణమున రాముని దైవత్వము గుప్తముగా నుండును. అధ్యాత్మరామాయణమున రాముడు జ్ఞానమూర్తియైన అవతారపురుషుడుగా, సీతాదేవి యోగమాయగా కథ వడచును. ఈశ్వరుడు పార్వతికి అధ్యాత్మరామాయణ కథ చెప్పినట్లు కలదు. అధ్యాత్మరామాయణమున రాముడు వశుర్పుణములతో, శంఖ చక్రములతో కౌసల్యకు జన్మించును. కౌసల్య ప్రార్థనముచే భగవదవతార పురుషుడగు రాముడు, బాలభావము వహించును ఇందు రాముడు విష్ణువు అవతారమని పలుచోట్ల చెప్పబడినది. నారదుడు రామునియొద్దకువచ్చి రావణవధకు ప్రేరేపించుట, దేవతాప్రార్థనముచే వరస్వతి కై కేయి మందరల నావేళించుట, అహల్య కిలాకృతి ధరించునట్లు గౌతమునిచే శపింపబడుట, రాముడు గంగానదిని దాటబోవునపుడు నావికుడు (పేరు లేదు) రామపాద స్పర్శమున తన పడవ, శ్రీ యగుననుభయమును వెలిబుచ్చి రామపాద ప్రక్షాళనముగావించి గంగను దాటించుట, చిత్రకూటమున తన పన్నిది కరుగుదెంచిన సీతా రామ లక్ష్మణులకు వార్మికి తన పూర్వ జన్మవృత్తాంతమునుతెల్పి రామనామ మాహాత్యమును స్తుతించుట, వర్ణకాల

విరూణమును వాల్మీకి శిష్యుగణమే కావించినట్లు తెలుపుట, అంతయు తన ఆదేశానుసారమే జరిగినదని రాముడు కైకను సమాశ్వాసపరచుట, రాముని అడుగుజాడల పౌందర్యమునకు శూన్యణు సమ్మోహితయై రామాదులకడకు వచ్చినదని తెలుపుట మొదలగు అవాల్మీకాంశములు ఆధ్యాత్మరామాయణమున కొల్లలు. ఇందు రావణుడు రాముని శ్రీహరిగా తెలుసుకొని సీతావహరణమునకు విశ్వయంచుకొన్నట్లు తెల్పబడినది. రావణుడు మోక్షము నర్థించి రామునితో యుద్ధము చేయును. ఆధ్యాత్మరామాయణమున రావణుని ప్రవర్తనయు శత్రురూపమగు భక్తివిశేషము. ఇందు ఆధ్యాత్మికదృష్టితో రామకథ వర్ణింపబడినది.

ఆధ్యాత్మరామాయణమున ఉత్తరకాండ కథ కూడ కలదు. వాల్మీకి రామాయణమునకు వలె ఆధ్యాత్మరామాయణమునకును వివిధభాషలలో అనేకామవాదములు, అనుసరణములును పొలసినవి.

4. ఆనంద రామాయణ విశేషములు :

వాల్మీకి రామాయణము, ఆధ్యాత్మరామాయణమునకు పిమ్మట సంస్కృతములో పేర్కొనదగిన మరొక సంపూర్ణరామాయణము ఆనందరామాయణము. ఇది వాల్మీకి కృతమని ప్రసిద్ధి కలదు. కాని వాల్మీకిరామాయణమునకు భిన్నములగు కథాంశములు ఇందు పెక్కుండుటవలన ఇది వాల్మీకిరచన కాదని, మహారాష్ట్ర భక్తకవియగు సమర్థ రామదాసు (1608-1681) దీనిని రచించినాడని చిలుకూరి శ్రీ రామకృష్ణగారు ఆనందరామాయణము తెలుగు అనువాదమునందు (ఇది ముద్రితము (1966)) చెప్పినాడు.

ఆనందరామాయణమునందు పాఠ, యాత్రా, యాగ, విలాస, జన్మ, వివాహ, రాజ్య (పూర్వార్థ, ఉత్తరార్థములు), మనోహర, పూర్వకాండములని తొమ్మిది కాండములు కలవు. అందు పాఠకాండములో రావణవధవరకు గల రామాయణకథ పూర్తిగా వివరింపబడినది. యాత్రాకాండమున సీతా రామ లక్ష్మణుల ఆయోధ్యా గమనవృత్తాంతమును, యాగకాండమునందు శ్రీరాముని ఆశ్వమేధ యాగ వృత్తాంతములును తెలుపబడినవి, తక్కిన విలాసాది కాండములందు రాముని మాహాత్మ్యాదికములు వివరింపబడినవి.

ఆనందరామాయణమునకు మహారాష్ట్రలో మిక్కిలి వ్యాప్తి, ఆదరమును గలదు. ఆనందరామాయణములోని అవాల్మీకములైన కథలలో కాలనేమికథ.

నులోచనావృత్తాంతము మొదలగునవి తెలుగులో గోప బుద్ధారెడ్డి విరచితమగు రంగనాథ రామాయణమున కలవు. ఆనందరామాయణములో కూర్పణకు కుమారుడు సాంబుడని చెప్పబడినది. రంగనాథ రామాయణములో కూర్పణకు కుమారుడు జంబు కుమారుడని కలదు. ఆనందరామాయణము హనుమంతుని ప్రాముఖ్యమును ప్రశంసించును. ఆనందరామాయణముకూడ వివిధభాషలలోనికి అనువదించబడినది.

ఇట్లు ఆయా పురాణముల స్వభావమునుబట్టి అమూలకములగు కొన్ని కల్పనలు సంస్కృత పురాణేతిహాసములలో గోచరించుచున్నను వానియందలి రామకథ మాత్రము వార్మికి హృదయమునకు భిన్నమైగది కాదు.

6. సంస్కృత కావ్యనాటకములలో రామకథ :

సంస్కృతకవులు పలువురు రామకథను చిసదృష్టితో వివిధ కావ్యవక్రియలలో వెలియించినారు. కాళిదాసు రఘువంశము, కుమారదాసుని (క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్ది) జానకీహరణము, భట్టి మహాకవి భట్టి కావ్యముని ప్రసిద్ధిచెందిన 'రావణవధ', అభివందనుని (క్రీ. శ. 9 వ శతాబ్ది) రామచరితము, వేంకటాచార్యుని (15 వ శతాబ్ది) పాదుకానహాసము, మాధవ విద్యారణ్యుని (15 వ శతాబ్ది) రామోల్లాసము, వామ భట్టాచార్యుని (15 వ శతాబ్ది) రఘునాథచరిత్ర, అభిరామకామాక్షి (16 వ శతాబ్ది) అభివందనామాధ్యక్షయము మొదలగునవి రామకథాచిత్తరేఖలైన సంస్కృతకావ్యములలో పేర్కొనదగినవి. కుమారదాసుని జానకీహరణమును ఇరువదిసర్గల కావ్యముపై కాళిదాసు రఘువంశప్రభావము అధికముగా కన్పట్టును. కాని జానకీహరణమున విశ్వామిత్రునకు బదులు వసిష్ఠుని, జటాయువునకు బదులు గర్జునుని పేర్కొనుట వింతగా తోచును.

సంస్కృతములోని రామకథాపరములగు శ్లేషకావ్యములలో ముఖ్యమైనవి-ధనంజయుని రాఘవసౌందరీయము, కవిరాజకవి రాఘవసౌందరీయము, చిదంబరకవి రాఘవసౌందర యాదవీయము, వేంకటాద్వైతకవి (17 వ శతాబ్ది) యాదవ రాఘవీయము, హరిదత్తసూరి (18 వ శతాబ్ది) రాఘవనైషధీయము అనునవి.

రామకథను సంస్కృతములో చిత్రకావ్యములుగా రచించిన వారున్నారు. విట్టల ఉమాక వెంకటేశ్వరకవి రచించిన 30 సర్గల రామాయణసంగ్రహము, కృష్ణకవి రచితమగు 14 సర్గల క్రియాగోపన రామాయణము, సారాయమని

కృతమగు నిరనునాపిక చంపూరామాయణము సంస్కృత చిత్రకావ్యములలో గణు తింపదగినవి.

సంస్కృతమున తోజాడు, లక్ష్మణుడు, రాజశ్యాముడు, మనశ్యాముడు, ఏకామ్రనాథుడు మొదలగువారు పూర్వరామాయణకథను, యతిరాజు, శంకరా రాధ్యుడు, హరిహరనాథుడు మొదలగువారు ఉత్తరరామాయణకథను చంపువులుగా రచించినారు. రామకథను సంస్కృతములో గద్యకావ్యములుగ వెలయించినవారిలో ముఖ్యులు వాసుదేవుడు, దేవవిజయగవి అనువారు.

ప్రతిమానాటకము, అభిషేకనాటకము, యజ్ఞఫలము మొదలగు నాటకము లను రచించిన బాసుడు, కుండమాలకర్తయగు డిజ్జాగుడు, జై న రామాయణ మాధారముగా ఆశ్చర్య చూడమణిని రచించిన శక్తిభద్రుడు (క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్ది) రామాధ్యుదయనాటక (అలభ్యము) కర్తయగు యశోవర్మ, మహావీరచరితము, ఉత్తరరామాయణములను రచించిన భవభూతి, అనర్హ రాఘవకర్త, బాలవాల్మీకి విరుదాంకితుడగు మురారి (8 వ శతాబ్ది), బాలరామాయణ నాటకరచయిత రాజశేఖ రుడు (900), ఉదాత్తరాఘవమును నాటకకర్తయగు మాయురాజు (900), ప్రసన్న రాఘవ నాటకకర్త జయదేవుడు మొదలగువారు రూపకప్రక్రియానుగుణముగ రామ కథను మఱచి సంస్కృతములో రచించినారు. మురారి అనర్హరాఘవమును ఏడంకముల నాటకములోని నూతనకల్పనలలో భూర్పణు రావణప్రేరితయై మంధరాకృతివాల్మీ కై కను పురికొల్పుట, కదందువి వారినుండి రామలక్ష్మణులు గుహాని రక్షించుట అనువివి పేర్కొనదగినవి.

పైని పేర్కొనిన సంస్కృతకవులచేతిలో రామాయణఘట్టములు, రామ కథాసాత్రములు విష్ణుకల్పమును, వినూత్నకల్పనలను సంతరించుకొనినవి.

6. జై నసాహిత్యములో రామకథ :

పాలీ ప్రాకృతభాషలలో ముఖ్యముగా జై నసంప్రదాయ సాహిత్యలోని రామాయణకథలో ప్రధానకథాసూత్రముతప్ప తక్కిన ప్రతిఘట్టము, ప్రతి సన్ని వేశము, ప్రతిసాత్రము సరిక్రొత్తవిగా వాల్మీకిరామాయణాతిరిక్తముగా కన్పట్టును. హేమచంద్రుడను జై నుడు త్రిషష్టిశలాక (గ్లోక) పురుషచరిత మనుషేరులో రచిం చినగ్రంథమునందు రామకథ కలదు. ఈ కథ వాల్మీకి రామాయణముతో ముఖ్య విషయములలో తేరించుచున్నది. జై నసంప్రదాయ రామాయణకథలోని అవాల్మీ

కములైన కల్పనలనుగురించి, ఆంగ్లవ్యాసరూపముగ నున్నదావిమంది శ్రీ సుర వరం ప్రతాపరెడ్డిగారు 'రామాయణవిశేషములు' అను గ్రంథమున సమీక్షించి వ్రాసినారు.

జైనసంప్రదాయ సాహిత్యలోని రామాయణకథలలో రెండు సంప్రదాయ ములు కలవు. ఒకటి గుణభద్రుని ఉత్తర పురాణకథ ననుసరించినది. రెండవది విమలసూరి (క్రీ. శ. 9 వ శతాబ్దమువాడని పండితుల కలంపు) పౌమవరియ (న ఉమచరి అ) ననుసరించిన కథ. గుణభద్రుని ఉత్తరపురాణములో సీత మందో దరి కుమార్తె. విమలసూరి పౌమవరియలో రావణుడు వీరుడుగామాత్ర మేకాక వీతి మంతుడుగ చిత్రింపబడినాడు. ఇందలి రామాయణకథలో వానరులు కపిధ్వజులైన విద్యాధరులు, రావణాది రాక్షసులుకూడ విద్యాధరులే. ఈ జైనసాహిత్యలోని రామ కథలో లక్ష్మణుడు ముఖ్యపాత్ర. వాల్మీకి రామాయణములోవలె రాముడు కాడు. వాల్మీకి పేర్కొనినట్లు ఇందులో రాముడు ఎకపత్నివ్రతుడు కాడు. జైన సంప్ర దాయములలో బలదేవులు, వాసుదేవులు, వ్రతి వాసుదేవులు వ్రతి మహాయుగము నను తొమ్మిండుగురుచొప్పున ఆవతరింతురు. అందులో రాముడు ఎనిమిదవ బల దేవుడు. లక్ష్మణుడు ఎనిమిదవ వాసుదేవుడు, రావణుడు ఎనిమిదవ వ్రతి వాసు దేవుడు. జైనసంప్రదాయ సాహిత్యలోని రామాయణము ప్రకారము రామునికి తదితర బలదేవులవలె వేయిమంది భార్యలు. లక్ష్మణునికి ఇతర వాసుదేవులవలె ఎనమండుగురు పట్టపు రాణులు. పదునారువేలమంది భార్యలు. లక్ష్మణునిరంగు నలుపు; రామునిరంగు తెలుపు. ఈ జైనగ్రంథములందలి రామాయణకథలో లక్ష్మ ణుడే గరుడవాహనుడు, చక్రీ. నారాయణావతారుడు కూడ. రాక్షసులకు వానరులకు సంబంధబాంధవ్యము లుండెడివి. రావణుని అసలుపేరు రత్నశ్రవసుడు, 'దశ ముఖ' అనునది రావణుని విరుదనామము. వారి మేరువర్వశమును తన బొటన వ్రేలితో నదుమగా దాని క్రిందనుండిన దశముఖుడు పీడితుడై అనేకసంవత్సర ములు రోదనముచేయుటచే రత్నశ్రవసునికి రావణుడని పేరు వచ్చినదట. సుగ్రీ వుని కూతురగు సుభద్రను రావణుడు వివాహమాడెను. శూర్పణఖపేరు చంద్రనఖ. హనుమంతుడు రావణుని చెలికాడు. హనుమంతుడు రావణుని కూతురగు సత్య వతిని, శూర్పణఖ కూతురగు అనంతకుసుమను, సుగ్రీవుని కూతురగు వద్మరాగను, నలుని కూతురగు హరిమాలినిని వివాహమాడినట్లు కలదు. ఈ బాంధవ్యమును పురస్కరించుకొని రావణుడు హనుమంతుని కర్ణమండలతాపరమునకు అధిపతిగా

చేసినాడట. సీతావహరణము ఆకార్యకరణముని హనుమంతుడు చెప్పినను రావణుడు పెదచెవిని పెట్టును. రావణునిప్రవర్తన సరిపడక హనుమంతుడు శ్రీరామునిపక్షము చేరినట్లు జై నసంప్రదాయములోని రామాయణకథయందు కలదు. ఈ జై న రామ కథయందు కుంభకర్ణుడు, ఇంద్రజిత్తు మరణింపలేదు. విభీషణుడు లంకకు రాజయ్యెను. కుంభకర్ణుడు, ఇంద్రజిత్తును చిన్నచిన్నరాజ్యములకు రాజులయిరి. 'రావణు డొక్క ప్రీతీలత్వమునవక్క తక్కినవిషయములం దాదర్శప్రాయుడే. దిహురాజులకు ప్రీ సంగతి నాటికిని నేటికిని మిక్కుటము కాని రావణు డెన్ని చేసినను సీతావహరకుడు కాకుండిన నిప్పటి యనేక విఠరాజులవలె, రాజవిటులవలె విందాస్పదుడు కాకుండెడివాడు. అత డహింసాప్రియుడు, యజ్ఞములయందు హింస యుండటచే యజ్ఞధ్వంసంపి యయ్యెను. కాని యతడు వేదమతద్వేషియనియు, మునిహింసకుడనియు వాల్మీకి తన కలముయొక్క మసీదే రావణుని ముఖమును నల్లగా చిత్రించెను.' ఈ జై నసాహిత్యముందలి రామాయణములలో అహింసా విషయమును, రావణుని యజ్ఞధ్వంసకత్వమును తెలుపుట జై నసిద్ధాంత ప్రచారము నకై చేసిన మార్పని స్పష్టమగుచున్నది. రావణుడు శాంతీశ్వరతీర్థంకరుని ఆలయము ప్రవేశించి, వారిని ప్రార్థించును. మహేశ్వరునకు మారుగా ఈ జై న రామాయణమున ప్రతిఘట్టమందును జిననాథుని పేర్కొనియున్నారు. ఇదియును మతప్రచారార్థమే యైయుండును.

దశరథునికి అవరాజిత, సుమిత్ర, కైకేయి, సువ్రభ అని నల్గరు భార్యలు. అవరాజిత కుమారుడు పశ్చుడు. అతడే రాముడు. సుమిత్ర కుమారుడగు లక్ష్మణుడు సీలవర్ణుడు, విష్ణ్వవశారుడు. కైకకు భరతుడు, సువ్రభకు శత్రుఘ్నుడును జన్మించిరి. సీత ఆయోనిజ కాదు. జనకునకు విదేహవలన సీత జన్మించినది. ఇందు మారీచుడు లేడు. బంగారుజింక మొదలే లేడు. ఇందలి వంశావళులు వాల్మీకి రామాయణములోని వంశావళులతో భేదించుచున్నవి. శంభూకుడు శూర్పణఖ పుత్రు డిని, అతనిని లక్ష్మణుడు నదించెనని జై నసాహిత్యములోని రామాయణ కథ యందు కలదు. శంభూకుడమ శూద్రతపస్విని రాముడు తిండించినట్లు ఉత్తర రామాయణమున నున్నది. రాముడు సీతాదేవి నేకాక ప్రణావతి, రతినిభ, శ్రీసమ అనువారినికూడ వివాహమాడెను. లక్ష్మణునికి 20 మంది పుత్రులట. లక్ష్మణుడు గరుడారూఢుడై తన చక్రముచే రావణుని చంపెను. వాల్మీకి రామాయణమున హను మంతుడు సంజీవివర్వతమును తెచ్చినట్లున్నది. ఈ జై న రామాయణకథలో

భామండలాడు (ఇత డెవరో?) అమృతమును దెచ్చినట్లు చెప్పబడినది. వార్మికి రామాయణమునందు రాము డాదర్శనరుషుడుగ, ఏకపత్నీవ్రతుడుగను, రాక్షసుల వరమడుర్మార్గుడుగను చిత్రించబడినారు.

ఇది హిందూ పౌరాణిక సంప్రదాయము. ఈ జైన సంప్రదాయ రామాయణ కథ జైన మతానుయాయులను తప్ప వితరుల నంతగా నాకర్షింపలేదు. కాని ఈ జైన రామాయణములో విశ్వనాథునివిషయము లనేకములున్నవని శ్రీ సురసరం ప్రభావరెడ్డిగారు తెల్పినారు. వైదికమతమును అపహాస్యము చేయుటకు జైనులు బౌద్ధులు తమతమ మతధోరణులప్రకారము కొన్ని విద్వూరములను రామకథలో నృప్తించినారని కొందరు తలంతురు.

7. బౌద్ధ జాతకకథలలో రామకథ :

చైనాభాషలోని 'బౌద్ధత్రిటక' ముద్రాగ్రంథములో రామకథలు రెండు కన్పించును. ఒకటి: 'పేరు తెలియని రాజు జాతక కథ'. రెండవది: 'దశవిలాస ముల రాజు నిదానము'. ఈ రెండు జాతకకథలలో రామాయణ కథావీజములు గోచరించునని ఆ కథలను అరుద్రగారు 'రాముడికి సీత ఏమౌతుంది' (చూ. ఆంధ్ర జ్యోతి-అదివారం అనుబంధము, 31-3-78) అను వ్యాసమునందు వివరించి యున్నారు. పేరు తెలియని రాజు జాతకకథ పారీభాషలో కనపడదు. ఇందు రామ కథ వీజప్రాయముగ ఉన్నది. ఇందు లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులు లేరు. హను మంతుడు, వారి, అంగడుడు మొదలగువారుకూడ లేరు. కాని వార్మికి రామాయణ పుట్టములకు వీజములుగ రావణుడు యతివేషములో వచ్చుట, రాముడు భేనస్పదు సీతను అపహరించుట, జటాయువు రాక్షసుని వారింతుట, సుగ్రీవునితో రాముని సఖ్యము, వానరసేనకు సంపాతి సీతజాడ నెరిగించుట, వేతుబంధనము రాక్షసుల మాయాయుద్ధములు మొదలగునవి యున్నవి.

ఈ జాతకకథలో శుక్రకపియే హనుమంతుడు. నలుడు మొదలగువారి వసు లన్నియు విర్వహించినట్లు చెప్పబడినది. ఋగ్వేదములో ఇంద్రునికి ప్రాముఖ్య ముండుటవలన ప్రాచీన రామకథకు ఇంద్రుని జోడించినట్లు కన్పిస్తును. శత్రుడు పితృస్వామ్యదేవత. ఈ దేవత సహాయములేవిదే మాతృస్వామ్యములోని వ్యక్తులు జయించలేరను నత్యమును ప్రచారముచేయుటకే శత్రుని ఈ జాతకకథలో పేర్కొని యుండవచ్చును. ఈ జాతకకథలోని కథనుబట్టి అనాటిసమాజములో

మాతృస్వామ్యమున్నట్లు కన్పట్టును. తల్లి పెత్తనముగల సమాజమునందే మేన మామకు అధికారముండును. ఈ కథలోని బోధన త్వదేకాక వానరరాజుకుకూడ మేనమామ మూలముగనే బాధలు కలుగుట గమనింపదగిన విశేషము.

బౌద్ధజాతక కథలందలి 'దశరథ జాతకము' నందు రామకథ పేర్కొనబడినది. ఇది పాలీభాషలో నున్నది. బౌద్ధజాతక రామకథయందు దశరథుడు వారణాసి పరిపాలకుడు. అతని మొదటిభార్యకు రామ లక్ష్మణులను ఇద్దరు కుమారులు. 'సీత' అను ఒక కూతురు కలిగిరి. భరతుడు రెండవభార్య కుమారుడు. మొదటి భార్య మరణించినతరువాత దశరథుడు రెండవవివాహము చేసికొనెను. రెండవ భార్య తన కుమారుడగు భరతునకు రాజ్యమిమ్మని వరముగా కోరినప్పుడు దశరథుడు తన మొదటిభార్య సంతానమున కపాయముకల్గునని భయపడి, తాను 12 సంవత్సరములు జీవించునని జ్యోతిష్కులు చెప్పియుండుటచే వానిని 12 సంవత్సరములు హిమాలయమునందు నివసించునట్లు నియోగించెను. కాని దశరథుడు తొమ్మిది సంవత్సరములకే మరణించెను. దశరథుని రెండవభార్య తన కుమారుడగు భరతునికి పట్టాభిషేకముచేయ నిశ్చయించెను. భరతు డందుల కంగీకరింపక రాముని వేలి రాజ్యమును స్వీకరింపుమనెను. అతడు తండ్రియాజ్ఞ నుల్లంఘించినని, 12 సంవత్సరములు రాజ్యమునకు రానవలెల్లి తన పాదుకలను భరతున కిచ్చెను. 12 సంవత్సరములు పూర్తయైనతరువాత రాముడు తిరిగివచ్చి పట్టాభిషిక్తుడై 16 వేల సంవత్సరములు పరిపాలించెను.

బుద్ధుని పూర్వజన్మవృత్తాంతముగ పేర్కొనబడిన ఈ కథయందు దశరథుడే శుద్ధోదనడు, శ్రీరామునితల్లి మామూదేవి. సీత రాహులని తల్లి. భరతుడు అనందుడు, లక్ష్మణుడు శారిఫత్తుడు, రాముడు బుద్ధుడు.

దశరథ జాతక కథయందు సీతారాములు ఒక తల్లిబిడ్డలు. వీరిరువురికి వివాహమైనట్లు ఈ జాతకకథ తెల్పినది. శక (Seythian) జాతియందు ఏకోదరులకు వివాహముకావించు ఆచారముకలదని పీకాక్ (Peacocke) గారు 'India in Greecabes' (PP. 191-195) అను గ్రంథమునందు తెల్పినాడు. కాని ఇట్టిపద్ధతి ఆర్యహిందువులలో లేదు.

బుద్ధుని మతవ్యాప్తి ప్రబలినతరువాత అతని గొప్పతనమును నిరూపించుటకు భక్తులచే 'దశరథ జాతకము' వంటి 'జాతకకథలు' అనేకములు అల్లబడినవి.

సుప్రసిద్ధుడుగు రామాయణకథను బౌద్ధులు తమ జాతకకథలోనికి తమ కవనరచన గు మార్పులతో స్వీకరించినారని స్పష్టముగ తెలియుచున్నది.

8. పైశాచీభాషలో రామకథ :

బృహత్కథను పైశాచీభాషలో గుణాధ్యుడు రచించెనందురు. కాని ఆ గ్రంథము నేడు లభించుటలేదు. కాశ్మీరమును పరిపాలించు హర్షదేవుని (1100) ఆ స్థానమందుండిన, సోమదేశరసూరి దీనిని సంస్కృతములో 'కథానరిత్పాగరము' అనుపేరుతో రచించినాడు. మూలమైన పైశాచీ బృహత్కథ కిది యవానువాదమని 'సోమదేవుడు గ్రంథారంభమున పేర్కొనియుండుటచే, కథానరిత్పాగరమునందలి రామాయణ కథాసారమునుబట్టి. బృహత్కథాకాలము (క్రీ. పూ. 200)న వ్యాప్తి నొందిన రామకథను గ్రహింపవచ్చును. బృహత్కథలోని రామకథ వాల్మీకి రామా యజ్ఞానుసారముగనే నున్నది. ఉత్తరకాండ కథయందుమాత్రము ఒకచోట కొంత భేదము కన్పట్టును. రామునిచే పరిత్యజింపఁబడి సీత వాల్మీకి ఆశ్రమమున చేరెను. అచ్చటి మునులును ఆమెను సందేహించిరి, అప్పుడు సీతను పరీక్షించుటకై మును లిట్లనిరి. 'ఇచట టీటిభ నరస్సు కలదు. పూర్వమొక టీటిభిని ధర్త శంకించి దూషణ చేసెను. టీటిభి ఆక్రందించెను. ఆ నరస్సును బేవత లామె శుద్ధ్యర్థమై నిర్మించిరి. అందు సీత తన పారిశుద్ధ్యమును రుజువు చేయుగాక.' సీత ఆ నర స్సులోడిగి అవతలిగట్టుచేర భూదేవిని ప్రార్థించెను. ఆమె సీతను ఒడిలో నుంచు కొని అవతలిగట్టు చేరెను... (వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు కథానరిత్పాగరమునకు చేసిన తెలుగు అనువాదమునుండి ఈ వాక్యములు గ్రహింపబడినవి)

9. భారతీయేతరభాషలలో రామకథ :

వాల్మీకి రచించుటకుపూర్వముకూడ రామకథలు ప్రచారములో నుండి యుండినవని వాల్మీకి రామాయణమునుబట్టియే తెలియుచున్నది. నారదుడు వాల్మీకికి రామాయణకథను సంగ్రహముగా వినిపించినట్లు కలదు. తరువాత ఆ కథను వాల్మీకి విషరీకరించి కావ్యముగా రచించినాడు. నారదుడు చెప్పిన రామకథ నహ జముగా జనసామాన్యములో వ్యాప్తిగాంచియుండును. అంతకుముం చెప్పియో తరములపాటుగా రామకథ ప్రచారములో నుండియుండును. వైదికులవలె బౌద్ధులు, జైనులుకూడ రామాయణమును తమ మతముల కనుగుణముగా మనయొగించు

కొవినారు. బుద్ధుని, వైదికులు దశావతారములలో నొకనిగా పరిగణించివట్లే బౌద్ధులు రాముని బుద్ధుని పూర్వజన్మలలో ఒక జన్మగా చెప్పికొవినారు. వైదికులు, రామునిచేత బౌద్ధులను, నాస్తికులను నిందింపజేసినారు. జైనులు రాక్షసునిచే హింసాత్మకములగు యజ్ఞయాగాదులను నాశనముచేయించి అహింసను ప్రబోధించినారు.

భారతదేశములోని మూడు ప్రధానమత వాఙ్మయములలోనేకాక దాదాపు అన్ని ప్రధానభాషలలోను రామాయణములు రచింపబడినవి. ప్రతిభాషలోని రామాయణమునందును అవాల్మీకములైన కల్పనలు కొన్ని గోచరించుచున్నవి. రాముని మీది భక్తితో, రామాయణముపై గల గౌరవభావముతో వ్రాసిన ఈ గ్రంథములలో అవాల్మీకాంశములు చోటు చేసికొనుటకు ముఖ్యకారణము సంప్రదాయమును విస్మరింపకపోవుటవలననే.

మన ప్రాచీనులు మతమునుకూడ ప్రాచ్యదేశములకు వ్యాపింపజేసినారు. రామకథ ఆసియాఖండమంతటను అలముకొవినది. రామకథ చైనాభాషలోనికి జాతకకథలరూపమున స్వీకరింపబడినట్లు పేర్కొంటిమి. బౌద్ధసంప్రదాయ రామాయణములో సీత రామునికి చెల్లెలు మాత్రమేకాక ఆర్థాంగికూడ. శ్రీలంక, టిబెట్టు, ఖోటాను, మంగోలియా, సైబీరియా, జపాను, లావోస్, కాంబోడియా, థాయ్ లాండ్, ఇండోనేషియా, మలేషియా, ఫిలిప్పీన్, బర్మా మొదలగుదేశములందు రామాయణకథ కొన్నిచోట్ల జానపదగాథలుగా బహుళప్రచారమందినది. మరికొన్ని చోట్ల సాహిత్యముగా గ్రంథస్థమైనది. ఈ కథలలో వాల్మీకి రామాయణములో లేని నూతనాంశము లెన్నియో కలవు. బౌద్ధ జైన రామాయణములతోపాటు ఈ దేశ దేశముల రామాయణములు సీతారాములపై గౌరవభావము కలిగినట్టివే. సీతారాములు ఆరాధ్యులైనప్పటికిని వాల్మీకికంటె చాలతరములుగా వ్యాప్తిలోనుండు కథలు వ్యాపించియుండుటచే వివిధదేశముల రామాయణములలో బౌద్ధ జైన రామాయణములలోని అంశములు యెక్కువ కన్పట్టుచుండును.

ఖోటాన్ రామాయణకథ బౌద్ధజాతక కథవలె నుండును. ఇది క్రీస్తుశకం తొమ్మిదవశతాబ్దమున ప్రచారములో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఖోటాన్ రామాయణములో లక్షణమునిపేరు రైన్మణుడు. ఇందు దశరథునికుమారుడు సహస్రభాహుడు. అతని కుమారులు రైన్మణుడు రాముడు అని చెప్పబడినది. ఈ రామాయణములో సీత, రైన్మణ రాము లిరువురికి భార్య. ఆ అన్నదమ్ము లిరువురును

సీతతో నూరేళ్లు కాపురము చేసినట్లు చెప్పబడినది. ఖోటాన్ రామాయణములో సీత దళగ్రీవుని కూతురు. దళగ్రీవుని ఆయువుపట్టు అతని కాలి బొటనవ్రేలియందున్నట్లు ఈ రామాయణములో వర్ణింపబడినది. ఈ విషయమును దళగ్రీవుని జాతకముమూలమున రాముడు తెలిసికొనును. కన్నము కట్టుట కంగీకరించి లొంగి పోయిన దళగ్రీవుని రాముడు సంహరించకుండ వదిలిపెట్టినట్లు ఖోటాన్ రామాయణమునందు కలదు.

అన్ని జాతక కథలందువలె ఖోటాన్ రామాయణకథ చివరకూడ బుద్ధుడు, పూర్వజన్మలో తానే రైస్మణుడనని, మైత్రేయుడు రాముడని తెల్పును.

లావోన్ దేశములో రకరకాల రామకథలు వ్యాప్తిలో నున్నవి. లావోన్ లో ప్రచారమందున్న బౌద్ధమతప్రభావముగల 'రామ జాతకకథ'లో దళరథుని తమ్ముని పేరు విరులహుడు. దళరథునికి రామ లక్ష్మణులను ఇరువురు కుమారులు, 'శాంత' అను కూతురు కలదు. విరులహుని పుత్రుడు రావణాసానుడు. 'రామజాతక కథ' లో రావణాసానుడు 'శాంత'ను అపహరించి, చివరకు ఆమెను పెండ్లాడును. దీని వలన పినతండ్రి పెదతండ్రి పిల్లల వివాహము ఆ దేశములో అంగీకార్యమనుట తెలియగలను.

షట్ పాఠమితా సూత్రములలోని 'దళవిలాసములరాజు నిదాపము' అను మరొక లావోన్ రామాయణకథలో సీత ప్రసక్తి కన్పట్టదు.

లొంగ్ ప్రబంగ్ అను మరొక లావోన్ రామాయణములో దళరథునికి నాల్గవభార్యయగు మందోదరి వలన సీత జన్మించినట్లు కలదు.

'బ్రహ్మచక్రము' అను మరొక లావోన్ రామాయణసాతములో సీత, రావణుని ఉద్యానవనములోని ఒక వృక్షమునకు జన్మించినదని వర్ణింపబడినది.

లావోన్ లో ప్రముఖముగా ప్రచారమందున్న రామాయణకథ ప్రకారము, దళరథుని కూతురు సంగ్ చంద్ర. మరొక కథనముప్రకారము ఈ 'సంగ్ చంద్ర'యే 'శాంత'గా పేర్కొనబడినది. ఇందు రామునిపేరు 'ప్రలమ్'. అతనిభార్య సీత. రావణుడు 'ప్రలమ్' చెల్లెలగు 'సంగ్ చంద్ర'ను, అతని భార్యయగు సీతను ఇరువురిని విడివిడిగా రెండువిధముల నపహరించును. ఈ రామాయణకథలో సీత రావణుని కుమార్తెయే. 'ప్రలమ్' అను పేరుగల రాముడు విసత్కరకర్మవలన మూడేళ్ళపాటు వానరుడుగా మారిపోవును. అతనికి 'హనుమాన్' అను కుమారుడు

జన్మించును. తిరిగి మానవాకారము వచ్చినతరువాత 'వలమ్' సోదరుని సహాయము వలనను, పుత్రుడగు హనుమాన్ సహాయమువలన లంకపై దండెత్తి రావణుని సంహరించి తన చెల్లెలిని భార్యను విడిపించును. లావోన్ రామాయణములో రాముని కొడుకు హనుమంతుడనునది ఒక విద్వూరముగ తోచవచ్చు. లావోన్ రామ కథలోనే కాక ఇతరదేశముల రామకథలలోను ఈ వింత కలదు.

మలేషియాలో రాముని భక్తితో ఆరాధించుచున్నాకాక 'దేవ బెరుంబున్' (దేవపరబ్రహ్మము) అను నవతారముగా భావింతురు. వయాండ్ (తోటబొమ్మలు) అటగాండ్రు గానముదేయు 'చరిత్ర మహారాజా వన' అను రావణుని కథ, 'హికాయత్ శ్రీరామ' అను రామచరితము మలేషియాలో కావ్యప్రళప్తి పొందినవి. మలేషియాలో రావణుని 'వన' అందురు. రావణునికి పదితలలతోపాటు అదనముగా రెండుతలలు కిరీటముక్రింద యుండును. మలేషియాలో ప్రచారమందిన రామ చరిత్ర. రావణచరిత్రలనుండి అనేకాంశములు వ్యక్తమగుచున్నవి.

మలేషియా రామాయణములో మందూదారి దళరథుని పెద్దభార్య. తై కేయా స్థానములోనున్న బాల్యావారి దళరథుని భోగపత్నిమాత్రమే. మందూదారికి రామ లక్ష్మణులు జన్మించినారు. బాల్యావారికి మొదట భరత శత్రుఘ్నులు అటుతరువాత 'కికేసిదేవి' అను కుమార్తె ప్రభవించిరి. రావణుని లంకలోనున్న ఛాయామండూ దారికి, దళరథునికి చాటుమాటుగా పుట్టిన కుమార్తె సీత. ఈ సీత రావణుని కుమార్తెగానే ప్రఖ్యాతి చెందినది. మలేషియా రామాయణములో దళరథునికొడుకు, రావణుని పుత్రికను పెండ్లాడి రావణుని సంహరించును. మలేషియాలోని రామ రావణచరిత్రలో మందూదారిని వారి రావణునిమించి అవహరించుట. ఆమెవలన వారికి అంగమడు జన్మించుట మొదలగు ఘట్టములుకూడ కలవు. రామ రావణ యుద్ధము తరువాత మందూదారికి సీత తనకుమార్తె అనికూడ తెలుస్తుంది. ఒక సంప్రదాయముప్రకారము రాముడు వనవాసమునకు వెళ్ళినపుడు అతని వియోగ మును భరించలేక మరణించినది మందూదారియే. దళరథుడు కాదు.

రామాయణకథ తమ ద్వీపమునందే జరిగినదని ఇండోనేషియులు విశ్వసింతురు. ఇండోనేషియా రామాయణమున రావణుడు యుద్ధరంగములో రామునిచే కాక స్వీయపుత్రికల ఆత్మలను రెండుకలలమధ్య నరిగి నగించినట్లు వర్ణింపబడినది.

రామాయణమును 'తాయ్లాండ్'లో 'రామకియెన్' (Ramakien) అనియు, కాంబోడియాలో 'రామ్కేర్' (Ramker) అనియు వ్యవహరింతురట.

అధ్యాత్మరామాయణమునందువలె రావణుడు మాయాసీతనే అవహరించినట్లు. బ్రహ్మదేశమునందలి రామాయణకథయందు పేర్కొనబడినది.

ఇట్లు హిందూమతగ్రంథములలో సీత జనకుని పెంపుడుకూతురుగ, బౌద్ధ జాతకకథలలో సీత దళరథుని కన్న కూతురుగా, రాముని భార్యగా, ఖోటాన్ రామాయణములో రామ లక్ష్మణు లిద్దరికిని సీత భార్యగా తెల్పబడినది.

వివిధదేశములందు వివిధరీతుల ప్రచారమునందిన రామాయణకథలన్నియు ఆయా దేశప్రజలు కల్పించినారని చెప్పుటకు వీలులేదు. ఈ గాథలన్నియు భారత దేశమునుండియే ఆయా దేశములలోనికి వ్యాపించినవి. జైన బౌద్ధమతములు వ్యాపించినప్రదేశములలో అవశ్యకములైన రామకథలకూడ వ్యాపించినవి. మన మీనాడు వాల్మీకి రామాయణములోని పుట్టములను విశ్వసించినట్లే అనాటిప్రజలు కూడ వానిని విశ్వసించియుండురు.

రామకథలోని పైని పేర్కొనిన పలువిధములగు కథనములను గమనించియే కాబోలు 'విదియ విదియ రామాయణం కెట్టు రామనుక్కు సీతై ఎన్న అగవేనుమ్ ఎన్ను కెట్టవన్' అని తమిళమునందును, 'రామాయణమంతా వివి రాముడు సీత కేం కావాలి' అని తెలుగులోను ప్రశ్నరూపముగు సామెతలు వ్యాప్తిలోనికి వచ్చియుండును. రామాయణమంతయు కాకపోయినను వివిధరామాయణములన్నియు వివినకరువాత ప్రతియొక్కరియందును ఈ ప్రశ్న ఉదయింపకమానదు. ఇది రామకథకుగల ప్రచారమును సువ్యక్తము చేయును.

భారతీయ సాహిత్యాభివృద్ధికి మూలాధారమైన వాల్మీకి రామాయణకథ భారతీయేతర భాషలలోనికికూడ పరివర్తనము చెందినది. వాల్మీకి రామాయణమును గొరెషియో (Gorresio) అనునతడు ఇటలీ భాషలోనికి భాషాంతరీకరించినాడు. ఆంగ్లము, రష్యన్ మొదలగు భాషలలోనికికూడ వాల్మీకి రామాయణము అనువదించబడినది.

10. భారతీయసాహిత్యములు - రామకథ :

వాల్మీకి రామాయణము ముఖ్యములగు భారతీయభాష లన్నిటిలోనికి అనువదించబడినది. వివిధభారతీయ సాహిత్యములందలి రామాయణములను పేర్కొని వాల్మీకి రామాయణముతో వానికిగల అనుబంధమును పేర్కొందము.

11. వంగసాహిత్యములో రామకథ :

వంగసాహిత్యములోని రామాయణములలో మొదట పేర్కొనవలసినది కృత్తివాస ఓరూ (క్రి. శ. 1420 ప్రాంతము) రచించిన రామాయణము. కృత్తివాసరామాయణము వాల్మీకి రామాయణమునకు అనువాదమేయైనను అనేకచోట్ల అపవాదములైన కల్పనలు అందు గోచరించును. కృత్తివాసకవి కృతములుగ 'సీతారబార మాన్య', 'లక్ష్మణేర్ శక్తిశేల', 'రామరాస', 'అద్భుతరామాయణ' మొదలగునవి ప్రచారములో నున్నవి.

వంగరాష్ట్రములో ఒకప్పుడు జైనమతము చాల ముమ్మరముగా కొనసాగినది. ఇరవైనలుగురు జైనతీర్థంకరులలో ఇరవైముగ్గురు వంగరాష్ట్రములోని నేటి హజారీబాగ్ జిల్లాలోనున్న పారెప్నాద్ పరక్యాలదగ్గరనున్న సమేత్పేటరమున సిద్ధిపొందినారు. కొందరు తీర్థంకరులు వంగదేశములో జన్మించినవారే. మహావీరుడుకూడ వంగదేశములో బహుకాలము పర్యటించినాడు. ఈ కారణముల వలన బెంగలీ రామాయణములలో జైనప్రభావము కన్పట్టుచున్నది.

కృత్తివాస ఓరూ అనంతరము బెంగలీభాషలో వెలువడిన రామాయణములలో వాల్మీకి రామాయణముకంటె అద్భుత. ఆద్యాత్మరామాయణముల అనువాదములే అధికముగ కలవు. మహాభారతములోని రామాయణకథ ననుసరించి 'భారత రామాయణము' లేదా 'సంక్షిప్తరామాయణము' అను పేరునకూడ వంగభాషలో పెక్కు రామాయణములు వెలువడినవి.

అద్భుతాచార్య (నిత్యానంద) అనునతడు వంగభాషలో అద్భుతరామాయణమును రచించినాడు. ఇందు అద్భుతావహములగు విషయములు పెక్కు కలవు. సీతాదేవి కాలికాదేవి అవతారముగా ఈ అద్భుతరామాయణమున చెప్పబడినది. అద్భుతాచార్యుడు వంగభాషలో శతకంఠరామాయణమునుకూడ రచించినాడు.

బెంగల్లో చంద్రావతి (1550) అను కవయిత్రి 'రామాయణగీత', 'దన్యుకెనా రామ' అను గ్రంథములను రచించినది. ఈమెను సాహిత్య చరిత్రకారులు మొదట గుర్తింపలేదు కాని చంద్రావతి రామాయణములోని పాటలను బెంగల్లోని అనాలగోపాలము పాడుకొందురు. మైషెన్సింగ్ జిల్లాలో గ్రామీణ ప్రాంతములలో పడవవారు పాడునట్టిపాటలు. రథనప్తమినాడు ప్రియ సూర్యోదయము మొదలుకొని సూర్యాస్తమయమువరకు గానముచేయుపాటలును చంద్రా

వతి రామాయణములోవివే, వర్ణదినములలోను, పెళ్ళిళ్ళలో ముఖ్యముగా మంగళ స్నానములు చేయించుటకు ముత్తయిదువులు ఓళ్ళు తోడితెచ్చు నందినమునము, పెళ్ళికూతురును అలంకరించునప్పుడును, పెళ్ళికొడుకుకు కత్తెర వేయించునప్పుడును చంద్రావతిరామాయణములోవి కీర్తనలనే గానము చేయుచుండురు. చంద్రావతిరామాయణములో కైకేయీ దశరథుల కూతురు 'కుకువాదేవి' అని చెప్పబడి వది. కుకువాదేవి మందర పెంపకములో పెరిగినది. రావణవధ తిరువాత రామ పట్టాభిషేకము ఏమ్మట సీతారాములు సుఖముగా కాపురము చేయుచున్నప్పుడు ఈ కుకువాదేవి వారి కాపురములో చిచ్చుపెట్టినది. గర్భవతియగు సీతను కవికరము లేకుండ రాముడు అడవులకు పంపించుటకు ఈ కుకువాదేవియే ముఖ్యకారణము.

బ్రహ్మాండపురాణాంతర్గతమగు ఆధ్యాత్మరామాయణము నక్షనరించి బెంగల్ లో రావశంకరదత్తు (1700) రామశంకర రామాయణమును రచించెను. శంకరకవిచంద్ర (1702) విష్ణుపురీ రామాయణము, జయప్రసాద రామప్రసాదుల (1770, 1786) రామాయణము, మైకేలు మధుసూదనదత్తు (1821-1878) మేఘ నాధవధ కావ్యము అనునవి పంగసాహిత్యములో పేర్కొనదగిన రామాయణ ములు. బంగ్లాసాహిత్యములోనేకాక భారతీయసాహిత్యమునందే మహాకావ్యమన దగినది 'మేఘనాధ వధ' అను కావ్యము. ఇందలి కథ రామాయణాంతర్గతమే యైనను నవీనము, అపూర్వమునైన మహానృప్తి. ఈ రామాయణకథలో ఇంద్ర జిత్తు భార్య ప్రమీలగా పేర్కొనబడినది. ఇందు కవి రాక్షసులపక్షము వహించి నాడు.

12. ఒరియా సాహిత్యములో రామకథ :

ఉత్కలవ్యాసు డవి ప్రకృతిబిడసిన సరళాదాసు ఒరియాభాషలో విలంక రామాయణము, విచిత్ర రామాయణములను రచించినాడు. విలంకరామాయణములో సహస్రకంఠుడైన మహీ (మై) రావణుని, శక్తిస్వరూపిణియైన సీత సమహరించుట ఇతివృత్తము. ఈ విచిత్రరామాయణమును దొంకాడ సీతారామకవి తెలుగులోవికి అనువదించినాడు. ఒరియా భాషలోవి విలంక రామాయణములోవి కథ పలువురు తెలుగు కవులకు అనుకార్యమైనది.

సరళాదాసు రామాయణము తరువాత ఒరియాభాషలో వెలువడిన మహా కావ్యము బలిరామదాసు రామాయణము. ఇందు ఉత్కలులు రామునితో వెడలి

దండకారణ్యమున రామునికి సహాయమొనరించినట్లు పేర్కొనుట కవియొక్క ఉత్కళాభిమానమును వ్యక్తము చేయుచున్నది.

13. కాశ్మీరీ సాహిత్యములో రామకథ :

దివాకర ప్రకాశభట్టు అను నామాంతరముగల ప్రకాశరాముడు (1780) పూర్వరామాయణకథను రామావతారచరితమును పేరను, ఉత్తరరామాయణకథను లవకుశయుద్ధచరిత మను పేరను కాశ్మీరీభాషలో రచించినాడు. ప్రకాశరాముని రామావతారచరితము కేవల అనువాదగ్రంథము కాదు. ప్రకాశరాముడు నాటి సామాజిక జీవనమునకును, వ్యక్తుల చిత్తవృత్తి చిత్రణమునకును సముచిత స్థానము నొసగి ఈ గ్రంథమును రచించినాడు. ఈ రామాయణమునందలి కౌసల్య కాశ్మీర మాతృహృదయమునకు ప్రతీక యనదగును. దివాకర ప్రకాశభట్టు కాశ్మీరీ రామాయణములో ప్రధానముగ పేర్కొనదగిన ఆవాల్మీకాంశము సీత రావణుని కూతురిని వర్ణించుట.

14. హిందీ సాహిత్యములో రామకథ :

రామాయణకథ హిందీలో నాల్గు అంచెలుగా వ్యాపించినట్లు భగీరథమిత్రా గారు తెల్పినారు. ప్రథమదశలో వాల్మీకి రామాయణమునకు అనువాదములు వెలసినవి. వానిలో పేర్కొనదగిన అమూలకవిశేషములు లేవు. రెండవదశలో వెలువడిన రామాయణములలో రాముడు భగవంతుడే. లోకోద్ధరణమునకై అవతరించి ఆదర్శజీవితము గడపిన అవతారిపురుషుడైనాడు. ఈ దశలో ప్రధానముగా పేర్కొనదగినది తులసీదాసు (1589) రచించిన రామచరితమానస్ అనునది. ఇది హిందీసాహిత్యమునందేకాక భారతీయ సాహిత్యములందుకూడ ప్రశంస లందుకొనిన మహాగ్రంథము. రామచరితమానసమున బాలాదికాండలు సోపానములుగా వింగడింపబడినవి. తులసీదాసు అధ్యాత్మరామాయణమునందలి రాముని భగవత్త్వ విచారమును ప్రముఖముగా వర్ణించినాడు.

అధ్యాత్మరామాయణము, హనుమన్నాటకము, శ్రీమద్భాగవతములను ఆధారముగా రామచరితమానసమున తులసీదాసు అచ్చటచ్చట తన ప్రవృత్తి కనుకూలముగ అమూలకములగు కొన్ని మార్పులను చేసినాడు. మిథిలానగరమున రామ లక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని అనుషఠిబడసి పూజాపుష్పములకై ఉద్యానవనమునకేగి

గౌరీపూజార్థ మట కరుదెంచిన సీతాదేవిని చూచినట్లు తులసీదాసు రామాయణమున కలదు. సీతారాముల పూర్వరాగవృత్తాంతము హనుమన్నాటకానునరణముని విమర్శకులు భావించుచున్నారు. సీతారాముల పూర్వరాగవృత్తాంతము తమిళమున కలదికవి (క్రీ. శ. 12వ శతాబ్దము) రచించిన రామావళాసమునందును కన్పట్టును. తులసీదాస రామాయణమునందు అధ్యాత్మరామాయణమునందువలె దేవతాప్రార్థనమునే సరస్వతి మంధరా కైకేయుల నావేశించినట్లు కలదు గంగావతసణమట్టమున గుహుడు శ్రీరాముని పాదపద్మములను ప్రక్షాళితము గావించినట్లు తులసీదాసు రామాయణమునందు కలదు. ఈ కల్పనమువంటిది అధ్యాత్మరామాయణమునందు కలదు. తెలుగులోని మొల్లరామాయణమునందును, శ్రీ కృష్ణ రామాయణమునందును ఈ భావమే విపులీకరింపబడినది. యుద్ధకాండముని పేర్కొనక తులసీదాసు తన రామాయణమున 'లంకా కాండ'ముని పేర్కొనడచే విభీషణ శరణాగతి నుందరకాండముననే చెప్పవలసి వచ్చినది. తెలుగులో గోన బుద్ధారెడ్డి (క్రీ. శ. 1280) విరచితమగు రంగనాథరామాయణమందలి సులోచనా వృత్తాంతము తులసీదాసు రామాయణమునందును కన్పట్టుచున్నది. లంకలో విభీషణ హనుమంతులు శ్రీరామ మాహాత్యమును, సీతావృత్తాంతములనుగురించి సంభాషించుకొవినట్లు తులసీదాసు తన రామాయణములో స్వయముగ కల్పించినాడు. తులసీదాసు రామాయణమున రామపట్టాభిషేకము యుద్ధకాండమున కాక ఉత్తరకాండమునందు కలదు. ఉత్తరకాండమున సీతాపరిత్యాగవృత్తాంతము లేదు. కుశలవులు అయోధ్య యందే జన్మించినట్లు తులసీదాసు చెప్పినాడు. తులసీదాస రామాయణములో మరొక విశేషము సీతారామ వనవాససందర్భమున వారు భరద్వాజాశ్రమమువీడి చమనప్పుడు తులసీదాసే ఒక శాపపిరూపమున సీతా రామ లక్ష్మణులకు ఆదిత్య మొనగినట్లు రచింపబడుట.

తులసీదాసు, హిందీ భాషాంతర్గతమగు 'అవధి'లో రచించిన 'రామచరిత మావన'మును మండ కామేశ్వరకవి (క్రీ. శ. 1857) నిర్వచనముగాను, భాగవతుల వరసింహాశర్మ, మైలవరపు సూర్యనారాయణమూర్తులు ప్రత్యేకముగా పద్య కావ్యములుగను, మాతల పార్వతీ కృష్ణమూర్తి, ఏలూరిపాటి లక్ష్మీనరస్వతి అను వారు పదనకావ్యములుగను, కేశవశర్మస్వామి మంజురీ ద్విపదరూపముగను తెలుగు లోనికి అనువదించినారు. తులసీదాసు రామాయణమును 'ఎడన్స్' అను నతడు ఆంగ్లములోనికి, 'వరాన్నికోర్' అను నతడు రష్యన్ భాషలోనికి అనువదించినారు.

ఈ ద్వితీయదశలో తులసీదాసు రామచరితమానసము తరువాత ఎన్నదగివ రామాయణములు-అచార్య కేశవదేవుల 'రామచంద్రిక'యు, సహజరాముల 'రఘు వంశ దీపిక'యును.

ఇక మూడవదశలో శ్రీరామపూజ ప్రత్యేక సంప్రదాయమై హిందీలో రసికోపాసనా సాహిత్యము వెలసినది. అందులో సీతారాములు రసస్వరూపులు. ఈ సంప్రదాయములో సుమారు 70 మంది హిందీకవులు దాదాపు 200 గ్రంథములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

శ్రీదుపరి నాల్గవదశ ఆధునికకాలము. ఈ దశలో రాముడు ఆదర్శమానవుడు. సత్యము, ప్రేమ, ధర్మము అనుష్ఠించి సంఘమువకు మార్గదర్శకుడై నాడు. వీనిలో 'మైథిలీ శరణగుప్త కృతమగు 'సాకేత', 'విరాలా' అను కవి రచించిన 'రామ్ కీ శక్తిపూజ' అను గ్రంథములు ప్రధానముగా పేర్కొనవలసినవి.

15. తమిళ సాహిత్యములో రామకథ :

ప్రాచీనమైన సంగయుగపు సాహిత్యమునందే తమిళమున రామాయణ సంబంధములగు కథాంశములు కొన్ని పేర్కొనబడినట్లు టి. పి. మీనాక్షిసుంద రముగారు తెల్పియున్నారు. 'కలితొగై'లో రావణుడు తన పదితలలతో కైలాసము నెత్తి శివుని మెప్పించినవిషయము పేర్కొనబడినది. 'పరిస్పాడల్'లోని అహల్యా వృత్తాంతమున ఇంగ్లడు పిల్లిరూపమెత్తి గౌతమాశ్రమమున సంవరించినట్లు వర్ణింపబడినది. 'అగనానూరు'నందలి ఒక పద్యమున, రావణునిపీడికి దండెత్త తోపుడు రాముడు ఒక వృక్షముక్రింద సమరసన్నాహములనుగురించి చర్చించు చుండగా వృక్షమునందలి నక్షులు చక్కబ్బముగా వినుచుండినట్లు వర్ణించుటచే పక్షులు కూడ రామునిపై సానుభూతి ప్రదర్శించినవనుట తెలియగలదు. 'పురనానూరు' లోని ఒక పద్యమందు రావణాపీతయైన సీత గగనమునందుండి ఋక్యమూకగిరి కంఠమున జారివైచిన నగలముటనెత్తి, కిష్కింధావాసులగు కప్పలు కుప్పి గొతులు వైచిరని తెలుపబడినది.

తమిళ పంచమహాకావ్యములలో ప్రసిద్ధమైనవి, జంటపురాణములుగ ప్రఖ్యాతమైనవి శిలప్పదిగారము, మణిమేఖలై అను కావ్యములు. శిలప్పదిగారము (క్రి. శ. 2 వ శతాబ్ది)న కొంతి కోవలుని ఓవాచ్చుడు వేదమయుడగు శ్రీరాము నంతటివానికే భార్యవియోగము తప్పరేదవి చెప్పు సందర్భమునను, కోవలన్

కణ్ణులు వదలిన పుహార్ వట్టణము, రాముడు వీడిన అయోధ్యను పోలియున్నదని వర్ణించునందర్భమునను రామకథ ప్రస్తావింపబడినది. శిలప్పదిగారములోని 'అచ్చియర్ తురవై' నృత్యమును వర్ణించునందర్భమున రాముడు విష్ణును అవతార మని చెప్పబడినది. మణిమేళలై కావ్యమునందు నేతునిక్కాణసందర్భమున వానరులు వర్వతములను నముద్రమున పదవైచి రామునికి తోడ్పడినట్లు వర్ణింపబడినది. ఇట్లు ప్రాచీన తమిళసాహిత్యమునందు పలుచోట్ల సీతారాముల ప్రసక్తి కన్పట్టుచున్నది.

'యాప్పరుంగలమ్' అను ప్రాచీన తమిళ వృందోగ్రంథమునందు రామాయణములోనిదని ఒక వెంబావద్య ముదాహరింపబడినది. నాచ్చినార్ కినియర్ అను నతడు తొల్కాప్పియమ్ అను లక్షణగ్రంథమునకు వ్రాసిన వ్యాఖ్యలో 'రామాయణము'లోనిదని ఒక పద్యము ముదాహరించినాడు. రామాయణకథలో 'అరియమలై' ను వర్ణించు నాల్గవద్యములు 'పురత్తికట్టు' (క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దము)లో పేర్కొనబడినవి. ఈ ఆధారములనుబట్టి యన్. వె.యాపురి పిళ్లై అను విద్వాంసుడు తమిళములో క్రీ. శ. 650 ప్రాంతమున 'వెంబా' చందస్సులో రామాయణము రచింపబడియుండునని తలంచినాడు. రాఘవ అయ్యంగార్ కూడ కంది రామాయణమునకు చాలకాలమునకుముందే తమిళములో 'శ్రీరామ కదై' వెంబా పద్యములలో రచింపబడియుండునని భావించినాడు. వెంబా పద్యములలో రచితమైన ఈ ప్రాచీన తమిళ రామాయణము నేడు లభింపదు.

ప్రాచీనకాలముననే తమిళములో జైన రామాయణమొకటి వెలసినట్లు తలంపబడుచున్నది. కాని ఆ గ్రంథము నేడు కానరాదు. తమిళసాహిత్యమున తరువాతికాలమున వెలవడిన శ్రీపురాణమును జైనకావ్యమునందు ఇరుకదన తీర్థంకరుడగు ముషీశ్వరస్వామి కథయందు రామకథాప్రస్తావము కలదు. శ్రీపురాణము జినసేనుని మహాపురాణమునకు తమిళరూపమగు అనువాదము. తమిళదేశమందు జైనులలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధిచెందిన గ్రంథమిది. శ్రీపురాణములో 'సీతా విచారము'ను వర్ణించుపద్యములు కొన్ని కలవు. ఈ పద్యములందలి శైలి శ్రీపురాణశైలికంటె భిన్నముగానుండుటచే ఈ రామాయణ కథాంశములు మరొక జైన రామాయణమునుండి గ్రహించి ఇందులో చేర్చబడియుండునని కొందరు విమర్శకులు భావించినారు. తమిళములో రచింపబడినదని విశ్వసించు జైన రామాయణములోని ముఖ్యకథావిశేషము లివి: దశరథుడు మొదట కాశిని, తరువాత

అయోధ్యను పరిపాలించెను. సీతా రామ లక్ష్మణులు వనసౌందర్యమును తిలకించు ఓకు చిత్రకూటమునకు వెళ్ళిరి. అవట కేతెంచిన నారదుని రాముడు అనాదరము చేయును. అందుకు నారదుడు రామునిపై కినిసి రావణుని దగ్గరకు వెళ్ళి సీతావ హరణమున కతని పురికొల్పును. వావరులు విద్యాధరులుగ చెప్పబడినది. రాముని రాయబారిగా హనుమంతుడు రావణునికడకు వెళ్ళినట్లు కలదు. ఇందు వారిని చంపినది లక్ష్మణుడే. రావణుని అతని పరివారమును యుద్ధములో సంహరించినది కూడ లక్ష్మణుడే. రాముడు, హనుమంతుడు తుదకు జై నమతదీక్షను స్వీకరించి మోక్షమును పొందుదును. కాని లక్ష్మణు డొక్కడే నరకమున కేగినట్లు ఈ జై న రామాయణమున కలదు.

తమిళదేశమందు వైష్ణవమత ప్రవర్తకులగు పన్నిద్దరాళ్వారులు, శైవ మతానుయాయులగు, నాయళ్వారులు భక్తిమార్గమునకు బాసటయై నిల్చినారు. విష్ణు భక్తులగు ఆళ్వారులు, వైష్ణవమతవ్యాప్తి గావించిన ఆచార్యులు రాముని విష్ణవ తారముగా భావించుటచే రామాయణము వైష్ణవమతగ్రంథముగ పాటించబడినది. అశోకవనమున సీతతో హనుమంతుడు సంభాషించినవిషయమును పెరియార్వారు (విష్ణుభిత్తుడు) తన భక్తిగీతములలో తెల్పినాడు. సీతానాముల దాంపత్యకీర్తితము లోని కొన్ని మట్టములను హనుమంతుడు సీతకు తెల్పును. కాకాసురవృత్తాంతము కూడ పెరియార్వారు భక్తిగీతములలో పేర్కొనబడినది.

కులశేఖరాళ్వారు వాత్సల్యపూరితమగు భక్తిని ఆవలంబించినాడు. భగ వంతుని పుత్రభావముతో ప్రేమించుట వాత్సల్యభక్తి. కులశేఖరాళ్వారు, బాల్యము నందు రాముడు చేసిన ఘనకార్యములను తోలపాటరూపమున పాడినాడు. వనవాస మున కేగు రామునిగాంచి దశరథుడు శోకించుచీరును గానరూపమున తెల్పినాడు. కులశేఖరాళ్వారు తన గీతములందు రామాయణకథలోని కొన్ని ప్రాసంగికములను కూడ సంగ్రహముగా తెల్పినాడు. శ్రీరామచంద్రుని దైవత భావము, రామనామ మహిమ తమిళదేశమున వ్యాపించుటకు ముఖ్యకారణభూతుడు కులశేఖరాళ్వారు.

తొండరడిప్పొడియాళ్వారు (నివ్రనారాయణుడు) పేతుబంధనసమయమున ఉడుత రామునికి భక్తితో తోడ్పడినను తన గీతములందు పేర్కొనినాడు. రాముడు, తనను వదిలి వదిలించిన గుహుని సహోదరునిగా పేర్కొనుట తిరు మంగై ఆళ్వారు గీతములలో కలదు. ఇది ఆళ్వారుల విశ్వమానవప్రేమను వ్యక్తము చేయును. నమ్మార్వారు రామాయణ ప్రాశస్త్యమును గానము చేయుచు 'తిరువాయ్

మొళి అను గ్రంథమునందు రామాయణము సర్వజనులు చదువదగిన గ్రంథమని మదివినాడు.

రామానుజాచార్యుల (క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్ది) దృష్టిలో 'శరణాగతి' ప్రాధాన్యమును ప్రధర్మించు సాక్షాత్తు వేదమే వాల్మీకివలన రామాయణరూపమున అవతరించినది.

కై వళకులగు నాయన్మారుల గీతములందును రామాయణప్రసక్తియుండుట గమనింపదగిన విశేషము. తిరుణ్జాననంబంధర్, తిరునావుక్కరళర్ అను వారి గీతములందు రావణుడు కైలాసము నెత్తుటకు యత్నించుట మొదలగు కృత్యములు కొన్ని పేర్కొనబడినవి.

ఇట్లు కంబకవికి పూర్వము తమిళసాహిత్యమున రామకథావస్తువునుగు ప్రాసంగికములు కొన్ని అటనట పేర్కొనబడినవీశాని రామాయణప్రసక్తి జరగలేదు. తమిళదేశము మొదటనుండియు ఆర్యజనాక్రాంతము కాలేదు. ఆర్యుల భాషయైన సంస్కృతమును ప్రాచీన తమిళకవు లాదరింపలేదు. ఆర్యులవలననే సంస్కృతముపై తమిళనాడులో కొంత ఆదరము హెచ్చినది. ఆర్యుడైన శ్రీరాముడు ఆర్యావర్తమునుండి దక్షిణదేశమునకువచ్చి అచట నివసించు దాక్షిణాత్యులగు సుగ్రీవుడు, హనుమంతుడు, అంగమడు, గుహుడు మొదలగువారితో చెలిమిచేసి వారిలో నొకడైనాడ.

ఆర్యులు తమ భక్తిగేయములలో రాముని భగవదవతారముగ, పరాత్పరునిగ కీర్తించినారు. తమిళదేశములో రామునిపట్ల భగవద్విశ్వాసము, భక్తిప్రవృత్తులు విశేషముగా పెరిగినవి. కంబకవి నమ్మాళ్వారు భక్తుడు. సహజముగానే వైష్ణవాచార్యుల భక్తిగీతములవలన ప్రభావితుడైన కంబకవి తన రామావతారములో రాముని భగవంతునిగ, దైవత్వపూర్ణునిగ పెక్కుచోట్ల చిత్రించినాడు. ఆర్యులప్రభావము కంబరామాయణమునందు అధికముగా కన్పట్టుచున్నది. వాల్మీకి రామాయణములోని మొదటి ఆరుకాండములనుమాత్రమే కంబకవి రచించినాడు. కంబరామాయణము తమిళమున ప్రామాణికమైన మహాకావ్యము. ఉత్తరకాండ కథను తమిళములో సాలెకులజాడగు వాణిదాసుకవి రచించినాడు. కాని కంబకవి సమకాలికుడగు కవిచక్రవర్తి దిరువాంకితుడగు ఒట్టక్కూత్తన్ ఈ ఉత్తరకాండను రచించినట్లు కొందరు భావింతురు.

16. కంబమహాకవి : కాలము :

కంబకవి తమిళసాహిత్యచరిత్రలో ప్రథితయశస్కుడైన మహాకవి. 'కల్వ యాట్ పెరియవన్ కంబన్' (కవిత చెప్పుటలో అధికుడు కంబకవి), 'కంబన్ వీట్టు కట్టుత్తటియుం కవి సొల్లం' (కంబకవి ఇంటిలోని కట్టుకొయ్యకూడ కవిత్వము చెప్పును.) అని పండితప్రశంస లందుకొనినాడు కంబకవి. 'కల్విసిఱంద తమిళ్ నాడు - పుగళ్ కంబన్ పిఱంద తమిళ్ నాడు' (కవితకు పేరొందిన తమిళనాడు - కీర్తి కంబడు ప్రభవించిన తమిళనాడు) అని తమిళజాతీయకవియగు సుబ్రహ్మణ్య భారతి సగర్వముగా తన గేయములందు కంబకవిని కీర్తించినాడు. తమిళదేశమున జన్మించిన మహాకావ్యకర్తలలో కవిచక్రవర్తి బిరుదాంకితుడగు కంబమహాకవి ప్రథమగణ్యుడు.

కంబకవికాలమునుగురించి ప్రధానముగ మూడువాదములు కలవు. కంబకవి రామానతాకమునందలి ఒక పద్యమును ('ఎణ్ణియ నకాబ్బం - న్నూరైళమేల్') బట్టి శకసంవత్సరము 807 అనగా క్రీ. శ. 885 వ సంవత్సరప్రాంతమునందు అతడు రామాయణమును రచించినట్లు కొందరు చెప్పుదురు. ఈ పద్యమాధానముగా శక వర్షముకాక విక్రమసంవత్సరమును గ్రహింపవలయునని, మరికొందరి వాదము. అట్లు గ్రహించినచో కంబకవి క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమునకు చెందునని వీరు భావింతురు.

కంబరామాయణమునందలి వేరొకపద్య మాధానముగా కంబకవి క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్దికి చెందినవాడని మరికొందరు అభిప్రాయపడుచున్నారు. అదియును గాక కంబకవి తన రామాయణములో పలుచోట్ల ప్రయోగించిన 'ఉత్తమన్' అను పదము క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దికి చెందిన ఉత్తమచోరుడను చోళరాజునుగురించి ప్రస్తావించునని కొందరి అభిప్రాయము. టి. డి. మీనాక్షిసుందరం ఈ రెండవవాదమే నమంజరమైనదని, కంబకవి క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్దికి చెందినవాడని తన తమిళ సాహిత్యచరిత్రలో తెల్పినాడు.

మరికొందరు కంబకవి క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దిమువాడని తెల్పినారు. కంబకవి తన రామాయణమునందు 'త్యాగవిన్నోదన్' అను పదమును పలుచోట్ల ప్రయోగించి యున్నాడు. అది మూడవ కులోత్తుంగుని బిరుదనామమును సూచించునని వీరి భావము. కనుక కంబకవి మూడవ కులోత్తుంగుని కాలమునకు అనగా క్రీ. శ.

1185 ప్రాంతమునకు చెందునని చెప్పుదురు. మూడవ కులోత్తుంగుడు రాజనరేం ద్రుని మునిమనుమడు. కంబకవి ఏ కారణమువలననో చోళరాజులనువీడి ఓరుగల్లు రాజధానిగా తెలుగుదేశమును పరిపాలించుచుండిన కాకతీయచక్రవర్తిని సందిర్శించి బట్లు ఐతిహ్యములు కొన్ని ప్రచారములో నున్నవి. వానినిబట్టికూడ కంబకవి మొదటి ప్రతాపరుద్రవికాలము (క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దము)నకు చెందినవాడని చెప్పుదురు.

ఇట్లు కంబకవి కాలమునుగురించి మూడు వాదములున్నవి. అందు చోళ మహీవతులకాలము (క్రీ. శ. 950-1200) నకు చెందినవాడనుట సత్యము. ఈ మూడువాదములలో దేనిని గ్రహించినను కంబకవి రామావతారమే దక్షిణదేశ భాషలలో మొట్టమొదటి రామాయణకావ్య మగుచున్నది.

కంబకవి వార్మికపట్ల గౌరవప్రపత్తులతో తమిళ సంప్రదాయాధ్యముగ 12 వేల ఉత్తమగీతములతో రామావతారమును రచించినాడు. కంబరామాయణ మును పూతలపట్ట శ్రీరాములు యెడ్డిగారు యథాతథముగ తెలుగులోకి అనువ దించినాడు. కంబరామాయణములోని అచార్యకములైన కల్పనావిశేషములను రంగనాథరామాయణముతో తాత్పర్యపరీక్ష చేయుసందర్భమున మూడు వివర ముగ చర్చింపబడును.

17. కంబరామాయణమునకు తరువాత

తమిళములో రామాయణ రచన :

కంబరామాయణమునకు తరువాత తమిళమున ప్రసిద్ధమైన రామాయణము వెలువడలేదనియే చెప్పవలసియుండును.

అరుణాచలకవి (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దము) 'రామనాటక కీర్తనై' అను పేరుతో రామాయణమును కీర్తనరూపముగ రచించినాడు. సంగీతసాహిత్యము లకు సమప్రసాదాన్యముండుటచే ఇది తమిళమున మిక్కిలి ప్రచారము పొందినది. రామలింగర్ (క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దము) అను తాత్త్వికుడు తన 'తిరు అరుటా' (Tiru Arutpa) అను గ్రంథమున 'శ్రీరామనామత్ తిరుప్పాతిగమ్' అను శీర్షికతో రామనామ మాహాత్మ్యమును వివరించినాడు. ఇది నాల్గుపాదములుగల పది పద్యములుగలిగిన రచన.

1185 ప్రాంతమునకు చెందునని చెప్పుదురు. మూడవ కులోత్తుంగుడు రాజనరేం ద్రుని మునిమనుమడు. కంబకవి ఏ కారణమువలననో చోళరాజులనువీడి ఓరుగల్లు రాజధానిగా తెలుగుదేశమును పరిపాలించుచుండిన కాకతీయచక్రవర్తిని సందర్శించి వట్లు ఐతిహ్యములు కొన్ని ప్రచారములో నున్నవి. వానినిబట్టికూడ కంబకవి మొదటి ప్రతాపరుద్రవికాలము (క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దము)నకు చెందినవాడని చెప్పుదురు.

ఇట్లు కంబకవి కాలమునుగురించి మూడు వాదములున్నవి. అందు చోళ మహేంద్రవరమలము (క్రీ. శ. 1185-1200) నకు చెందినవాడనుట సత్యము. ఈ మూడువాదములలో దేనిని గ్రహించినను కంబకవి రామావతారమే దక్షిణదేశ భాషలలో మొట్టమొదటి రామాయణకావ్య మగుచున్నది.

కంబకవి వార్మకీషట్ల గౌరవప్రపత్తులతో తమిళ సంప్రదాయాధ్యముగ 12 వేల ఉత్తమగీతములతో రామావతారమును రచించినాడు. కంబరామాయణ మును పూతలపట్ట శ్రీరాములు చెడ్డిగారు యథాతథముగ తెలుగులోకి అనువ దించినాడు. కంబరామాయణములోని అవార్మకీషములైన కల్పనావిశేషములను రంగనాథరామాయణముతో తాత్పర్యపరీక్ష చేయుసందర్భమున మూడు వివర ముగ చర్చింపబడును.

17. కంబరామాయణమునకు తరువాత

తమిళములో రామాయణ రచన :

కంబరామాయణమునకు తరువాత తమిళమున ప్రసిద్ధమైన రామాయణము వెలువడలేదనియే చెప్పవలసియుండును.

అరుణాచలరవి (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దము) 'రామనాటక కీర్తనై' అను పేరుతో రామాయణమును కీర్తనాకూపముగ రచించినాడు. సంగీతసాహిత్యము లకు సమప్రసాదాన్యముండుటచే ఇది తమిళమున మిక్కిలి ప్రచారము పొందినది. రామలింగర్ (క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దము) అను తాత్త్వికుడు తన 'తిరు అరుటా' (Tiru Arutpa) అను గ్రంథమున 'శ్రీరామనామత్ తిరుప్పాతిగమ్' అను శీర్షికతో రామనామ మాహాత్మ్యమును వినరించినాడు. ఇది నాల్గొకాదములుగల పది పద్యములుగలిగిన రచన.

రూపముగను. ఉపమానముల రూపముగను తమిళవాఙ్మయమున ప్రఖ్యాతమైనట్లు గుర్తింపవచ్చును. అశ్వారుల భక్తిగీతముల మూలమునను, కంబకవి రామావతార మను కావ్యమువలనను రామాయణకథ తమిళసాహిత్యములో విపులప్రచారము నందుటయేకాక శాశ్వతస్థితివికూడ పొందినదని చెప్పవచ్చును.

18. కన్నడ సాహిత్యములో రామకథ :

అభ్యమైన కన్నడగ్రంథములలో మొదటిదగు కవిరాజమార్గమును లక్షణ గ్రంథమున రామకథాపరములగు కొన్ని ఉదాహరణపద్యములు పేర్కొనబడినవి. అవి నృపతుంగుడు (క్రీ. శ. 9 వ శతాబ్ది) స్వయముగ రచించినవో లేదా ప్రాచీన కన్నడ రామాయణములనుండి గ్రహించినవో చెప్పలేము.

కన్నడములో భారతమువలెనే రామాయణమునుకూడ ముందు వ్రాసినవారు జై నకవులే. కన్నడ రత్నత్రయమున ద్వితీయుడగు పొన్నకవి (క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది) భువనై క రామాభ్యుదయమును 14 అశ్వాసములలో రచించియున్నట్లు అతని శాంతిపురాణమునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఈ భువనై క రామాభ్యుదయము నేడు అలభ్యము. కేరాజ (క్రీ. శ. 1260) శబ్దమణిదర్పణము (సూత్రము-158) లో ఉదాహరింపబడిన ఒకపద్యము భువనై కరామాభ్యుదయములోనిదని తెలింప బడుచున్నది. ఆ పద్యము నాగవర్మ (క్రీ. శ. 1150) కావ్యావలోకనమునందుకూడ ఉదాహరింపబడినది. తనుక కన్నడములో మొట్టమొదటి రామాయణము భువనై క రామాభ్యుదయమే యని చెప్పవచ్చును.

19. కన్నడములో జై నరామాయణములు :

కన్నడములో రామాయణ రచన జై నసంప్రదాయముగను, వాల్మీకి రామాయణ సంప్రదాయముగను రెండువిధములుగను సాగినది.

కన్నడములోని జై నరామాయణకథలలో రెండు సంప్రదాయములు కలవు. ఒకటి గుణభద్రుని ఉత్తరపురాణకథ ననుసరించినది. మరొకటి ప్రాకృతమున విమలసూరి రచించిన 'పతిమచరిత' (సౌమచర్య) ననుసరించినది చావుండరాయని (క్రీ. శ. 978) చావుండరాయప్పరాణము లేక త్రిషష్టిశలాకా మహాపురాణము అను గద్యకావ్యమునందలి రామాయణకథ గుణభద్రుని ఉత్తరపురాణకథ ననుసరించి చెప్పబడినది. ఈ రామాయణకథకు, వాల్మీకిరామాయణకథకును గల పది

భేదములను శ్రీ యు. కె. సుబ్బారాయచార్యగారు 'The Ramayana theme in Kannada Literature' అను వ్యాసమున ఇట్లు తెల్పినారు. (1) సీత మందో దరి కూతురు. (2) మంధరపాత్ర లేదు. (3) రావణుడు నారదనివలన సీత సౌందర్యమును వినును. (4) చిత్రకూటము వారణాసి (దశరథుని ముఖ్యపట్టణము) కి సమీపమందున్న ఉద్యానవనము (5) మారీచుడు మాయామృగమై రామ లక్ష్మణుల నెలయించినపుడు రావణుడు రాముని రూపములోవచ్చి సీతను తన పుష్పకముపై నెక్కించుకొని వెడలును. (6) ఆంజనేయుడు రావణుని ఆస్థానము నకు రాయబారిగా వెళ్ళినాడు. (7) సీత అగ్నిప్రవేశము చేదు. (8) లక్ష్మణుడు తన చక్రముచే రావణుని సంహరించును. (9) రాముడు, ఆంజనేయుడు మోక్షమును పొందుదురు. (10) సీత నన్యాసత్వమును స్వీకరించి సౌధర్మకల్పములో క్రొత్త జీవితమును ప్రారంభించును.

ఉత్తరపురాణములోని ఈ కల్పనలను చావుండరాయకవి తన గ్రంథమున అనుకరించినాడు.

కన్నడ జై నరామాయణములలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధిచెందినది అభినవపంప విరుదాంకితుడగు నాగచంద్రుని (క్రీ. శ. 1140) రామచంద్రచరిత పురాణము. ఇది విమలసూరి ప్రాకృతములో రచించిన సౌమవర్య (తద్మచరిత) ను. రవిషేణుని సంస్కృతరామాయణమును ననుసరించినది. ఇందు రాముడు విష్ణ్వస్తారము కాదు. మనుష్యమాత్రుడు. రామలక్ష్మణులు దిలివాసుదేవులు. రాముడు ధర్మనాయకుడుగ, లక్ష్మణుడు వీరనాయకునిగ చిత్రింపబడినాడు. సీత జనకుని కన్నకూతురు గనే చెప్పబడినది. సీతకు ప్రభామండలుడను సోదరుడుకూడ యున్నట్లు కలదు. వరకురాముడు, విశ్వామిత్రుడు, మంధరల వృత్తాంతము లిందు లేవు. భరతుడు రాజ్యమును కాంక్షించి రామలక్ష్మణులపై మత్సరమును పూని యున్నందువలననే భరతునితల్లి కైక రాముని వనవాసము పంపవలెనని దశరథుని కోరినట్లు ఈ జై న గ్రంథమునందలి రామాయణకథలో తెలుపబడినది. సుగ్రీవుడు, హనుమంతుడు మొదలగు వానరసమూహమంతయు మాయలు మనుషులే కాని వారి ధర్మము లందుమాత్రము వానరచిహ్నము లున్నట్లు చెప్పబడినది. రావణుడు వీరుడు, దైర్యశాలి. ధర్మాత్ముడు మాత్రమేకాక వీతిమంతుడుగ, పరశ్రీ పాజ్ఞుడుగ, విషాదాంత నాయకునిగ చిత్రింపబడినాడు. రావణుడు, తన్ను వలచి వలసింపవచ్చిన 'ఉపరంభ'ను మాతృమూర్తిగ భావించినాడు. కాని అతిలోకసౌందర్యవతియగు

పీతనుగాంచి సహనశక్తిని కోల్పోయి ఆమెను చెర పెట్టినాడు. అదియే అతని మరణమునకు కారణమైనది. నాగచంద్రుడు తన రామాయణములో రావణసాత్రను పానుభూతితో చిత్రించినాడు. ఈ రామాయణములో రామునికల్గి 'అవరాణిత'. శత్రుఘ్నుని తల్లి పేరు సువ్రభ. పేర్ల విషయములో కూడ ఇది వాల్మీకిరామాయణమునకు భిన్నముగా నున్నది. ప్రతినాయకులగు రావణుడు అసురుడు. దళములుగూడా. ఇందు ఒకానొకపందర్పమున నారదుడు పీతను మోపించినట్లుకూడ కలదు. పేతుబంధనము ఈ రామాయణమున లేదు. ఇందు జైన భక్త్యావేశము అధికముగా కలదు.

కుముదేందుని కుముదేందు రామాయణము, దేవప్పకవి భామిని షట్పదిలో రచించిన రామవిజయకావ్యము, దేవచంద్రుని రామకథావతారము. చంద్రసాగర వర్ణి భామిని షట్పదిలో రచించిన జైనరామాయణము కన్నడ జైనరామాయణములలో పేర్కొనదగిన ఇతర రచనలు. కుముదేందుడు నాగచంద్రుని రామచంద్ర చరిత పురాణకథనే అనుసరించి తన రామాయణమును రచించినాడు. కుముదేందుడు షట్పదీచందస్సులో రామకథను రచించినాడు. షట్పదీచందస్సును స్వీకరించిన జైనకవులలో కుముదేందుడే మొదటివాడు. దేవచంద్రుని రామకథావతారము చావుండరాయ పురాణము, పంపరామాయణము, కుముదేందు రామాయణము లందలి రామకథకు పూరణగ్రంథము. చంద్రసాగరవర్ణి రామాయణములో జైన సంప్రదాయముతోపాటు వాల్మీకి సంప్రదాయముకూడ పాటించబడినది. కాని ఈ జైనరామాయణములకు కన్నడములో వ్యాప్తి తక్కువ.

20. వాల్మీకి అడుగుజాడలలో కన్నడ రామాయణములు :

కుమార వాల్మీకిగా ప్రసిద్ధిగాంచిన తొరవె నరహరికవి (క్రీ. శ. 1580) తన ఇష్టదైవమగు తొరవె నృసింహునిపేర తొరవె రామాయణమును కన్నడములో అయిదువేలకుపైగా భామిని షట్పదులలో వాల్మీకి రామాయణము ననుసరించి రచించినాడు. తొరవె రామాయణము వైదిక సంప్రదాయముననుసరించి రచింపబడినది. కన్నడములోని వాల్మీకి రామాయణానుసార కావ్యములలో ఇది మొదటిది. ఇందు 108 ప్రకరణములు కలవు. నరహరి వాల్మీకి ననుసరించి రామాయణమును రచించినను కొన్నిచోట్ల మూలమునకు భిన్నమైన నన్ని వేళములను కూడ చేర్చినాడు. పాత్ర చిత్రీకరణములో నరహరి కవి భావనాశక్తిని ప్రదర్శించి

నాడు. నరహరి తన రామాయణములో రాముని విష్ణ్వవతారముగనే వర్ణించినాడు. రావణసంహారము జరిపించుటకొరకే మంథర రాముని అడవులకు పంపినట్లు నరహరికవి వర్ణించినాడు. ఈ విషయము వాల్మీకి రామాయణమునందు లేదు. రావణుడు సీతను అపహరించుటకుపూర్వమే అగ్నిదేవుడు సీతలోని అర్థాంశమును కొవిబోయినట్లు నరహరికవి తన రామాయణములో తెల్పినాడు. వనవాసకాలములో లక్ష్మణుడు పదునాలుగేండ్లు విద్రాహారములుమాచి సీతారాములను పేదరికినట్లు నరహరికవి రామాయణమున కలదు. రావణునిలో గొప్ప మానసికసంఘర్షణను నరహరికవి చిత్రించినాడు. సీతను అపహరించి తెచ్చినందుకు, విభీషణునిమాటలు పెడచెవిని పెట్టినందుకు చివరకు రావణుడు వశ్యాత్వాపదినట్లు తొరవె రామాయణమున కలదు. నరహరికవి మంథర పాత్రపై కూడ సానుభూతి చూపించి రచించినాడు. తొరవె రామాయణమునకు కన్నడములో బహుళవ్యాప్తి ప్రశస్తి కలదు.

భామినీ షట్పదిలో రచితమైన శంకరనారాయణ (క్రీ. శ. 1725) అధ్యాత్మ రామాయణము, హరిదాసుని (క్రీ. శ. 1750) మూలబలరామాయణము (ఇదికూడ భామినీ షట్పదిలోనే రచితమైనది) వార్ధక షట్పదిలో రచింపబడిన భట్టలేళుని భట్టలేళ్ళరరామాయణము మొదలగునవి కన్నడసాహిత్యములో చెప్పుకోదగిన ఇతర రామాయణములు.

రామాయణములోని ఉత్తరకాండ కథనుగ్రహించి కన్నడములో రచించిన కవులలో కవినారాయణ, (క్రీ. శ. 1660) ముద్దణ అనుపేక ప్రభాతుడైన నందలికె లక్ష్మీనారాయణప్ప (క్రీ. శ. 1869-1901) మొదలగువారు ముఖ్యులు. ముద్దణ రామసట్టాభిషేకమును పవ్యకావ్యముగాను, రామాశ్వమేధమును గద్యకావ్యముగాను రచించినాడు.

వాల్మీకి రామాయణమును కన్నడికరించినవారిలో పేర్కొనదగినవారు దొడ్డ బెరె నారాయణశాస్త్రి, డి. అలసింగరావార్, పట్టాభి రామశాస్త్రి, సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి మొదలగువారు.

పి. టి. నరసింహాచారిగారి 'అహల్య', డి. వి. గుండప్పగారి 'శ్రీరామ వరీక్షణము', డాక్టర్ పద్మభూషణ కె. వి. శృట్టప్పగారి జనప్రియ వాల్మీకి రామాయణము, శ్రీ రామాయణదర్శనము మొదలగునవి ఆధునికకాలములో వెలువడిన కన్నడ రామాయణములలో గణుతింపదగినవి. జనప్రియ వాల్మీకి రామాయణము సరళమైన వచనములో రచింపబడినది. శ్రీ రామాయణదర్శనమునకు 1955 సంవ

త్పరమున కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ బహుమతి లభించినది. రామాయణదర్శన రచనముచే కుప్పళి వెంకటప్ప పుట్టప్ప 'కు వెం పు' గా ప్రసిద్ధి చెందినాడు. ఈ గ్రంథమునకు భారతీయ విజ్ఞానపీఠము బహుమతికూడ లభించినది. శ్రీ రామాయణదర్శనములోని కొన్నిభాగములు సంస్కృతములోనికి, హిందీలోనికి అనువదించబడినవి.

'శ్రీ రామాయణ దర్శనము'లో సీతతోపాటు రాముడుకూడ అగ్నిప్రవేశము చేసినట్లు కల్పింపబడినది. విభీషణుని కుమార్తెయగు 'అవలా' తన పెదతండ్రియగు రావణునితో చాల పసవుగా గడపినవిషయము ఇందు చక్కగా చిత్రింపబడినది. మంథర, ఊర్మిళ, శబరి, రావణ పాత్రలన్నిటికి కె. వి. పుట్టప్ప క్రొత్త ఊపిరి పోసి రచించినాడు.

అధ్యాత్మ, ఆనంద, అద్భుత రామాయణములకూడ కన్నడములోనికి అనువదించబడినవి.

21. తెలుగు సాహిత్యములో రామకథ :

తెలుగునాట రాముడు విష్ణువతారముగ, దైవముగ, రామనామజపము మోక్షదాయకముగ, రామచరిత లోకపావనముగ పరిగణింపబడినది. సీతారాములు తెలుగువారికి దైవదంపతులు, ఇలనేల్పులు. మోక్షమార్గమునుమాపు ఒక మత గ్రంథముగా రామాయణమును పారాయణముచేయుట తెలుగునాట సర్వసాధారణమయినది. సీతారాములు సంవరించిన పంచవటి, భద్రగిరి, పంపానరస్సు తెలుగు దేశమునందలివే, ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి సాహిత్యకాళి లన్నిటియందును రామాయణము అల్లుకొనియున్నది.

తెలుగున వెలసిన రామాయణము లన్నిటిలోను మొట్టమొదట పేర్కొనదగినది రంగనాథ రామాయణము. దీని కర్తృత్వము వివాదాస్పదమయినది. గోన బుద్ధారెడ్డి రంగనాథుడను తన రెండవపేరుతో రంగనాథ రామాయణమును రచించినట్లు ఊహింపవచ్చును. ఈ విషయము 'ద్వీపదవాఙ్మయము' అను గ్రంథమున విపులముగ చర్చింపబడినది. రంగనాథ రామాయణ కాలనిర్ణయముకూడ వివాదాస్పదముగనే యున్నది. క్రీ. శ. 1200 ప్రాంతమున రచితమైన తిక్కన విరచనోత్తర రామాయణమునకు పూర్వమే అనగా క్రీ. శ. 1240 ప్రాంతమున రంగనాథ రామాయణ రచన జరిగియుండునని పింగళి లక్ష్మీకాంతము అభిప్రాయము.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి రంగనాథ రామాయణ రచన క్రీ. శ. 1280-1300 ప్రాంతమున జరిగియుండునని చెప్పినాడు. (చూ. సింహావలోకనము పుట 18). సుప్రసిద్ధచరిత్ర పరిశోధకుడగు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ రంగనాథ రామాయణ కృతికర్తయైన గోనబుద్ధ భూపతి క్రీ. శ. 1380-1380 ప్రాంతమునాడని. రంగనాథ రామాయణ రచనాకాలము క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్ది చివరిభాగమని 'రంగనాథ రామాయణ పీఠిక'లో నిర్ణయించినారు. కనుక గోన బుద్ధారెడ్డి కంబకవికి తరువాతివాడే అని చెప్పవచ్చును. తెలుగునాట రంగనాథ రామాయణమునకు బహుళ ప్రచారము. ప్రళప్తి కలదు. ఇది దేశికవితా సంప్రదాయమునకు చెందినదగుటచే, మార్గకవితా సంప్రదాయజ్ఞులు ఇందలి ద్విపదలను ప్రామాణికముగా స్వీకరింపమిచే రంగనాథ రామాయణమునకు తరువాత తెలుగులో వెలసిన భాస్కరరామాయణము నకు అధికప్రాళవ్యము లభించినది. కనుక మార్గ కవితాపద్ధతిలో భాస్కర రామాయణమును దేశికవితాపద్ధతిలో రంగనాథ రామాయణమును తెలుగున అధిక గౌరవమును పొందిన రామాయణములని చెప్పవచ్చును. రంగనాథ రామాయణము నందలి వైశిష్ట్యము ముందు చర్చింపబడును.

పద్యకావ్యముగా వెలసిన పూర్వరామాయణములలో మొట్టమొదటిది భాస్కర రామాయణము. ఇది బహుళ ర్తకము. ఇందు ఆరణ్యకాండము భాస్కరుడును, యుద్ధకాండములో కొంతభాగమును హుళక్కి భాస్కరుడును, బాల, కిష్కింధ, సుందరకాండములను మల్లికార్జున భట్టు, అయోధ్యాకాండను కుమారుద్రదేవుడు, యుద్ధకాండ ఉత్తరభాగమును అయ్యలార్యుడును రచించిరి. భాస్కరుడు మంత్రి భాస్కరుడు కాడు. భాస్కరుడు, హుళక్కి భాస్కరుడు ఇరువురును ఒకరే. భాస్కరుని కుమారుడు మల్లికార్జున భట్టు అని. శిష్యుడు కుమారుద్రదేవుడని, మిత్రుడు అయ్యలార్యుడని తెలియుచున్నది. మల్లికార్జున, కుమారుద్రదేవ, అయ్యలార్యులు మువ్వురును భాస్కర క్షితులే కనుక మూలపురుషుడగు భాస్కరునిపేరనే భాస్కర రామాయణముగ ప్రఖ్యాతమైనది. హుళక్కి భాస్కరుడు క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దిమువాడు.

భాస్కర రామాయణము వాల్మీకి రామాయణానుసారియేయైనను ఇతర రామాయణములందలి అవాల్మీకాంశములుకూడ కొని ఇందు గోచరించును. రాముడు సాక్షాద్విష్ణువు అవతారమని, లక్ష్మణుడు ఆదిశేషువని, భరత శత్రుఘ్నులు విష్ణువు శంఖచక్రములు, సీతాదేవి మధుకైటభమర్దవియగు యోగమాయ యని భాస్కర

రామాయణమున వాచ్యముగనే చెప్పబడినవి. భాస్కర రామాయణమున అధ్యాత్మ రామాయణములోని అంశములేకాక పద్మపురాణము, ప్రసన్నరాఘవ నాటకము మొదలగువానియందలి విషయములుకూడ ఆయా సందర్భములందు గ్రహింపబడినవి.

భాస్కర రామాయణమునందలి అవాల్మీకాంశములలో సీతా జన్మవిషయికమైన విచిత్రకల్పన మొకటి. భాస్కర రామాయణమునందలి సీత జననప్రకారము ఋష్యశృంగాదులజననమును బోలియున్నది. జనకుని మానసపుత్రికగా సీత భూగర్భమునుండి జన్మించినదని ఇందు చెప్పబడినది. మేనకనుగాంచిన జనకుని వీజముష్టి విక్షేపనమున సీతాజన్మము జరిగినదని భాస్కర రామాయణమునందు కలదు.

భాస్కర రామాయణములోని మరొక నూతనాంశమగు అవాల్మీకాంశము వాలివధ ఘట్టమున కలదు. ఇందు తార 'రావణసంహారమున సీత లభించినను, అనతికాలముననే, ఆమె భూవివరముజొచ్చి శాశ్వతవియోగదుఃఖమును కల్గించునని' రామునికి శాపమిచ్చినది. ఈ శాపవృత్తాంతము మరియు యితర తెలుగు రామాయణములందు కన్పట్టదు. కాని పద్మపురాణమునమాత్రము సీత నాల్గదశ యందు కీరదంపతులకు అజ్ఞానముచే వియోగముకలిగించి వారి శాపమునకు గురియైన బ్రౌక కారణము కల్పింపబడినది. జానపదగేయ వాఙ్మయమునందును సీతా రాముల శాశ్వతవియోగమునకు హేతువుగ విచిత్రములగు కొన్ని కారణములు కల్పింపబడినవి. భాస్కర రామాయణకర్త తన కాలమునాటికి వ్యాప్తిలోనున్న అట్టి కథా వృత్తాంతమును గ్రహించి పైవిధముగ చెప్పియుండును.

విభీషణుని పత్నియగు సరమ, హనుమంతుని కేమవృత్తాంతమును సీత తెరిగించినట్లు భాస్కర రామాయణమున కలదు. ఇదికూడ అవాల్మీకాంశమే.

ఇంద్రజిత్తు మూడవసర్యాయము యుద్ధమున కరుదెంచినపుడు వానరులు వీతిల్లి రాముని శరణువేడిరి. అంత అనిలదేవు డరుదెంచి ఇంద్రజిత్తు సంహారమునకై త్వరపడవలసినదిగా రాముని హెచ్చరించినట్లు భాస్కరరామాయణమున కలదు. ఇది అవాల్మీకాంశము.

భాస్కర రామాయణమున ఇతిహాసమునకు కావ్యభావకూడ అపొదింప

క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దముననే ఎర్రన రామాయణమును రచించినట్లు హరి వంశ పీఠికనుబట్టి తెలియుచున్నది. ఎర్రన రామాయణము నేడు అలభ్యము. ఇది ప్రోలయ వేమారెడ్డికి అంకితముగా చెప్పబడినది. ప్రోలయ వేమారెడ్డి ఈ రామాయణమునలన 'అత్యుత్తమ భ్యాశింబొంది'నాడట. కూచిమంచి తిమ్మకవి తన సర్వలక్షణసారసంగ్రహములో ఎర్రన రామాయణములోని 9 పద్యముల నుదాహరించినాడు. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వివిధ ఆకరములనుండి సేకరించి ఎర్రన రామాయణములోని 46 పద్యములను ప్రకటించినాడు. కాని ఈ పద్యములు ఎర్రన కర్తృత్వములనుటలో సందేహమును వ్యక్తము చేసినారు నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు. ఇక్కన విక్రమార్కచరిత్రలోను, చదలువాడ మల్లన విప్రనారాయణచరిత్రలోను, ఎర్రన రామాయణమును పేర్కొనినారు.

ఆంధ్రకవితా పితామహుడను బిరుదుగల కొరవి సత్యనారణ (క్రీ. శ. 1320-1345) కూడ తెలుగులో ఒక రామాయణమును పద్యకావ్యముగ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. కొరవి గోపరాజు సింహాసన ద్వాత్రింశిక (1-49 ప) లో 'రామాయణకృతియై తామెరయుచు నాంధ్రకవి పితామహుడనగా భూమిని మించిన భీమన నామంటున బరగె సత్యనారణ ఘనుడై' అని చెప్పినాడు. భీమన అను పేరు గల కొరవి సత్యనారణ రచించిన రామాయణముకూడ నేడు అభ్యము కాలేదు.

తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుడు రామాయణమును 'ప్రవిమల ద్విపద ప్రబంధ రూపమున నవముగా' రచించినట్లు చిన్నన్న అన్నమాచార్య చరిత్ర (పుట 47)లో తెల్పినాడు. కాని అన్నమాచార్యుని ద్విపద రామాయణము నేడు కానరాదు. అట్లే విద్దికూచి రామాయణము, చిత్రకవి అనంతకవి రచితమగు నకల వర్ణనాపూర్ణ రామాయణముకూడ నేడు ఎవరూ దాగియున్నవో!

ప్రబంధయుగమున వెలసిన రామాయణకావ్యములలో ముఖ్యముగ పేర్కొనదగినవి మొల్ల రామాయణము, అయ్యలరాజు రామభద్రుని రామాభ్యుదయమును.

కవయిత్రి మొల్ల (క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది) రామాయణకథను సంగ్రహముగ చెప్పినది. మొల్ల రామాయణమే ప్రథమాంధ్ర సంగ్రహరామాయణమని చెప్పవచ్చును. పద్మపురాణ, మహాభారత, రఘువంశ, దేవీ భాగవతములందలి సన్నివేశముల నాధారముగా గ్రహించి కాబోలు. మొల్ల తన రామాయణమున మంధర పాత్రను పరిహరించి కైకనే ప్రధానముగ స్వీకరించినది. కైకేయి వరములను

నుమంతుడు వసిష్ఠునికి చెప్పగా వివిన రాముడు, సీతా లక్ష్మణులతో దశరథుడు లను దర్శింపకనే కానల కరిగినట్లు సంగ్రహముగ మొల్ల తన రామాయణమునందు తెల్పినది. సీతా స్వేషణమున విఫలమై న రాముడు అగ్రహారమున జగముల నిర్మా లింప యత్నించినపుడు లక్ష్మణు డాతని శాంతింపజేసినట్లు వాల్మీకి రామాయణము నందు కలదు. తెలుగు రామాయణము లన్నిటియందు దాదాపు నిజమే కలదు. కాని మొల్ల రామాయణమునమాత్రము లక్ష్మణుడే అగ్రహారముగా రాముడు సంతోష వాక్యములు పల్కినట్లు కలదు. యుద్ధకాండమున త్రిజట స్వప్నవృత్తాంతమును విశేషణుడు విండు పేరొలగమున రావణున కెరిగించినట్లు మొల్ల రామాయణము నందు కల్పింపబడినది. ఇది పెక్కు అన్య రామాయణములందు కన్పట్టదు.

కవితాశిల్పము. కల్పనా చమత్కారములతో నొప్పియుండుటచే శీరము సుఖద్రయాంబ రచితమగు సుఖద్రా రామాయణము కంటెను, చేత్రోలు నరస్వతి దేవి రచించిన నరస్వతి రామాయణముకంటెను మొల్ల రామాయణమే తెలుగులో ప్రఖ్యాతమై బహుళవ్యాప్తి నందినది.

అయ్యలరాజు రామభద్రకవి (క్రీ. శ. 1540) రామాభ్యుదయము, గరుడా చలకవి కౌసలేయచరిత్ర, రంగయ్యకవి రామోదయము, చింతలపల్లి చాయాపతి రాఘవాభ్యుదయము మొదలగునవి రామాయణప్రబంధములలో ముఖ్యమైనవి. వీనిలో ప్రబంధోచితములగు మార్పుకూర్పులు వాల్మీకి రామాయణమునకు భిన్న ముగ కల్పింపబడినవి.

రామకథాత్మకములగు ద్వ్యర్థికావ్యములలో పేర్కొనదగినవి పింగళి సూరవ రాఘవపాండవీయము, పోడూరి పెదరామామాత్యుని శివరామాభ్యుదయము, క్రొత్తలంక మృత్యుంజయుని ధరాత్మజాపరిణయము, శ్రీపాద వెంకటాచలం శ్రీరామ కృష్ణోపాఖ్యానము, తిరుమల బుక్కవట్టణం వెంకటాచార్యుల అచలాత్మజా పరిణయము మొదలగునవి. రామకథావర్ణనములగు త్రివర్ణికావ్యములలో ముఖ్య మైనవి నెల్లూరి వీరరాఘవకవి రాఘవయాదవ పాండవీయము, ఎలకూచి బాల సరస్వతి యాదవ రాఘవపాండవీయమును.

తెలుగునగల ద్విపదరామాయణములలో కాలక్రమము ననుసరించి యెరుగ దగినవి గోన బుద్ధారెడ్డి (క్రీ. శ. 1240) రంగనాథరామాయణము, అన్నమాచార్య రామాయణము (అలభ్యము), కట్టా వరదరాజు (క్రీ. శ. 1630) రచించిన రామా

యణము, గణపవరపు వేంకటకవి (క్రీ. శ. 1673) బాలరామాయణము (అల
భ్యము). తోసల ఏకోజీ (క్రీ. శ. 1735), రామాయణము చేడ రాఘవరెడ్డి (క్రీ.శ.
1780) రామాయణము, కేశవ తీర్థస్వామి శ్రీరామచరిత మానసము, విజయ
రామరాజు రచితమగు వినుకొండ రామాయణము, తరిగొండ వెంగమాంబ (క్రీ.శ.
1784-1877) వాసిష్ఠ రామాయణము మొదలగునవి, ఇవిగాక ఆద్యంతములు
శిథిలములై, కర్తృత్వవిషయాదిక మగోచరముగను, సంశయాస్పదముగను గల
రామాయణ ద్విపద రచనాభాగములును, రామాయణ కథాప్రసక్తములగు ద్విపద
గ్రంథభాగములునుకూడ కొన్ని తంజావూరు, మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక
ఖాండాగారములందు కలవు.

రఘునాథనాయకుని రఘునాథరామాయణము సమగ్రముగా దక్కలేదు.
బాలకాండలో నాల్గవ అశ్వాసములో శ్వేతద్వీపవర్ణనవరకుగల 28 పద్యములు
మాత్రము లభించినవి. కవిసార్వభౌమ విరుదాంకితుడగు కూచిమంచి తిమ్మకవి
(క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దము) అచ్చతెలుగు రామాయణమును రచించినాడు. మరిం
గంటి సింగరాచార్యుని దశరథరాజనందనచరిత తెలుగులో మొట్టమొదటి నిరోష్ఠ్య
రామాయణముగా పేర్కొనదగినది.

వావిలకొలను సుబ్బారావు (వాసుదాసు క్రీ. శ. 1883-1939) శ్రీమదాంధ్ర
వాల్మీకి రామాయణము, గోపీనాథము వేంకటకవి (క్రీ. శ. 1820-1870) రచిత
మగు గోపీనాథ రామాయణము, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి (క్రీ. శ. 1866-1960)
'శ్రీ కృష్ణ రామాయణము', జనమంచి శేషాద్రిశర్మ (క్రీ. శ. 1882-1950)
రామాయణము, శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వరకవుల రామాయణము (అనంపూర్ణము-
సుందరకాండము 16 వ సర్గవరకు మాత్రమే కలదు), కవివనమాట విశ్వనాథ
పత్యనారాయణ శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము మొదలగునవి తెలుగులో ఆధునిక
యుగమున ప్రసిద్ధిచెందిన రామాయణములు.

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి శ్రీకృష్ణ రామాయణము స్వతంత్రకావ్యమని
చెప్పదగినది. సంస్కృత, దేశభాషా రామాయణములనన్నింటిని పరిశీలించి అన్నిటి
లోని చిత్రకథలను ఔచిత్యముతోగ్రహించి నూత్న విశిష్టపక్కిని శ్రీ కృష్ణరామా
యణము రచింపబడినది. వాల్మీకి రామాయణమునందు కానరాని శ్రీ కృష్ణరామాయ
ణమునందలి ముఖ్యమైన మార్పు కూర్పులీ క్రిందివి.

(1) వాల్మీకిచరిత్ర గ్రంథారంభమున చెప్పబడినది. (2) కౌసల్యా దళరథ వివాహము గ్రంథారంభమునందు కలదు. దళరథుడు కౌసల్యను వివాహమాడబోవు నందర్పమున రావణు డామెను అపహరించి పెద్దెలో ఆమెనుంచి నముద్రమున పారవేయించును. దళరథు డెట్లో దై వనంపుటనచే కౌసల్యను వివాహమాడును. వావిలకొలను సుబ్బారావు కౌసల్యాపరిణయమునందును ఈ కథ వివరింపబడినది. (3) శాంత కౌసల్యకు దళరథునివలన పుట్టిన ప్రథమసంతానమని చెప్పబడినది. (4) రామజననమునకు ముందే ఉత్తరకాండలోని రావణ జననాదివృత్తాంతము వేదవతి చరిత్ర కూర్చబడినది. (5) పరశురాముడు రామునితో యుద్ధమొనర్చుటకు కాక తన వైష్ణవతేజము నప్పజెప్పుటకు వచ్చినట్లు ఇందు వర్ణింపబడినది. (6) అజప్రేరితమైన సరస్వతి కై కలో నావేళించి వరిముల నడిగించినట్లు, కై క నిర్దోషి యని తెల్పబడినది. (7) ఖరదూషణాదులను రాముడు సంహరించినపుడు ఇంద్రు డాతనికి పూరించుటను పంపును. వానిని ధరించిన క్షత్రిపాసాదివాద బుండవట. (8) సమక్షమున యుద్ధము చేయువారిబలము వారిని చెందునని వరము కలదు. కాబట్టి రాముడు చాటుననుండి బాణ మేసినట్లు ఈ రామాయణమున కలదు. (9) సీత వరమపావనశీల యగుటచే సీతా పరిత్యాగకథ చెప్పబడలేదు. (10) రాముడు శంబూకుని తపోవిఘ్నమునుమాత్రము చేసినట్లు తెల్పబడినది. (11) ఆయోధ్య లోనే గర్భవతియగు సీతకు వాల్మీకివచ్చి చిత్రపటములతోనున్న రామాయణకథను వర్ణించి చెప్పినట్లు, గర్భస్థులైన కుశలపురా కథ విన్నట్లు ఇందు కల్పింపబడినది.

ఇట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందు లేని కల్పనలన్నియో శ్రీకృష్ణ రామాయణమునందు కలవు. శ్రీకృష్ణ రామాయణమునందు శాప్తిగారి శాస్త్రవైదుష్యము, బహుగ్రంథవరిశీలనము, వేదవేదాంత విజ్ఞానము ప్రకంపింపదగినవి.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి రామాయణ కల్పవృక్షమునకు భారతవ్రతు త్వమువారి జ్ఞానపీఠబహుమతి లభించినది. వాల్మీకి రామాయణమునందువలె కాండలు సర్గలుగా విభజింపక విశ్వనాథ సత్యనారాయణ తన రామాయణకల్పవృక్షమున నన్నివేళ ప్రాముఖ్యమును సూచించు పేర్లతో కాండలను కొన్ని ఖండములుగ విగడించినాడు. ఇందు పాత్రల ప్రాముఖ్యమును వ్యక్తీకరించు నూతనకల్పనలు కొన్ని కలవు.

అహల్యా శాపవిమోచనపుట్టమున ఇంద్రుడు కోడియై కూసినట్లు రామాయణ కల్పవృక్షమునందును కలదు. అహల్య అభ్యర్థనము ననుసరించి రాముడు

వివాహానంతరము ఆయోధ్యకు మరలిపోవునందర్భమున సీతతోగూడి అహల్యను నందర్శించును. అప్పుడు అహల్య సీతారాములకు నారచీర లిచ్చినట్లు కల్పవృక్షమున కల్పింపబడినది. సంస్కృతమున తానువి ప్రతిమానాటకమునందు పట్టాభిషేక భంగ సందర్భమున అపదాతిక సీతారాములకు వల్కలము లొసగిన విషయము ఈ కల్పన మునకు ప్రేరకమై యుండును. రాముడు అహల్యను గురువుగా స్వీకరించు సంపూర్ణత్వమును అహల్యాపాత్రకు కవి ఇవట చేకూర్చినాడు.

రామాదుల జననమునకు ముందు దశరథుడు తాను విర్వర్తింపనున్న యుగ మునకు తన ప్రియమిత్రులైన గుహ, జటాయువులను ఆయోధ్యకు ఆహ్వానించి నట్లు తెల్పుట రామాయణ కల్పవృక్షమునందలి మరొక అవాల్మీకమైన కల్పనము.

రామాయణ కల్పవృక్షము అరణ్యకాండమున సీతాపహరణపుట్టమున మారీ చుడు తుదివి 'గ్రణా'హతివి 'లక్ష్మణాగ్రణా' అని లక్ష్మణునకు మారు రామునినే స్మరించుచు కేక పెట్టినట్లు తెల్పుట ఇతర రామాయణములందు కన్పట్టదు.

యుద్ధకాండమున రాముడు హంసద్వారా సీతకు తన ఆగమనవార్తను తెల్పుచు సందేశమును పంపినట్లు రామాయణ కల్పవృక్షమున కలదు.

ఇంద్రజిత్తు నాగాత్రముచే రామ లక్ష్మణులను బంధించినపుడు రాముడు మరణించెనను వదంతిని రాక్షసులు వ్యాప్తి గావించురు. రామునికి ప్రాప్తించిన అపద గడచినచో తాను అగ్నిప్రవేశ మొనర్తునని సీతాదేవి మ్రొక్కుకొనినట్లు ఇందు చెప్పబడినది. సీతాదేవి ఇట్లు అసాధారణమైన మ్రొక్కులను మ్రొక్కుట అనంద రామాయణమునందు కలదు. శివధనుర్భంగనమయమున రాముని నుందర విగ్రహమునుగాంచి పరవశించిపోయిన సీత, తనకు అతడు పతియైనచో పదునాలు గేడులు అరణ్యవాసమొనరింతునని మ్రొక్కులిడినట్లు అనంద రామాయణమున కలదు.

తిక్కన (క్రీ. శ. 1260) నిర్వచనోత్తరరామాయణము ప్రథమాంధ్రోత్తర రామాయణమని చెప్పవచ్చును. న్యయం సంపూర్ణమగు మహాకావ్యముగ తిక్కన ఉత్తర రామాయణకథను రచించినాడు. గోన బుద్ధారెడ్డి కుమారులగు కాచవిభుడు, విట్టల నాథులను సోదర జంటకవులు (క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్ది) ఉత్తర రామాయణమును ద్వీపదలో రచించినారు. కంకంటి పావరాజు (క్రీ. శ. 1575-1632) ఉత్తరకాండను పద్యరూపమున సంపూర్ణముగ 'ఉత్తర రామాయణము' అనుపేర రచించెను. జయంతి రామభట్టు అనుకవి నిర్వచనోత్తర రామాయణ

మున తిక్కన వదలిన బాగములను గ్రహించి 'విర్వచనోత్తర రామాయణ శేషము'ను ఏకాశ్వాసముగ రచించెను.

వార్మికి రామాయణమునకేగాక అధ్యాత్మరామాయణాది తదితర సంస్కృత రామాయణములకుకూడ తెలుగులో అనువాదములు అనుసరణములు వెలువడినవి.

భోజుని చంపూ రామాయణమును అక్షిప్తరామవమను కావ్యముగ నడిమింటి వెంకటకవి తెలుగులో రూపొందించినాడు.

అధ్యాత్మరామాయణము రామకథాపరముగ చెప్పబడు వేదాంతార్థ ప్రతిపాదకము. దీనిని సంస్కృతమున విశ్వామిత్రుడు రచించినాడట. కాణాద పెద్దన సోమయాజి (క్రీ. శ. 1725-1800), కోటంరాజు నాగయ్యమాత్యుడు (క్రీ. శ. 1800), కంచర్ల శరభకవి, మోతుకూరి వండరినాథకవి, అల్లమరాజు రామకృష్ణకవి, ముడుంటై వేంకటకృష్ణమాచార్యులు, సరళరామవంతుల రామమూర్తి, రూపక శ్రీరామకవి మొదలగువారు అధ్యాత్మరామాయణమును పద్యకావ్యములుగ అనువదించినారు. మామిడమ్మ సుభద్రమ్మ (క్రీ.శ. 1900) ద్వీపదలో రచించిన అధ్యాత్మ రామాయణము బహుశప్రచార మందినది. కాశహస్తి సుబ్రహ్మణ్యకవి అధ్యాత్మ రామాయణమును ఆరుకాండలలో కీర్తనలరూపమున రచించినాడు.

వాసిష్ఠ రామాయణము వేదాంత ప్రతిపాదకమైనది. తత్త్వరూపమైన ఈ గ్రంథమును సంస్కృతములో వార్మికిరచించినట్లు చెప్పుదురు. పదునారేండ్లప్రాయమున శ్రీరామునకు తత్త్వజిజ్ఞాస కలుగగా విశ్వామిత్రుని కోరికపై వసిష్ఠుడు రామునికి తత్త్వోపదేశము చేయుట యందలి కథాంశము. వాసిష్ఠరామాయణమునకు యోగవాసిష్ఠమని, జ్ఞానవాసిష్ఠమని, వసిష్ఠశ్రీరామచంద్రనందనుని నామాంతరములు.

జ్ఞానవాసిష్ఠ రామాయణార్థసారమును గ్రహించి 'వాసిష్ఠరామాయణమును పేర ద్వీపదగ్రంథముగా తరిగొండ వెంగమాంబ (క్రీ. శ. 1840) రచించెను. ఇందు గ్రంథాంత్యమున శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రునివెంట క్రతురక్షణార్థము పోవుట మొదలుకొని మిగత రామాయణ కథాసారమంతయు సంగ్రహముగా ద్వీపదలో తెలుపబడినది.

రామాయణ కథాత్మకములగు శతకములలో ముఖ్యమైనవి - వద్ది శాతయ్య (క్రీ. శ. 1900) లవకుమార శతకము, ముత్య సూర్యనారాయణమూర్తి (1919)

ముక్కొల్లు సీతారామశతకము, గాడేపల్లి రాఘవశాస్త్రి (1814) పట్టాభిషేక మహోత్సవీయ శతకము, సోమయకవి (1838) శతకరామాయణము, జూలూరి లక్ష్మణకవి ముకుందరాఘవశతకము, వంగూరి ముద్దునరసకవి ప్రసన్నరాఘవశతకము, ధూళిపాటి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యము బాలరామాయణశతకము మొదలగునవి. వంగూరి ముద్దు నరసకవి రచితమైన ప్రసన్నరాఘవ శతకమునందు రామకథ సంగ్రహముగా చెప్పబడినది. ఇందు 200 పద్యములు కలవు. సీతాపతి, దాశరథి, ప్రసన్నరాఘవ, రామప్రభూ మొదలగు సంబోధనలతో పెక్కు శతకములు కలవు.

తెలుగు వచన వాఙ్మయములోకూడ రామకథావస్తుకము అనేకములు కలవు. తుపాకుల అనంతభూపాలుడు, శ్యామరాయకవి, సింగరాజు దత్తాత్రేయుడు మొదలగువారు రామాయణమును వచనములో రచించినారు.

గోపీనాథకవి (క్రీ. శ. 1870) రచించిన విచిత్రరామాయణము లభ్యమగు ప్రథమాంధ్రవచన రామాయణము. ఇది ఓడ్రభాషయందు సిద్ధేశ్వరకవి రచించిన విచిత్రరామాయణమునకు అనువాదగ్రంథము.

వైడిపాటి పాపయ్య రంగనాథరామాయణమును వచనముగ ఆంధ్రీకరించినాడు. శ్రీనివాస శిరోమణి వచనరామాయణము శిష్టవ్యావహారికాంధ్రమున రచింపబడినది. దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి శ్రీరామవనవాసము, మామిడిపూడి రామకృష్ణయ్య శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణ కథామృతము, నూతలపాటి పేరరాజు ఆనంద, తులసీ రామాయణములు, ముంగర శంకరరాజు రామచరితామనస్, వొడ్ల వేంకటరామరెడ్డి వొడ్ల రామాయణము మొదలగునవి తెలుగులోని రామకథా వస్తుకములగు వచన కావ్యములు.

యక్షగానములు సంగీతముఖ్యములైన దేశీనాటకములు, క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దినుండియు తెలుగుజాతితో యక్షగానములు పాదుకొనియున్నవి. జిక్కుల పాటలలో రామాయణ కథావస్తుకములైనవి అనేకము కలవు. వేల్పూరి వేంకటకవి (1780-1853) రామలీల, ముమ్మడిదేవుల తిరుమలకవి (19 వ శతాబ్ది పూర్వార్థము) గీత రఘునందనము. శీర్నాడు వేంకటరామకవి (క్రీ. శ. 1840) రామాయణము, నల్లమిల్లి బసివిరెడ్డి శ్రీమద్రామవర రామాయణము, ఓగిరాల పాపయ్య రామనాటకము, వేంకటాచార్యకవి సమగ్రరామనాటకము, శేషాచలకవి ధర్మపురి రామాయణము, రాపాక శ్రీరామకవి అధ్యాత్మరామాయణము, బోడిపర్ల సుబ్బకవి (మిట్టేమరి) రామాయణము, నందివాడ జగన్నాథకవి శ్రీమద్రామాయణము,

మంత్రేనకవి రామాయణము మొదలగునవి సమగ్రరామాయణ యక్షగానములలో పేర్కొనదగినవి.

రామాయణ కథామట్టములను ఇతివృత్తముగా గ్రహించి రచింపబడిన యక్షగానములలో పేర్కొనదగినవి కందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయము, భేకుమళ్ళ రంగళాయి జానకీపరిణయము (అలభ్యము), శహాజీ సీతాకల్యాణము, యాగళ్ళ జానకీరామయ్య సీతాకల్యాణము, శహాజీ కృతములగు రామవట్టాభిషేకము, శాంతా కల్యాణము, నాదెళ్ళ పురుషోత్తమకవి అహల్యా సంక్రందన నాటకము, వండరి విఠలరాయకవి శ్రీరామవిజయము మొదలగునవి.

మరింగంటి భట్టరు రామానుజాచార్యుని (క్రీ. శ. 1850) శ్రీరామనాటకము, తోలుబొమ్మలాటల కువయు క్తమై 'బొమ్మలాట రామాయణము'గా ప్రసిద్ధి చెందినది. సంతవేలూరు కుశలవ నాటకమును ఆరురాత్రుల కథగా వీణె సుబ్బరాజు, గజాలపెండ్లూరి శేషగిరిరాజు అను ఇరువురు కవులు ప్రదర్శనవిమిత్తము రచించినారు.

తెలుగుదేశమున రామాయణేతివృత్తముతో హరికథలు, బుర్రకథలుకూడ వెలసివని. తాళ్ళూరి నారాయణకవి మోక్షగుండరామాయణము, హరికథా పితామహుడగు ఆదిభట్ల నారాయణదాసు కృతములగు యథార్థరామాయణము (ఇందు రామ వట్టాభిషేకవర్ణంతము ఆరుకథలుగ చెప్పబడినవి), జానకీవధమును పేర శతకంత రావణవధ, బాలాజీదాసు కుశలవ విజయము, సంపూర్ణ రామాయణములు మొదలగునవి తెలుగులో చెప్పుకోదగిన రామకథావరములగు హరికథలు.

రామాయణేతివృత్తముతో పెక్కు బుర్రకథలుకూడ కలవు. నడీరా సంపూర్ణ రామాయణమును శ్రీరామజననము, సీతాకల్యాణము, పాదుకాపట్టాభిషేకము, సుగ్రీవవిజయము, లంకాదహనము, రావణసంహారము, లవకుశ అను బుర్రకథలుగా రచించినాడు.

తెలుగు జానపద వాఙ్మయమునకు రామకథ దోహదకారి యైనది. రామకథావరములైన శ్రీలపాదలలోని కొన్నిభావములు విరాడంబరములు, నిర్వాణములు. ఈ పాదలలోని రామాయణకథ లెన్నో వార్తీకము చెప్పియుండలేదు. రంగనాథ రామాయణము, విచిత్రరామాయణము కొన్ని కథలకు మూలమని చెప్పవచ్చును. లేదా వానిలోని కథలకు ఈ పాదలే మూలములు కావచ్చును. కూచికొండ రామా

యణము, శారద రామాయణము, ధర్మపురి రామాయణము, రామకథా సుధార్జవము, మోక్షగుండ రామాయణము, గుత్తెనదీవి రామాయణము, అధ్యాత్మరామాయణము, సంక్షేప రామాయణము, చిట్టి రామాయణము మొదలగునవి జానపదవాఙ్మయములో ప్రసిద్ధిగాంచిన రామాయణములు. శాంకాకల్యాణము, పుత్రకామేష్ఠి, శౌనల్యబై కలు, శ్రీరాముల ఉగ్గుపాట, రాములవారి అలుక, సుగ్రీవవిజయము, లక్ష్మణమూర్చి, లంకాయాగము, శ్రీరామ పట్టాభిషేకము, లక్ష్మణదేవర నవ్వు, ఊర్మికాదేవి విద్ర, కుశలవ యుద్ధము, శతకంఠరామాయణము మొదలగునవి రామాయణములోని కొన్ని పుట్టములను వర్ణించునట్టివి. ఇవి జానపదకవులు పురాణసంసతులగు సీతా రాములతో తాదాత్మ్యమనుభవించి వర్ణించినవి.

దేశీయానుగుణముగ తెలుగుదేశమున జానపదులలో ప్రచారములోనికి వచ్చిన కథలలో ముఖ్యమైనవి శతకంఠరామాయణము, మైరావణచరిత్ర మొదలగునవి.

వసిష్ఠోత్తర రామాయణము 12-వ అధ్యాయములో శతకంఠరావణ వృత్తాంతము కలదు. దీనికి సీతావిజయమని పేరు. వాల్మీకి రచించినాడని చెప్పబడు అద్భుతోత్తర రామాయణమునందు సీతాదేవి శతకంఠరావణుని సంహరించిన కథ కలదు.

శతకంఠ రామాయణమును లింగనకవి ద్వీపదలో మూడు కాండలుగా రచించినాడు. దీనికి శతముఖ రామాయణమనియు, సీతావిజయమనియు పేర్లు కలవు. వల్లూరి హనుమంతకవి సీతావిజయమను ద్వీపదకావ్యమును రచించి యున్నట్లు నాగజి త్రిపరిణయమను పద్యప్రబంధమందలి అవతారికనుబట్టి తెలియుచున్నది. ఈ సీతావిజయ ద్వీపదగ్రంథము అలభ్యము.

శతకంఠరామాయణము భవిష్యోత్తరపర్వము ననుసరించి రచింపబడినది. కేవలము దశకంఠుని సంహారముతో శ్రీరాముని త్రేతాయుగ వీరునిగ ఎంత వర్ణించినను పదకవులకు తృప్తి కలుగలేదు. శ్రీరాముని వీరాదిక్యచిత్రణకు శతకంఠ, సహస్రకంఠ రావణులనుకూడ కల్పించి, వారి సంహారమునుకూడ శ్రీరాముని చేతనే చేయించినారు.

శతకంఠునితో పోరుటకు సీతయు రామునివెంట వెడలుట ఈ గ్రంథమందలి విశేషము. సీత ధనుర్వారిణియై రణరంగమున నిలిచి శతకంఠుని పరాభ

వించినదని ఇందు నర్ణింపబడినది. శతకంతరామాయణమున సీత రాముని అర్థాంగి యని విరూపిండుకొనిన వీరనారి. నరకాసుర సంహారమున శ్రీకృష్ణావతారములో సత్యభామ సహాయము లభించెననెడి పురాణప్రసిద్ధగత నాదారముగ చేపికొని కల్పించినకథయై యుండవచ్చును. సీతాదేవి రణరంగమున విలిచి వీరరస మొలి కింజుఘట్టము తెలుగున ఈ శతకంతరామాయణమునందే కలదు.

శతకంత రామాయణమును మర్దనకవి (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది), లింగకవి (1700), గంగకవి అనువారు ప్రత్యేకముగ పద్యప్రబంధములుగ రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

మైరావణచరిత్ర వాల్మీకి రామాయణమునందు లేదు. ఆనందరామాయణ మున ఐరావణ మైరావణుల చరిత్ర కలదు. తెలుగులో ప్రబంధముగా మైరావణ చరిత్రను మాడయకవి (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దిము) రచించినాడు. తెలుగునాట జన సామాన్యమున ఈ కథ బహుళప్రచారము గాంచినది; పండిత పాఠుల జనరంజక మైనది. మైరావణచరిత్రను కావనకవి, చంద్రగిరి చిన్నయ్య, కైవ లక్ష్మీనర సింహకవి, పాతూరి తిరుపతికవి, దినవప్పకవి మొదలగువారు ద్విపదలో రచించి నారు. ఈ ద్విపద మైరావణచరిత్ర లన్నిటిలోను కావనకవి మంజరీద్విపదలో రచించినగ్రంథమే విశులవ్యాప్తిలో నున్నది. స్వేచ్ఛానుసారముగ, గానామకూలముగ సాగిన ఇందలి మంజరీద్విపదలనే తోలుబొమ్మలాటవారు పాడుచుందురు.

మైరావణచరిత్రలో నాయకుడు హనుమంతుడు. వీరరస ప్రధానమైన కావ్యమిది. యోగదృష్టితో నర్వమును చూడగల్గిన వసిష్ఠుడీ కథను శ్రీరామునికి వినిపించినట్లు కలదు.

మైరావణుడు పాతాల లంకేశ్వరుడు. లంకాధీశ్వరుడగు రావణుని మిత్రుడు. పెక్కుమాయలం దారితేరినవాడు. అతడు విభీషణుని వేషముచే హనుమంతుని కనుగప్పి, నిద్రించుచున్న రామ లక్ష్మణులను పాతాళమునకు తీసికొనిపోయి వారి నచ్చట కాళికి బలియిచ్చుట కుద్యమించును. హనుమంతు డిది తెలుసుకొని, పాతాళ లంకనుండి రామ లక్ష్మణులను విముక్తులను చేయుట యందలి ప్రధానేతి వృత్తము.

కథలో వేరువేరు సందర్భములలో వేరువేరుపాత్రలచే కవి చమత్కార ముగా పూర్వరామాయణ కథనుకూడ సంగ్రహముగా చెప్పినాడు. మైరావణుని భార్య మాతంగి, భర్తను దుర్వృత్తినుండి వారించుచు జననాది పరకురామ గర్వ

భంగమువరకు నడచిన రామకథను వర్ణించి చెప్పును. ఇట్లే మరొక సందర్భమున హనుమంతుడు మిగిలిన రామకథ ఖరదూషణాది సంహారముతో కూడినది వర్ణించి చెప్పును.

కృష్ణశ్రీ ప్రచురించిన 42 ప్రిల రామాయణపాటలలో 'శాంత గోవిందనామములు' అనుపాటలో సీతాదేవి లంకలో ఒక వద్యమునందు జన్మించినట్లు వర్ణింపబడినది. జానపదులలో వ్యాప్తిగాంచిన ఈ అంశమునుబట్టియే 'సీత పుట్టి లంకకు చేటు' అను సామెత వ్యాప్తిలోనికి వచ్చియుండును. సీత చిన్నతనముననే ఆటలాడుసందర్భమున శివధనుస్సును కదిలించినట్లును, వివాహమైనతరువాత సీత రామునితో కలిసి అయోధ్యలో పదకొండు సంవత్సరములు కాపురము చేసినట్లును, పదితలల రావణునిచూచి సీత మూర్ఛిల్లగా సీత వడియున్న భూమితోసాటు రావణుడు సీతను అపహరించినట్లును, రావణుని సంహరించి అయోధ్యకు మరలినప్పు రాముని బ్రహ్మహత్యాపాపము చుట్టుకొనినట్లును ఇత్యాది అవాల్మీకాంశములు జానపదకవులు రామకథలో కల్పించినారు. కథానన్నివేళమున కనుగుణముగ, మూలమునకు మెరుగుదెచ్చు ఔచితీసరిపోషకములగు మార్పులనుకూడ జానపదకవులు చేసినారు.

సీతాపరిత్యాగమును జానపదకవి ఇట్లు సృష్టించినారు. తన అన్నయగు రావణుడు మరణించినను కూర్పణకు రామునిమీది వ్యామోహము తగ్గలేదు. తన దారికి అడ్డుగానున్న సీతను శాశ్వతముగా తొలగించుకొనుటకు కూర్పణకు బిచ్చగతైరూపములో అయోధ్యకువచ్చి వేటకు బయలుదేరు రాముని నందర్శించును. రాముని ఆదేశముపై సీత బిచ్చగతైరూపముననున్న కూర్పణను ఆదరించును. కూర్పణకు, రావణుని చిత్రమునుగీసి తన కిమ్మని సీతను కోరును. మొదట నిరాకరించినను, కూర్పణకు కోర్కెను కాదనలేక రావణుని కాలిబొటనవ్రేలిని గీసి యిచ్చును. కూర్పణకు, మిగతబొమ్మను తానే పూర్తిచేసి, బ్రహ్మను మెప్పించి ఆ రావణుని చిత్తరువునకు ప్రాణము పోయించును. తరువాత ఆ చిత్తరువును అయోధ్యలోవదలి వెళ్ళును. రావణుని చిత్తరువు సీతను తనతో లంకకు రమ్మవిజాదించుచుండును. ఆ చిత్తరువును చిత్తు చేసినను మరల ప్రత్యక్షమై సీతను వేధించుచుండెను. చివరకు సీత తన వదకక్రింద ఆ రావణుని చిత్తరువునుంచి రామనామజపముచేసి దానివలని బాధనుండి తాత్కాలికముగా విముక్తి పొందును. వేటనుండి తిరిగివచ్చిన రామునికి సీతగాని, అంతఃపురములోనివారుగాని ఈ రావణ

చిత్తరువునంగతి చెప్పరు. రాముడు సీతను సమీపించినపుడు, సీత వదకనుండి లేవగానే క్రిందనున్న రావణుని చిత్తరువు ప్రత్యక్షమగును. ఆ దృశ్యమునుచూచి రాముడు సీత శీలమును శంకించి ఆమెను పరిత్యజించుటకు నిశ్చయించుకొనెను.

వార్మీకి రామాయణములో లేని ఈ కథ తమిళమునందలి 'ఎట్రాప్పాట్టు' (Picottah Song) అను జానపదగీతమునందుకూడ వర్ణింపబడినది. సీత రావణుని ప్రతిమనేకాక లంకావైభవమునుకూడ చిత్రించినట్లు కె. వి. జగన్నాథన్ అనునతడు 'ముల్లైమానన్'లో తెల్పినాడు.

ఈ జానపదకథకు మూలము బెంగలీభాషలో చంద్రవతి (క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది) రామాయణముని కె. వి. జగన్నాథన్ గారు తెల్పినారు. సీత రావణుని ప్రతిమను గీయుట అనునది బెంగలీ రామాయణములోను, తెలుగు జానపద రామకథలోను సమావేశముగానున్నను బెంగలీ రామాయణములో శూర్పణఖ ప్రసక్తి లేదు. అందు శూర్పణఖకార్యమును కై కేయి కుమార్తెయగు 'కుకియ' (కుకువాదేవి) నిర్వహించినట్లు కలదు. కుకువాదేవి కోరికపై సీత రావణుని చిత్తరువును తాలవృంతముపై చిత్రించును. సీత నిద్రించుచుండగా రావణుని చిత్తరువుగల తాలవృంతమును 'కుకియ' సీత ఎదపై నుంచును. రాముడు ఆ దృశ్యమునుచూచి సీతను శంకించి సీతాపరిత్యాగమునకు పూనుకొనును.

రామదాసు కీర్తనలు, త్యాగరాజు కృతులు, మునివల్లె సుబ్రహ్మణ్యకవి (క్రీ. శ. 1730) అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనలు, తూము నరసింహదాసు భజన కీర్తనలు, పరాంకుశదాసు కీర్తనలు, ప్రయాగ రంగశర్మ (క్రీ. శ. 1859-1927) కీర్తనలు మొదలగు కీర్తనలందుకూడ రామకథ విశేషముగ ద్యోతకమగుచున్నది.

ఇట్లు పలువురు కవులు తెలుగులో రామాయణమును కావ్యములుగ, ప్రబంధములుగ, ద్వీపద కావ్యములుగ, ద్వ్యర్థి కావ్యములుగ, అచ్చతెలుగు కావ్యములుగ, యక్షగానములుగ, నలక్షణవచనములుగ, శతకములుగ, జానపద గాథలుగ, అంధ కావ్యములుగ వివిధరీతుల రచించినారు.

సంస్కృతరామాయణములోని ఒక ఘట్టము నాధారముగా, విభిన్నదృక్పథములకు ప్రతినిధులైన జాబాలి, రాముడు ముఖ్యపాత్రలుగా, రామాయణకథను హేతువాదదృష్టినుండి పరిశీలిస్తున్న సుదీర్ఘ పీఠికతో, కవిగా, రచయితగా, పత్రికా సంపాదకుడుగా తెలుగునాడును ప్రభావితముచేసిన మేధావి శ్రీ నార్ల 'జాబాలి' అను

పేరుతో ఒక 'నాటిక'ను రచించినాడు. రామాయణము చారిత్రకగ్రంథమని వాదించు వారి అజ్ఞానమును, అహంకారమును నార్లవారు 'జాబాలి'కి వ్రాసిన పీఠికయందు దుయ్యబట్టినారు.

తెలుగు పారస్వతమునందేకాక ఆంధ్రుల జీవనమునకూడ రామప్రభావ మధికముగ కలదు. తెలుగువారి జీవితవిధానమే రామచరిత్రతో, సమైఖ్యముపొందిన దని చెప్పవచ్చును. వారి జీవితమున ప్రతినంపుటనయందును రామకథ స్ఫురింప జేయు సామెతలు, నా నుడులు, జాతీయములు తెలుగుప్రజల నిత్యజీవితమున గాంచవచ్చును.

22. మలయాళ సాహిత్యములో రామకథ :

మలయాళములో క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దిలో రచింపబడిన 'రామచరితమ్' అధికావ్యమని చెప్పదగినది. తిరువిదాంకూర్ సంస్థానములో యుద్ధవీరులను ఉత్సాహ పరచుటకు ఈ కావ్యము రచింపబడెనని, దీనిని చేరమన్ (చీరామన్) అను తమిళ కవి రచించెనని చెప్పుదురు. అభినందనుని సంస్కృత రామచరితమునకును దీని కివి సంబంధము లేదు.

మలయాళములోని రామచరితము రామాయణములోని యుద్ధకాండము నాధారముగా రచింపబడినది. రామపట్టాభిషేకముతో కథ ముగియును. కాని యుద్ధ కాండవర్ణనలో ఉపకథలనుపేర రామాయణకథ మొత్తము వివరింపబడినది. రామ చరితము పాట్టు సాంప్రదాయమునకు చెందిన కావ్యము. ఇందు 164 పటలములు (అధ్యాయములు) కలవు. ఒక్కొక్క పటలమునందును 10 లేక 15 పాట్టు లుండును.

రామచరితము సాహిత్యగుణములన్నియు సంతరించుకొనిన ఉత్తమ గ్రంథము. కథాగమనములోను, వర్ణనలలోను చీరామన్ వాల్మీకిని మించిపోయినా డని చెప్పుదురు. రామచరితములో రావణుడు పంచవటిలోనికి భిక్షకునివేషమున ప్రవేశించి, సీతను బెదరించి రామునినుండి వేరుచేయవలెనని తా ననుకొన్నట్లు తెల్పును. అప్పు డచటికి శూర్పణఖ వచ్చి సీతను చంపి భక్షింతునని భయపెట్టును. శూర్పణఖ మాటలువిని భీతితో వణకిపోయిన సీతను రావణుడు తన రథము నెక్కు మని ఆదేశించి తీసుకొనివెళ్లును. పట్టాభిషేకసమయమున నారదునిముఖమున కవి విష్ణు స్తోత్రమును చెప్పించును. వాల్మీకి రామాయణములో ఈ విషయములు లేవు.

రామచరితము తరువాత మలయాళములో పేర్కొనదగిన రామాయణము విరణంకవులలో ఒకడగు రామపణిక్కర్ (క్రీ. శ. 1375-1475) రచించిన కణ్ణక రామాయణము. మలయాళనాండితులలో దీనికి బహుళవ్యాప్తి కలదు. ఇందు ఉత్తరకాండ కథతోపాటు మొత్తము రామాయణకథ చెప్పబడినది. ఇది వాల్మీకి రామాయణాను సారీయైనను కొన్ని వర్ణనలందు కవి స్వాతంత్ర్యమునుచూపి అమృత ప్రాయమైన కావ్యముగా రచించినాడు. ఇది జనసామాన్యమునకు సుబోధకమైనది కాదు.

అయ్యప్పిళ్ళి ఆకాన్ (క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది) 'రామకథాపాట్టు' తమిళ మలయాళభాషా సమ్మిశ్రితమైనట్టిది.

మలయాళములో రామాయణవంశూ ప్రళస్తమైన చంపూకావ్యము. దీనిని పనం నంబూద్రి (క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది మధ్యభాగము) రచించినాడు. ఇందు రావణ జన్మవృత్తాంతమునుండి రామపట్టాభిషేకమువరకుగల కథ వివరింపబడినది. ఇందు 22 భాగములు కలవు. రావణోద్భవము, విచ్చిన్నాభిషేకము, సుగ్రీవ నఖ్యము, అంగుళీయాంకము, ఉద్యానవన ప్రవేశము మొదలగునవి.

ఆధునిక మలయాళమునకు పితామహుడనదగిన ఎళుత్తచ్చన్ (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది) అధ్యాత్మ రామాయణము ఉత్తమోత్తమమని చెప్పదగినది. ఇది భక్తి సాహిత్యమునకు చెందినది. ఎళుత్తచ్చన్ సంస్కృతములోని అధ్యాత్మ రామాయణమును అధికముగా అనుకరించినను, యుద్ధకాండములోమాత్రము వాల్మీకి రామాయణానుసారముగనే రచించినాడు. ఎళుత్తచ్చన్ ఉత్తరకాండకథనుమాత్రము అనువదించలేదు. ఎళుత్తచ్చన్ రాముని ఆదర్శప్రాయుడైన మానవోత్తమునిగాను, దైవాంశసంభూతునిగాను చిత్రించినాడు. అధ్యాత్మ రామాయణములో ఎళుత్తచ్చన్ ఆధ్యాత్మికవాదిగా కనిపించును. తత్త్వము వేదాంతములను చర్చించుటలో అతని ప్రతిభ 'లక్ష్మణోపదేశము' అను పుట్టములో వ్యక్తమగును.

కొట్టారక్కర తంబురాన్ (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది) రచించిన 'రామనాట్టం' మలయాళములోని అట్టక్కథలలో మొట్టమొదటిది. అట్టకథాప్రకారములను రంగ స్థలముపై ప్రదర్శించుటను 'కథకళి' యందురు. నేటికిని కథకళిలో 'రామనాట్టం' ను కొన్నిప్రాంతములలో ఉపయోగించుచున్నారు. రామాయణకథ ఎనిమిది భాగములుగ ఇందు విభజింపబడినది. పుత్రకామేష్టి, సీతా స్వయంవరం, విచ్చిన్నాభి

షేకం, ఖరవధం, వాలివధం, తోరణాయుద్ధం, పేకుబంధనం, యుద్ధం అను ఈ విభాగములు ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కరాత్రి చొప్పున ఎనిమిదిరాత్రుల ప్రదర్శన మునకు అనుకూలముగా రచింపబడినవి. సాహిత్యములో చిరస్థాయిని చేకూర్చు కావ్యసంపద రామనాట్యంలో కన్పించదు. ఇందు వాల్మీకి, కంబ, పునం నంబూద్రుల రామాయణానుకరణములు కన్పట్టమ, రావణవిజయము, మేఘనాథవిజయము, రావణవధం, శ్రీరామావతారం, సీతా స్వయంవరం, తాటకవధం మొదలగునవి రామ కథావస్తుకములగు అట్టక్కథలలో పేర్కొనదగినవి.

కుంజన్ నందియార్ (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది) ప్రజలలో నాస్తికత్వమును నిర్మూలించజేసి భక్తిభావమును పెంపొందింపజేయుటకు తుళ్ళర్ రచనలను మలయాళభాషలో ప్రవేశ పెట్టినాడు. రామాయణ కథాసంఘటనలలో సమకాలిక సాంఘిక సమస్యలను జోడించి కుంజన్ నందియార్ సీతా స్వయంవరం, కార్తవీర్యార్జున విజయం అను తుళ్ళర్ రచనలను చేసినాడు. యథావాల్మీకముగా రచింపబడిన వానిలో కేరళవర్మ (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది) రామాయణముకూడ పేర్కొనదగినదే. వల్లత్తో (క్రీ. శ. 20 వ శతాబ్ది) వాల్మీకి రామాయణమును యథాతథముగ మలయాళములోనికి అనువదించినాడు. ఆధునిక మలయాళ రామాయణములలో పేర్కొనదగినవి అజకథ్ పద్మవాభ కురుప్ (క్రీ. శ. 1884) రామచంద్రవిలాసము, థట క్కుంకూర్ రాజరాజవర్మ రాఘవాభ్యుదయము మొదలగునవి. సంస్కృతములోని ఆశ్చర్యచూడామణి, అనర్థ రాఘవము, ప్రసన్నరాఘవము మొదలగువానికి కూడ మలయాళానువాదములు కలవు. తులసీదాసు రామాయణము, కంబరామాయణములకూడ మలయాళములో పద్యముగా, వచనముగా వెలువడినవి. కుమారన్ ఆశాన్ 'చింతావిష్టయాయసీత' అను కావ్యములో భావసౌందర్యము శ్లాఘింపదగినది. మలయాళవాఙ్మయములో రామకథ బహువిధరంగములలో బహువిధములుగా విస్తరించినది. తక్కిన భాషాకవులవలె కాక మలయాళకవులు రామాయణ కథావృత్తాంతములను సంప్రదాయసిద్ధమగు కథను వదిలి మార్పులుచేయుట కిచ్చగింపక దాని పవిత్రతను భద్రపరచినారు. ఇది రామకథాభిమానులందరు గమనింపదగినవిశేషము.

23. మహారాష్ట్ర సాహిత్యములో రామకథ :

మహారాష్ట్రభాషలో క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దికి చెందిన వరహరి సోనార్కవి రసాళ రామాయణమును రచించినాడు. ఇందు 8-10 అభంగములుమాత్రమే లభ్య

ములు. రామసాక్షాత్కారమును బడసిన రామభక్తుడగు సమర్థ రామదాసు (క్రీ. శ. 1608-1681) సుందరకాండము, యుద్ధకాండములను రచించెను. జయరామస్వామి వడగాంకర్ రచితమైన 'సీతా స్వయంవర్' అనుగ్రంథము మహారాష్ట్రభాషలో ప్రసిద్ధిచెందినది. ఆనందతనయుడు 'కడలే' అను గేయరూపమున మహారాష్ట్రములో సీతా స్వయంవర కావ్యమును రచించినాడు. మహారాష్ట్ర కవిసారస్వభౌము డగు మోరోపంత్ (క్రీ. శ. 1729-1794) మొదటిగ్రంథము 'లవకుళాభ్యానము'. అతడు సీతాగీతము, మంత్రరామాయణము, పద్మరామాయణము, దామ రామాయణములనుకూడ మహారాష్ట్రభాషలో రచించినాడు. హంసరాజు (శా. శ. 1720-1770) వేదాంతపరముగా రామాయణమును 'అఖంగ'ములలో వ్రాసినాడు. విష్ణు దాసభావే (క్రీ. శ. 1843) సీతా స్వయంవర్ నాటిక మరాఠీభాషలోనే ప్రప్రథమ నాటకము. అణ్ణాసా హెబ్ కిర్లోస్కర్ (క్రీ. శ. 1843-1885) రామరాజ్య వియోగ మను నాటకమును వ్రాసినాడు. భర్గవరాం వరేకర్ అనునతడు మహారాష్ట్ర నాటకరంగమున మార్పులు కావించి భూమికన్యా సీతా నాటకమును నవీనపద్ధతిలో రచించినాడు. 'తాత్యాగోడబోలే' అనునతడు ఉత్తర రామచరితమును మరాఠీ లోనికి అనువదించినాడు. మాడ్గాళ్కర్ సీతా రామాయణమునకు మరాఠీభాషలో విపులవ్యాప్తి కలదు.

ఇట్లు భారతీయభాషలందు రామాయణము ఎన్నిరూపముల దాల్చినదో సంగ్రహముగ పైని వివరింపబడినది.

24. రంగనాథ కంబరామాయణములు - సామ్యములు :

కంబరామాయణము దక్షిణదేశభాషలలోనే కాక భారతీయభాషలలోకూడ వెలసిన ప్రప్రథమ రామాయణానువాదము. ఇది తమిళములోని ప్రప్రథమ అనువాద భాషాగ్రంథము కూడ - తమిళమునందలి కంబరామాయణమునకు రామావతారమని, రామకదై అని, కంబనాటకమ్ అనియు పేర్లు కలవు. కంబరామాయణ మనియే ఇది ప్రఖ్యాతి చెందినది. కంబరామాయణము తరువాత దక్షిణ భారత సాహిత్యములలో మిక్కిలి ప్రచారము పొందినది తెలుగున గోన బుద్ధారెడ్డి విరచిత మగు రంగనాథ రామాయణము. రంగనాథ కంబరామాయణములకు గల సామ్యములను చర్చించుట ప్రస్తుతవిషయము.

25. కంబరామాయణము - ప్రచారము:

కంబరామాయణము తమిళమున మిక్కిలి ప్రామాణికమైన గ్రంథము. తమిళేశ్వరులను కూడ ఇది ఆకర్షించినది. కన్నడాంధ్ర మలయాళ దేశములందును దీనికి విపులవ్యాప్తి కలదు. క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్ది నాటిదగు 'పురత్తిరట్టు' అను సంకలన గ్రంథమునందు కంబరామాయణమునందలి కొన్ని పద్యములు బాహుళ్యమున బడినవి. క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్ది నాటిదగు ఒకానొక కన్నడ శాసనమునందు కంబరామాయణప్రశంస కన్పట్టుచున్నది. కంబకవి తెలుగుదేశములోని కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని సందర్శించి అతనిగురించి వెంబాపద్యమును చెప్పినట్లు ఐతిహ్యము కలదు. తెలుగుపదములగు తమ్మి. అక్కట మొదలగునవి కంబరామాయణమున చోటు చేసికొనినవని విమర్శకులు తెల్పుతున్నారు. తమిళములోని 'నాన్ కాకత్తి యన్, పొక్కత్తియన్ అల్లా' (నేను కాకతీయుడను, అసహాయుడను) అని ఒక సామెత కలదు. చిత్తూరుజిల్లాలో 'ఎమిరా కంబరామాయణము మాట్లాడుచున్నావు' అను నానుడి వ్యాప్తిలో నున్నట్లు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు తెల్పినారు. దీనినిబట్టి కంబరామాయణము తమిళభాషలోనే కాక కన్నడాంధ్రములందును ప్రచారము పొందినట్లు తెలియుచున్నది. ఆదిపూడి సోమనాథరావు (క్రీ. శ. 1867-1941) కంబరామాయణమును తెలుగులోనికి అనువదించిన వారిలో ప్రథముడని తోచుచున్నది. కాని అతని కంబరామాయణము ప్రచురితము కాలేదు. పూతలపట్టు శ్రీరాములు రెడ్డిగారి కంబరామాయణానువాదము ప్రశస్తమై, ముద్రితమై విపుల ప్రచారములో నున్నది. మురుగేశమ్ పిళ్ళై అనునతడు తెలుగులో కంబకవి జీవిత చరిత్రను రచించినాడు.

కేరళదేశములో కంబరామాయణమునకు అధికప్రచారము కలదు. సాక్షాత్తు శివుడే కంబనిరూపమెత్తి రామావతారమును రచించినట్లు ఒక ఐతిహ్యము కేరళదేశమున వ్యాప్తినందినది. కంబరామాయణమునకు తమిళమున 'కంబనాటకమ్' (Kamban's Drama) అనియు ప్రసిద్ధి కలదు. ఇందు 32 నాటకోచితములగు సన్నివేశములు కల్పింపబడినవి. ఆయా సన్నివేశములందలి ప్రధానపాత్రలు తొలి పారిగా రంగప్రవేశము కావించునందర్భమున వారు కావించు సంభాషణారీతి మిక్కిలి ప్రాముఖ్యము వహించునట్లుగా ఇందు రచింపబడినది. కేరళదేశమున ముఖ్యముగా ఉత్తర మలబారులో దేవాలయములో తిరునాళ్లు జరుగునందర్భము లందు ప్రదర్శించు 'పావకూత్తు' (తోలు బొమ్మలాటలు) లందు ఈ 32 సన్నివేశముల కనుగుణముగ కంబరామాయణమునందలి పద్యములను తెరవెనుకనుండి

గాయకులు పాడు ఆచారము బహుకాలమునుండి వ్యాప్తి గాంచియున్నది. దీనికి సంబంధించిన ఒక ఐతిహ్యముకూడ కేరళమున ప్రసిద్ధిగాంచినది. రామరావణ యుద్ధము జరుగుటకు పూర్వము లంకావగరమును కావలి కాయుచుండిన 'కాళి'ని పరమేశ్వరుడు వగరమును వదలిపోయి అజ్ఞాపించెనట. అట్లు వెడలిపోయి వుండున కాళికాదేవికి రామరావణయుద్ధము తిలకించుటాగ్యము లేకపోయెను. అందు వలన కాళికాదేవి కోర్కెను తీర్చునెంచిన పరమేశ్వరుడు కేరళదేశములో తన దేవాలయములందు రామాయణ కథానన్ని వేశములను తోలుబొమ్మలరూపమున ప్రదర్శించుచుండగా చూచునవకాశము కాళికాదేవికి కల్పించెను. ఆ ప్రదర్శనములందు నాటకోచితములుగా రచింపబడిన కంబరామాయణమునందలి పంక్తులను గాయకులు గానముచేయు నాచారము నేటికిని కేరళమునందు కలదు. 'పావకూత్తు'లో కంబ రామాయణములోని నాటకోచిత నన్నివేశముల నుపయోగమునుగురించి పి. అచ్యుత మీనన్ ఇట్లు తెల్పినాడు.

“ This is a kind of shadow - Play conducted by two men, who exhibit shadow - characters on the screen and speak for them. The performance is regarded as sacred by the masses who attend it in the same spirit of devotion as they visit temples. Kamba Ramayanam is generally the literature followed by the conductors, who very often deviate into learned discussions on philosophical and literary subjects in the form of a dialogue'. (Ezuttaccan and His Age. P. 16.)

కబీరు కీర్తనలందును, తులసీదాసు రామాయణమునందును కంబరామాయణమునందలి కథానన్నివేశముల ప్రభావము కన్పట్టినవి విమర్శకులు వలుపురు ధావించుచున్నారు.

కంబరామాయణములో 10,569 పద్యములు, 42,276 పాదములు కలవు. వీనిలో చాలపద్యములు కంబవి తరువాత చేరినట్లు విమర్శకులు తలచురు. చిదంబరనాథ మొదలియార్ ప్రకారము బాలకాండములోని 1420 పద్యములలో కంబ కవి వ్రాసినది 167 పద్యములు మాత్రమే. అట్లే ఆయోధ్యకాండలోని 1210 పద్యములకుగాను కంబకవి 550 పద్యములనుమాత్రమే రచించినాడని అతడు కంబ రామాయణ పీఠికలో తెల్పినాడు. వెల్లియంబాలవణ త్తంపిరాన్ (Velliambala-vana-t-Tampiran) అను నతడు కంబరామాయణములోని ప్రక్షిప్తపద్యములను.

చేర్చినట్లు తమిళవిద్వాంసులు చెప్పుదురు. కంబరామాయణములోని ప్రక్షిప్తపద్యము లనుబట్టియే తమిళమున దానికెంత ప్రచారమున్నదో తెలియగలదు.

28. రంగనాథ రామాయణము - ప్రచారము :

తమిళమున కంబరామాయణమునకువలె తెలుగుదేశమున రంగనాథ రామాయణమునకు బహుళప్రచారము కలదు.

పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపద రచనావిధానమే గోన బుద్ధారెడ్డి రంగనాథ రామాయణరచనకు ప్రాతిపదిక. కాని పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపద కావ్యముల కంటె రంగనాథ రామాయణమునకే ఎక్కువ ప్రచారప్రళస్తులు లభించినవి. గోన బుద్ధారెడ్డి, అదివరకే దైవముగా పరిగణించు రామునికథను ద్విపదలో రచించినాడు. పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపదకావ్యములందలి బ్రాహ్మణనింద, అన్యమత దూషణము, న్యమతోక్కర్న మొదలగువానిని పరిహరించుటవలన రంగనాథ రామాయణము సోమనాథుని ద్విపదకావ్యములకంటె శీఘ్రకాలమున జనసామాన్యమున వ్యాప్తిగాంచినది.

దేశీయతా మనోహరమైన రచనగా రంగనాథ రామాయణము సుప్రసిద్ధమైనది. ఇది వాల్మీకి రామాయణమునకు ఆంధ్రీకరణమైనను, స్వతంత్రమైనరీతిలో జాతీయమైన విశేషములతో సర్వజనీనమైన కావ్యముగా, దేశీయతామహితముగా 'పాఠ్యేగేయేచ మధురము'గా పేరు గడించినది. రంగనాథ రామాయణము ద్విపద రామాయణములలో సర్వదా శ్రేష్ఠమైనది. ద్విపదకావ్యములలో దీనికి ప్రథమ గౌరవము దక్కినది.

రంగనాథ రామాయణము బహుళవ్యాప్తమునొంది పండిత సామర జనాదరణము నొందుటకు ముఖ్యకారణము లివి - భక్తిప్రాధాన్యము, పరమతసహనము, జనశ్రుతిలోనుండు కథలను గ్రహించుట, ప్రబంధరీతిలోనుండు వర్ణనలు. దీనికితోడు తెలుగులోని సమగ్రమైన మొదటి అనువాద రామాయణగ్రంథ మిదియే యగుటవలన రంగనాథ రామాయణమునకు ఉన్నతత్వము చేకూరినది. ఇది ప్రౌఢ కవితాకవికులకుమాత్రమే కాక సామరజనులకుకూడ సాహిత్యానందమును సమకూర్చిపెట్టినది.

తోలుబొమ్మల నాడించువారు రంగనాథ రామాయణమునందలి ద్విపద పంక్తులను గానముచేయుచు, కథావివరణము చేయుట ముఖ్యముగా రాయలసీమ

యందును, ఇతరప్రాంతములందును మొన్న -- ఇటీవలరకుమ మన మెరిగినదే. రంగనాథ రామాయణములో ఋశ్యమూకము చేరవచ్చిన రామ లక్ష్మణులతో హనుమంతు డనిన ఈ ద్విపదపంక్తులు బొమ్మలాటలో అలపించెడి పంక్తులే.

‘ఎగు భుజంబులతోడ నిందు బింబంబు
నగు మొగంబులతోడ నళిన పత్రములఁ
దెగడు కన్నులతోడ దివిజాలు మెచ్చి
పొగడు విక్రమ కళాభుజ శక్తితోడ
ఆరుదైవ రాజ చిహ్నములతో మీరు
శరచాపహస్తై చనుదెంచినారు
భూరి తపోవేషములు మీకు నేల ?
మీ రెవ్వ ? రిచటికి మీరు రానేల ?
మీ రెవ్వ ? రిచటికి మీరు రానేల ?

— కిష్కింధాకాండము - పుట. 208.

ఇట్లే హరికథకుడు సీతాకల్మాషగాథను చెప్పుచు రంగనాథ రామాయణము నందలి ఈ క్రింది ద్విపదపంక్తులను గానముచేసి వివరించుటకూడ తెలుగుదేశము నందు చాలచోట్ల కలదు.

‘హరుని చాపము రాము డతి సత్త్వయుక్తి
వెరిగి నేడిదె యెక్కు వెట్టుచున్నాడు
ఆదరకు భూదేవి యాత్మలో నీవు
చెదరి చలింపకు శేషాహి నీవు
కడక దరింపుము కమలేంద్ర నీవు
కడు నేమరకుడు దిక్కడలా మీరు.’

— బాలకాండము - పుట. 66.

వీనివిబట్టి రంగనాథ రామాయణము జనసామాన్యములో ఎంతటి వ్యాప్తిని పొందినదో స్పష్టమగుచున్నది.

ముద్రితమైన రంగనాథ రామాయణప్రతులలో అధికపాఠములకు అంతు లేదు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తుపారు వ్రకటించిన రంగనాథ రామాయణము మొదటి అనుబంధములోని అధికముగానున్న ద్విపదలు ఆలభ్యమైన అన్నమాచార్యకృత రామాయణమునుండి గ్రహింపబడియుండునని విదురవోలు వేంకటరావు అభి

ప్రాయపడిరి.¹ రంగనాథ రామాయణమున పరిశిష్టముగ వీయబడిన ద్విపదలలోని పలుకుబడి, భావసంపద, రచనారీతి, వైష్ణవభావన, అవతారప్రళంస మొదలగు అంశములు అన్నమాచార్యుని రామాయణసంబంధి కీర్తనలందు పుష్కలముగా నుండుటచే వీనిలో కొన్నియేని అన్నమాచార్య ద్విపద రామాయణములోని పంక్తులు కాగూడు ననవచ్చునని వేటూరి ఆనందమూర్తిగ రూపించినారు.²

మునివేషమున పర్జకాలను నమీపించిన రావణుడు నిజరూపముదాల్చి సీత ముందు నిలిచినవిధము రంగనాథ రామాయణమున చమత్కారముగ ఇట్లు వర్ణింప బడినది.

‘....అనవిని రావణుం డాగ్రహోదగ్ర
జనితోగ్ర దృష్టిమై జాడకిఁ జూచి
యమపమాదోపుడై యా రూపముడిగి
తన మనోవీధిఁ గందర్పుండు వెలుఁగ
బడియవస్థలు దోచి బాసిల్లు పగిదిఁ
బది తలల్ మణిజూట పంక్తులనొప్ప
నా యవస్థలఁ గోర్కులవి యిన్మడింపఁ
బాయవి గతినొప్ప బాహు లిర్వదియుఁ
గొన లిన్మడింపఁ గోర్కులు పల్లవించె
ననఁ బద్మ రుచులై న హస్తంబులొప్ప
లలి దోచు కోర్కి పల్లవములఁ బుష్ప
ములఁబోలు నాయుధంబులు పొల్పుమిగుల
బరఁగ దివ్యాంబరా తరణౌఘ కాంతు
లరుదార మదనాగ్నులై మండుచుండ
నతి భీకరాకారుడై.’

ఈ పర్జన కట్టా వరదరాజ రామాయణము (అరణ్యకాండము-ద్విపదలు-995-1003) నందు కన్పట్టుచున్నవి నిడుదవోలు వేంకటరావు కట్టా వరదరాజు రామాయణ పీఠికయందు పేర్కొనినాడు.

1. వరదరాజ రామాయణ పీఠిక, మొదటి సంపుటము-పుట, 32.

2. అలభ్యమగు అన్నమాచార్య రామాయణము-భారతి-ఏప్రిల్-1963.

తెలుగున ద్వీపద రామాయణ విషయమింత వేరు చేయరానివిధముగ కలిసి పోవుటకు దేశమున వానికి గల్గిన ప్రాచుర్యమునే వెల్లడించును.

రంగనాథ రామాయణ ముద్రితప్రతులలో కొన్నిటియందు కొన్ని క్రొత్త ఘట్టములుకూడ లేకపోలేదు. ఉదాహరణమునకు అంజనాదేవి తపఃపలితముగా వాయుదేవుని వరప్రసాదముతో హనుమంతుడు జన్మించినట్లుగా అన్నిప్రతులలోను ముక్తసరిగా సూచించబడినది. కాని మర్కటక్రీడనుచూచి మనసువడిన పార్వతీ పరమేశ్వరులు, తామును మర్కటరూపములు ధరించి క్రీడింపగా రూపొందిన తేజమును సేవించిన అంజనాదేవిగర్భములో హనుమంతుడు అవిర్భవించినట్లు ఒక ప్రతిలోని కథనమవి అచార్య తూమాటి దొణప్పగారు 'రంగనాథ రామాయణ వైశిష్ట్యము' అను వ్యాసమున తెల్పియున్నారు. ఇది అనాల్మికమయినది. ఇట్టి కథా కథనమును గమనించియే కాబోలు వుప్పగిరి తిమ్మన తన సమీరకుమారవిజయము (2-114) నందు,

'....మున్ను వానరరూపమున కివుండు
దనలీలమొనయు కామినిఁగూడి విజతేజ
మామెకు మోయ శక్యంబుగామి
భరియింపుమని మహాబలుని యందుంచిన
నవిలుండు బహుకాలమది ధరించి....'

అని ప్రవచించియుండును.

ఇట్లు కంబరామాయణమునకు రంగనాథ రామాయణమునకు ప్రచారము నకు సంబంధించిన సామ్యము స్పష్టముగ గోచరించును.

27. చందస్సుకు సంబంధించిన సామ్యము :

కంబరామాయణము 'విరుత్తమ్' అను చందస్సులో రచింపబడినది. ఇది తమిళమున నాయనూరులు, ఆళ్వారు లనబడు కైవ వైష్ణవాచార్యుల భక్తిగీతము లందు రూపొందినది. జీవక చింతామణి అను తమిళ కావ్యమునందు తొలిసారిగా కావ్యోపయోగిగా స్వీకరింపబడి క్రమముగా వ్యాప్తిపడినది. 'విరుత్తమ్' చందస్సు సంగీతాత్మకమైన తమిళదేశ చందస్సుగా భావింపబడుచున్నది.

పాల్కురికి సోమనాథుని పూర్వమే తెలుగులో పాటరూపమున ప్రచార ములోనుంది. అతని కాలముననే కావ్యప్రయోగ యోగ్యతను పొందినట్టి అచ్చమైన

తెలుగు దేశచ్చందస్సుగు 'ద్విపద'లో రంగనాథ రామాయణము రచింపబడినది. 'ద్విపదిక' అను చందోరీతి సంస్కృతములో మన్నది. సంస్కృతములోని ద్విపదికకు, తెలుగువారి ద్విపదకు శబ్దమాత్ర సాదృశ్యముతప్ప స్వరూప స్వభావములలో శాస్త్రీయమైన సజాతీయ సాదృశ్యమును స్థాపించుట సాధ్యముకాదు. ఒకవేళ కొందఱు సంస్కృతమునుండియే ద్విపద తెలుగున నవతరించినదని వాదించినను దానిని తెలుగువారు తమ స్వంతముచేసికొని వింత సౌగంధ్యంతో వెలయించినారనుట యథార్థము. ద్విపద తెలుగు దేశచ్చందస్సు. తెలుగువారి సొంతయాప్తి. ద్విపద కావ్యమును ద్విదికంతతోను, ఇంకను దేనితోనోపోర్చి ఈనడించినవారున్నప్పటికిని ద్విపద ఆంధ్ర జానపదుల అభిమానచ్చందము. కేవలము జానపదసంపదగా రాణించిన ద్విపదకు సాహిత్యస్థాయిని చేకూర్చిన పాల్కురికి సోమనాథాదులతోపాటు గోన బుద్ధారెడ్డికూడ తెలుగువారికి ప్రాతః స్మరణీయుడు.

వార్మీకి రామాయణముచ 'అనుష్టుప్' చందము వాడబడినది. వైదిక వాఙ్మయమునందలి అనుష్టుప్ చందస్సులో నాల్గొకపాదము లుండును. ప్రతిపాదమునకు ఎనిమిదేసి అక్షరము లుండును. గురులఘునియమము లేదు. కాని ఈ అనుష్టుప్ చందస్సును లౌకిక వాఙ్మయమునకు తెచ్చుటలో వార్మీకి కొంత మార్పును చేసినాడు. లౌకికానుష్టుప్సంధు ప్రథమ, తృతీయ పాదములలో పంచమాక్షరములు, ద్వితీయ, చతుర్థ పాదములలో సప్తమాక్షరములు నియమయుక్తము లగుటచే పాడునపుడు లయకు సరిపడును. వార్మీకి రామాయణమునందలి అనుష్టుప్స అక్షరబాహుళ్యము లేక సులువుగా చదువదగినది, అన్వయక్షేపము లేకపోవుటచే సులభముగా అర్థము చేసికొనదగినది. వార్మీకి రామాయణము 'పాఠ్యేగేయేవ మధురమ్' అయినది. వార్మీకి తొలుత రచించి పాడించిన రామకథ అనుష్టుప్సలచే కూర్చబడి రంగనాథ రామాయణములోని ద్విపద గాథవలె నుండును.

రంగనాథ రామాయణము పురాణమార్గమున, కథాకథన ప్రధానముగ దేశీయపద బాహుళ్యముగ, సర్వజన సుబోధకముగ రచింపబడి కవిశాశిల్పమును, పారాయణయోగ్యతను కల్గియున్నది.

ఇట్లు దేశీయచ్చందస్సులను స్వీకరించి కావ్యములను రచించుటలో కంఠ రామాయణ రంగనాథ రామాయణములకు సామ్యము కన్పట్టును.

28. వాల్మీకి రామాయణము - ప్రక్షిప్తములు :

వాల్మీకి రామాయణమునకు భారతదేశములోను, పాశ్చాత్యదేశములందును చాల ప్రతులున్నవి. భారతదేశమునందే దక్షిణాది వాల్మీకి రామాయణప్రతులకును, ఉత్తరదేశ వాల్మీకి రామాయణప్రతులకును సర్గములలోను, మూలపాఠములలోను, కథావిషయములందును చాల వ్యత్యాసములు కన్పట్టుచున్నవి. వాల్మీకి 500 సర్గలున్నట్లు తెల్పగా, ముద్రిత రామాయణములో 637 సర్గలున్నవి. రామాయణములోని కొన్ని ఘట్టములను తరువాతివారు చేర్చియుందురని వలువురు విమర్శకులు తెలిపియున్నారు. పి. వై. వైద్యగారు 'ది రిడిల్ ఆఫ్ ది రామాయణ' అను ఆంగ్ల గ్రంథములో వాల్మీకి రామాయణములోని ప్రక్షిప్తములను విపులముగా వివరించి నాడు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు 'రామాయణవిశేషములు' అను గ్రంథమునందును, నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారు 'జాబాలి' అను ఏకాంకరూపకమునకు వ్రాసిన విపుల మైన పీఠికలోను వాల్మీకి రామాయణములోని ప్రక్షిప్తములనుగురించి చర్చించి నారు. రామాయణమునుగురించి ప్రత్యేక శ్రద్ధాసక్తులతో పరిశోధనలు జరిపిన జర్మన్ దేశ సంస్కృతపండితుడు డాక్టర్ హెచ్. ఎఫ్. జాకొబి అభిప్రాయము ప్రకారమేకాక పి. వి. వైద్యా, మారిస్ వింటర్ నిట్జ్ ప్రభృతుల అభిప్రాయము ప్రకారముకూడ నేడు మనకు లభించుచున్న సంస్కృతరామాయణము వివిధపాఠములలో నాల్గింట ఒక వంతుమాత్రము వాల్మీకి చెప్పినది. మిగిలిన మూడు వంతులు తక్కినవారు వేర్వేరు కాలములలో మూలపాఠమునకు జతచేర్చి నట్టిదే.

వాల్మీకి రామాయణ ఇటాలియను ప్రతిలో కాలనేమిన్పత్తాంతము యుద్ధ కాండమందలి 82-వ సర్గమున కలదని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ అందలి శ్లోకములను రంగనాథ రామాయణ పీఠిక (పుట 17) యందు పొందుపరచినాడు. నేడు మనము ఆవాల్మీకాంశములుగ పరిగణించు నాగపాళబద్ధులైన రామ లక్ష్మణుల కడకు వారదుడు వచ్చుట, ప్రహస్తవధానంతరము రావణునికి శ్రీరామ బలవరాక్రమాదులను మందోదరి తెలిపి హితబోధచేయుట, కాలనేమిన్పత్తాంతము, రావణుడొనర్చు హోమమునకు విఘ్నమాచరించుట, అంగదుడు మందోదరిని రావణునియొద్ద కీడ్చుకొనివచ్చుట మొదలగు విషయములన్నియు వశిష్టాత్తరశాఖీయ వాల్మీకి రామాయణప్రతిలో కలవని కూడ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ తెల్పినాడు. కమక పాఠముల విషయములో వాల్మీకి రామాయణప్రతులలోకూడ ఏకవాక్యత కానరాదు. ప్రపంచవ్యాప్తమైన వాల్మీకి రామాయణప్రతులలో కాలక్రమమున అధ్యాత్మ, ఆనంద

రామాయణాడులందలి అనేకాంశములు చేరియుండును. ప్రస్తుతము ప్రచారములో నున్న మూలకావ్యప్రతులలో దేనికి దగ్గరగానున్న ప్రతినిచూచి రంగనాథ, కంబ రామాయణ కర్తలు అనువదించినారో చెప్పుట కష్టము.

29. రంగనాథ కంబరామాయణములు -

అవాల్మీకములైన కల్పనలు :

కంబరామాయణము వాల్మీకి రామాయణము ననుసరించి రచింపబడినప్పటి కిని మూలవిధేయమైన అనువాదము మాత్రము కాదు. వాల్మీకి రామాయణమునకు భిన్నములైన కల్పనలు కంబరామాయణమునందు కొల్లలు. అట్లే గోన బుద్ధారెడ్డి 'భూమిఁ గవీంద్రులు బుధులును మెచ్చ రామాయణంబు పురాణమార్గమున'. 'ఆది కవీశ్వరుడైన వాల్మీకి యాదరంబున బుణ్యులందరు మెచ్చ జెప్పిన తెలుగున శ్రీరామచరిత మొప్పజెప్పెద'నవి చెప్పినను అతని రంగనాథ రామాయణమునందు అవాల్మీకములైన కొన్ని కల్పనలు గోచరించును. ఇట్లు కంబకవి, గోన బుద్ధారెడ్డి ఇరువురును వాల్మీకి రామాయణము ననుసరించినను, కొన్ని సందర్భములలో స్వతంత్రముగా వ్యవహరించి తమతమ కావ్యములందు కొన్ని మార్పుకూర్పులను కావించినారు. కంబమహాకవి రామావతారము శ్రీరామపట్టాభిషేకముతో ముగింపబడినది. గోన బుద్ధారెడ్డి రంగనాథ రామాయణమునందలి కథకూడ యుద్ధకాండముతో ముగింపబడినది.

30. బాలకాండము - అవాల్మీకాంశములు :

గోన బుద్ధారెడ్డి వాల్మీకి రామాయణము ననుసరించి రంగనాథ రామాయణ ప్రారంభమున వాల్మీకి నారద సంభాషణమును చేర్చినాడు. నారదుడు చెప్పిన రామ కథనే వాల్మీకి తరువాత, విస్తరించి కావ్యముగా రచించినాడు. రంగనాథ రామాయణములో మూలములోవలె మొదట రామాయణకథ సంగ్రహముగా చెప్పబడినది. కంబరామాయణకర్త రామాయణకథను సూటిగా ప్రారంభించినాడు. వాల్మీకి నారద సంభాషణము, సంగ్రహరామాయణకథ కంబరామాయణమునందు కన్పట్టవు.

సరయునది, కోనలదేశము, అయోధ్యానగరములను కంబకవి చాల విపులముగా వర్ణించినాడు. రంగనాథ రామాయణములో కోనలదేశములోని ప్రజలు విష్ణుభక్తులనిచెప్పి తరువాత దశరథుని ఘనత వర్ణింపబడినది. కంబరామాయణములో

దశరథుడు 80 వేల సంవత్సరములు పరిపాలించినట్లు చెప్పబడినది. రంగనాథ రామాయణములో చాలసంవత్సరములు దశరథుడు అయోధ్యను పరిపాలించినట్లు కలదు.

కంబరామాయణములోని దశరథుడు తన కులగురువగు వసిష్ఠునికి ప్రాముఖ్య మిచ్చి తగినవిధముగ గౌరవించి అతని సలహాప్రకారము పడచుకొనును. వసిష్ఠుడు పుత్రకామేష్టియాగమును చేయుమని దశరథుని ప్రోత్సహించును. పాక్షత్తు విష్ణువే రాక్షస సంహారనిమిత్తము దశరథపుత్రునిగా జన్మింతునని విష్ణువు. దేవత లకు తెల్పినవిషయమును వసిష్ఠుడు దశరథునికి తెల్పును.

రంగనాథ రామాయణమున మంత్రులతో మొదట తాను అశ్వమేడియాగ మును పిదప పుత్రకామేష్టియాగమును చేయదలచినట్లు చెప్పును. వాల్మీకి రామాయణమున పేర్కొనబడిన దశరథుని రెండవ గురువగు వామదేవుని ప్రశంసకూడ రంగనాథ రామాయణమున కప్పిట్టదు. రంగనాథ రామాయణములో దశరథుడు పుత్రకామేష్టియాగమును నిర్వర్తించుకొరకుమాత్రమే వసిష్ఠుని కోరినట్లు కలదు. వాల్మీకి రామాయణమున సుమంత్రుడు దశరథునికి ఋశ్యశృంగుని పృథ్వితమును తెల్పినట్లు కలదు. కంబరామాయణమున వసిష్ఠుడే ఆకథను తెల్పును. రంగనాథ రామాయణమున సూతుడు ఋశ్యశృంగుని సహాయమున యాగము విద్విష్ణుముగా నెరవేరునని దశరథునికి చెప్పినట్లు కలదు. రంగనాథ రామాయణములో సూతుడే హిరణ్యకశిపుడు రావణునిగా జన్మించినట్లు మానవునివలననే అతనికి మరణము కలుగనని బ్రహ్మ దేవతల కెరిగించినట్లు, విష్ణువు దశరథునికి పుత్రునిగా జన్మించునను తేవరహస్యమును దశరథునికి చెప్పినట్లు కలదు. కంబరామాయణమున వసిష్ఠుడు దశరథునికి గురువు, మిత్రుడు, సలహాదారుడు, మంత్రికూడ. రంగనాథ రామాయణమున వసిష్ఠున కంత ప్రాముఖ్యములేదు.

వాల్మీకి రామాయణమున దశరథ పత్నులు మువ్వరు. వారు రాను, భరత, లక్ష్మణ, శత్రుఘ్నులను గవిన మాతృమూర్తులు. వాల్మీకి రామాయణము కొన్ని ప్రతులలో అయోధ్యాకాండలోని 34 వ సర్గప్రకారము దశరథుని భార్యలు 350 మంది. వారి ప్రసక్తి అందు ప్రథమముగా పుత్రకామేష్టికై దశరథు డాయత్తపడు నందర్పమునమాత్రము వచ్చును. రంగనాథ రామాయణకర్త దశరథునకు వందల సంఖ్యలో భార్యలున్నట్లు తెల్పినాడు. 'అన్నరనాథు తులాంగనామణులు మున్నూట యేబంద్రు ముఖ్యులై యందు' కై సల్య, కై క, సుమిత్రలు పట్టపు దేవేరులని

పేర్కొనెను. ఆనంద రామాయణమున దశరథునకు, ఏడువందలమంది భార్యలున్నట్లు చెప్పబడినది. ఇట్లు రాజవత్సు లధికసంఖ్యలో పేర్కొనబడుటయేకాక వారిప్రసక్తి కావ్యారంభమున దశరథుని వర్ణించునందర్భముననే చేసినాడు. రంగనాథ రామాయణమునకు తరువాత తెలుగులో వెలసిన రామాభ్యుదయాది కావ్యము లందును దశరథునికి మున్నూట ఏబదిమంది పత్నులు కలరవియే కవులు పేర్కొనుట జరిగినది.

యజ్ఞగుండమునుంచి ఉద్భవించిన యజ్ఞపురుషుడు పాయసభాండమును దశరథున కిచ్చినట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందును, రంగనాథ రామాయణమునందును కలదు. కంబరామాయణములో హోమగుండములోనుంచి ఒక భూతము జన్మించి అమృతపిండము గల ఒకపాత్రను దశరథున కిచ్చినట్లు తెల్పబడినది.

రాముడు 'ఋధవానరము' నందు జన్మించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. భాస్కర రామాయణమునందును, యథావాల్మీకమని చెప్పదగిన కట్టా వరద రాజ రామాయణమునందును ఈవిధముగనే చెప్పబడినది. కావి మొల్ల రామాయణము (1-45) నందుమాత్రము రాముడు ఆదివారము జన్మించినట్లు కలదు. కంబ కవి తన రామావతారములో ఈ విషయమునుగురించి చెప్పలేదు. రామునికి నామ కరణము పదమూడవరోజున జరిగినట్లు కంబరామాయణమునందును, పదకొండవ రోజున జరిగినట్లు రంగనాథ రామాయణమునను తెల్పబడినది.

రాముని బాల్యవృత్తాంతమునుగురించి కంబరామాయణములో నేమియు చెప్పలేదు. రంగనాథ రామాయణమునందు బాలకాండమున రాముని బాల్యక్రీడలు వర్ణింపబడినవి. బాల్యమున 'మాయావినోదముల్మరగి, యాడుచుండి'న రాముడు ఒకనాడు క్రీడాకందుకముతో చెలరేగి యాడుచున్ననమయమున కైక పరిచారిక యగు మంథర యరుదెంచి 'చిట్టంటుచేతలఁ జెండు' దట్టెను. అలిగిన రాముడు కాష్ఠముతో నడవగా మంథరకాలు విరిగెనట. రంగనాథ రామాయణమున అయోధ్యా కాండమున 'రాముడు బాల్యంబునందుఁ దనకాలు విఱచిన తప్పు సాధింపనిది నాకుఁ దఱి' అని మంథరకు రామునిపైగల వైరమునకు కారణము చెప్పబడినది. ఇట్లు రాముడు బాల్యచాపల్యముచే నొనర్చిన స్వల్పపరాధము భవిష్యత్తున అతని కరోరజీవనమునకు గురి కావించినది. భాస్కర రామాయణమునందుకూడ 'తొల్లి కొనల్యాతనయు చేతం దనకునై న పరణతాడనభంగంబు' అని మంథర రామునిపై గల వైరమునకు కారణము తెల్పబడినది. కంబరామాయణము బాలకాండమునందు

లేకున్నను అయోధ్యాకాండమునందు, రాముడు బాల్యమునందు మంటిముద్దలతో మంతర గూనివీపు లదరగొట్టినందువలననే అతనిపై వైరభావము పూనినట్లు చెప్పబడినది.

అధ్యాత్మ రామాయణమున రాముడు భాగవతమునందలి బాలకృష్ణునివలె పాలు పెరుగు త్రావుచు కౌసల్యను విసిగించెనని రాముని బాల్యకీడలను ఆనతి కరముగ వర్ణింపబడినవి.

31 అహల్యా వృత్తాంతము :

అహల్యావృత్తాంతమునకు ముందు దుర్వాసుడు ఇంద్రుని సర్వసంపదలు నముద్రములో కలియునట్లు శపించినట్లు కంబరామాయణమునందు కలదు. ఇది ఇంద్రుని నడవడికను విరూపించు పుట్టము. నముద్రమథనవృత్తాంతము వర్ణింపబడినను దుర్వాస శాపవృత్తాంతముమాత్రము రంగనాథ రామాయణమునందు లేదు.

గౌతమాశ్రమ వృత్తాంతమున, గౌతమమునిని అహల్యనుండి పేరు చేయుటకు, గౌతముని తపోవిప్పుమొనరించు నుద్దేశముతో ఇంద్రుడు కుక్కుటవేష ధరియై కొక్కారోకోయని కూసినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. ఇది వాల్మీకి రామాయణమునందు కాని, అధ్యాత్మ రామాయణమునందు కాని, కంబరామాయణమునందు కాని కానరాదు. ఇంద్రుడు పిల్లరూపమునొంది గౌతమాశ్రమమున దాగియున్నట్లు పద్మపురాణ నృష్టిఖండమున చెప్పబడినది. పరదారావంగ మమువలని హానిని విరూపించుటకు, దేవతారాధనమువలనను, మహాత్మ సాంగ త్యమువలనను కల్గి శుభముల నెరిగించుటకును పద్మపురాణ నృష్టిఖండమున అహల్యావృత్తాంతము చెప్పబడినది.

వాల్మీకి రామాయణమున కేవలము వాయువును భక్షించి నిరాహారయై సర్వ భూతములకు అదృశ్యయై బూడిదపోగులలో పెద్దకాలము ఆ ఆశ్రమముననే పడి యుండుమని గౌతముడు అహల్యను శపించినట్లు కలదు. అహల్య కిలాకృతి దాల్చినట్లు కంబరామాయణమునందును, రంగనాథ రామాయణమునందును కలదు. రంగనాథ రామాయణకర్త ననుసరించియే కాబోలు భాస్కర రామాయణకర్తకూడ అహల్య రాయిగా శపింపబడినట్లు తెల్పినాడు. గౌతముడు అహల్యను కిలాకృతి ధరించునట్లు శపించువిషయము అధ్యాత్మ రామాయణమునందును పద్మపురాణో తర ఖండమునందలి రామకథలోని అహల్యావృత్తాంతమునను కలదు. అధ్యాత్మ రామా

యజ్ఞానుసారిగనే తెలుగు రామాయణములు ఈ విషయమును గ్రహించి వర్ణించినట్లు తలంపవచ్చును. కాని పద్మపురాణ సృష్టిఖండమునందుమాత్రము అహల్యను మాంసనఖములులేని కళేబరమువలె శల్యపంజరాకృతిలో నుండునట్లు శపింపబడినదని చెప్పబడినది. అహల్య కలాకృతి దాల్చినట్లు వర్ణించుఘట్టము ఆనంద రామాయణమునందును కలదు. ఇది శ్రీరాముని మాహాత్మ్యమును, పతితపావనత్వమును వెల్లడించుఘట్టము.

అహల్యను మోసగించి, ఇంద్రుడు ఆమెతో క్రీడించినాడని, తెలియకనే పాపముచేసిన ఆమెపై కినిపి కిలగా పడియుండుమని గొతముడు శపించినట్లు బహుజనాభిప్రాయము. ఇంద్రుడు గొతమవేషమున అహల్యను మోసగించెనని పద్మపురాణ సృష్టిఖండమున పేర్కొనబడినది. కాని, సంస్కృత రామాయణకథనము ప్రకారము ఇంద్రుడు తన భర్తవేషములో వచ్చినట్లు గ్రహించుటకు అహల్యకు ఒక ఊణమైనను పట్టలేదు. అయినను పాదుబుద్ధివలన సురాధిపతికి ఆమె లోబడినది, అంతేకాదు, స్వర్గాధిపతితో తనకు పొందు లభించుట తన అదృష్టవిశేషమని భావించినది. 'నా జన్మపావనమైనది; మనకు ప్రమాదమురాకుండా నా భర్త తిరిగి రాకముందే మీరు చల్లగా తప్పుకొనండి అని ఇంద్రుని ఆమె హెచ్చరించినది. కాని, ఇంతలోనే తిరిగివచ్చిన గొతముడు కుపితుడై, ముందు సురాధిపతిని తరువాత అహల్యను శపించినట్లు తెల్పబడినది. ఈ పట్టున రంగనాథ రామాయణమున మూలములో నున్నట్లుగానే అహల్య బుద్ధిపూర్వకముగనే ఇంద్రుని కాంక్షించి అతనితో క్రీడించినట్లు తెలుపబడినది. గొతముడు అశ్రమమునకు తిరిగివచ్చినపుడు ఇంద్రుడు స్వస్వరూపముతోడనే బయటికి వెడలినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. అహల్యతో తన అశ్రమచర్య నెరవేరినతరువాత ఇంద్రుడు పిల్లరూపమున గొతమాశ్రమమును వీడినట్లు కంబరామాయణమున చెప్పబడినది.

కంబరామాయణమునందలి అహల్య సాధుశీల, ఆమెకు సురపతిమీద ఎట్టి వ్యూహమును లేదు. ఆమెయెడ మోహముగోవిష స్వర్లోకాధిపతి గొతమవేషమునవచ్చి ఆమెను మోసగించినాడు. కంబరామాయణకర్త ఈ అంశమును పద్మపురాణ సృష్టిఖండమునుండి గ్రహించి వర్ణించియుండును. శీలవతియగు అహల్య తనకు జరిగిన మోసమును శంకించినంతనే మూర్ఛాగతురాయినది. ఈలోగా అచటికి చేరుకొనిన గొతముడు ఆమెను కఠిన పాషాణముగునట్లు శపించినాడు. అహల్య శాపవిమోచనఘట్టములో మనస్సు నిర్మలముగానున్నపుడు పాపకార్యము

జరిగినను దానిమూలమున వారి కెట్టిదోషమును అంటదని, విశ్వామిత్రుడు రాము వితోచెప్పి అహల్య నిర్దోషిత్వమును స్థాపించును. పాతివ్రత్యభావమునెడ విశేష గౌరవాదరములు కలిగిన కంబమహాకవి, నంగకాలసాహిత్యానుగుణముగ వాల్మీకి రామాయణములోని అహల్యా పాత్రచిత్రణములో కానవచ్చు దోషమును పరిహరించుటకు ప్రయత్నించెను.

అహల్య నిర్దోషి, పతివ్రతయని శ్రీ కృష్ణ రామాయణమునందు చెప్పబడినది. ఇందు ఇంద్రుడు అహల్యను కామించి పొంచియుండి చేసినది. కరన్పర్వ మాత్రమే. దానినిచూచియే గౌతముడు అహల్యా సంక్రందనులను శపించినట్లు శ్రీ కృష్ణ రామాయణమున వర్ణింపబడినది.

నీచమైన, నికృష్టమైన, నింద్యమైన ఇంద్రుని ప్రవర్తనకు కినిసి గౌతముడు అతనిని 'అముష్కండ' వగుమని శపించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. గౌతముని శాపమునలన ఇంద్రుని మర్మాంగము, విత్తులు వీడిపోవగా, దేవతలు పితృదేవతలనువేడి 'మేషవృషణములను' ఇంద్రునికి నంధించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున తెలుపబడినది. కంబరామాయణములో గౌతముడు ఇంద్రుని శరీరమునందు సహస్రయోనులగునట్లు శపించెనని తెల్పబడినది. బ్రహ్మాదీదేవతల కోర్కెచే ఇతరులకు సహస్రాక్షులుగ కన్పడునట్లు గౌతముడు మార్చివేశాడట. కంబ రామాయణము ఈ పిషయమున పద్మపురాణము ననుసరించినట్లు కన్పట్టును. గౌతము దింద్రుని అక్రమచర్య కాగ్రహించి అతని శరీరము సహస్రయోని సంక్రాంతమగునట్లు పద్మపురాణ సృష్టిఖండమున కలదు. తరువాత ఇంద్రుడు ఒక చెరువున కొన్నివత్సరములు పిగ్గుతో దాగియుండి ఇంద్రాక్షిదేవిని ద్యావింపగా ఆమె వ్రత్యక్షమై అతని మేనియండున్న సహస్రయోనులు సహస్రాక్షులగునట్లు, మేషముష్కము లండములగునట్లును అనుగ్రహించినట్లు పద్మపురాణ సృష్టిఖండమున తెలుపబడినది.

సంస్కృత రామాయణములో అహల్య గౌతమాశ్రమమున రాయగానో, రప్పగానో కాక రమణిగానే మిగిలినట్లు చెప్పబడినది. రామ లక్ష్మణులు చూచి వపుడు ఆమె 'మోహినీదేవత' యనునట్లు ప్రభాపించినదట. అది ఆమె తపోదలమని వాల్మీకి రామాయణమున కలదు. ఆమె నెరపినట్టిది ప్రేమతపస్సే కావచ్చు. ఇంద్రుడు తనకు తవి చూపించిన స్వర్గమున సంస్కరణరూపములో అది కొవసాగి యుండవచ్చును. ఆ మోహినీదేవత సౌందర్యవ్రలోభమునలననే కాదోలు రాముని

రాకతో లేచిపోని పట్టింపులకు పోకుండ గౌతముడు హిమాలయములనుండి వాయు వేగ మనోవేగములతో బయలుదేరి తన ఆశ్రమమునకు తిరిగివచ్చి అహల్యతో తిరిగి నుఖముగా కాపురము చేసినాడు. రంగనాథ రామాయణమున, రామపాదస్పర్శచే శిలారూపముననున్న అహల్య పూర్వరూపము దాల్చిగనే హిమాలయములందు తపస్సు చేసికొను గౌతము డచటకువచ్చి రాముని సేవించి తన భార్యయగు అహల్యను స్వీకరించినట్లు తెల్పబడినది. ఇది కొంతవరకు మూలానుసారముగానే యున్నది. కంబరామాయణములో శిలారూపముననున్న అహల్య రామపాదస్పర్శచే పూర్వరూపమును పొందినపుడు, గౌతముడు అహల్యను వేళ్ళగా విందించినదానికి బాధపడవలదని, జరిగినదంతయు మరచిపొమ్మని రాముడు ఆమెను ఓదార్చినట్లు కలదు. విశ్వామిత్ర లక్ష్మణులతోకలసి రాముడు గౌతము డుండుచోటికివెళ్ళి అహల్య తనకు తెలిసి ఏ సాపము చేయలేదని, ఆమెను భార్యగా స్వీకరింపుమని గౌతముని కోరినట్లు కంబరామాయణములో కలదు.

శి2. సీతారాముల పూర్వరాగ వృత్తాంతము :

సీతా స్వయంవరార్థము రాముడు మిథిలానగర రాజవీధిలో విశ్వామిత్ర, లక్ష్మణులతో నేగుచుండగ, సీతా రాము లిరువురు ఒండొరులను నందర్పించుకొని పరస్పర ప్రణయభావముల నందిరని, అనంతరము వారి అనంగదళావర్ణనమును కంబకవి తన రామాయణములో విపులముగ వర్ణించినాడు. ఈ నందర్పమున కంబ కవి సీతా రాములను లక్ష్మీనారాయణులుగ భావించి వర్ణించినాడు. తరువాత శివ ధనుర్బంగనందర్పమునకూడ, సీత తాను ప్రేమించిన రాముడు శివధనుర్బంగము చేసి తన్ను చేపట్టవలెనని, ఆవిధముగా జరుగకపోయినట్లయితే ప్రాణత్యాగము చేయవలెనని విర్ణయించుకొన్నట్లు కంబకవి తెల్పినాడు. కంబరామాయణములోని ఈ ఘట్టమునుబట్టి సీతారాములు పరస్పరము ప్రేమించుకొని పరిణయమాడవలెనని విర్ణయించుకొనిన యుక్తవయస్కులని గ్రహింపవచ్చును.

సీతారాముల ఈ పూర్వరాగవృత్తాంతము వాల్మీకి రామాయణమునందు కావి, రంగనాథ రామాయణమునందు కావి లేదు. భాసుని యజ్ఞఫలనాటకములో షష్ఠాంక మున సీతారాములు మిథిలానగరోద్ధ్యానవనమున పరస్పరవీక్షణమున విరహతప్తు లగుట వర్ణింపబడినది. ఆనంద రామాయణములో, రాముడే తన పతియైనచో వదునాల్గువర్షములు వనవాస మొనరింతునని సీతాదేవి దేవతలను ప్రార్థించినట్లు కలదు.

వివాహమునకు ముందు సీతారాముల పూర్వప్రణయవృత్తాంతమును కంబ కవి, తమిళములో సంగయగమునందు వెలసిన సాహిత్యమునందు వర్ణింపబడు పూర్వరాగ సంప్రదాయగణముగనే వర్ణించినట్లు టి. పి. మీశాక్షి పుండరం మొదలగు తమిళవిద్వాంసులు తెల్పినారు. వివాహాత్పూర్వమే జరిగిన ఈ పూర్వరాగ వృత్తాంతము సీతారాములకుతప్ప అన్యులకు తెలియదు. అందువలననే రాముడు హనుమంతునిద్వారా సీతకు సందేశము పంపునపు డామె శనను గుర్తించుట కాన వాలుగా ఈ విషయమును తెలుపుమని హనుమంతుని కోరినట్లు కంబరామాయణమున కలదు.

సీతారాముల పూర్వరాగవృత్తాంతము తులసీదాసు రామచరితమావనమునందును కలదు అయితే రాముడు సీతను లీలోద్ధానమునందు విలసిల్లొన్నట్లు తులసీదాసు రామాయణమునందు కలదు.

తెలుగులో శ్రీ కృష్ణ రామాయణమునందు లీలోద్ధానవనమున సీతారాములు వరస్పరము నందర్పించుకొని విరహాతురులై నట్లు వర్ణింపబడినది.

సీతారాముల విరహనిశ్చయ సందర్భమునందు వారి పరస్పరావలోకనము విమలసూరి రచితమైన ప్రాకృతకావ్యమగు 'పామవరియమ్' అను గ్రంథము నందలి శైవరామాయణమునందు తెల్పబడినది. పామచరియములోని కథాభాగము ననుసరించియే పద్మపురాణమునందును ఈ విషయము పేర్కొనబడినది. కంబకవి పద్మపురాణము ననుసరించి ఈ విషయమును తన రామాయణములో వర్ణించి యుండును.

దశరథుని మిథిలాప్రయాణమును వార్మికి ఒకటి, రెండు శ్లోకములలో వర్ణింపగా కంబకవి నాల్గు పద్యములలో సుమారు 300 పద్యములలో విపులముగా వర్ణించినాడు. వివాహసందర్భమున రాముడు సీతతోపాటు ముందు కైకకు, తరువాత కౌసల్యకు అటుపిమ్మట సుమిత్రకు నమస్కరించినట్లు కంబరామాయణమున కలదు. దీనినిబట్టి రామునికి తన తల్లియగు కౌసల్యయందుకంటె కైకయందే ముక్కున ఎక్కువయని తెలియుచున్నది. కౌసల్యాది రాజప్తీలు సీతారాముల వివాహమునందు పాల్గొవినట్లు రంగనాథ రామాయణకర్త వర్ణింపలేదు.

రాముడు వివాహమునకుపూర్వము సీతను ప్రేమించినను సీతారాముల వివాహముమాత్రము వైదికముగనే జరిగినట్లు కంబకవి వర్ణించినాడు. రంగనాథ

రామాయణములో గోవ బుద్ధారెడ్డి మూలములో లేకున్నను సీతారాముల పాణి గ్రహణసందర్భమున వారి పరస్పర శృంగారావలోకనములను దేశీయానుగుణముగ మనోజ్ఞముగ వర్ణించినాడు. యథావాల్మీకముగ రచింపబడిన కట్టా వరదరాజ రామాయణములో కూడ రంగనాథ రామాయణమునందువలె దేశీయాచారములతో సీతారాముల వివాహము వర్ణింపబడుట గమనింపవచ్చును. మంగళసూత్రధారణ ప్రళంస వరదరాజ రామాయణమునందు కలదు.

భరత శత్రుఘ్నులు విద్యలు నేర్చుకొనుటకై మేనమామగృహమున కరిగినట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందును, రంగనాథ రామాయణమునందును కలదు. కొన్నాళ్ళకు భరతుడు దశరథుని చూచు కోర్కెతో లేఖను పంపినట్లుకూడ రంగనాథ రామాయణమునందు కలదు. ఈ విషయములు కంబరామాయణమునందు కన్పట్టవు.

33. అయోధ్యాకాండము - అవాల్మీకములైన కల్పనలు :

వాల్మీకి రామాయణములో మంతర పాపదర్శిని అవిమాత్రమే తెల్పబడినది. కాని రంగనాథ, భాస్కర రామాయణములందు మంతర రామునిపై వైరము పూనుటకు కారణము చెప్పబడినది. కంబరామాయణములోకూడ మంతర రామునిపై పగబూనుటకు కారణము తెల్పబడినది. రంగనాథ రామాయణమున బాల్యములో రాముడు మంతర కాలు విరిచినట్లు చెప్పబడగా కంబరామాయణమున రాముడు మంట ఉండలతో మంతర గూని వీపు లదరగొట్టినట్లు తెల్పబడినది.

రాముడు తన తండ్రీయగు దశరథుని దర్శింపకనే వనముల కరిగినట్లు కంబరామాయణమున తెల్పబడినది. రాముడు కైకపై కోవ మేమాత్రమును ప్రదర్శింపక సంతోషముతో కైకకు నమస్కరించి తన తండ్రీని సరిగా చూచుకొమ్మని తల్లులనుకోరి కానల కరిగినట్లు కంబరామాయణమున వర్ణింపబడినది. రాముడు వనవాసమున కేగుటకుముందు దశరథుని కలిసికొని అతని ఓదార్చినట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందు, రంగనాథ రామాయణమునందు చెప్పబడినది. సంస్కృత మహాభారతమునందు సంగ్రహ రామోపాఖ్యానము (అధ్యాయము 283 నుండి 293 అధ్యాయమువరకు) నందు దశరథుని దర్శింపకనే రాముడు అడవుల కేగినట్లు వర్ణింపబడినది. దీని ననుసరించయే కంబరామాయణకర్త తన రామాయణమునందు రాముడు దశరథుని దర్శింపకనే వనవాసమున కేగినట్లు వర్ణించియుండును.

రంగనాథ రామాయణమున దళరథుడు కైకను ఆక్రోశించినాడు. తాను పౌరపాటున ఒక మునిబాలకుని చంపినట్లును, అందుల కా బాలువితండ్రి పుత్ర శోకముచే మరణము ప్రాప్తించునని తనకు శాపమిచ్చినట్లును, దళరథుడు కౌసల్యతో రామప్రవాసానంతరము తెల్పును. ఈ కథ వాల్మీకి రామాయణమునందు కూడ కలదు. వాల్మీకి రామాయణములో ముని బాలకుని పేరు లేదు. రంగనాథ రామాయణమున ఆతనిపేరు యజ్ఞదత్తుడు. కాని కంబరామాయణములో సురోచనుడని కలదు. కంబరామాయణములో బ్రాహ్మణ బాలకుడని చెప్పబడినది. వాల్మీకి రామాయణమునందును, రంగనాథ రామాయణమునందును వైశ్యునికి కూడ పవిత్ర యందు పుట్టిన బాలుడని చెప్పబడినది. దళరథ శాపవృత్తాంతమున, వాల్మీకి రామాయణమున మునులు అశ్రమమందుండినట్లు చెప్పబడినది. రంగనాథ రామాయణమున వృక్షకోటరమునందు ఒక కావడియందుంచి మునిబాలకుడు దాచియుండెనని చెప్పబడినది. వాల్మీకి రామాయణమున మహర్షి శోకమును నర్జింపగా రంగనాథ రామాయణమున మునివత్ని శోకముమాత్రము వివరింపబడినది. శ్రీ కృష్ణ రామాయణములో దళరథుని వినాహానంతరమే వేట, ఆతనికి మునిశాపము జరిగినట్లు తెల్పబడినది.

కంబరామాయణములో దళరథు శాపవృత్తాంతకథ సీతా రామ లక్ష్మణులు అయోధ్యను వదలుటకు చాలకాలమునకుముందే చెప్పబడినది. వాల్మీకి రామాయణమునందును రంగనాథ రామాయణమునందును దళరథుడు ఈ కథను చెప్పి మరణించినట్లు కలదు. రంగనాథ రామాయణమునందు దళరథుడు, రాముడు అడవులకు వెళ్ళెనను వార్తను విన్నంతనే మరణించును. కాని కంబరామాయణములో మాత్రము రాముడు అడవులకు చేరెనను వార్తను విన్నతరువాతనే దళరథుడు మరణించినట్లున్నది.

కాకాసురవృత్తాంతము రంగనాథ, భాస్కర రామాయణములందు రెండు చోట్ల కలదు. అయోధ్యాకాండములో సీతారాములు చిత్రకూటపర్వతమున విహరించుచున్నపుడును మరల సుందరకాండమున సీత హనుమంతునివ్వారా రామునికి పంపిన పందేశమునందును జరిగినట్లు ఈ రెండు గ్రంథములందును కలదు. వాల్మీకి రామాయణమునందును, కంబరామాయణమునందును సుందరకాండమునందే కాకాసురవృత్తాంతము చెప్పబడినది. వాల్మీకి రామాయణమునందు, కంబరామాయణమునందు ఇంద్రునికుమారుడగు జయంతుడు కాకాసురునిరూపమున

సీతను అభిగమించినట్లు చెప్పబడినది. రంగనాథ రామాయణమునందు సీత చనుగవ నడు చక్కించుచున పొడిచిన కాకి కేవలము డష్టకాకముగానే చెప్పబడినది. తులసీ దాసు రామాయణమున కాకాసురవృత్తాంతము అరణ్యకాండారంభమున చెప్పబడి నది. అధ్యాత్మ రామాయణమునందువలె ఇందును ఆమిషబుద్ధిచే కాకము సీత చరణాంగుష్ఠమును చంచువుతో విచారించినట్లు తెల్పబడినది. పద్మపురాణ, ఆనంద రామాయణములందు కాకాసురవృత్తాంతము ఆయోధ్యాకాండముననే వర్ణింప బడినది.

దశరథున కౌర్వదై హికములను వసిష్ఠుని ఆదేశముచే భరతుడు చేసినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. దశరథుడు, మరణించుటకుముందు తన కౌర్వ దై హికములను కైక పుత్రుడగుటచే భరతుడు చేయరావని ఆదేశించియుండుటచే వసిష్ఠుడు శత్రుఘ్నునిచే చేయించినట్లు కంబరామాయణకర్త తన రామాయణము నందు తెల్పినాడు.

వాల్మీకి రామాయణమునందు గుహుడు రాముని మిత్రుడుగ వర్ణింపబడెను. రంగనాథ రామాయణమున శృంగిబేరమందలి ఒక చెంచురాజుగ, రాముని గంగా నదిని దాటించుటకు తోడ్పడిన రామభక్తుడుగ గుహుడు చిత్రింపబడినాడు. రంగ నాథ రామాయణములో గుహుని ప్రవర్తననుబట్టి అత డంతకుమునుపే రాముని యెఱిగియుండెనని ఊహింపవచ్చును. కంబరామాయణములోని గుహుడు వేయి వడవలున్న నావిక నాయకుడు. ఇందు గుహుడు రాముని సమచిత్తరీతిని సత్కరించును. రాముడు గుహుని తన సహోదరులలో నొకనిగా భావించినట్లు కంబ రామాయణకర్త తెల్పినాడు. రంగనాథ రామాయణములో రాముడు గుహునికి స్వవృత్తాంతమును తెలిపినట్లు కలదు. కంబరామాయణమున గుహుడు లక్ష్మణుని వలన రామవృత్తాంతమును విన్నట్లు చెప్పబడినది.

తల్లి తనకై సంపాదించిన రాజ్యమును భరతుడు చేజేతుల వదలుకొనినాడు, అయోధ్యకు తిరిగివచ్చి పట్టము కట్టుకోవలసినదిగా అన్నను కోరుటకు భరతుడు చిత్రకూటమునకు వెళ్ళును భరతుని స్వభావమును గుహుడు ఆపార్థము చేసుకొని నట్లు రంగనాథ రామాయణము, కంబరామాయణములందు తెల్పబడినది. రంగనాథ రామాయణమునందలి గుహుడు భరతుని ఎదుర్కొనుటకు సన్నద్ధుడగును. కంబ రామాయణమునందలి గుహుడు ముందు తనవారిని పంపి, భరతుని ఉద్దేశమును గ్రహించును. సుమంత్రునివలన గుహుని గొప్పతనమును విని భరతుడే స్వయం

ముగా గుహుని కలిసికొనినట్లు కంబరామాయణమున కలదు. భరతునివలన విషయమును తెలిసికొని, అతని సౌజన్యమును గుర్తించి భరతునికి వేయమంది రాములైనను సాటిరారని గుహుడు కీర్తించును. ఈ నన్నివేళము రంగనాథ రామాయణమునందుకంటె కంబరామాయణమునందే మూలమునకు నన్నిహితముగా నున్నది.

భరతుడు, తన తల్లిచేసిన తప్పుకు తన్ను మన్నించమని కన్నీటితో రాముని వేడికొనెను. కాని అతనిమాటను రాముడు త్రోసిపుచ్చినాడు. రాముని పాడుకలకే వట్టాభిషేకముచేసి నందిగ్రామములో ప్రవాపిగా, ప్రమోదరహితముగా కాలము గడుపుచు వాని ప్రతినిధిగా తాను వరిపాలన సాగించినాడు. రాముని పాడుకలను భరతుడు నెత్తిన పెట్టుకొనివచ్చినట్లు కంబరామాయణమున కలదు. రామపాడుకలను శత్రుంజయమును రాజపినుగువై పెట్టుకొని వచ్చినట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందు, రంగనాథ రామాయణమునందును తెల్పుబడినది.

సీతారాములు తృణశయ్యపై పరుండి నిద్రించుచుండగా లక్ష్మణుడు వదునాణగేడుల వనవాసము ముగియువరకు నిదురపోవక యుండవలయునను వియమము పూని దూరముగనిలిచి వానిని కవిపెట్టి కొనాడుచుండును. అంత విద్రాదేవి లక్ష్మణుని సమీపించి విశానమయమున నిద్రింపవలెనను విధివిధానమునే ధిక్కరించితివి కనుక, విన్ను విడుచుమార్గమును చెప్పుచునును. ఈ వదునాణగేండ్లు ముగియువరకు తనకు మారుగ తనభార్యయగు ఊర్మిణిని ఆజేరించినచో తా నరుదెంచి పిమ్మట విద్రాసు స్వీకరింతునని లక్ష్మణుడు విద్రాదేవితో వియమ మొనర్చుకొనెను. ఈ నన్నివేళము వాల్మీకి రామాయణమునందు లేదు. కంబరామాయణములో లక్ష్మణుడు విద్రాదేవిని వదునాణగేండ్లతరువాత వనవాసము ముగిసినతరువాత రమ్మని అజ్ఞాపించినట్లు కలదు. ఊర్మిణిదేవి ప్రసక్తి కంబరామాయణమున లేదు. రంగనాథ రామాయణమునందలి ఈ అంశము లక్ష్మణుని శిలౌన్నత్యమును ద్విగుణీకృతముగావిండును. లక్ష్మణుని భాతృభక్తిని, సేవాపరాయణత్వమును, కడుబోధ్యముగ చిత్రించు ఈ కల్పనము 'ఊర్మిణిదేవి నిద్ర' యను జానపదగేయమునకూడ కలదు.

34. అరణ్యకాండము - అవాల్మీకాంశములు :

రాముడు అత్రిమహామునిని సందర్శించుటతో అరణ్యకాండము ప్రారంభమయినట్లు రంగనాథ, కంబరామాయణములు రెండింటియందును కలదు. సీతాదేవి

తన వివాహమునుగురించి అనసూయతో ముచ్చటించుచు, దళరథుని అనుమతి తోడనే రామునితో తన వివాహవిశ్చయమైనట్లు తెల్పును. ఈ విషయము వాల్మీకి రామాయణమునందు కలదు. రంగనాథ, కంబరామాయణములు ఈ సంగతిని పేర్కొనలేదు.

అగస్త్యుడు తమిళభాషాపండితుడని కంబరామాయణమున పేర్కొనబడినది. రంగనాథ రామాయణము ఈ విషయమును చెప్పలేదు. అగస్త్యుడు రామునికి వైష్ణవావ్రము నిచ్చినట్లు కంబరామాయణమున చెప్పగా, దివ్యావ్రము లిచ్చినట్లు రంగనాథ రామాయణమున చెప్పబడినది. అగస్త్యాశ్రమమునుండి పంచవటికి పోవుచు సీతారామలక్ష్మణులు జటాయువుతో సంభాషించు విషయము రంగనాథ కంబరామాయణములందు కలదు. జటాయువు దళరథుని మిత్రుడగుటచే జటాయువునకు అంత్యక్రియలను రాముడు చేసింట్లు కంబరామాయణమున చెప్పబడినది. ఈ అంత్యక్రియలసంగతి రంగనాథ రామాయణమున లేదు.

పంచవటి కేతించిన శూర్పణఖ యాదృచ్ఛికముగనే రామలక్ష్మణులను గాంచినట్లు వాల్మీకి తన రామాయణమున పేర్కొనెను.

రంగనాథ రామాయణమునందలి జంబుకుమారవృత్తాంతమువలన శూర్పణఖ దండకారణ్యప్రవేశము సోపన తీత మగుచున్నది. అరణ్యములో ఒకనాడు లక్ష్మణుడు ఆకాశములో ఆధారరహితముగ వ్రేలాడుచుండు ఖడ్గమును గాంచును. జంబుకుమారుని తపస్సుకుమెచ్చి సూర్యు డతనికి పంపిన ఖడ్గమని. సూర్యుడు ప్రత్యక్షము కానందువలన జంబుకుమారుడు దానిని పరీగహింపలేదు. అక్షణము డా ఖడ్గమును గ్రహించి అందుండు దట్టమైన వెదురుపొదలను నరుకుచుండగా, పొదలమాటున తపోదీక్షలోనున్న జంబుకుమారుడు మరణించును. అసంకల్పితముగ బ్రహ్మహత్యాపాప మొనగూడెనని లక్ష్మణుడు బాధపడుచుండగా అక్కడి మును లతనిని ఓదార్చి జంబుకుమారుని జన్మవృత్తాంతమును తెల్పుదురు.

జంబుకుమారుడు శూర్పణఖ విద్యుజ్జిహ్వాల కుమారుడు. రావణు డొకసారి దిగ్విజయయాత్రకు వెడలుచు, తన సోదరియైన శూర్పణఖ భర్తయగు విద్యుజ్జిహ్వ నకు తాత్కాలికముగా లంకాదిపత్యము నొసగెను. విద్యుజ్జిహ్వడు దురాశాపరుడై లంకను శాశ్వతముగా తనచేతము చేసికొనుటకు పాతాళమునకేగి మాయలు చేర్చుచుండెను. దిగ్విజయానంతరము లంకకు తిరిగివచ్చిన రావణుడు అతని కడకు వర్తనమునకు కినుకచెంది సోదరి పతియని లెక్కింపక విద్యుజ్జిహ్వని సంహరించి.

స్వేచ్ఛావిహారిణి యగునట్లు, తనకు సమ్మతమైన పురుషుని పొందునట్లు శూర్పణఖకు అనుమతినిచ్చి ఆమె నూరార్చెను. విద్యుజ్జిహ్వాడు మరణించునప్పటికి శూర్పణఖ గర్భవతి. శూర్పణఖ కుమారుడే జంబుకుమారుడు. తన తండ్రిని పంపిన రావణునిపై పగ దీర్చుకొనుటకు జంబుకుమారుడు దండకారణ్యమున తపస్సు చేయుచుండెను. శూర్పణఖ అతనికి అన్నాదికములను తెచ్చుచుండెడిది.

జంబుకుమారుని వృత్తాంతము వాల్మీకి రామాయణమునందుగాని, కంబ రామాయణమునందు కాని లేదు, ఈ కథ ఆనందరామాయణమున నున్నది. అందు శూర్పణఖాపుత్రుడు జంబుకుమారుడని కాక 'సాంబు'డని చెప్పబడినది. ఆనంద రామాయణమున సాంబునికి బ్రహ్మఖడ్గమును పంపినట్లు కలదు.

రంగనాథ రామాయణమునందు విషయముగానున్న జంబుకుమార వృత్తాంతమును భాస్కర రామాయణకర్త గ్రహించినాడు. భాస్కర రామాయణములో జంబుకుమారునికి ఖడ్గమును 'సుత్రాముఁ డాదిసురలు పుత్తైంచినట్లు' చెప్పబడినది. కన్నడములోని తొలవె రామాయణమునందును జంబుకుమారుని వృత్తాంతము కలదు. శ్రీ కృష్ణ రామాయణమునందును జంబుకుమారవధ కలదు. పుత్రిశోకమున నుండు శూర్పణఖను సీత చేరదీసినట్లు శ్రీ కృష్ణ రామాయణమున కల్పింపబడినది.

శూర్పణఖ నిజరూపముతోడనే రాముని సమీపించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. కామరూపిణియై 'కామవల్లి' అనుపేరుతో రాముని సమీపించినట్లు కంబరామాయణములో తెల్పబడినది. శూర్పణఖ ముక్కు చెవులనేకాక నక్షస్థలమునుకూడ చేదించినట్లు కంబరామాయణమున కలదు. అతిలోక సౌందర్య రాళియగు సీతను రావణునికొరకు తెచ్చుటకు ప్రయత్నించినపుడు తన కిదిగతి పట్టినదని శూర్పణఖ రావణునితో చెప్పినట్లు కంబకవి కల్పించినాడు. పద్మపురాణోక్తర ఖండమున శూర్పణఖ ముక్కు చెవులను రాముడే కోసినట్లు కలదు.

రాముని బాణమునకు కూలిన మారీచుడు 'హా సీతా! హా లక్ష్మణా!' అని అర్తనాదము చేసినట్లు వాల్మీకి రామాయణమున కలదు. కేవలము లక్ష్మణుని మాత్రమే సంబోధించినట్లు రంగనాథ, కంబరామాయణములందు కలదు.

సీతాపహరణఘట్టమున లక్ష్మణుడు రామాన్వేషణమునకై వెడలుచు వర్షశాలదుట్టు ఏడుగీతలను గీయుట రంగనాథ రామాయణమునందున్నది. లక్ష్మణుడు

ఏడుబరులనుగీచి 'ఈ బరుల్ వడి చాటకమ్మ - ఎవ్వడేనీ బరుల్ వెనదాటివచ్చు - నప్పీరవరు తలలవియు నా డీణమె' అని పలుకుటయేగాక అనిజని ప్రార్థించి జానకి నేమరకుమని యొప్పగించి రాముని వెదకుటకు వెళ్ళును. తాను చెప్పినంతనే రాముని సహాయమునకు మరిది వెళ్ళలేదని సీత నానా దుర్భాషలాశగా, రెండు చేతులతో ఆమె తన కడుపును బాదుకొనగా (చూ. అరణ్యకాండ-45 వ సర్గ) ఆమెమాటలు వినలేక, ఆమె పిచ్చిచేష్టలు మరి చూడలేక, కదలవెళ్ళిన లక్ష్మణుడు ఎవో గీతలుగీసి వెళ్ళలేదని, మొత్తము ప్రీజాతినే విందించి వెళ్ళినట్లు విమర్శకులు భావించురు.

ఆనందరామాయణములో లక్ష్మణుడు ఏడుగీతలకు బదులు పంచవటి చుట్టును ఒక్కగీతనే గీచి దానిని దాటిరావలదని సీతకు చెప్పినట్లు కలదు. ఆంధ్ర జానపదిగేయ వాఙ్మయమునకూడ లక్ష్మణుడు శర్వకాలచుట్టు ఏడుగీతలను గీయుట ఆనునంశము అధికప్రచార మందినది. రంగనాథ రామాయణకర్త దీనిని జన శ్రుతిషండి గ్రహించియుండును. బర్మా రామాయణములో లక్ష్మణరేఖవిషయము కలదని కె. ఖరత అయ్యంగార్ తెల్పినాడు.⁽¹⁾

కపటవేషముతో పంచవటికి వచ్చిన రావణుని, అతని ప్రేమను సీత తిరస్కరించును. అప్పుడు కుపితుడై లంకేశ్వరుడు భయంకరమైన తన విజన్వరూప మును చూపగనే సీత మూర్ఛపోవును. అనంత విముఖురాలయిన ప్రీతి స్ఫురించి నచో రావణునిశరీరము వ్రక్కలగునని అతనికి ఒక శాపము కలదు. పైగా ఆ మహాపతివ్రతా శిరోమణిని స్ఫురించినచో తాను భస్మీపటలమై పోగలనను భయ ముతో, ఆమె మూర్ఛలో మునిగియున్న ప్రదేశమును తనగోళ్ళతో ఒక పిళ్ళగా పెకలించి, రావణుడు దానిని తన నిధముపై కొనిపోయినట్లు కంబరామాయణమున కలదు. ఈ విషయము కోటమరాజు నాగమామూళ్ళుడు కదించిన అష్టాత్మరామాయణమునందు కలదు. కంబరామాయణమునందు ఎట్టి సందర్భములందును సీతను రావణునిచేత స్పృశింపనీయదు. లంకగోకూడ రావణుడు సీతను స్పృశింపలేదు. ప్రాణభీతితో కాక ఆశ్రమఖ్యము చూపని వనితను స్పృశింపకూడదను ఉదాత్త భావముతోడను, ధర్మబుద్ధితోడను రావణుడు సీతను స్పృశింపలేదని కంబకవి తన రామావతారమునందు తెల్పినాడు.

(1) The Ramayana play of Burma - The Times of India Annual 1964, P. 22.

రావణుడు సీతను పట్టుకొనబోగా అనసూయాదత్తాంగరాగ ప్రభావమున ఆమె యెడలు అగ్నివలెనై చేతులు కాల్చినట్టిది కాగా రావణుడు అవటి భూ భాగముతోడ వెల్లగించుకొని ఆకనమున కెగసినట్లు శ్రీ కృష్ణ రామాయణమునందు కలదు.

ఈ నన్నివేళము వాల్మీకి రామాయణమున పేరువిధముగా నున్నది. అందు రావణుని భీకరస్వరూపమునుచూపి సీత మూర్ఛిపోలేదు. ఆమెను స్పృశించినచో తాను భిగ్గున మండిపోయా. బూడిపోగు కాగలనని రావణుడును భయపడలేదు. బల ప్రయోగముతోతప్ప తాను సీతను లంకకు కొనిపోలేనని రూఢిపడినంతనే రావణుడు సీతను నదీపించి ఎడమచేతితో ఆమె తలవెండ్రుకాను. ఈచేతితో ఆమె తోడలను పట్టుకొని ఒడిసిపట్టి యెత్తుడుపెళ్ళి ఆమెను రథముపై కూర్చోనబెట్టినట్లు వాల్మీకి రామాయణమున కలదు. (చూ. ఆరణ్యకాండ-31 వ శ్లోకం) రంగనాథ రామాయణములోచూడ రావణుడు సీతను అపయిదై యెత్తితెచ్చి రథముపై పెట్టి తనపారి మృత్యుదేవతను కొనిపోయినట్లు లంకకు తీసికొనివెళ్ళెనని విరివివదిలినది.

రావణుని ద్వంద్వముపై 'వీణ' యున్నట్లు కంబరామాయణమున తెల్పబడినది. ఈ విషయము మూలమునందుకాని రంగనాథ రామాయణమునందుకాని లేదు.

అయోముఖి పృథ్విశతము వాల్మీకి రామాయణమునందు కంబరామాయణము నందు కలదు. రంగనాథ రామాయణమునందు అయోముఖి కథ కానరాదు. రామ లక్ష్మణులు సీతను అన్వేషించునందర్భమున రాముని వాచాము తీర్పులు కలిగిన లక్ష్మణుని అయోముఖి నను అనురవనిత కామించి అతని బంధించును. లక్ష్మణుడు అయోముఖి ముక్కు చెవులనుకొని రాముని చేరుకొనును.

శబరి యను ధిత్తురాలు రామునికి భక్తితో పలములను నమర్పించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. తాను ముందుగా రుచిచూచి ముచిరముగానుండు పలములనే శబరి రామునికి నమర్పించినట్లు కంబరామాయణమున తెల్పబడినది. పద్మపురాణమున శబరి పండ్లను స్నాయముగా ఆరగించి పిమ్మట రాముని కొనగి నట్లు కలదు. కంబకవి పద్మపురాణములోని ఈ కథాంశమును గ్రహించియుండును. శ్రీ కృష్ణ రామాయణమునందును ఈ విషయము కలదు.

31. కిష్కింధాకాండము - అమూలకమైన కల్పనలు :

రంగనాథ రామాయణమున వాల్మీకి రామాయణమునందువలె వాలివధ తరువాత సుగ్రీవుడు వాలి భార్యయగు తారను చేపట్టినట్లు తెల్పబడినది. వాలి రామునిచే నంహరింపబడినపుడు,

‘నీయట్టి సుకృతికి నీయట్టి పతికి
నీయట్టి కారుణ్యవిధి కీట్లు తగునె;
జనకజతోఁగూడఁ జనియెనో యెఱుక;
ఘనమైన విరహాగ్నిఁ గ్రాఁగెనే యెఱుక;
భూమీశ! నేఁడు నా పుణ్య మిట్లయ్యె;
నేమి పేయుదునింక; నేమందు విధికి;
నీ వాలి నెడబాసి యే నుండఁజాల;
దేవ! నన్నునుబట్టి తెగటార్పవయ్య.’

—రంగనాథ రామాయణము - కిష్కింధాకాండము - పుట. 219.

అని విలపించిన తారకూడ సుగ్రీవుని ప్రేమను అంగీకరించినది. సుగ్రీవుడు తారా వ్యామోహపీడితుడై వాలివధకు పూర్వము సీతాన్వేషణ విషయములో రామునికి చేసియుండిన బానిస విస్మరించి భోగలాటను డగును. సుగ్రీవుని అలసత్వమునకు కోపగించి లక్ష్మణు డతనిని క్షింపదలచి సుగ్రీవునిదగ్గరకు వచ్చును. అప్పు డతిలోకసౌందర్యవతి అయిన తార సుగ్రీవునికిబదులు లక్ష్మణునకు ఎదురువచ్చి అతనిని శాంతింపజేసినట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందును, రంగనాథ రామాయణమునందును కలదు.

కంబకవి తారా సుగ్రీవుల శీలములకు తన రామాయణములో మెరుగు దెచ్చుటకు ప్రయత్నించెను. వాలి సుగ్రీవుని ఓడించి అతని భార్యయైన రమను ఏలుకొన్నట్లు కంబకవి చెప్పినాడు. భార్యా పియోగ భగ్నమానన మెట్టిదో స్వానుభవమున ఎరిగిన రాముడు సుగ్రీవునిపై సానుభూతితో పరశ్రీని చేపట్టినపాపము వక్షుగాను వాడిని వధింతునని ప్రతిజ్ఞ చేయును. వాలి శిక్షార్హుడగుటకు పరసతీగ్రహణమే ముఖ్యకారణమని రాముడు వాలికి తెల్పును. ఈ కారణమునే కంబరామాయణమున సుగ్రీవుడు వాలి పదానంతరము తారను భార్యగా చేపట్టలేదు. సుగ్రీవునికి తారయందు మాతృభావము కలదని, కంబకవి వర్ణించినాడు. తార నంసార

మును పరిత్యజించి యోగినియై సుగ్రీవుని ఆస్థానములో కాలము వెళ్ళుచున్నట్లు కంబరామాయణములో మార్పు చేయబడినది. లక్ష్మణుడు రౌద్రుడై సుగ్రీవుని శిక్షించుటకు వచ్చినపుడు తార వాల్మీకి రామాయణమునందువలె తన సౌందర్యము చేత కాక, తన యోగినీవేషముచే ఆతనిని శాంతింపజేయుటకు ప్రయత్నించినది. లక్ష్మణునకు తారను చూచినంతనే దశరథ నిర్యాణానంతరము తన మాతృమూర్తి సుమిత్ర దీనావస్థ కన్నులకు కట్టినట్లు కావించగా నతనికన్నుల కన్నీరు విండినది. దానితో ఆతనికి సుగ్రీవునిపై కలిగిన కోపము చల్లారినది. ఈ కల్పనమువలన తారా లక్ష్మణుల శీలములకు వన్నె చేకూరినది.

36. సుందరకాండము - అవాల్మీకాంశములు :

రావణుడు తన కోర్కెను నిరాకరించిన సీతను 'చంద్రహాస'ును బద్ధముతో చంపదలచినట్లు, మందోదరి అడ్డుపడి ఆతనిని శాంతింపజేసినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. వాల్మీకి రామాయణములో మందోదరికాక రావణుని మరొక భార్యయగు దాన్యమాలి రావణుని సీతిపై విషయకుండ అడ్డుపడినట్లు చెప్పబడినది. కంబరామాయణములో రావణుడు దూరమునుండియే సీతను కనిగొనునని భయపెట్టినట్లుమాత్రమే చెప్పబడినది కాని అత డామెను సమీపించినట్లు లేదు.

కంబరామాయణములో ఆశోకవనమునందున్న సీతదగ్గరకు రావణుడు రాక పూర్వమే త్రిజట స్వప్నవృత్తాంతము తెల్పబడినది. రాముడు అతి త్వరలోనే లంకకువచ్చి, రావణుని చంపి సీతను వెరనుండి విడిపించునని త్రిజట కల గాంచి నట్లు సీతకు చెప్పును. రావణుడు సీతను భయపెట్టి వెళ్ళినతరువాత రంగనాథ రామాయణములో త్రిజట స్వప్నవృత్తాంతము చెప్పబడినది.

హనుమంతుడు సీతను ఆశోకవనమునందు మొదట కలిపికొనినపుడు, సీత తన జీవితములోని ఒకానొక సంఘటనను హనుమంతునికి తెల్పును. ఒకప్పుడు తన పెంపుడు చిలుకకు పేరు పెట్టమని శ్రీరాముని కోరినట్లు, రాముడు చిలుకకు కైక పేరు సూదించినట్లు సీత హనుమంతునికి చెప్పినట్లు కంబరామాయణమున తెల్పబడినది. ఇది వాల్మీకి రామాయణములోను, రంగనాథ రామాయణములోను లేదు. ఈ సంఘటనవలన రామునికి కైకమీదయుండు భక్తి, గౌరవములు వ్యక్తమగును.

హనుమంతుడు రావణుని ముందు వాలమును పెంచినకథ రంగనాథ రామాయణమున కలదు. ఇది అవార్తీకాంశము. ఇది ఆనందరామాయణమున కలదు.

హనుమంతుని తోకకు చిచ్చుపెట్టినపుడు అతడు అగ్నిసూక్తజకములగు బ్రహ్మమంత్రములు చదివెననియు, అందువలన బ్రహ్మపాశము లూడెనని రంగనాథ రామాయణమున చెప్పబడినది. ఇదికూడ వార్తీకి రామాయణమునందు కాని కంబరామాయణమున కాని లేదు.

37. యుద్ధకాండము - అవార్తీకములైన కల్పనలు :

సీతను రామునికి అప్పగించి అతనితో సంధిచేసికొని లంకను కాపాడుమని విభీషణుడు రావణునికి హిత ముపదేశించును. అప్పుడు రావణుడు విభీషణుని తన్ని పురమునుండి వెడలగొట్టినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. ఈ విషయము వార్తీకి రామాయణమునందు కాని, కంబరామాయణమునందు కాని కానరాదు. భాస్కర రామాయణమునందుకూడ విభీషణుని రావణుడు తన్నినట్లు లేదు. మొల్ల రామాయణము (6-30) నందుమాత్రము ఈ సన్నివేశము పేర్కొనబడినది.

రావణుని యుద్ధమంత్రాలోచన ఘట్టములో విభీషణుడు రావణునికి హిరణ్యకశిపుని వధాకథనమును వివరముగా చెప్పినట్లు కంబరామాయణమున కలదు. కంబరామాయణములో నుమారు పది వంద్రెండుచోట్ల ఉపమానాదుల వ్యాజమున నరసింహావతార ప్రస్తావన చేయబడినది. విభీషణునినోట మరల వివరముగా ఈ కథను చెప్పించుటచే పరమభాగవతోత్తముడైన ప్రహ్లాదుని గుణకీర్తనమనిన భాగవతుడైన కంబమహాకవికి చాల యిష్టమని చెప్పవచ్చును.

భాగవతములోని ప్రహ్లాదకథకు భిన్నములైన మార్పులన్నియో కంబరామాయణములోని హిరణ్యకశిపునివధలో చేయబడినవి. ఈ ఘట్టమునకు కంబరామాయణములో 'హిరణ్యవదై వృతలం' అని పేరు. ఇందు హిరణ్యకశిపుని పాత్ర గొప్పగా చిత్రింపబడినది. విష్ణువు నరసింహావతారమున హిరణ్యకశిపుని చంపినాడు. రామావతారమున రావణుని చంపునని కంబకవి తెల్పినాడు.

రంగనాథ రామాయణములో బాలకాండమున హిరణ్యకశిపుడే రావణాసురునిగా జన్మించినట్లు పేర్కొనబడినను యుద్ధకాండమునందు హిరణ్యకశిపుని వధ లేదు. అట్లే వార్తీకి రామాయణమునందలి యుద్ధకాండములో హిరణ్యకశిపుని వధ కానరాదు.

రావణ సరాభూతుడైన విభీషణుడు మాతృదేవియగు కైకేసిని దర్శించి, జరిగినవృత్తాంతమును వివరించి, రామనన్నిధికి వెళ్ళుటకు నిశ్చయించుకొన్నట్లు తెల్పును. కైకేసియు తన జవకుడుగు విశ్రావసువువలన తవిష్యత్తును తాను పూర్వమే వివియున్నట్లుచెప్పి, రామరక్షను పొందుమని విభీషణుని దీవించినట్లు రంగనాథ రామాయణమునందునలెనే భాస్కర రామాయణమునకూడ కలదు. మొల్ల రామాయణమునందుకూడ రంగనాథ, భాస్కర రామాయణములవలెనే విభీషణుడు కైకేసి అనుమతిబడసి రామశరణార్థియై యేగినట్లు కలదు. ఈ కైకేసి వృత్తాంతము వార్మీకి రామాయణమునగాని, కందిరామాయణముకాని లేదు.

సముద్రముపై పేతునిర్మాణమునకు ముందు గడేకుని నుగ్రీవుడు పూజించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. భాస్కర రామాయణములో పేతు నిర్మాణమునకుముందు నలుడు విఘ్నేశ్వరపూజ చేయుమని చెప్పినట్లు యున్నది. ఈ విషయము వార్మీకి రామాయణమునగాని, కందిరామాయణమునగాని లేదు. పేతుబంధన సమయమున విఘ్నేశ్వరపూజను, నవగ్రహపూజను రాముడు చేసినట్లు శ్రీ కృష్ణ రామాయణమునందు కలదు.

వానరులు సముద్రముపై పేతువును విర్మించుచున్నపుడు ఉడుత ఒకటి రామభక్తితో రామునికి సహాయపడదలచి తన మేనున నంటియున్న ఇసుకను కిలలమధ్య విరల్చుచుండెను. రాముడు దాని భక్తికి సంతసించి లక్ష్మణునిచే దానిని పట్టితెప్పించి, దాని పై భాగమున దక్షిణకరాగ్రముతో నియురగా నచట దానికి మూడురేఖ లేర్పడినవని రంగనాథ రామాయణమున చెప్పబడినది. ఈనాటికివి ఉడుతల వెనుకభాగముననుండు మూడుసారలు అనాటి రాముని అనుగ్రహమునకు చిహ్నములని ఆంధ్రుల విశ్వాసము. ఈ కథ వార్మీకి రామాయణమునందు కాని, కందిరామాయణమునందుగాని కానరాదు. రంగనాథ రామాయణమునందలి ఈ మనోజ్ఞకల్పనమే ఉడుతాభక్తి సామెతగా తెలుగునాట విరిచిపోయినది.

రామ లక్ష్మణులు సువేలాద్రిని చేరుకొన్ననంగతి తెలిసి రావణుని తల్లియగు కైకేసి దిగులుచెంది లంకను కాపాడుట బ్రహ్మ కివుల తరముకూడ కాదని రావణునికి హితోపదేశము చేయును. వేదవతియే సీతగా జన్మించినట్లు, రాముడు నారాయణావతారమని సీతను రాముని కప్పగింపుమని రావణునికి కైకేసి హితబోధ చేసినట్లు, రావణు డామె హితోక్తులను పెడచెవిని పెట్టినట్లు రంగనాథ రామాయణ

మున వర్ణింపబడినది, మూలములోగాని కంబరామాయణములోగాని ఈ సంగతి లేదు.

యుద్ధ ప్రారంభమునకుముందు రాముడు అంగదుని రావణునికడకు రాయబారిగ పంపినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. ఈ రాయబారవ్రస్తావన కంబరామాయణమున లేదు. అంగదుడు వారి కుమారుడని తెలిసికొని రావణుడు అతనితో, వారికి తనకు మధ్యగల మైత్రినితెల్పి వారిని అకారణముగా సంహరించిన రామునివదిలి తనపక్షము చేరమని అతనిని కిష్కింధాధీశునిగ చేసెదనని చెప్పినట్లు, అంగదు డందుకు విరాకరించెనని కంబరామాయణమున చెప్పబడినది.

ప్రతినాయకుడగు రావణుని లోకభీరుడగు శూరుడుగానేగాక గుణగ్రహణ పారీణునిగ, మహోదారునిగ రంగనాథ రామాయణకర్త వర్ణించినాడు. రామునిపై పగబూనిన రావణుడు రాముని ధనుర్విద్యాకౌశలమును,

‘నల్లవో రిఘురామ ! నయనాభిరామ !

విల్లు విద్య గురువ వీరావతార :

.....బాపురే ! రామ భూపాల

లోకముల నీపాటి విలుకాడు నేర్పునే కలుగ.’

—రంగనాథ రామాయణము - యుద్ధకాండము - పుట. 318.

అవి కీర్తించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున వర్ణింపబడినది. మూలములోగాని, కంబరామాయణములోగాని, భాస్కర రామాయణాడులందుగాని ఈ సన్నివేశము కన్పట్టదు.

యుద్ధ ప్రారంభముననే నాగపాశబద్ధులైన రామ లక్ష్మణులకడకు నారదుడు వచ్చి, విష్ణ్వవతారమే రాముడనితెల్పి, తన వాహనమైన గరుత్మంతుని స్మరింపుమని రామునికి సలహానిచ్చినట్లు రంగనాథ రామాయణమున తెల్పబడినది. యుద్ధ ప్రారంభమునందుకాక కుంభకర్ణుడు మరణించినతరువాత ఇంద్రజిత్తు రామ లక్ష్మణులను నాగపాశబద్ధుల చేసినట్లు కంబరామాయణకర్త వర్ణించినాడు. కంబరామాయణములో లక్ష్మణుడు, హనుమంతుడు మొదలగువారిమాత్రమే నాగపాశబద్ధులైనట్లు తెల్పబడినది. ఇందు నారదునివ్రసక్తికూడ లేదు. రాముడు లక్ష్మణుని గురించి విలపించినందర్పమున గరుడుడే స్వయముగా యుద్ధభూమికివచ్చి వారిని నాగపాశబంధ విముక్తులను చేసినట్లు కంబరామాయణములో చెప్పబడినది. రంగ

నాథ రామాయణానుసారిగనే భాస్కర రామాయణమునందు నారదాగమనము తెల్పుబడినది.

రంగనాథ రామాయణకర్త రావణ కుంభకర్ణు లిరువురిని ఆత్మజ్ఞానసరాయణలుగ చిత్రించినాడు. రావణ కుంభకర్ణు లిరువురును, రాముడు విష్ణ్వవతారముగాను, సీతను లక్ష్మిగాను ముందే యెఱిగియున్నట్లు తెల్పుదురు. భాస్కర రామాయణమునకూడ రంగనాథ రామాయణమునందువలెనే రావణ కుంభకర్ణులను ఆత్మజ్ఞాన పరాయణులుగ చిత్రింపబడినది.

కుంభకర్ణుడు మొదటనుండియు దర్మాధర్మవిచక్షణ మొనర్చువానినిగ రంగనాథ భాస్కర రామాయణములందు చిత్రింపబడినాడు. అతడు అంద రనుకొనుచున్నట్లు త్రూరుడు కాడు. కంబరామాయణమున కుంభకర్ణుడు, ప్రీతిపాత్రుడుగ, రావణుని మేలుగోరు నహోదరునిగ చిత్రింపబడినాడు. రాముడు విష్ణ్వవతారమని, సీతను చెరపట్టుట అధర్మమని కుంభకర్ణుడు అన్నయైన రావణునికి చెప్పును. రావణుడును రాము డవతారపురుషుడని తనకుకూడ తెలుసునని, రామునిచేతిలో మరణించి మోక్షమును పొందుటకే సీతను తాను చెరపెట్టినట్లు కుంభకర్ణునికి నమాదానమిచ్చును. ఎట్టి పరిస్థితులందైనను రాజపేవ యొనర్చుట తన ధర్మము కావున కుంభకర్ణుడు రామ లక్ష్మణులతో పోరాడుటకు యుద్ధమునకు వెళ్ళినట్లు రంగనాథ రామాయణమున వర్ణింపబడినది.

యుద్ధభూమిలో విభీషణ కుంభకర్ణుల నమావేశమును కంబకవి నాటకీయముగ, మనసు కరిగించునట్లు కరుణరస పూరితముగ వర్ణించినాడు.

యుద్ధరంగమున విభీషణుడు, రావణుడు అధర్మము ననుసరించుటవలన రాక్షసకులక్షయమును శంకించి తాను రామ శరణార్థియైనట్లు కుంభకర్ణునికి విన్నవించెను. కుంభకర్ణుడుకూడ,

‘అన్నదమ్ముల పాడియని స్రుక్కవలదు
.....భానువంశ్యుని కృపఁ బడపితిగాక
నా రాము దయగల దటుమీద నీవు
సారదయోదయః శ్లాఘచిత్తుఁడవు
లంక నద్గుణాలంకృతి నేల
వింక నెవ్వరు గలరిట నీవెకాకః

..... ఈ పట్టున నిలువ

వల దొక్కడై నను వలయు వంశమున.'

అని విభీషణుని చర్యలను సమర్థించుటయేకాక, తనతో యుద్ధ మొనరింపవలదని హెచ్చరించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున వర్ణింపబడినది. కుంభకర్ణునిమీద విభీషణునికి సద్భావము కలదు.

కుంభకర్ణుడు రామునితో పోరాడుచున్నపుడు రావణుడు సీత ప్రేమను పొందుటకు మాయాజనకుని నృప్తించి, సీతకు బుద్ధులు చెప్పించినట్లు కంబరామాయణమున కిల్పింపబడినది. ఈ పంగతి మూలములోగాని రంగనాథ రామాయణమున కాని లేదు.

రణరంగమున కుంభకర్ణుని రాముడు కాక లక్ష్మణుడు సంహరించినట్లు సంస్కృత మహాభారతమునందలి రామోపాఖ్యానమున కలదు. లక్ష్మణుడు కుంభకర్ణుని ఖడ్గముచే నరుకగా అతడు చతుర్బుజుడై, అంతలోనే తిరిగి బహుశీర్షుడు, బహు భుజుడుగా రూపొందినట్లు, లక్ష్మణుడు బ్రహ్మాస్త్రముచే కుంభకర్ణుని వధించినట్లు సంస్కృత భారత రామోపాఖ్యానమున కలదు. వాల్మీకి రామాయణములోను, రంగనాథ కంబరామాయణములందును శ్రీరాముడే కుంభకర్ణుని వధించినట్లు కలదు.

సీతను రాముని కప్పగించి లంకను కాపాడుమని మందోదరి రావణునికి హితబోధ గావించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. దైత్యుల గుణగణములను ప్రశంసించినట్లు కాని, వారినోట రాముని మాహాత్మ్యమునుగూర్చి చెప్పినట్లు గాని రంగనాథ రామాయణమునందువలె మూలమునగాని, కంబరామాయణమున గాని కానరాదు.

ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమునకు రామ లక్ష్మణులు మూర్ఛిల్లినట్లు రంగనాథ రామాయణమున తెలువగా, రాముడుతప్ప తక్కిన లక్ష్మణాదులందరు మూర్ఛిల్లినట్లు కంబరామాయణకర్త వర్ణించినాడు. లక్ష్మణుడు మూర్ఛిల్లుటనుగాంచి రాముడు కోతముతో మూర్ఛిల్లినట్లు కంబరామాయణమున తెలువబడినది. ఆ సందర్భమున సీతను యుద్ధభూమిలోనికి కొనివచ్చినట్లు కంబరామాయణమున కలదు. రామ లక్ష్మణులు ఇంద్రజిత్తు నాగాస్త్రముతో బిందీకృతులయినపుడు సీతను యుద్ధభూమిలోనికి కొనివచ్చినట్లు రంగనాథ రామాయణములో తెలువబడినవి.

లక్ష్మణునిచేతిలో ఇంద్రుణ్ణి మరణింపనందునాత ఈ మారణకాండకు మూలకారణమైన సీతను తవణుడు చంపుటకు చింద్రహాసమెత్తును. పతివ్రతమ చంపుట పాపహేతుని సుపార్శ్వపితని ప్రయత్నమును వారించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున చెప్పబడినది. మంతోదరి, ఇంద్రుణ్ణి మోక్షమునకు తోకించి సీతమూలముగని లంకకు చేటు వాటిల్లెనని వాపోవును. మంతోదరి చూటచే ప్రేరేపితుడై రావణుడు సీతను చ పటోగా పహోదరుడు అతినిని వారింపినట్లు కంఠరామాయణమున చెప్పబడినది.

ఇంద్రుణ్ణి భాగ్యయుగు సులోచన వృత్తాంతము రంగనాథ రామాయణ మున కలదు. ఈ కథ మూలములోను, కంఠరామాయణమునందుగని, భాస్కర రామాయణమున కాని లేదు. ఇది రంగనాథ రామాయణముతో ప్రక్షిప్తమని కొంద రుండరు. ఆనంది రామాయణము పదిహేదవసర్గలో సులోచన వృత్తాంతము కలదు. సులోచన ఆశ్రమమని కుమార్తె. ఇంద్రుణ్ణి వారిః పహాపతివ్రత, దీర వనిత. యుద్ధములో లక్ష్మణునిచే తన భర్త మరణింపనపుడు రావణుని అనుజ్ఞతో యుద్ధభూమికి నొంటరిగా వెళ్ళి, సుగ్రీవాదులను మెప్పించి, తన పాతివత్యమహి మచే భర్త కళేబరముతో నంభాపించి, తన భర్తతోపాటు సహగమనము చేయును. తెలుగు జానపదగేయ వాఙ్మయమున సులోచన కథ అధికప్రచారము పొందినది.

కాలనేమి కథ రంగనాథ రామాయణమునను, భాస్కర రామాయణమునను కలదు. ఈ కథ మూలములోను, కంఠరామాయణములోను లేదు కాని మొల్లం పల్లి సోమశేఖరశర్మగారు వాల్మీకి రామాయణ ఇటాలియన్ ప్రతిలో కాలనేమి కథ కలదని రంగనాథ రామాయణపీఠికలో తెల్పినాడు. కాలనేమి కథ ఆనంద రామా యణము సారకాండ పదకొండవసర్గలోను, అధ్యాత్మ రామాయణమునందును వివరముగ కలదు. భాస్కర రామాయణమునకూడ ఇది నమూచితస్థాన మాత్ర మించినది. మొల్ల రామాయణమునకూడ కాలనేమి కథ కలదు. కాని ఇందు తదంతర్గతమగు దాన్యమాలి వృత్తాంతము సంక్షిప్తము గావింపబడినది.

మాయావియగు కాలనేమి మారీచుని కుమారుడు. రావణుని శక్తిచే మూర్ఛ పడిన లక్ష్మణుని పునర్జీవితునిచేయుటకు హనుమంతుడు పంజీవకరణిని తీసుకొని వచ్చుటకు ద్రోణాద్రికి వెళ్ళును. కాలనేమి మునిరూపమున మార్గమధ్యమున హను మంతుని ప్రయత్నమునకు అటంకము కలిగించును. కాలనేమి మాయాచేష్టలు, ప్రతిక్రియా కల్పనాచతురత మనలను ఆశ్చర్యపరితులను చేయును. కాలనేమి

సూచనప్రకారము ద్రోణాద్రికి పమీనమందలి ఒక నరస్సులో దాహము తీర్చు కొనుట కరిగిన హనుమంతుడు అచట ఒక మొసలితో పోరాడుట, ఆ పోరాటములో మొసలి దాన్యమాలి అను అచ్చరలేమగా పూర్వరూపమును బడసి, కాలనేమి విజన్యరూపమును హనుమంతుని కెరిగించుట, తరువాత కాలనేమిని హనుమంతుడు సంహరించి ద్రోణాద్రికి అరుగుట ఈ కథలోని ముఖ్యాంశములు.

హనుమంతుడు సంజీవిని గ్రహించి తిరిగివచ్చునపుడు నందిగ్రామమందుండు భరతునిచూచి రాముడిని ప్రశ్నించుట, ఆ రాత్రి రామ లక్ష్మణులు ఆపదలో చిక్కుకున్నట్లు భరతుడు దున్వస్థమును గాంచుట, రామ లక్ష్మణుల క్షేమమునుకాంక్షించి యాగమును నిర్వహించు భరతుడు ఆకాశమార్గమున పయనించు హనుమంతుని గాంచి శత్రువుగా భావించి శిక్షింపనెంచుట, ఆకాశవాణీవలన హనుమంతుడు హితుడని భరతుడు గ్రహించుట - ఇత్యాది కథాంశములు రంగనాథ, భాస్కర రామాయణములందు కలవు. మూలములోకాని కంబరామాయణములోకాని ఈ విషయములు లేవు. సంజీవినహితముగ షరలివచ్చు హనుమంతుడు భరతుని రామునిగ ప్రమించువిషయము మొల్ల రామాయణమునందును. శ్రీ కృష్ణ రామాయణము నందును కలదు.

సంజీవిని కొవివచ్చు హనుమంతుడు మాల్యవంతునితోకూడ పోరాడి జయించినట్లు రంగనాథ, భాస్కర రామాయణములందు కలదు. మొల్ల రామాయణమందును మాల్యవంతునిసంహారము కలదు. హనుమంతుడు మాల్యవంతునితో యుద్ధము చేసినట్లు మూలములోగాని, కంబరామాయణమునందు కాని కానరాదు.

సంజీవినిచే లక్ష్మణుడు పునరుజ్జీవితుడైనట్లు తెలిసికొని, రావణుడు తన ప్రయత్నము విఫలముకాగా, రాముడు మరణించుమార్గము నుపదేశించుషుని గురువైన శుక్రాచార్యు నడిగినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. కంబరామాయణములో రావణుడు తన ఆంతరంగికమిత్రులను సమావేశపరచి వారితో ఈ విషయమును చర్చించినట్లు తెల్పబడినది.

శుక్రాచార్యోపదేశముచే రావణుడు పాతాళహోమము చేసినట్లు రంగనాథ, భాస్కర రామాయణములందు కలదు. మూలములోగాని కంబరామాయణమునగాని ఈ విషయము లేదు. రావణుడు చేయు హోమమును కొనసాగనీయకుండుటకు అంగడుడు మందోదరిని రావణునొద్ద కీడ్చుకొనివచ్చి భంగపరపగా రావణు డది చూచి హోమమునుమాని మందోదరి రక్షణకు పూనుకొనినట్లు, మందోదరి

రాముని మాహాత్మ్యమును రావణుని తెరిగించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున వర్ణింపబడినది. మొల్ల రామాయణమునందును రావణ పాతాళహోమము స్వీకరింపబడినది. ఈ విషయములు మూలమునను, కందిరామాయణమునందును కానరావు. రావణ పాతాళహోమమును అధ్యాత్మ రామాయణమునుండియే రంగనాథ రామాయణకర్త స్వీకరించియుండును. అంగదుడు రావణుని హోమము విప్పుమొనర్చు విషయము ఆనంద రామాయణమునందును కలదు.

రావణ బాణమాతములకు రాముడు వ్యాకులత వెందినపుడు అగస్త్యు డరుదెంచి అదిత్యహృదయము నుచ్చరింపుమని రామునికి చెప్పినట్లు రంగనాథ రామాయణమున తెల్పబడినది. మూలములోకాని, కందిరామాయణమునందుకాని ఈ విషయము లేదు.

రావణ సంహారనందర్పమున బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగింపుమని మాతలి రామునికి నలహా చెప్పినట్లు వాల్మీకి రామాయణమున కలదు. రంగనాథ రామాయణములో రాముడు తన బాణములచే రావణుని కర శిరములను బండించినను మరల మొలచుచుండుటకై చింతించు రామునకు ఆగ్నేయాస్త్రమును ప్రయోగించి రావణుని నాభియందున్న అమృతము వింకింపజేసి ఆతని మడిచుంపును విభీషణుడు ఉపాయము చెప్పినట్లు కలదు. రామ రావణ యుద్ధమున విభీషణుడు రావణుని నాభియందుగల అమృతకుంభమునుగురించి యెఱింగించుట ఆనంద రామాయణమున కలదు. ఈ విషయమును అధ్యాత్మ రామాయణమునుండియే రంగనాథ రామాయణకర్త గ్రహించియుండును. భాస్కర రామాయణమునందును ఈ విషయము పేర్కొనబడినది. కందిరామాయణములో రావణుని కర శిరములు మరల మొలచుచుండినవిషయము తెలుపబడినది. ఎవరి నలహా సంప్రదింపులులేకనే రాముడు బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించి రావణుని సంహరించినట్లు మూలమునందువలె కలదు.

రాముని నలహాప్రకారము విభీషణుడు వీరుదైన రావణునికి అంత్యక్రియలు జరిపించినట్లు మూలములోను, రంగనాథ రామాయణమునందును కలదు. కందిరామాయణములో రావణుని భార్యయైన మందోదరి సహగమనము చేసినట్లు వర్ణింపబడినది. రావణునితోపాటు, పతివ్రతాతిలకమగు మందోదరికికూడ విభీషణుడు అంత్యక్రియలు జరిపించినట్లు కందిరామాయణమున తెల్పబడినది.

రావణుని మరణవార్తను, రాముని విజయోత్సాహమును వివిపించిన హనుమంతునికి సీత, ప్రతిఫలముగా అతనికి తానేమి యివ్వవలెనో విశ్చయించుకోలేనట్లు, ప్రేమపూరితమైన ఆమె వాక్కులకు హనుమంతుడు తృప్తిచెందినట్లు మూలము నందును, రంగనాథ రామాయణమునందును కలదు. కంబరామాయణములో సీత హనుమంతుని ఏదై నను అడగమని కోరును. అప్పుడు ఆమెను వేచించుభాగ్యమును ప్రసాదించమని హనుమంతుడు కోరగా సీత అందుల కంగీకరించినట్లు కంబరామాయణమున కలదు. రామపట్టాభిషేకసమయమున సీత హనుమంతునకు హారమొనగి నవ్వానించినట్లు అధ్యాత్మ రామాయణమునం దున్నది. రామ పట్టాభిషేక సమయమున సీత రాముడు తన కిచ్చిన రత్నహారమును హనుమంతునికి బహూకరింపగా రాముడు లేని వస్తువును తామె ధరింపనని హనుమంతుడు దానిని నోట కొరికి విసరివైచినట్లును, తరువాత సీత కోర్కెపై హనుమంతుడు తన హృదయమును చీల్చి అందుండు రామ లక్ష్మణులను చూపినట్లును అనందరామాయణమున కలదు.

యుద్ధానంతరము రావణ సంహారమువలన కలగు బ్రహ్మహత్యాపాప నివారణార్థము, కాశీమండి హనుమంతుడు శివలింగమును కొనివచ్చుట అలస్యమగుటచే ముహూర్తము మించకుండ తాను స్వయముగ సైకతలింగమునుచేసి సీతాదేవి సైకతముతో నందివి గూర్చి రాముడు రామేశ్వరమున శివలింగప్రతిష్ఠ కావించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. హనుమంతుడు తెచ్చిన లింగమునుకూడ అక్కడే ప్రతిష్ఠించి ఈ రెండు లింగములను పూజించినవారికే మోక్షము కల్గునని వాక్రుచ్చినాడు. మతసామరస్యమునకు శివ కేశవా భేదమునకు అదివిష్టవైన రాముడు శివలింగమును ప్రతిష్ఠ యొనర్చుట ఒక చక్కని ఉపాహరణము. సముద్రము దాటు నెడ రామలింగేశ్వర ప్రతిష్ఠాపనము శివపురాణమునందలి లీలాఖండమునను, ఉమాఖండమునను పేర్కొనబడినది. అధ్యాత్మ రామాయణమునందును పేతు నిర్మాణ సందర్భమునకు ముందు రామలింగ ప్రతిష్ఠాపన మొనర్చినట్లు కలదు. ఈ అంశము మూలమునందు లేదు. కంబరామాయణములో ఈ అంశమును కంబకవికి తరువాతి తమిళవిద్వాంసులు చేర్చియుందురని విమర్శకులు భావించుచున్నారు.

సీత కోరికపై వానరుల భార్యలందరు ఆయోధ్యకు కదలి వెళ్ళినట్లు కంబ రామాయణములో చెప్పబడినది. మూలములోను, రంగనాథ రామాయణములోను కేవలము వానరులుమాత్రమే రామునివెంట ఆయోధ్యకు వెళ్ళినట్లు తెల్పబడినది.

అనుకున్నట్లు తన మాటప్రకారము రాముడు తిరిగిరానందునలన గుహుడు, భరత, శత్రుఘ్నులు ప్రాణత్యాగము చేయుటకు విశ్వయంచుకొన్నట్లు, అంతలో హనుమంతుడు రాముని విజయవార్తను వారికి వినిపించి ప్రాణత్యాగమునుండి వారిని వారించినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. కంబరామాయణమునకూడ హనుమంతుడు రాముని విజయవార్తను ముందు గుహునికి తెల్పి తరువాత 'నంది గాను'కు వెళ్ళి భరతున కెరిగించినట్లు తెల్పబడినది.

రాముని సలహాప్రకారము గుహుడు తపసివేషమును వీడినట్లు రంగనాథ రామాయణమున కలదు. కంబరామాయణమున ఈ వివరము లేమియు లేవు.

రామ వట్టాభిషేకము వసిష్ఠ, జాబాలి మొదలగు మునుల సలహాప్రకారము జరిగినట్లు రంగనాథ రామాయణమున తెల్పబడినది; కంబరామాయణములో కంబ కవి తన ఆశ్రయదాతయగు 'శదయప్ప' పూర్వీకు లిచ్చిన కిరీటమును వసిష్ఠుడు రామునితలపై ధరింపజేసినట్లు వర్ణించినాడు.

యుద్ధకాండములో కంబకవి మరొక కల్పనకూడ చేసినాడు. అగ్నిప్రవే శముచేత సీతా పాతివ్రత్యము విరూపితమగుపట్టమున దేవలోకమునుండి దళ రథుడు భూలోకమునకువచ్చి సీత విర్దోషిత్యమును ప్రకటించును. సీత గుణవతి, శీలవతియని దళరథునిచేత చెప్పించినాడు కంబకవి. దళరథుడు తన కుమారుడగు రాముని వాత్సల్యముతో నొక వరమును కోరుకొనుచుని ప్రోత్సహించును. దళ రథుడు, తాను పుత్రకోకముతో మరణించుటకు పూర్వము సీతారాముల నవవాసము నకు కారణబూతురాలగు కైకను తన భార్యకాదని, ఆమె పుత్రుడైన కారణమున భరతుని తన పుత్రుడు కాదనితెల్పి వారి ప్రవర్తనమునెడ యేహ్యభావమును ప్రక టించియుండెను. కనుకనే కేకయదేశమునుండి భరతుడు అయోధ్యకువచ్చి తన తండ్రికి ఊర్ధ్వ దై హికక్రియలు చేయుటకు సిద్ధపడినపుడు మంత్రులు దళరథుని ఆశ్రయనమును ఆతనికి తెలిపి శత్రుఘ్నునిచేతనే ఉత్తరక్రియలు జరిపించినట్లు కంబకవి వర్ణించినాడు. భరతుని తనకు సోదరునిగాను, కైకను తన తల్లిగాను అంగీకరింపవలసినదని రాముడు దళరథుని వరమడిగినట్లు కంబకవి తెల్పినాడు. దళరథుడు తొలుత భరతునిమాత్రమే తన కుమారునిగా స్వీకరించుటకు అంగీక రించును. కైక విషయములో వైముఖ్యమును ప్రకటించును. ఆపుడు రాముడు, కైక కేవలము నిమిత్తమాత్రురాలని, ఉత్తమురాలని, లోకకల్యాణము చేకూరుటకు దోహదము చేసినదని దళరథునికి నచ్చచెప్పును. దళరథుడు ప్రసన్నుడై కైకను

తన భార్యగా అంగీకరించును. కంబరామాయణములోని ఈ ఘట్టములో దళరథ ప్రవేశమువలన కైకపాత్రకు కలిగిన కళంకము తొలగివది. ఈ ఘట్టము మూలములోగాని రంగనాథ రామాయణమునగాని లేదు.

యుద్ధకాండము కడపట గోన బుద్ధారెడ్డి రంగనాథ రామాయణమున ప్రవేశపెట్టిన 'సౌమిత్రిహాసము' మూలములోగాని కంబరామాయణమునగాని లేదు. ఇది ఆంధ్రప్రీతి విరంతరము పాడుకొను గేయములలో ప్రకృతమైన 'లక్ష్మణ దేవర నవ్వు' అనుదానికి చాయారూపము. రామ పట్టాభిషేకనందర్పమున రాముడు బంధువులకు హితులకు మిత్రులకు విందుచేయును. ఆ నందర్పమున ఆకారణముగా లక్ష్మణుడు నవ్వును. అక్కడివారందరు తమలో తాము తమ్ముచూచియే లక్ష్మణుడు నవ్వినట్లు భావించుకొని కిమక చెందుదురు. లక్ష్మణుని అనుచిత సరిహాసమునకు రాముడును కోపగించుకొని అతనిని చంపుటకు పూనుకొనును. తరువాత లక్ష్మణుడు అందరికి నంజాయీషీగా తన నవ్వుకు కారణము నిట్లు వివరించును. వనవాసమపుడు తాన్నావరించుటకు వచ్చిన విద్రాదేవిని పదునాలుగేండ్లు ఊర్మికదగ్గరకు వెళ్ళమని కోరినట్లు వనవాసమై పోయినతరువాత విద్రాదేవి తన్నావహించి నందకు నవ్వినట్లు తెల్పినాడు. లక్ష్మణుని చంపదలచిన రాముడు తన పాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తమేమిటని వసిష్ఠు నడుగగా, లక్ష్మణునిపాదములు తాకిన పాపపరిహారమగునని చెప్పును. లక్ష్మణుని నిద్ర కేర్పాటుగావించి, అతడు నిద్రించుచుండగా రాము డతని పాదములను తాకును. ఆ తాకిడికి లక్ష్మణుడులేచి తన పాదములదగ్గరున్న అన్నమచూచి ఆశ్చర్యపడును. తరువాత రాము డతని కౌగిలించుకొని రాజవధకు తీసికెళ్ళును.

ఇట్లు రంగనాథ రామాయణమునందు కంబరామాయణమందు కంటె, తదితర తెలుగు రామాయణము లన్నిటికంటె అవాల్మీకములగు కల్పనలు అధికముగా నున్నట్లు పైని పేర్కొనిన వానినిబట్టి స్పష్టముగా తెలియుచున్నది. రంగనాథ, కంబరామాయణములు ప్రధానముగా వాల్మీకి రామాయణము సారలేయైనను అధ్యాత్మ రామాయణానుసారముగ రంగనాథ రామాయణమును, పద్మపురాణము ననుసరించి కంబరామాయణమును అవాల్మీకాంశములను కొన్నిటినిచేర్చి రచించి యున్నట్లు తోచుచున్నది.

38. పాత్రచిత్రీకరణములో రంగనాథ కంబరామాయణముల సామ్యము :

పాత్రపోషణ విధానమునందుకూడ కంఠకనికి, గోన బుద్ధారెడ్డికి పోలిక కలదు. కంఠరామాయణమునందువలెనే తెలుగు రామాయణ కర్తలందరుకూడ రాముని భగవదవతారముగ పరాత్పరునిగ నంభావించినారు. రంగనాథ రామాయణమున ద్రష్టలైన విశ్వామిత్రాది మహామునుషులేకాక వ్రత్యులైన రాక్షసవీరుల పక్షములోని వారిలైన కైకేసి, మందోదరి, విభీషణుడు మొదలగువారి అభిప్రాయములు రాముడు సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపుడని భక్తితో కీర్తించినట్లే యున్నది. దేవతలు, మహర్షులు, మానవులు, రాక్షసులే కాదు, మాటవచ్చులేవి తిర్యగ్జాతికివెందిన ఉడుతకూడ పేతుబంధనమున రామునికి భక్తితో సహాయమునరించినవి. తిర్యక్కుకూడ రాముని అపిదేవునిగ గ్రహించి భక్తిసారవశ్యమున మువిగవడనిన అతిశయోక్తి కాదు. శ్రీరాముని దైవత్వము చాలచోట్ల స్పష్టపరుపబడినది.

శ్రీరాముడు రావణ వధానంతరము కొంతకాలముగా లంకలో వరపురుషుని గృహముననుండిన సీతను పరిగ్రహించుటకు విరాకరించును. అప్పుడతడు సీతామనోహరుడుమాత్రమేకాక అయోధ్యానగర ప్రజానాథుడు కూడ. సామ్రాజ్యమునకు పట్టమహిషికాబోవు సీత శీలము కళంకరహితముగా నుండవలెను అందువలన రామచంద్రప్రభువు రాజధర్మానురక్తియై విర్వాక్షిణ్యముగ అమె పాతివ్రత్యమును విరూపించుటకు అగ్నిప్రవేశము కావించుటకు ఆజ్ఞాపించును. సీతయు లోకావదముకంటె అగ్నిప్రవేశమే ఉత్తమమని భావించును. కాని నిత్యము నెరిగిన అగ్ని అమెను వృకింప పాహపింపలేదు. అప్పుడు పరలోకమున నున్న దశరథుడు వ్రత్యక్షమై సీత శీలపతి. పతివ్రతయని చెప్పి సీతాపరిగ్రహణమునకు రాముని యొప్పించును. ఈ పట్టమున సీతారాముల పాత్రపోషణము కంబరామాయణమున ఉదాత్తముగ పోషింపబడినది. కంబరామాయణమున రాముడు కైకను ఏ నందర్పమునందును దూషణోక్తులారక భక్తితో గౌరవించినాడు. రాముడు గుహుని, హనుమంతుని, సుగ్రీవుని, అంగదుని, విభీషణుని తన పోదరులుగ నంభావించినట్లు కంబరామాయణమున చిత్రింపబడినది. రాము దెచ్చటను తన గొప్పతనమును తానుగా చెప్పికొనడు. అట్టియెడ లక్ష్మణుడు రామునిగురించి తెలుపును. రాముని విశ్వమానవప్రేమను, సౌభ్రాతృత్వమును కంఠకవి పెక్కుచోట్ల తన రామావతారమునందు వ్యక్తము చేసినాడు.

ప్రధానపాత్రలగు సీతారాములను మాత్రమేకాక ఇతరపాత్రలను పోషించు టలోకూడ కంబకవి ప్రత్యేకశ్రద్ధనే కనువరచినాడు. ప్రతినాయకుడగు రావణుడు వేదాధ్యయనపరుడని, గాయకుడని, విభక్తుడని - కంబకవి పేర్కొనెను. రావణుడు గొప్ప వైణికుడని, అతని ధ్వజమునందు వీణె యుండెనని. రావణుడు, లక్ష్మణుడు, గుహుడు, వాలి సుగ్రీవులు, విభీషణ కుంభకర్ణులు, ఇంద్రజిత్తు మొదలైన సర్వపాత్రముల చిత్రణలో కంబకవి తోకపరిశీలనాదృష్టి, మనోవిశ్లేషణసామర్థ్యము గోచరించుచున్నది. హనుమంతు డొక వీరయోధునిగా వర్ణింపబడెను. రాజుగా కాక రామభక్తునిగా కంబకవి గుహుని చిత్రించినాడు. కాళహస్తి కన్నప్ప కథను మనసు నందుంచుకొని కంబకవి గుహుని చిత్రించినట్లు విమర్శకులు చెప్పుదురు.

కంబరామాయణములో శ్రీ పాత్రము బాహుత్తముగా చిత్రింపబడినారు. వారినిగురించి అనభ్యములు, అశ్లీలములునగు విషయములు కంబరామాయణమున కానరావు. 'ఇలా సర్వపాత్రములనూ సమప్రధాన్యంతో చిత్రించడంచేతనే అతడి (కంబకవి) కావ్యానికి సర్వాంగశోభితమైన సమగ్రమైన ఒక సౌందర్యం సమ కూరిందని చెప్పవచ్చు. అతడి రామాయణం ఒక మహాసౌందర్యకావి. ఒక 'మహా రసధుని' అని బాక్టర్ తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్యగారి వాక్యములు ఈ సందర్భమున స్మరింపదగినవి.

గోన బుద్ధారెడ్డికూడ పాత్రచిత్రీకరణమునందు కంబకవివలె ప్రత్యేకశ్రద్ధను కనువరచినాడు. రంగనాథ రామాయణమున రాక్షసులందఱు రామభక్తులుగ, గుణ గ్రహణ పారీణులుగ చిత్రింపబడినారు. కుంభకర్ణుడు తన అన్నకొరకు జీవిత సర్వస్వముకూడ త్యాగముచేసిన గుణవంతుడు, ముందోచరి, సులోచనల వతిభక్తి, భీశక్తి, రామభక్తి రంగనాథ రామాయణమున మెచ్చుకొనదగినది. రాక్షసులందును సాధ్వీమతల్లు బున్నారని సులోచనా వృత్తాంతము తెల్పుచున్నది.

ఇట్లు ప్రవారము, చందస్సు, అవార్మికములైన కల్పనలు, పాత్రపోషణము అను వాల్మీకి అంశములందు రంగనాథ, కంబరామాయణములకు చక్కవిసామ్యము గోచరించుచున్నది.

ఉపయుక్త గ్రంథసూచి

తెలుగు :

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి దక్షిణ భారత సాహిత్యములు (1962).
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి ఉత్తర భారత సాహిత్యములు (1965).
3. ఆరుద్ర. 'రాముడికి సీత ఏమౌతుంది' ఆంధ్రకోకిలి (దినపత్రిక).
ఆదివారం అనుబంధము (1978 మార్చి 31 నుండి మే వరకు).
4. కోదండరామయ్య. తిమ్మావజ్జుల - 'మహానాథుని : కందరామాయణ వైశిష్ట్యము' - ఆంధ్రప్రభ (దినపత్రిక) ఆదివారం అనుబంధము. (1978 ఫిబ్రవరి 4 వ తేదీ).
5. దొణప్ప. తూమాటి. 'రంగనాథ రామాయణ వైశిష్ట్యం' తెలుగులో కొత్త తెలుగులు (ప్రథమ సంపుటి) (1972).
6. దొరసామి శర్మ. రావూరి. తెలుగు సాహిత్యము-రామాయణ (1972).
7. నాగయ్య. జి. ద్వీపద వాఙ్మయము (1967)
8. ప్రతాపరెడ్డి. సురవరం. రామాయణ విశేషములు. ఆంధ్ర రచయితల సంఘం, హైదరాబాదు. (1957).
9. భాస్కర రామాయణము.
10. బుద్ధారెడ్డి. గోన. రంగనాథ రామాయణము. (పోమతేజర శర్మ. మల్లంపల్లి వారి పీఠికతో) రాయలు అండు కో. కడప. (1957).
11. మొల్ల రామాయణము.
12. లక్ష్మీకాంతము. పింగలి. 'రంగనాథ రామాయణ పీఠిక' గాళమవ్యాసములు.
13. వెంకటేశ్వరశాస్త్రి. జొన్నలగడ్డ. మలయాళ భాషా సాహిత్యాలు (సంగ్రహ పరిశ్ర). ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు. హైదరాబాదు. (1968).
14. వేంకటేశ్వరరావు. నార్ల. జాబారి (ఏకాంక రూపకం) నవోదయ పబ్లిషర్స్. విజయవాడ. (1974).
15. శమంతకమణి. పండా. తెలుగు సాహిత్యములో రామకథ. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు ప్రచురణ. హైదరాబాదు. (1972).

16. శ్రీరామకావ్య, చిలుకూరి. ఆనంద రామాయణము (తెలుగు అనువాదము). ఆనంద రామాయణం కార్యాలయము, కంకిసాడు. (1956).
17. శ్రీరాములు రెడ్డి. పూతలపట్టు. కంబరామాయణము (ఆంధ్రానువాదము). 2 సంపుటములు. ప్రగతి ప్రచురణ, హైదరాబాదు. (1988).
18. నత్యనారాయణకావ్య, మధునాపంతురి. తెలుగులో రామాయణములు. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ. (1975).

English :

1. Achyuta Menon, C. *Ezuttaccan and His Age*.
2. Krishna Sarma, E. R. (Ed.) *Rāmāyana Samīkshā*. S. V. University Publication (1967)
- (a) Bhagani, H. C. 'The Narrative of Rama in the Jain Tradition'.
- (b) Bhagiratha, Misra - 'The Ramayana Theme in Hindi Literature'.
- (c) Ezherthachan, K. N. 'The Ramayana in Malayalam'.
- (d) Kodandaramaiah, T. 'The Ramayana Theme in Telugu Literature'.
- (e) Subbarayachar, U. K. 'The Ramayana Theme in Kannada Literature'.
3. Meenakshi Sundaram, T. P. *A History of Tamil Literature*. Annamalai University, Annamalai Nagar, (1965).
4. Rice, E. P. *History of Kanarese Literature*. The Heritage of India Series, Calcutta. (1921).
5. Ruknadevi, 'Ramayana the world over' - *Triveni*, July - September, (1975),
6. Sarma, C. R. *The Ramayana in Telugu and Tamil - A Comparative study* (Thesis approved for the Ph. D. Degree of Madras University, (1973). Lakshminarayana Grandha-mala, Madras-24.

దాక్షిణాత్య సాహిత్యములు - దేశి:

కన్నడాంధ్రసాహిత్యములందు సంస్కృతప్రాబల్యము అధికమేకాక అత్యంత ప్రాచీనముకూడ. మలయాళముపై సంస్కృతప్రభావము అధికతరమైనను అది అర్వాచీనమైనది మాత్రమే. క్రీస్తునకు పూర్వమే అగస్త్యుడు మొదలగు వైదిక మతానుయాయులగు ఆర్యవహద్దులు, బౌద్ధభిక్షువులు, జైనమతస్థులు కొందరు ఉత్తరదేశమునుండి తమిళదేశమునకు తరలివచ్చి అచట స్థిరనివాస మేర్పరచుకొని తమ మతములను ప్రచారము కావించుచుండర్చుమున తమిళభాషపై సంస్కృత భాషాప్రభావ మేర్పడుట కవకాళము ఏర్పడినది. కాని వింధ్యవర్వత దక్షిణభాగము నందలి తెలుగు కన్నడ దేశములందులై తమిళదేశము ఆర్యజనాక్రాంతము కాలేదు, ఉత్తరదేశీయులగు రాజుల పరిపాలన ప్రాభవములకు తమిళ మలయాళ దేశములు లోనుకాలేదు. కనుకనే క్రీస్తు శకారంభమునాటికే తమిళమున సంస్కృత విరపేక్షమైన, స్వతంత్రమైన దేశి సాహిత్యరచనలు దేశీయప్రభువుల ఆదర ప్రోత్సాహములతో సంకలితములై సరిరక్షింపబడినవి. సంస్కృతభాషా సాహిత్య సంప్రదాయరీతులు దాక్షిణాత్యభాషలలో ననుసరింపబడినరీతియే 'మార్గ' పద్ధతి. ఈ దాక్షిణాత్య భాషాసాహిత్యములకు సహజము, సమానమునగు సంప్రదాయ పద్ధతియే 'దేశి'. తమిళభాషా సాహిత్యములందు సంస్కృతప్రభావ మత్యల్పముగు టచే అందు 'మార్గ' పద్ధతి కొంత ప్రవేశించినను 'దేశి' పద్ధతియే బాగుగా కుదురు కొనినది. కన్నడాంధ్రములందు 'మార్గ' పద్ధతికే పైచేయి. ఈ భాషలందు 'దేశి' రచనాపద్ధతి కొంత వెనుకబడిపోయినను, కేవల మడుగుంటిపోకుండ 'దేశిమార్గము' లను 'దేశీయములు'గా చేయుప్రయత్నములు కొనలు సాగినవి. కాని కన్నడాంధ్రము లందలి 'దేశి' రచనలు కాని, 'దేశి' పద్ధతులు కాని 'మార్గ' పద్ధతులవలె పండితుల దృష్టి నంతగా నాకర్షింపలేదు. తమిళ, కన్నడ, తెలుగు, మలయాళ సాహిత్యము

లందలి 'దేశి' రచనలలోని పామ్యమును నమగ్రముగ, తులనాత్మకముగా విరూపించుట ప్రస్తుతవిషయము. ఈ అంశమును విర్ణయించుటకుముందు దేశి సంప్రదాయమున నేమో తెలిసికొందము.

1. మార్గ - దేశి సంగీతములు :

వాల్మీకి విరచిత రామాయణమును కుశలవులు 'మార్గవిధాన'మున పాడినట్లు వాల్మీకి రామాయణమునం దిట్లు కలదు.

'తతస్తుతౌ రామవచః ప్రచోదితా
వగాయతాం మార్గవిధాన సంపదా
న చాపి రామః పరిషద్గత శృణై
ర్భుభూషయా సక్తమనా బభూవ.'

—కాలికాండము, చతుర్థసర్గ - 31 శ్లోకము.

దీనినిబట్టి వాల్మీకి రామాయణకాలమునాటికే సంగీతమున మార్గదేశిభేదములు ప్రచారమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది. తంత్రీలయబద్ధముగా, వియమపూర్వకముగా, సంప్రదాయసిద్ధముగా సంస్కృతభాషా రచితములైన కావ్యములను గానము చేయుట 'మార్గపద్ధతి' అని, ప్రాకృతభాషా రచితములైన గేయములను పాడుట 'దేశిపద్ధతి' అని రామాయణవ్యాఖ్యాతలు కొంద రభిప్రాయపడినారు.

సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములందు 'మార్గ-దేశి' భేదములకు లక్షణనిర్దేశము చేయబడినది. గీతము, వాద్యము, వృత్తము అను మూడును సంగీతమనబడునని, ఆ సంగీతము మార్గ-దేశి భేదములచే ద్వివిధములని, బ్రహ్మాదులచే సృష్టించబడి పరమేశ్వరుని సముఖమున భరతాదులచే సంస్కృతమున ప్రయోగింపబడినది 'మార్గ' మని, ఆయాభాషలలో ఆయా దేశీయులైన జనులకు హృదయరంజకమగునది 'దేశి' అని శార్ఙ్గదేవుడు (క్రి.శ. 1230) సంగీతరత్నాకరమున ఇట్లు తెల్పినాడు.

'గీతం వాద్యం తథావృత్తం త్రయం సంగీతముచ్యతే
మార్గో దేశీతి దద్వేదాతత్ర మార్గస్ప ఉచ్యతే
యో మార్గితో విరించాద్వైః ప్రయోక్తో భరతాదిభిః
దేవస్య పురత శృంభోః నియతో భృదయప్రదః

దేశేదేశే జనానాం యద్రుచ్యా హృదయరంజకం
గీతం వాద్యం నృత్యం తద్దేశే త్యక్తమితి.

—సంగీతకళాకరిము-అంప్రెషియే సంగీతనాటక ఆకాడమీవారి ప్రచురణ.

(1966) ప్రథమభాగము-178 పుట.

వియమనహితమై, శాస్త్రీయమైనది మార్గరాగమని, స్థిరవియమం హితమైనది దేశి రాగమనిపూర్వ శాస్త్రజ్ఞవేత్తలు సంగీతకళాకరిమున మార్గ-దేశి రాగములను వివరించియున్నాడు. బుద్ధిమ్యమైనది మార్గసంగీతము. హృదయరంజకమైనది దేశి సంగీతము. కాశీనాథుడు సంగీతసూత్రాన్ని వ్రాసినందున, రాజయమాత్యుడు స్వర మేళ కళానిదియందును సంగీతమున మార్గ-దేశి భేదములను పేర్కొనినారు. శాస్త్రజ్ఞవేత్తలు మార్గసంగీతమును 'గాంధర్వ'మని దేశి సంగీతమును 'గాన'మని వ్యవహరించినారు. ఈ గాంధర్వము గానాశ్రయము, తాళాశ్రయము, పదాశ్రయము అని మూడువిధములుగా భరితుడు నాట్యకాశ్రమను చెప్పినాడు. గాంధర్వము అనాది సంప్రదాయసిద్ధము. అపౌరుషేయము, లక్షణప్రదానము, పండితజనరంజకము నయినది. ఇక 'గాన'ము కామదానప్రసృత్తిగలదై నానాదేశజనులచే రుచ్యనుగుణముగా విత్యనూతనముగా ప్రయుక్తమై, సామాన్యజనరంజకమై లక్ష్యప్రదానమైనది స్వరయుక్తముగా వేదములను గానముచేయుపదానము మార్గపద్ధతి. సంగీతమున మార్గ-దేశి భేదములు నేడును గుర్తింపబడుచున్నవి. కర్ణాటకసంగీతము (Classical Music) ను మార్గసంగీతమని, లలితసంగీతము (Light Music) ను దేశిసంగీతమని నేడు వ్యవహరించుట కలదు.

2. మార్గ-దేశి నాట్యములు :

సంగీతకాశ్రమనందేకాక నాట్యకాశ్రమనందును మార్గ-దేశి భేదము చెప్పబడినది. ధనంజయుడు (క్రి.శ. 950) దశరూపకములో నృత్యము భావాశ్రయమని, నృత్యము తాళ రయాశ్రయమని వివరించి, అందు పదార్థాభినయమైన నృత్యము 'మార్గ'మని, నృత్యము 'దేశి' అని ఇట్లు తెల్పినాడు.

'అన్యద్భావాశ్రయం నృత్యం నృత్యం తాలరయాశ్రయమ్
అద్యం పదార్థాభినయో మార్గో దేశీ తథాపరమ్
మధురోద్ధత భేదేన తద్వ్యయం ద్వివిధం పునః
లాస్య తాండవరూపేణ నాటకా ద్యుపకారకమ్.'

—దశరూపకము - 1-9.

స్మృత్య. స్మృత్యములను మార్గ-దేశి శబ్దములతో మొదట నిర్దేశించినవాడు ధనంజయుడే. దశరూపకమును అంగ్లముతోనికి పరివర్తించజేసిన ప్రొఫెసర్ 'హాస్' (Hass) దొర 'మార్గ' పద్యతిని. 'Higher Style' అని 'దేశి' పద్యతిని 'Lower style' అని వ్యవహరించినాడు.

ఇళంగో అడిగ్ (క్రీ.శ. 2 వ శతాబ్ది) రచించిన 'శిలప్పదిగారము' అను తమిళ పంచమహాకావ్యమునందు 'చోళిన్ కరిగార్ వెరువళత్తాన్' అను రాజాస్థానమునందలి రంగాధిరోహణ నృహోత్పవనందర్పమున 'మాదవి' అను నర్తకి చేసిన 'ఇరువిహై క్కూత్తిన్ ఇలక్కణం ఆరింద్' అను ద్వవిధములగు నాట్యములప్రసక్తి కలదు. శిలప్పదిగారమునకు వ్యాఖ్యానమును రచించిన అడియార్ నల్లార్ అను తమిళవిద్వాంసుడు ఇయ్యచ్చుక్కూత్తు' అనునది మార్గనాట్యమని. 'దేశిక్కూత్తు' అనునది 'దేశినాట్య'మని వ్యాఖ్యానించివాడు. దీనినిబట్టి క్రీ.శ. 2-వ శతాబ్దమున తమిళమునందలి నాట్యమునకూడ మార్గ-దేశి భేదములున్నట్లుహింపవచ్చును.

తమిళనిఘంటువు (Tamil Lexicon) నందు 'మార్గ-దేశి' భేదములకు సంగీత, నాట్యపరములగు అర్థములు కలవు.

'మార్గమ్' = A kind of dance.

'దేశి' = A mode of dance; దేశిమ్ = A kind of dance. మార్గరాగమ్ = Musical modes in vogue from ancient times, దేశిరాగమ్ = A specific melody type.

జాయపపేనాని (క్రీ.శ. 1253) సంస్కృతమున రచించిన 'నృత్యరత్నావళి' అను నాట్యశాస్త్రగ్రంథమునందు తనకాలమున తెలుగుదేశమున వ్యాప్తిలో నుండు పేరణి, చర్చరి, దండలానక, ఘటసరి, బహురూపము, చిందు, కోలాటము మొదలగు దేశి నృత్యపద్యతులను వర్ణించినాడు. శ్రీనాథుడు (క్రీ.శ. 16 వ శతాబ్ది) కాశీఖండమున దక్షరామక్షేత్ర సందర్శములో 'శవివారోత్పవ పేళః గన్గోవియే నా స్థానంబున రాజనందనయుం దానును దేశిమార్గమున గంధర్వావృరో నృత్యముల్' అని నృత్యములోని మార్గ-దేశి భేదములను పేర్కొనినాడు.

3. మార్గ-దేశి భాషలు :

సంగీత, నాట్యములందలి మార్గ-దేశి విభేదము భాషావిషయమునకూడ అన్వయింపబడుచున్నది. సంస్కృతభాష మార్గవిధానమునకును, దేశముల వ్యవ

హారమునందున్న ప్రాకృతభాషలు దేశ విధానమునకు చెందునవి కొందరి అభిప్రాయము. క్రీ.శ. 6 వ శతాబ్దివాటిదగు 'రీలావతి కథ' అను ప్రాకృతగ్రంథావతారికలోని ప్రసంగమునుబట్టి ప్రాకృతభాష దేశవద్ధతికి చెందినదనుభావము స్ఫురించుచున్నట్లు తోచును. 'దేశ' ప్రాకృతపాఠ్యభేదమునే భరతుని నాట్యశాస్త్రము నందును చెప్పినది.

సంస్కృతము నియతలక్షణములుగల ప్రామాణికభాష. తమిళ కర్ణాటాంధ్ర మలయాళాది దేశభాషలకు మొదట వియమాదులేవియు లేకున్నను కాలక్రమమున నియతలక్షణము లేర్పరచబడినవి. కాని అవి జీవద్భాషలగుటచే స్థిరత్వములేక దేశకాలోచితమగు మార్పు కూర్పులకు లోనయినవి. పైగా ఈ దేశభాషలు సంస్కృతమువలె అనాదిసిద్ధిముల కావు. కనుక ఆంధ్ర కర్ణాటాది దేశభాషలన్నియును దేశ విధానమునకు చెందునవి కొందరు విశ్వసించిరి.

కన్నడమునకు ప్రామాణికమైన విమంలువును రచించిన 'శిద్ధాంత' దొర 'దేశ = The language or dialect of a country' అనియు, 'దేశ్య' = Peculiar or belonging to a country or Province, Provincial in nature' అను నర్థములను చెప్పినాడు. డాక్టర్ గుండర్టు కూడ 'దేశ్యం = belonging to a country' అని తన మలయాళ విమంలువునందు అర్థము చెప్పినాడు.

4. కన్నడములో మార్గ-దేశ కవితాప్రస్తావన :

మార్గదేశభేదము సంగీత నాట్యభాషాపరముగనే కాక కవిత్వవిషయమున కూడ అన్వయింపబడుచున్నది. కవిత్వమున మార్గ-దేశ భేదములను పాటించుట మొదట కన్నడభాషయందు జరిగినది. లభ్యమైన కన్నడగ్రంథములలో మొట్టమొదటిది కవిరాజమార్గము. ఇది కన్నడలక్షణ గ్రంథములలో మొదటిదికూడ. దీనిని నృపతుంగుడను నామాంతరముగల అమోఘవర్షుడను (క్రీ.శ. 815-877) రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి రచించినాడు. కవిరాజమార్గ ప్రారంభమున పేర్కొనబడిన బెదందె, చెత్తాణె అను కావ్యభేదములు రెండును కన్నడదే! రచనలుగా భావింపబడుచున్నది. కవిరాజమార్గమున 'పటగన్నడము' ను గురించిన ప్రస్తావనలో దేశిని గురించిన వివరములు తెల్పబడినవి.

పంపకవి విక్రమార్జున విజయము (1-8) నందు మార్గ-దేశ కవితావిధానముల విట్లు ప్రస్తావించినాడు.

‘బగెపొస తప్పుదాగి మృదుబంధ దొళిందువుకొంది దేసియొకో
పుగువుదు పొక్కుమార్గదొళి తక్కుదు తక్కితీ కావ్యబంధ మొ
ప్పుగు మెళమావు కెందళిర పూవిన బుణ్పొదెయ్యం బుట్టతుం
దిగళినె తుంది కోగిలెయ బగ్గిపెనుగ్గి యొళిప్పు వంతెనోల్.’

రన్నకవి ‘గవాయుద్ధము’న ‘నెళుత్తు రసం మనం గొళినె మార్గమొడంబడె
దేసికబ్బ మంబగె గొళలింతు పెక్కుదు’ అని ‘మార్గమొడంబడు’ నట్లు దేశ కావ్యమును రచించినట్లు తెల్పినాడు. మల్లికార్జునుని సూక్తిసుధార్థవములో దేశమార్గముల విట్లు ప్రస్తావించబడినవి.

‘పదవిన్యాసన దేశమార్గద విలాసం రూఢినె త్తంగ హ
తదలంకారద బంధదావదెసకం మెల్పాడి నొల్బందుకో
డిద నానారస సారదాన మెపెద తైం దొల్ది కెయ్యొండు మె
చ్చిదనా సూక్తిసుధార్థ వాద్యకృతిపాత్ర శ్రీగె సోమేశ్వరం.’

ఇట్లు కన్నడమున కవిరాజమార్గకాలమునుండియు మార్గ-దేశ భేదములు కవిత్వపరముగ పాటించు సంప్రదాయమున్నట్లు తోచును. సంస్కృత కావ్యలక్షణముల కనుగుణముగనే కన్నడ దేశ కావ్యములను రచించినట్లు పంపాది కన్నడ కవులు తెల్పినారు. మార్గ-దేశ విధానము :ను కలిపిచెప్పుటయే కన్నడ కవుల కథిమతమని వారి మార్గ-దేశ విధానప్రకాసనుబట్టి గ్రహింపవచ్చును.

5. తెలుగు సాహిత్యములో మార్గ-దేశ ప్రస్తావము :

తెలుగులో మార్గదేశ పదములను కవిత్వపరముగా వాడిన మొదటికవి నన్నెచోడుడు (క్రీ. శ. 1180). కన్నడ కవుల కవితాసంప్రదాయములను పెక్కు సందర్భములం దనుసరించిన నన్నెచోడుడు మార్గదేశ విభేదముల ప్రస్తావమును కన్నడమునుండియే గ్రహించియుండును. నన్నెచోడుని కుమారసంభవ పీఠికయందు మార్గ-దేశ భేదముల ప్రస్తావము నాలుగుచోట్ల కలదు. నన్నెచోడుడు కుమారసంభవ పీఠికలో.

‘మును మార్గకవిక లోకం
బున వెలయగ దేశికవికఁ బట్టించి తెనుం
గును నిలిపి రంధ్రవిషయం
బునఁ జనఁ జాళుక్కరాజు మొదలుగఁ బలువుర.’

అని చాళుక్యరాజులగు పలువురు దేశికవికను పట్టించి తెలుగుదేశమునందు నిలిపిరని తెల్పియున్నాడు. సంస్కృతకవిక ‘మార్గ’మని, దేశ భాషలలోని కవిక ‘దేశ’ అని ఈ పద్యమునుబట్టి కొందరు అభిప్రాయపడిరి. ‘మును మార్గకవిక లోకం బున వెలయగ’ అనుటచే సంస్కృతకవిత్వము ఆంధ్రదేశమునందేగాక కన్నడాది దేశములందును చాలకాలమునకుముందే వ్యాప్తి గాంచినట్లు భావింపవచ్చును. నన్నయకు పూర్వము కాననాదులందు తెలుగుపద్యములను వెలయించుటకు కారణ భూతులైన గుణగణియాయిత్యుడు మొదలుగు చాళుక్యరాజులనే నన్నెచోడుడు పై పద్యమున పేర్కొనియుండును. నన్నెచోడుడు వ్యాస, వర్మకాది మంత్రములు లైన పురాణ కవినంపుమును, కాళిదాస, భారవి, ఉద్భట, భాజాది ‘ఉత్తమమార్గ సత్కవి’లులను, ‘దేశ సత్కవులను’ కుమారనంతులమున స్తుతించినాడు. నన్నెచోడుడు స్తుతించిన ఈ ‘దేశ సత్కవులు’ సంపాది కన్నడకవులు కావచ్చును. లేదా నన్నయాది తెలుగుకవులు కావచ్చు. మతిభేదమువలనను, అప్పటికి నన్నయ భారతము అధికప్రాచుర్య మందియుండకపోవుటవలనను నన్నెచోడుడు నన్నయను ప్రత్యేకముగ పేర్కొనకపోయియుండునని విమర్శకులు కొందరు భావించును. ఉత్తమమార్గ కవులనినను, దేశ సత్కవులనినను నన్నెచోడునికి గౌరవభావ మున్నది.

‘మార్గకు మార్గము పేరియ
మార్గము వగవంగఁ దమకు మదివదలక దు
ర్యార్థ పదపర్తు లనఁదగు
మార్గపులం దలఁప నలఁతి మహి సుకవులకున్.’

అని నన్నెచోడుడు ‘మార్గపులను (మాలు+కవులను) పరిహరించినాడు. ఈ మార్గపులు ‘మార్గ’ కు మార్గమనియు ‘దేశ’ యమార్గమనియు వాదించి తృతీయ మార్గమగు మణిప్రవాళపద్ధతిని కవిత్వము చెప్పవలెనని అభిప్రాయపడెడి సంస్కృత భాషాదురభిమానులగు కవులు, దేశ భాషను సంస్కృతమునకలిపి మిశ్రమముగా

రచన చేసినచో మణిప్రవాళ మనబడును. నన్నెచోడుడు 'దుర్మార్గపదవర్తన'మని పరిహరించినది ఈ మణిప్రవాళమునే యని భావించవచ్చును. నృపతుంగుడు కవి రాజమార్గములోను, కేతన ఆంధ్ర భాషాభాషణములోను మణిప్రవాళకై లిసట్ల విరచనభావమును తెల్పియున్నారు.

'దేశిమార్గములు దేశీయములుగా' కవిత చెప్పవలెనని నన్నెచోడుడు కుమార సంభవ పీఠికలో తెల్పినాడు. మార్గకవిత్వమును దేశికవికకు సన్నిహితముగా చేయవలెనని దేశి కవితారీతిని అధికతర దేశీయతాముద్దతో నలంకరింపవలెనని నన్నెచోడుని అభిప్రాయము. అతని కుమారసంభవమున దేశీయలక్షణములతోపాటు తమిళ కర్ణాట భాషలనుండికూడ కొన్ని దేశీయావార సంప్రదాయములుకూడ కుదురుకొనినవి.

నన్నెచోడునికి తరువాత నృపదూర్జటి భీమయవంధడు (క్రీ. శ. 1145) 'దేశిమార్గములు ముట్టువడునట్లు' కవిత చెప్పగలనేర్చును ప్రశంసించుకొనినాడు.

'తల(ం)పు సదత్థఃభావమున(ం) దద్గతసూక్తుల(ం)గూడ వనఃవల్
గొలుసు గొనంగ వ్రానడులు గోరినభంగ్గిక వచ్చిముట్ట(ం) గో
మలగతి దేశిమార్గములు ముట్టువడం గ్గటనంబులోప్ప నా
ద్యులక్రియ(ం) జెప్పనేర్చెఁ నృపదూర్జటి భీమయవంధ(ం) డిమ్మహిన్.'

—దక్షిణదేశ శాసనసంఘయం-సంపుటము 8-నంబు 103.

'అద్యులక్రియఁ జెప్పనేర్చె' అనుటనుబట్టి భీమయవంధనికి పూర్వమే కొందరు కవులు దేశిమార్గములు కుడురుకొనునట్లుగా కవిత్వము చెప్పియుండురని ఊహించవచ్చును. భీమయవంధడు పేర్కొనిన 'అద్యులు' మార్గ-దేశి విధానములను కలిపి కవిత్వముచెప్పిన సంపాది కన్నడకవులు కావచ్చును. తత్పమ భాషావదప్రయోగమునను, దేశి భాషావదప్రయోగ విషయమునను లాఠిత్యమును తొణికిసలాడించు విద్ధహస్తుడు భీమయవంధడు.

8. మార్గ-దేశి : నిర్వచనము :

సంస్కృతకవిత 'మార్గ' మని, దేశభాషలలోని కవిత 'దేశి' అని కొందరభిప్రాయము. కావి మార్గ-దేశి కవిత్వముల నిర్ణయము కేవలము భాషాభేదము వాక్రయించినది కాదు. ఇతివృత్తము, భాష, చందస్సు మొదలగువాని విషయములో సంస్కృత సాహిత్య లక్షణప్రభావమునకు విధేయమైనదంతయు 'మార్గ'

మని, తద్విన్నమైనదంతయు 'దేశి' యని కొందరు వ్యాఖ్యానించిరి. కాని దక్షిణ దేశ భాషలందు ముఖ్యముగా కన్నడాంధ్ర మలయాళ సాహిత్యములందలి ప్రాచీన దేశరచన లనేకములు సంస్కృత ప్రరాజేతివృత్తముల ననుసరించినట్టివే. కావున ఇతివృత్తమునుబట్టి వర్ణించినవాని మార్గకవిత్వమునకు చెందినవని చెప్పవలసి యుండును. కవిత్వమునందలి మార్గదేశి భేదములను వర్ణించునపుడు కేవలము ఇతివృత్తమునేకాక కవిత్వాంగములైన భాష, భావము, పాత్రలు, రసము, చందస్సు, అలంకారములు, రీతి, పాకము, శయ్యాదులనన్నిటిని దృష్టిలో మంచుకొన వలసియుండును.

మార్గ-దేశిభేదము కేవలము ఒకానొక లక్షణభేదముచే విన్నవనదగినది కాదు. ఇతివృత్తము, భాష, చందోలంకారాది లక్షణములనేకాక రచయిత దృక్పథమును అతడుద్దేశించిన పాఠకలోకమును జాతీయ జీవిత విశిష్టతలములనుకూడ ఆశ్రయించియుండును. సంస్కృత భాషాసాహిత్య లక్షణప్రభావము భాషింప జేయుచు, ఉభయభాషావందితుల కుద్దేశింపబడి వారి ఆరాధనానములను అవి వార్యముగ నపేక్షించునట్టి ప్రాథమిక 'మార్గ' కవితయనియు, ప్రత్యక్షసంస్కృత ప్రభావమును ప్రతిబింబింపజేయక కథావస్తువు, వర్ణనలు, భావము, భాష, రీతులు, అలంకారములు, కవి సమయములు, చందస్సు, సాహిత్య ప్రక్రియలు మొదలగు వానియందు దేశి లక్షణములను ప్రధానముగా వారోపించుకొని దేశీయ ప్రజాజీవితమునకు పన్నిహితముగ జనసామాన్యమున వ్యాప్తికొరకు ఉద్దేశింపబడిన ప్రజా కవిత 'దేశి' కవితయనియు స్థూలముగ విర్వచింపవచ్చును.

7. దేశి కవితా భేదములు:

'మార్గ' మునందువలెనే 'దేశి' లోకూడ వివిధము, అవివిధము అవి రెండు విధములను గుర్తింపవచ్చును. ఏ భాషాసాహిత్యము నందయినను మొదట దేశి కవిత్వమును అటుకరువాతనే మార్గకవిత్వమును వ్యాప్తికి వచ్చుచుండుట సహజము. మార్గకవిత్వ మొకవైపు శిష్ట సాహిత్యమున వెలసి సముచితస్థానము నంది యుండగా మరొకవైపు దేశికవిత్వము జనసామాన్యమున నృష్టింపబడి మార్గకవిత్వమునకు సమానాంతరముగ ప్రవర్తిల్లుచుండును. ఇట్లు ప్రతిభాషయందును సంస్కృత లక్షణానుసారముగ రచింపబడినవానిని వివిధమునవచ్చును. దేశీయ చూడములో దేశీయ సంప్రదాయానుసారిగ రచింపబడినది అవివిధముని చెప్పవచ్చును. శిష్ట

లైన వృద్ధులకు సంబంధించినది నిబద్ధదేశి. ఇది పద్యకవితలో నమానమనదగు సారస్వతప్రతిష్ఠను పొందినట్టిది. దేశీయమైన శుద్ధ దేశికవితకు సాంస్కృతికమైన ప్రౌఢసాహిత్యమునకు పామరవ్యము కల్గించి ఉభయతాకముగ వాఙ్మయపథమున వెలసినది. వీనిలో తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు, క్షేత్రయ్య, ఏగంబి, సారంగ పాణి మొదలగువారి సుసంస్కృతములైన పదములు, కీర్తనలును, ఏలలు, జోలలు, సువ్వలలు మొదలగు అసంస్కృతములైన పదకవితలును చేరి యుండును. ద్విపదకావ్యములు, యక్షగానములు, శతకములు, ఉవాహరణములు, దండకములు, హరికథలు మొదలగునవి నిబద్ధదేశికి చెందిన ప్రక్రియలు. ఇక అనిబద్ధదేశి సామాన్యప్రజల ఆదరాభిమానములతో వ్యాప్తిపొందిన ప్రజాకవిత్వము.

అనిబద్ధదేశిని పామరదేశి, జాతిదేశి అని రెండువిధములుగ విమర్శింపబడి విభజించినారు. చదువు సంధ్యయలేని పామరులకు సంబంధించినది పామరదేశి, వల్లెపాటలు, వీరగాథలు మొదలగునవి ఈ తరగతికి చెందును. నాగరికవర్ణములలోని బాలబాలికలకు, స్త్రీలకు సంబంధించినది 'జాతిదేశి'. బాలగేయములు, స్త్రీల పాటలు మొదలగునవి ఈ తరగతికి చెందును.

నిబద్ధదేశి కవితాపద్ధతిలో ఇతివృత్తము, భాష, చందస్సు మొదలగునవి దేశి కవితాపద్ధతి కనుగుణముగా నున్నను, మార్గకవితాచ్ఛాయలుకూడ అందు చోటు చేసికొనినవి. అనిబద్ధదేశి కవితాపద్ధతిలో మార్గ కవితావాసన సాధారణముగ నుండదు. కాని పామరజన వ్యవహారమున నుండు అనిబద్ధ దేశికూడ దేశివృత్త జేతిలోపడి 'నిబద్ధదేశి' యగుచుండుటయు కలదు.

మార్గ-దేశి కవితాపద్ధతులు రెండును ప్రత్యేకములని భావించరాదు. వానిలో ఒకదొంటి సంపర్క ముండరావలసివచ్చును వీలలేదు. మార్గకవిత్వముందు దేశి కవితాచ్ఛాయలును, దేశికవిత్వముందు మార్గకవితావాసనలును కుదురుకొని యుండ వచ్చును. అట్టి సందిర్భములందు వాహుళ్యమునుబట్టియే మార్గ-దేశి కవితాభేదము లను నిర్ణయింపవలసియుండును. మార్గకవితావాసన కల్గిన దేశిపద్ధతులకు లక్షణాది వియమములేర్పడి వానినుండి నూతనమగు దేశిపోకడ లేర్పడుటయు కలదు.

దక్షిణ దేశభాషలగు తమిళ కన్నడ తెలుగు మలయాళములం దన్నిటను కూడ ప్రారంభదశలో దేశికవితయే ప్రాచుర్యము వందినట్లు గుర్తింపవచ్చును. ఈ దక్షిణభారత సారస్వతములందు కథావస్తువు, భాష, చందస్సు, ప్రక్రియ అను వానిలో కన్పట్టు దేశికనమును తులనాత్మకముగ చర్చించుట ప్రస్తుతవిషయము.

8. తమిళ సాహిత్యములో దేశ కవిత :

దక్షిణ దేశభాషలలో అతి ప్రాచీనమైనది తమిళము. క్రీ. పూ. 500 నాటికే అందు గణనీయమైన సాహిత్యమున్నట్లు హింపబడుచున్నది. తమిళమునందున్నంత దేశీయము తక్కిన దక్షిణదేశ భాషాసారస్వతములందు కన్పట్టదు.

తమిళ సాహిత్యమున సంగయుగము క్రీస్తుపూర్వమే ప్రారంభమై క్రీస్తు తరువాత మొదటి శతాబ్దములో ముగిసినది వరుసగా అభిప్రాయము. తమిళదేశమున పండితులకు, కవులకు తగిన ప్రోత్సాహమిచ్చుటకై వారి వారి రచనలను పరీక్షించి ఆయా రచనల విలువలను నిర్ణయించు నిమిత్తమై ఆ దేశప్రభువులు పండిత పరిషత్తుల నేర్పరచిరి. ఆ పరిషత్తును 'నంగం' అని వ్యవహరింతురు. కవి సమూహమును 'నంగము' అని పేర్కొనవచ్చును. కవుల కృతులలోని బాగోగులను నిర్ణయించి సత్కార్యమొనర్చుటే నంగపు పని. నంగకవుల ఆమోదమును బడసిన గ్రంథము ప్రచారములోనికి వచ్చుచుండెను. తమిళమునందు కొన్ని శతాబ్దములవ్యవధిలో ఒకదానివెనుక తనైచ్చంగము (తొదినంగము), ఇదైచ్చంగము (మధ్యనంగము), కదైచ్చంగము (కదనంగము) అను మూడునంగములు మధుర కపాదపురముల నేలిన పాండ్యరాజులచే నెలకొల్పబడి పోషింపబడినవి. నంగములు ఆమోదించిన గ్రంథములన్నిటిని సంకలనముచేసి కాలగర్భములో కలసిపోతుండ భద్రపరచియుంచుట జరిగినది. ఇతై యనార్ (క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్ది) 'అగప్పొడక్' నకు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములో ఈ మూడు నంగములకు సంబంధించిన వివరములున్నవి. నంగయుగములో తమిళము సంపూర్ణముగా అభివృద్ధిపొందినదని అందరు అంగీకరింతురు. ఇది తమిళమున సువర్ణయుగముగూడ పరిగణింపబడుచున్నది. నంగకాలమునందు సంస్కృత విరచితమైన న్యతంత్రదేశి సారస్వతమే వ్యాప్తికి వచ్చినది. నంగకవులు తమ భాషపవిత్రతను కాపాడుకొనుటయందు శ్రద్ధ వహించినారు. వారు సంస్కృత భాషాప్రభావమును సహించనివారుకూడ.

అభ్యుదయ తమిళగ్రంథములలో మొట్టమొదటిది తొల్కాప్పియనార్ రచించిన 'తొల్కాప్పియము' అను లక్షణగ్రంథము. ఇది మధ్యనంగకాలములో వ్యాప్తికి వచ్చినది. ద్రావిడభాషావ్యాకరణము లన్నిటిలోను ఇదియే మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. తొల్కాప్పియమ్ క్రీ. పూ. 300 ముందే వ్యాప్తి గాంచినదని వరుషరు పిద్యంను లభిప్రాయపడినారు. తొల్కాప్పియమ్ నందు సంస్కృతవ్యాకరణ

నంప్రదాయముల ప్రభావము కొంత కన్నట్టచున్నను అందలి సాంకేతికపదము లందు, భావములందు, పద్ధతులందు స్వాతంత్ర్యము చూపబడినది.

తొల్కాప్పియమునందు మొదటి రెండు అధికారములు భాషాశాస్త్రమునకు సంబంధించినవి. మూడవదియగు పౌరుళధికారము కావ్యవస్తువునకు సంబంధించినది. శృంగారవీరరసములు, భాహ్యభ్యంతర వస్తువులు. నాయకనాయకులు, దేశ కాలపరిస్థితుల కనువైన వస్తుచిహ్నరూపములగు కవి సమయములు, చందోలంకారములు మొదలగువానినిగురించి పౌరుళధికారము వినరించును. తొల్కాప్పియములోని ఈ లక్షణగ్రంథ రచనానంప్రదాయము దేశీయమైనది. తొల్కాప్పియము నందలి ఈ దేశ రచనాపద్ధతి తరువాత తెలుగు లక్షణగ్రంథములందుకూడ అనుసరింపబడినది.

తమిళమునందు నేడు మనకు లభ్యమైన ప్రాచీన కవితానంకలనములలో ప్రసిద్ధిచెందినవి ఎట్టతొగై, పత్తుప్పాట్టు, పదినెళ్ కీళ్ కణక్కు అనునవి. ఇవి కడసంగళములో వర్ణిల్లినవి. భిన్నకాలములందు భిన్నభిన్న సందర్భములందు ఆయా కవులు చెప్పిన పద్యములందు కూర్చబడినవి. ఇవి బహు కర్తృకములు కూడ. ఎట్టతొగై ఎనిమిదిగ్రంథముల బృహద్గ్రంథము. పత్తుప్పాట్టులో పది కావ్యములును, పదినెళ్ కీళ్ కణక్కులో పదునెనిమిది కావ్యములును కలవు. వీనియందలి రచనములన్నియు దేశ సాహిత్యమునకుచెందిన పదములు లేక గీతములే. ఇవి ఒక కథాకావ్యమునకు సంబంధించినవి కావు. ఇవి ఒకదానితో నొకటి సంబంధములేని ముక్తక రచనలు. ఒక అనుపూర్వితోకూడిన కథను చెప్పుట సంగయుగపు కవుల ధ్యేయము కాదు. నాటకీయసంభాషణలవంటి ఈ ముక్తక రచనలే తరువాతికాలములో కావ్యరూపము దాల్చినవి. ఈ నంకలనగ్రంథములలో అగనామారు, పురనామారు అనునవి ప్రసిద్ధిచెందినవి. అగనామారునందలి వస్తువు 'అగం' కావున చెందినట్టిది. ఏకమనస్కులైన నాయకనాయకులు పంతోష పురస్కరముగ వ్యక్తీకరించు మధురానుభూతియే 'అగం' అనబడును. ఇట్టి ప్రేమగీతములు అనగా నూరులో నాలుగువందలున్నవి. ప్రేయసీప్రియుల వివాహాహ్వాన ప్రణయము వివాహానంతరప్రణయము, తరువాత వారికి కల్గిన వియోగము, అపుడు వఖులు నాయకను అనునయించుట మొదలగువిషయములు ఈ ప్రణయగీతికా సంపుటములో వర్ణింపబడును.

ఇక పురనామారునందు 'పురం' కావున చెందిన పద్యములు కలవు. ఇది

వీరగీతముల సంకలనము. ధర్మార్థముల సమన్వయమును 'పురం' అని వ్యవహరింతురు. పురనానూరులో కూడ నాలుగువందల గీతములున్నవి. ఇందు తమిళ భాసకులగు చేర, చోళ, పాండ్య వంశీయులను గురించి, వారి సామంతులను గురించి, వీరవరేణ్యులను గురించి పెక్కు విషయములు ప్రస్తావించబడినవి. సంగకాలమునాటి చారిత్రక సామాజికవిషయము లెన్నియో పురనానూరునుండి తెలిసికొనవచ్చును.

సంగయగపు కాలమునందు వెలిసిన సంకలనకావ్యములన్నియు అనువాదములు కావు. స్వతంత్రమగు దేశీయరచనలే.

కడసంగమునకు చెందిన కవులలో ప్రసిద్ధుడు తిరువళ్ళువర్. అతడు రచించిన 'తిరుక్కుడిక్' తమిళ వేదముగా సంభావించబడుచున్నది. 'కుడిక్' కావ్యము రెండుపాదములుగల 'కుడిక్' అను దేశిచ్ఛండమున కూర్చబడినది. సార్వజనీనములు, సార్వకాలికములునగు పెక్కు నీతిగీతములతో కూడినది. కడసంగకాలపు కవయిత్రి 'అవ్వై' అత్తిహూడి, కొంద్రైవేంద్రన్, వాక్కుండాం, నల్వళి మొదలగు నీతిగ్రంథములను రచించినట్లు తమిళపండితులు తెల్పుచున్నారు.

ఇట్లు సంగకాలమునందలి తమిళవాఙ్మయమున స్వతంత్రత, దేశీయ కథాప్రాచుర్యము, దై నందిన జీవితప్రతిబింబము తన్పట్టును.

తమిళ సాహిత్యచరిత్రనుండలి జైన బౌద్ధయుగమున కిలప్పదిగారము, మణిమేకలై, జీవకచింతామణి, వళయాపతి, కుండలకేశి అను పంచమహాకావ్యములు వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి. వీనియందలి ఇతివృత్తములు స్వతంత్రములు, దేశీయములు నయినవి. సంస్కృతసాహిత్యములో వీని కెట్టి సంబంధమును లేదు. కిలప్పదిగారము తమిళుల జాతీయమహాకావ్యముగ పరిగణింపబడుచున్నది. చోళ దేశమున జన్మించి, పాండ్యమండలమున పాతివ్రత్యమునెరపి, చేరదేశమున తన తన భౌతికకాయమును వీడిన కణ్ణకి దివ్యచారిత్రము ఈ మహాకావ్యమున వర్ణింపబడినది. వేళ్ళాగృహములో జన్మించినను వై భవముల కానసడళ శ్రావికగా జీవితము గడిపిన మణిమేళుల దివ్యచరిత్రను వర్ణించుకావ్యము మణిమేకలై. దీనికి మణిమేకలై త్తలుపు (మణిమేళులా సన్న్యాసము) అనికూడ నామాంతరము కలదు. తమిళసాహిత్యమున కిలప్పదిగారము, మణిమేకలై అనునవి జంటకావ్యములుగ పేర్కొనబడుచున్నవి. ఇవి అనాటి తమిళుల సాంఘికజీవితమును చక్కగా ప్రతిబింబించుచున్నవి. తమిళ పంచమహాకావ్యములలో జైన బౌద్ధుల

ఆచారవ్యవహారములు, తాత్త్వికరహస్యములు ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ వ్యక్తమగుచున్నవి. జై నకవి విరచితమగు 'నాలదియార్' చతుష్పతి తిరుక్కురళవలె వీత్యుద్బోధకమైన గ్రంథము. కొంగువేల్ రచించిన 'పెరుంకదై' అను జై నకావ్యము నందు సంస్కృతప్రభావము కలదిని కొందరు తమిళవిద్వాంసు లభిప్రాయపడిరి. కాని ఆ కాలమునందు తమిళదేశమున వ్యాపించిన కథలను గ్రహించి కొంగువేల్ 'పెరుంకదై'ని స్వతంత్రముగనే రచించియున్నట్లు హింసబడుచున్నది. 'పెరుంకదై' అను జై నగ్రంథము తమిళమున 'ఇయ్యెప్పు' అను కావ్యభేదమునకు చెందినది. మదీర్ప పద్యములతోకూడి, కథాత్మకమైన రచనముకల్గి ఒక్కొక్కపద్యమును అనునాపికముతో ముగియు కావ్యభేదమునకు 'ఇయ్యెప్పు' అని పేరు.

ఇట్లు జై న బౌద్ధయుగమువందలి తమిళకావ్యములలో సంస్కృతశబ్దములు, ఆర్యగాథావృత్తములు కొన్ని గోచరించుచున్నను అవి సంస్కృతానువాదములు కాక స్వతంత్రములై పేజీయేతివృత్తములతో కోడిల్లుచు, తమిళసాహిత్యము అడినుండి అనుసరించుచుండిన దేశ కవితాపద్ధతిని సంరక్షించుచున్నవి.

శై వ వైష్ణవాచార్యయుగమున ప్రచారములోనికివచ్చిన భక్తిరసప్రపూర్ణమైన, మధురగేయమయమైన తమిళ సాహిత్యమంతయు దేశపద్ధతికి చెందినట్టిదే. శై వులను నాయన్మారుఁడు, వైష్ణవభక్తులగు ఆళ్వారులును సంస్కృతాభిజ్ఞులై యైనను భక్త్యుద్రేకమున వారు తమిళమునందు ప్రజలభాషలో గాననుకూలములైన గీతములను రచించినారు. శై వగీతకదంబమునకు 'తిరుమొలై' అనియు, వైష్ణవ గీతికాగుచ్ఛమునకు 'నాలాయీర దివ్యప్రబంధ'మనియు వ్యవహారములు కలవు. మాణిక్యవాచకర్ రచితమగు 'తిరువాచకమ్' అను కృతియందు భక్త దేశ కవితాకావ్యము చెందిన అమ్మానై (అచ్చనగాయలాడు నందర్పమున ప్రీతి పొందెడి పాట), తెళ్ళేణం (గొప్పిపాట), పాళర్ (జోళిపాట) మొదలగు గీతప్రభేదములు రచింపబడినది.

చోళుల పరిపాలనాకాలమున (క్రీ. శ. 860-1200) సంస్కృతభాషా సాహిత్యముల కాదరము లభించినందువలన సంస్కృత కావ్యానువాదములు, అను పరణములు కొన్ని తమిళమున వెలసినవి. వాల్మీకి రామాయణము ననుసరించి తమిళములో కంబకవి రచించిన రామావతారము ఈ కాలమునకు చెందినదే. కథా వస్తువువిషయమున సంస్కృతప్రభావము గోచరించుచున్నను కంబరామాయణము నందలి పర్వనాంశములు వెక్కు దైనందున తమిళజీవితమునుండి గ్రహింపబడి

తమిళ దేశ కవిత్వచ్ఛాయలతో నొప్పుచున్నవి. సంస్కృత కావ్యపద్ధతి అష్టాదశ వర్ణనలుకాని, గర్భబంధకవిత్వ రీతులుగావి కన్నడాంధ్ర సాహిత్యములందువలె తమిళమున అవలంబింపబడలేదు.

తమిళ సాహిత్యచరిత్రమునందు కవిత్వయ్యయుగమున సంస్కృతకావ్యానువాదములు, అనుసరణములు కొన్ని వెలసినను ఆ తరువాతికాలమున దేశీ కవితా రచనలే హెచ్చుగా వెలువడి వ్యాప్తిపొందినవి. క్షీణయ్యుగమునకువెందిన అరుణగిరి నాథుని రచనలలో ప్రళస్తమైనది 'తిరుప్పగళ్' అను గ్రంథము. అందు సుమారు పేయింటికిపైగా మధురగీతము లున్నవి. తమిళులు తమ జాతీయకవిగా సంభావించు సుబ్రహ్మణ్యభారతి ఆధునిక తమిళ గేయ వాఙ్మయమును సుసంపన్న మొనర్చినాడు. అతని కవిత్వమున గేయాంశముతోపాటు దేశీ కవితారీతియు స్పష్టముగ గోదరించును.

9. ప్రాచీన తమిళ దేశ్యవిభాగములు :

ప్రత్యేక కవి సమయములు :

తమిళుల సంస్కృతి ప్రాచీనకాలముందు పోషింపబడినది. వారి సాహిత్యము భౌతికపరిసరముల ప్రభావముమీద ప్రధానముగా ఆధారపడినది. వారిది భౌగోళిక పరిస్థితుల ననుసరించిన సాహిత్యము. చారిత్రకపరిస్థితులవలన యేర్పడిన సాహిత్యము కాదు.

తొల్కాప్పియమునందలి పౌరుళ్ళుదిగ్గజమున కావ్యములలోని శృంగార రసము కాని, వీరరసము కాని ఆయా దేశకాలవిభాగమున కనుగుణముగనే వర్ణింపబడవలెనని నిర్దేశింపబడినది. ప్రాచీన తమిళకవి సంప్రదాయముప్రకారము భౌగోళికముగా తమిళదేశవిభాగము 'కురుంజి' (వర్వతప్రాంతము), 'పాలై' (మరుప్రదేశము లేక ఎడారి), 'ముత్తై' (అరణ్యప్రాంతము), 'మరుదమ్' (మాగాణిప్రదేశము), 'నైదర్' (నముద్రప్రాంతము) అని అయిదువిధములుగా చేయబడినది. ఈ ప్రదేశములందు జరిగినట్లుగా శృంగారవీరరస ప్రధానములైన ఇతివృత్తమును వర్ణించునపుడు కొన్ని ప్రత్యేక కవిసమయములు అందు పేర్కొనబడినవి.

'నాళ్ తిరునామము' (స్వప్తివాచకము లేక మంగళాశాసనము) అను తమిళ గ్రంథమునందుకూడ ఈ తమిళ దేశ్యవిభాగప్రసక్తి కన్పట్టుచున్నది.

తమిళ దేశవిభాగమునందలి ఒక్కొక్కప్రాంతమునకు చిహ్నములుగా కొన్నికొన్ని రంగులపుష్పములు, వృక్షజాతులు, వాద్యములు, జంతువులు, సంగీతము, దేవతలు, ఆహారము అను ఏడంశములు ప్రత్యేకముగా వర్ణింపబడవలయు ననికూడ ఒక నియమమున్నట్లు తొల్కాప్పియమునందు తెలుపబడినది. ఇవి ఏడును ఆయా దేశవిభాగములందలి తమిళప్రజల జీవితవిధానములపై ప్రభావము నెరపి, వారి గుణములకును, అలవాట్లకును, సంస్కృతికి, ప్రత్యేకతకు మూలకందములయ్యెనని తమిళుల అభిప్రాయము.

'ముల్లై' అను భూభాగమునందు గార్వాన్య జీవితమును, 'కురంజి' యందు పర్వతప్రాంత నాట్యవిశేషముగు కొరవంజియు, 'మిరుదమ్' లో నాయక దుఃఖము, వేళ్ళాలోలత్వము, పిడిత్వమును, 'నెయ్దల్' లో వివాహమునకుపూర్వము ప్రేమించుకొన్న ప్రేయసీ ప్రియులలో ప్రేయసి పడు బాధను, 'పాలై' లో పితృపతుల వియోగానంతర విరహబాధను వర్ణింపవలెనని చెప్పబడినది.

శృంగారము రసమైనప్పుడు నాయకా నాయకుల సమాగమము 'కురంజి' అనగా పర్వతప్రదేశములందు జరిగినట్లును, రాత్రి మొదటిజామున సంఘటిల్లి నట్లును వర్ణింపబడవలెను యుద్ధాదివర్ణనము మొదట గోగ్రహణముతో ప్రారంభింపవలెను. అదియు 'కురంజి' అను పర్వతప్రదేశమునందే జరిగినట్లు సూచింపవలెను. దండయాత్ర కనుపై నన్యలము 'ముల్లై' (అరణ్యప్రదేశము), ముట్టడి 'మిరుదమ్' (మాగాణి) ప్రదేశమున జరిగినట్లును, యుద్ధము 'నెయ్దల్' (నముద్ర ప్రాంతము)నందు జరిగినట్లును సూచింపవలయును. విజయమునకు సంబంధించినది 'పాలై' అనగా ఎడారిప్రాంతము.

ఇక పుష్పములలో ఎర్రని రంగుగల 'వెచ్చి' రుదిరస్రావముగల యుద్ధమునకు సూచకములుగా వర్ణింపవలెను. పసుపు పచ్చనివగు 'వంచి' పువ్వులు అప్రతిహతశక్తి చిహ్నములు - తుంటె (ద్రోణ) పుష్పములు కోటను ముట్టడించు వారిచే ధరింపబడును. 'వాహై' అను తెల్లవిపుష్పములు విజయచిహ్నములు.

ఇట్లు తొల్కాప్పియము పౌరుళ్ళదిగారమున తెలుపబడిన ఈ కవినమయములన్నియు దేశీయములేకావి సంస్కృతాలంకార శాస్త్రములకును, సంస్కృతకవి సంప్రదాయములకును ఏమాత్రము సంబంధించినవికావు. తమిళమునందలి ఈ ప్రత్యేక కవినమయములు ఇతర దాక్షిణాత్యభాషలలోనికి స్వీకరింపబడలేదు.

పలువురు విమర్శకులు భావించుచున్నట్లు తమిళవాఙ్మయమే సంస్కృతముతో సంబంధములేని ఒక మహాప్రపంచము. ఉడుకవాద్యముతో నడుమును పోల్చుట, పగడసారెతో నైనమండలమును పోల్చుట, తమిళవాఙ్మయమునకు ప్రత్యేకిమైన, దేశీయమైన ఉపమానములుగా పేర్కొనవచ్చును. విరహానమయములో తమిళులు గుప్పిటితో ఇసుక కుప్పలువేసి లెక్కించుట, 'నంచి' పూలమాలను ధరించుట అనునవికూడ మనకు క్రొత్తవిగా కన్పట్టును. కలప్పదిగరములో కన్నులు వేలాయుధమునకు పోల్చబడినవి. పాండ్యరాజులు యుద్ధసమయములందు వేపపూవులతో వేపగుళ్ళతో హారములుగా ధరించెడివారట. ఇట్టివి లక్షణములయిన, స్వతంత్రములయిన దేశీయకవి సమయాదులెన్నియో తమిళ సాహిత్యమున కొల్లలుగా కలవు.

ఇతివృత్తము, చర్జనాంశములు, కవినమయములు, ఉపమానములు మొదలగువిషయములందేకాక కావ్యప్రక్రియలందును దేశ్యభిమానమే వ్యక్తమగుచున్నది.

10. తమిళ సాహిత్యప్రక్రియలు : దేశీయత :

తమిళ సాహిత్యమున ప్రసిద్ధికి వచ్చిన లఘుకావ్యభేదములు 38 వరకున్నట్లు తెలియుచున్నది. వీనిలో కొన్ని సంస్కృత సాహిత్యానుకరణములయినను తమిళ సాహిత్యమునకు విలక్షణములైన, స్వతంత్రములైన దేశీయప్రక్రియలెన్నియో కలవు. తమిళ సాహిత్యములోని దేశీయప్రక్రియలను స్థూలముగా పేర్కొందము.

(1) ఆట్టుప్పడై :

తమిళ సాహిత్యములో సంగయుగమునకు (క్రీ. పూ. 500—క్రీ. శ. 200) చెందిన 'పత్తుప్పాట్టు' అను సంకలనగ్రంథమందలి తిరుమురుగాట్టుప్పడై, పోరున రాట్టుప్పడై, సిరుప్పాణరాట్టుప్పడై, పెరుంపాణరాట్టుప్పడై, మలై పాడుకడామ అను అయిదును ఆట్టుప్పడై (Poems of a guide) ప్రక్రియకు చెందినవి. ఇది మార్గదర్శికావ్యము.

దానకర్ణుడైన ఒకానొక రాజుచే విశేషనక్కారములుపొందిన ఒక భిక్షుకుడు, తనవలె చేదవడైన మరొక భిక్షుని రాజదర్శనమునకు వెళ్ళమని ప్రబోధించుట

'అట్ట్రప్పదై' కావ్యములోని ముఖ్యవిశేషము. వదాన్యదైన ఆరాజు. అంతః పురమునకు వెళ్ళవలసినమార్గమును, ఆ మార్గమందు కనిపించు ప్రకృతినంపదను, ఆ ప్రభువు ఈ భిక్షుకుని ఆదరించినతీరును, విందుభోజనమును, భోజనానంతరము బహుకరించిన అమూల్య వస్త్రాభరణాదులను, సాదరముగా సాగనంపినతీరును కన్నులకు కట్టినట్లు మనోజ్ఞముగ 'అట్ట్రప్పదై' ప్రక్రియయందు వర్ణింపబడినవి. ఈ వర్ణన చేయువాడు గాయకుడు కావచ్చు, నటుడు కావచ్చు. వీరుడు కావచ్చును. కాని 'తిరుమురుగాట్ట్రప్పదై'లో దీనికి భిన్నముగా ఒక భక్తుడు మరొక భక్తునికి సుబ్రహ్మణ్యస్వామిని పేవించి మోక్షమార్గము నందుమని ప్రబోధించినట్లు వర్ణింపబడినది.

'తిరుమురుగాట్ట్రప్పదై' అనునది మంగళప్రదుడైన సుబ్రహ్మణ్యస్వామిని గురించి రచింపబడిన మారదర్శక కావ్యము. దీనిని నక్కీరుడు రచించినాడు. తెలుగులో ధూర్జటి రచించిన కాళహస్తిమాహాత్యముందలి నక్కీరుని కథలోను, వేళకన్యల కథలోను ఈ స్తోత్రగ్రంథ రచనావిషయము ప్రస్తావింపబడినది. 'తిరుమురుగాట్ట్రప్పదై' అను అమృతకావ్యమునందు సుబ్రహ్మణ్యస్వామి మాహాత్యము ప్రధానముగా వర్ణింపబడినను, ప్రసక్తానుప్రసక్తముగా తమిళదేశపు ప్రకృతినంపద కూడ మనోహరముగ చిత్రింపబడినది.

'పోరునరాట్ట్రప్పదై' అనునది 248 పంక్తులుగల రచన. దీనికర్త ముదత్రాషన్ కణ్ణియార్. ఇందు చోళ కరికాల పెరువళత్తాన్ అను చోళప్రభువు పరాక్రమాధికముతోపాటు ప్రాచీన చోళదేశ సౌభాగ్యము, వ్యావసాయక పారిశ్రామికాభివృద్ధి వర్ణింపబడినది.

'పెరుంపాణాట్ట్రప్పదై' 269 పంక్తులుగల రచనము. దీనిని నల్లూరు నాట్టత్తనార్ రచించినాడు. ఎరుమైనాడు పాలకుడగు నల్లియక్కోడన్ వదాన్యక ఇందు వర్ణింపబడినది.

'పెరుంపాణాట్ట్రప్పదై'ను ఉరుత్తిరన్ కణ్ణియార్ రచించెను. 500 పంక్తులు గల రచనము, ఇందు కాంచీనగరపాలకుడగు తొండైమాన్ ఇళంతిరయన్ వదాన్యతను ఒక భిక్షక గాయకుడు మరొక భిక్షక గాయకికి వివరించును. తమిళ సాహిత్యమునకు ప్రత్యేకమైన 'అయింతిలై' అను అయిదు దేశభాగములు ఇందు వర్ణింపబడినవి.

'మలై పాడు కదామ్' (The rut of the mountain) అనువానికి 'కూత్తర్ ఆట్టుప్పదై' అనికూడ పేరు. కూత్తర్ అనగా నటులని అర్థము. నటులు. గాయకులు. స్త్రీ పురుషులు ఒక దర్శమునుండి మరొక దర్శమునకు తరలిపోవునందర్పమున వారు వాయింఁగిన సంగీత వాద్యధ్వనులు 'నావిరం' అను పర్వతగుహలలో ప్రతిధ్వనించుటనుబట్టి ఈ రచనకు 'మలై పాడు కదామ్' అని పేరు వచ్చినది. 588 పంక్తులుగల ఈ రచనను పెరుం కౌళికనార్ అను నతడు రచించినాడు. ఒక నట్టువ కాడు మరొక నట్టువకానితో జరిపిన సంభాషణారూపమున ఈ రచన కలదు. పల్కునకొట్టం అధిపతియైన నన్నన్ ఇందు వర్ణింపబడినాడు.

సంగయుగములో వ్యాప్తికివచ్చిన ఈ ఆట్టుప్పదై అను ప్రక్రియను తరువాతి కవు లెవరుగాని చేపట్టినట్లు కానరాదు.

తమిళ సాహిత్యములో 'అగం' కాఖకు చెందిన ప్రక్రియలలో ప్రసిద్ధమైనవి. మడల్, ఉళా, కోవై అనునవి.

(2) మడల్ :

'మడల్' ప్రణయమునకు సంబంధించిన ప్రక్రియ. సంగయుగపు సాహిత్యములో నాయక తన ప్రేమను తిరస్కరించినపుడు విఫలమనోరథుడగు నాయకుడు ఆత్మహత్యకు గడంగుట వర్ణింపబడినది. 'కలితొగై'లో భగ్నప్రేమికుడొకడు శరీరమంతట బూడిద పూసుకొని, జిల్లేడుమాలలు మెడలో వేసుకొని, కుడిచేతిలో ప్రియురాలి చిత్రపటమును పట్టుకొని, తాటిమట్టలతో తయారుచేసిన రంపపుపండ్లు కలిగిన, గుర్రమువంటి వాహనముపై నెక్కియుండగా కొంద రతనిని పురవీధులలో లాగుచుండుటను వర్ణింపబడినది. అవిధముగా లాగుచున్నపుడు రంపపుపండ్ల కోతవలన ఆ భగ్నప్రేమికుడు బాధపడుచుండుటనుచూచి నాయక ఆతనిమీద జాలిపడి ప్రేమించునని అతని ఆశ.

తిరుమంగై ఆళ్వారు ఈ బెదరింపు ఒక నాయక చేసినట్లుగ తన భక్తిగీతములందు వర్ణించినాడు. భగవంతుడను నాయకుని ప్రేమించిన జీవాత్మయను నాయక భగవద్దర్శనము లభించకపోయినచో తనువు చాలింతునని బెదరించుట ఈ గీతములందు కన్పట్టును. తత్త్వరాయర్ రచించిన 'కలిమడల్'లో ఈ ప్రక్రియను తన గురుభక్తిని చాటుకొనుట కుపయోగించినాడు. జీణయుగములో ఈ 'మడల్' ప్రక్రియ చాల అశ్లేషముగకూడ ప్రయోగింపబడినది. క్రీ. శ. 19. 20 వ శతాబ్దము

లకుచెందిన కృష్ణపిత్తు అనునతడు 'వరుణకులాదిత్యన్ ఉళామదర్'ను సరిక్రాంత పద్ధతిలో రచించినాడు. ఏనుక్రీస్తు శివ నెక్కుటను ఇతడు 'మదర్ ఏరుదర్' అను పేరుతో రచించినాడు. ఇందు ఏనుక్రీస్తు విశ్వజనులమీద తనకుగల అపార ప్రేమకారణముగా ఆత్మత్యాగము చేయుచున్నట్లు వర్ణింపబడినది. ఈ క్రైస్తవకవి తన ఆభిమతమున కనుగుణముగా 'మదర్' ప్రక్రియను మలచుకొని రచించుట ప్రశంసనీయమైన విషయము.

(3) ఉళా :

ఇది సాధారణమైన ప్రణయమితివృత్తముగా కలిగిన ఒక ప్రక్రియ. ఇందు రాజాగవి, భగవంతుడుగవి నాయకుడు; అయిదు మొదలు నలభై సంవత్సరముల వరకు వయస్సున్న పురస్త్రీ (సాధారణముగా వేళ్య-) నాయిక. పురవీధులగుండా నూరేగుచుండు నాయకుని, నాయిక ప్రేమిస్తున్నట్లు 'ఉళా' ప్రబంధమున వర్ణింపబడును. కాని వారి ప్రణయము ఏకాశ్రయముమాత్రమే.

లభ్యమైన ఉళా ప్రబంధములలో 'చేరమాన్ పెరుమాళనాయనార్' అను చేర రాజు రచించిన 'తిరుక్కైలాయ జ్ఞానఉళా' అనునది మొట్టమొదటిది. దీని అవిష్కరణము కైలాసశిఖరముమీద జరిగిందని ప్రతీతి కలదు. కనుక దీనిని 'అది ఉళా' అనుపేరుతో వ్యవహరింతురు. తొల్కాప్పియములోని 'ఉరోడుతోట్రం' కూడ ఉళా ప్రక్రియనే సూచించునని కొంద రభిప్రాయపడిరి.

ఆధ్యాత్మికులు మానసికముగా ఏడుదశలను దాటవలెనని చెప్పుదురు. వీనిని ఏడు ప్రపంచములుగ వర్ణింతురు. తమిళమున వీనిని 'ఏరునిలం' లేక సప్తభూమి అని అందురు. ఈ ఏడుదశలను దృష్టియందుంచుకొనియే 'జ్ఞానఉళా' అను పేరుతో ఉళాప్రబంధమును రచించియుందురని చెప్పవచ్చును.

ఉళా ప్రబంధకర్తలు ఆయా నాయికల వయోభేదమునుబట్టి నాటకీయ నన్ని వేళములను కల్పించుటలో జాగ్రత్త వహించినారని చెప్పవచ్చును. ఉదాహరణము వకు ఒక ఉళాప్రబంధములో నాయికయగు ఒక అమ్మాయి తన్ను తాను తల్లిగా భావించుకొని తల్లి అని అడుచుండును. ఆమె లాలించుచున్న బిడ్డకు తండ్రి ఎవరని ప్రశ్నించినపుడు శివుడే యని సమాధానమిచ్చెను. దానిబట్టి శివుడే ఆమె భర్తయని గ్రహింపవచ్చును. ఆ సమయములో శివుడు ఊరేగుచు ఆ పురవీధిలోని కరు దెంచును. అపుడా బిడ్డ అతనినిచూచి యేడ్చినట్లుగాను, ఊరేగింపు ముందుకు సాగి

వట్లుగాను వర్ణింపబడినది, అంతకంటె పెద్ద వయస్సులోనున్నవారు నాయకలయినపుడు వారి వయస్సుకుతగిన ఆటలను, అలవాట్లను వర్ణించి ఉచితసమయములో నాయకుని ఊరేగింపును ప్రవేశపెట్టి వారి వయసున కనుగుణముగా ప్రేమను వ్యక్తముచేసినట్లు వర్ణింపబడును.

తమిళములో 'ఒట్టక్కుత్తర్' తన పోషకులైన విక్రమచోళుడు, రెండవ కులోత్తుంగుడు, రెండవ రాజరాజు అను వారిని ప్రశంసించుచు రచించిన ఉళా ప్రబంధములు చాల ప్రశస్తి చెందినవి. ఈ మూడు ఉళాప్రబంధములను 'మూవర్ ఉళా' అనుపేరున వ్యవహరింతురు. తమిళమున ఇట్టి ఉళా లెన్నియో రచింపబడినవి.

తమిళములోని ఉళా ప్రబంధములచేత ప్రభావితమై దక్షిణాంధ్రయుగములోని కవులు కొందరు తెలుగులో ఉళా ప్రబంధపోకడలతో రచన చేసియుండుట గమనింపదగిన విశేషము. మహారాష్ట్రప్రభువగు శహజీ రచించిన 'విష్ణువల్లకి పేవా ప్రబంధము, శంకరవల్లకి పేవా ప్రబంధము' ఇట్టి రచనలే.

(4) కోవై :

సంగయుగములోని శృంగార రచనలన్నియు ఒకదానితో నొకటి సంబంధములేని ముక్తక రచనలు. నాటకీయ సంభాషణలవంటి ఈ ముక్తకరచనలే తరువాతికాలమున కావ్యరూపము దాల్చినది. ప్రేమసీ ప్రయుల సంభాషణలను ఒక క్రమములోరచించి వారి ప్రథమసమాగమము మొదలుకొని వారిరువురు వివాహితులై దాంపత్యజీవితము గడపుటలోగల వివిధసన్నివేశములతో కూడుకొనిన ఒక ప్రణయగాథను వర్ణించుప్రక్రియ 'కోవై' అనునది. 'కోవై' అనగా పూవులతోనో, ముత్యాలతోనో కూర్చిన హారమని యర్థము. పాండ్యరాజు నాయకుడుగా గల శృంగారసన్నివేశములకు సంబంధించిన సంభాషణలను ఒక క్రమములో కూర్చి రచించుటచే దీనికి 'పాండిక్కోవై' అను పేరు వచ్చినది.

క్రీ. శ. 9 వ శతాబ్దములో మాణిక్యవాచకర్ 'తిరుక్కోవైయార్' అను ప్రబంధమును రచించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇందులోని నాయక భగవంతుడు; నాయకుడు జీవాత్మయగుట గమనింపదగిన విశేషము. తరువాతికాలమున తమిళములో దర్గాధిపతులను, సేనాధిపతులను నాయకులుగాచేసి కోవై ప్రబంధములు అసంఖ్యాకముగా వెలసినవి. పొయ్యామొళిస్సలవర్ రచించిన 'తంజై వానన్

కోవై' అనునది అందుల కుదాహరణము. అటుతరువాత క్షేత్రాధిదేవతలమీదకూడ కొన్ని కోవై ప్రబంధములు తమిళములో రచింపబడినవి.

సాధారణముగా కోవై ప్రబంధములలో నాయకుని పేరుండదు. ఎవరి రాజ్యమునం దాకథ జరిగినట్లు రచింపబడునో ఆ పోషకుని పేరుమాత్రమే అందు సూచింపబడును. కోవై ప్రబంధములో ప్రణయకవిత్వమునకు నందించిన నాల్గవందల నన్ని వేళములలో సాధారణముగా నాల్గవందల పద్యములు రచింపబడుచుండుట కలదు. కాని అద్భుత కవితాయర్ రచించిన 'ఒరుత్తురై కోవై' అను గ్రంథమునందు ఒక నన్నివేళమే నాల్గవందల పద్యములలో వర్ణింపబడినది.

'పురం' శాఖకు చెందిన తమిళ సాహిత్య ప్రక్రియలలో ముఖ్యమైనవి పరణి, కలంబగమ్, పిళ్లై తమిళ్ అనునవి.

(గ) పరణి :

చోళ మహిషతులకాలములో వ్యాప్తికివచ్చిన తమిళ సాహిత్యప్రక్రియ పరణి. తమిళభాషలో 'పరణి' అనగా వీరప్రబంధము లేక వీరకావ్యమని అర్థము. 'పరణి' పేరువిషయమున పండితలోకమున అభిప్రాయభేదము లున్నవి. ఏనుగులు పేయింటిని జయించిన మానవుని వర్ణించునది 'పేరణి' అని తమిళ లాక్షణికులు తెల్పినారు. 'పరణి' అనగా మంచె' అనియు, మంచెమీద కూర్చుండి వ్రాసిన కావ్యమగుటచే 'పరణి' అని పేరు వచ్చియుండునని కొంద రభిప్రాయపడిరి. భరణి నక్షత్రమున కధిదేవతలు కాళి, యముడని, భరణినాడు కాళికి పొంగళ్ళు పెట్టుట ప్రాచీనాచారమని, ఆ నక్షత్రము పేరుమీదుగా 'పరణి' కావ్యమును వ్యవహరించుట జరిగినదని మరికొందరి అభిప్రాయము. ఈ నిర్వచనమును మొదట తెల్పినవాడు దాక్షర్ స్వామినాథ అయ్యరు. ఇదియే నేడు బహుజనసమ్మతమైన అభిప్రాయము. 'భరణి పరందాన్ దరణి యాళ్యావ్' (భరణిలో పుట్టినవాడు భరణి నేలుతాడు) అను లోకోక్తి ఈనాడు ప్రచారమందున్నది.

పరణి కావ్యములో శత్రువులను జయించి విజయలక్ష్మిని వరించిన మహిషతి దైర్య స్తైర్యములు వర్ణింపబడినను, కావ్యముమాత్రము పరాజయముపొందిన ప్రభువు పేరుమీదుగానే వ్యవహృతమగుచుండును. పరణిలోని నాయకుడు రాజుగానే యుండనక్కరలేదు. దేవతలు మొదలైనవారుకూడ నాయకులుగ నుండవచ్చును. దక్కయాగప్పరణి, హిరణ్యనదైప్పరణి, కంనవదైప్పరణి మొదలగునవి ఇందుల

కుదాహరణములు. దక్కయాగప్పరణి వీరభద్రవిజయమని చెప్పవచ్చును. పరమేశ్వరి పరాభవింశవలెనను నుద్దేశముతో దక్షప్రజాపతి తలపెట్టిన యజ్ఞమును ద్వంసముచేసిన వీరభద్రుని వీరోచితకృత్యములు వర్ణింపబడినను ఈ కావ్యమునకు 'దక్కయాగప్పరణి' అనియే పేరు.

తమిళములో ప్రప్రథమ పరణికావ్యము కళింగత్తుప్పరణి. ఇది తొలి పరణికావ్యమేగాక ప్రళయమైన పరణిగాకూడ పరిగణింపబడుచున్నది. తరువాతి పరణికావ్యములన్నిటికి ఇదియే మార్గదర్శకమయినది. జయంకొండాన్ (క్రీ. శ. 1112) కవి దీనిని రచించినాడు. 'పరణిక్కు ఒరు జయంకొండాన్' (పరణి కావ్యమున కొక్క జయంకొండాన్ పేరునే చెప్పవలెను) అని అర్వాచీనుడైన వలపర్జై చొక్కవాథన్ అను తమిళకవి ప్రస్తుతించినాడు. కళింగత్తుప్పరణిలో క్రీ. శ. 1070 నుండి 1120 వరకు చోళదేశమును పరిపాలించిన మొదటి కులోత్తుంగచోళునికి, కళింగదేశపు రాజయిన అనంతవర్మ చోడగంగనికి జరిగినయుద్ధము వర్ణింపబడినది. ఆ యుద్ధములో ఓడిపోయిన కళింగరాజు పేరుమీదుగానే 'కళింగత్తుప్పరణి' అని సహేతుకముగా పరణి కావ్యమునకు పేరు పెట్టినది.

జయంకొండాన్ కళింగత్తుప్పరణిని 593 పద్యములలో 'తాళినై' అను చండస్సులో రచించినాడు. తరువాతి పరణికావ్యములన్నియు కళింగత్తుప్పరణిలో వలె 'కళిగతాళినై' లోనే రచింపబడినవి.

పరణి ప్రబంధములో సాధారణముగ ఇష్టదేవతాప్రార్థన, తలుపుతీయుట, మరుభూమివర్ణన, కాళి ఆలయవర్ణన మొదలగువిభాగము లుండును. వీర. రౌద్ర. భయానక, బీభత్స, అద్భుతరసములకే ఇందు ప్రాధాన్యమున్నను 'తలుపుతీయుట' అను ఘట్టమునందుమాత్రము శృంగారమునకే అగ్రతాంబూలము. యుద్ధభూమి నుండి తిరిగివచ్చిన యోధులు తమ ప్రియురాండ్రను తలుపు తీయుమనుట ఇందు వర్ణింపబడును. ఇందులో కడవుల్ వాళుత్తు (దైవస్తుతి), కదై తిరప్పు (తలుపు తీయండి), కాడు పాడియదు (మరుభూమి వర్ణన), ఇంద్రజాలము, కాళిక్కు కూళి కూరియదు (కాళికి భూతము చెప్పినది) మొదలైన వదునాల్గు అశ్వాసము లున్నవి. ఇందలి 'కదై తిరప్పు, కాడు పాడియదు' అను అశ్వాసములను 'వెన్నెల-వేసవి' అనుపేరుతో ఆరుద్ర తెలుగులోని కవనవదించినాడు.

కవిచక్రవర్తి బిరుదాంకితుడైన ఒడ్డుక్కూత్తర్, విక్రమన్ అను చోళ యువరాజు కళింగదేశముపై దండెత్తినవిషయమును వర్ణించుచు ఒక పరణి కావ్య

మును రచించినట్లు చెప్పుదురు. కాని అది నేడు అలభ్యము. ఒట్టక్కూత్తర్ వ్రాసిన మరొక పరణికావ్యముగు 'దక్కయాగవ్వరణి' లభించుచున్నది. ఇందు దేవ రాక్షస సంగ్రామము వర్ణింపబడినది. ఒట్టక్కూత్తర్ తరువాత మానవయుద్ధమును వర్ణించు పరణికావ్యము లేవియు తమిళమున వెలువడలేదు. దక్కయాగవ్వరణికి ప్రతిగా వైష్ణవులు 'హిరణవదై పరణి' అని ఒక పరణికావ్యమును వెలుయించినారు. సుబ్రహ్మణ్యస్వామికి, తారకునికి జరిగినయుద్ధమును వర్ణించుపరణికావ్యమొకటి 'తిరుచ్చెందూర్' అనుపేరుతో తరువాతికాలములో రచింపబడినది. అజ్ఞానమునకు లేక పాపమునకు ఆధ్యాత్మిక గురువుచేతిలో కలిగిన ఆధ్యాత్మిక మాజయముగా నభివర్ణించుచు తత్త్వరాయర్ మొదలగు తాత్త్వికులు 'యోగవదై ప్పరణి, అణ్ణవదై ప్పరణి' అను పేర్లతో పరణికావ్యములను రచించినారు. ఇట్టి పరణికావ్యముల ప్రభావముచే కాబోలు క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దిలో వైద్యనాథ నావలర్ అనునతడు 'పాశవదై ప్పరణి' అనుపేరుతో ఒక పరణి కావ్యమును రచించినాడు. అటుతరువాత ఈ పరణికావ్య ప్రక్రియను ఎవరుగాని చేపట్టినట్లు లేదు.

(6) పిళ్లైక్కవి లేక పిళ్లై త్తమిళ్ లేక పిళ్లై త్తిరునామం :

తమిళములో మరొక ప్రసిద్ధిచెందిన కావ్యప్రక్రియ పిళ్లై త్తమిళ్. పసిబిర్థ నెరపు చిన్ననాటి వివిధ చేష్టాదికములను ప్రశంసించు కావ్యమిది. బిడ్డలకు మూడు నెలలుపడి, పెరుగుకొలిది వారి కదలికల కనుకూలముగ జోలపాట, చప్పట్లపాట, ముద్దుపాట, లాలిపాట, చందమామపాట మొదలగు సర్వసాధారణముగు పాటలు పాడుచుండట నేటికిని కలదు. దేశీయములైన ఈ పాటలప్రసక్తి తొల్కాప్పియము కాలమునాటికే యున్నట్లు ఊహింపబడుచున్నది. కాని 'పిళ్లై త్తమిళము' అను కావ్యప్రక్రియను వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చినవాడు వైష్ణవాళ్వారులలో నొకడగు పెరియాళ్వారు.

పెరియాళ్వారు బాలకృష్ణుని బాల్యక్రీడలను కీర్తించినాడు. తమిళదేశమునకు చెందిన 'తిరుక్కోట్టమూర్' అనునది కృష్ణుని జన్మస్థలముగా తమిళకవులు, తాత్త్వికులు వర్ణించినారు. బాలకృష్ణుని వివిధాంగముల సౌందర్యవర్ణన, లాలిపాట, చందమామను పిలుచుట, తరువాత కృష్ణుని బాల్యచేష్టల కనుగుణమైన చప్పట్లపాట, తప్పటడుగువేయు బాలునిగూర్చిన పాట, తల్లి వెనుక నక్కియున్న అతనివి పట్టుకొనుటకు సంబోధించుచు పాడుపాట, దాగుడుమూతలాట, స్నానము చేయించునపుడు, అన్నము తినిపించునపుడు పాడునట్టి పాటలు. పిల్లవానికి తల దువ్వ

వపుడు పాడు కోడిపాట, బిడ్డను గ్రహములబారినుండి రక్షించుటకు, దీప్తి తగుల
కుండా నుండుటకుగాను పాడునట్టి కాప్పుపాటలు, బాలకృష్ణుని ఆగడములనుగురించి
ఇరుగుపొరుగువారు తల్లితో వివేచించునందర్భమున పాడు పిర్యాదుపాటలు ఇత్యా
దులను పెరియాళ్వారు రచించినాడు. ఈ పాటలు 'పిళ్లై త్తమిళ్ ప్రక్రియకు' చెంది
నట్టివి. పెరియాళ్వారు బాలసాహిత్యమును తరువాతి తమిళకవు లనుకరించినారు.
పిల్లల ఆమాయకభావములను చిత్రించుగీతములను, భక్తిభావమును ప్రేరేపించు
బాలగేయములను 'కుమారకురుపరార్' అను తమిళకవి రచించినాడు. ఇతపిళ్లైలి
పెరియాళ్వారు శైలికంటె కఠినమైనది. కుమారకురుపరార్ తన రచనలో సుబ్ర
హ్మణ్యస్వామిని దైవాంశసంభూతుడగు బిడ్డగా భావించి బాలభక్తిభావముతో ఆరా
ధించినాడు. ఈ ప్రపంచములో జరుగు అనర్థములను భగవంతుని బాల్యచేష్టలుగా
కుమారకురుపరార్ తన గేయములలో విరూపించును. ఈ భావమును తరువాతి
తమిళకవులు తమ పోషకులగు ప్రభువులను కీర్తించునందర్భములం దనుకరించి
వట్లు తోచును. ఒట్టక్కూత్తర్ రెండవ కులోత్తుంగునిపై 'పిళ్లై త్తమిళ్' గ్రంథ
మును రచించినాడు. రాజులను కీర్తించు మొదటి 'పిళ్లై త్తమిళము' ఒట్టక్కూత్తర్
రచించినదే. ఇట్టి రచనలు తరువాత వెలువడలేదు.

వేదాంతులు, తత్త్వవేత్తలునగు తత్త్వరాయర్, పివప్పిర్కాచార్ మొద
లగువారు తమ గురువులను కీర్తించుటకు పిళ్లై త్తమిళ్ కావ్యములను రచించి
నారు. సాధువులు వసిబిడ్డలవంటివారు కాబట్టి వీరిట్టి రచనలకు పూనుకొనియుండ
వచ్చును.

తరువాత ఈ ప్రక్రియను దేవాలయములను కీర్తించుట కుపయోగించుకొని
నారు. మహమ్మదీయకవులుకూడ తమ మతప్రవక్తను కీర్తించుటకు 'పిళ్లై త్తమిళ్'
ప్రక్రియను చేసెట్టినారు.

(7) కలంబగం :

'కలంబగం' అనగా వివిధపుష్పములతో కూర్చిన పూలమాల అని ఆర్థము.
శిష్టసాహిత్యమును, జానపదగేయకవితను ఒకచోట చేర్చికూర్చుట 'కలంబగం'
లోని ప్రత్యేకత.

ప్రౌఢసాహిత్య సంకలనములను తమిళములో 'అటంగన్మురై' అను
పేరుతో వ్యవహరింతురు, సంగీతప్రధానమైన జానపదగేయ సంపుటిని 'పాటు

తురై' అని అందురు. ఈ రెండువిధములైన సాహిత్యములును సమానాంతరముగ ప్రవహించు రెండు నదులతో పోల్చవచ్చును. ప్రౌఢులైన వండితకవులు జానపదగేయముల నాదరింపమిచే అవి మరుగుపడజొచ్చినవి. సాంఘిక పరిస్థితులనుబట్టి, ఆయా కవుల ఆభిరుచి. ఆభిమానములనుబట్టి దేశీయములయిన కొన్ని పాదాలు, పదములు గుర్తింపబడి ప్రౌఢసాహిత్యముతో సమానముగ గౌరవమును పొందినవి. తమిళములో మొదటినుండియే తెలుగునందువలె పదకవితపట్ల చిన్న చూపు లేదు. సామాన్యజనుల నాకర్షించుటకు నాయనూరులు, ఆళ్వారులు తమిళములో భక్తిగీతములద్వారా దేశికవిత నాదరించినారు. తత్త్వరాయర్ అను వకడు ప్రౌఢకవితను, పామరకవితను రెండింటిని ఒకచోట కూర్చినాడు.

మూడవ నందివర్మను (క్రీ. శ. 828-849) కీర్తిస్తూ పాడిన 'నంతిక్కలంబిగమ్' అనునది మనకు లభించిన కలంబిగములలో ప్రాచీనమైనది. దీని రచయిత పేరు తెలియదు. ఉత్తీవితేవర్ అను జైనకవిచే పాడబడిన 'తిరుక్కలంబిగమ్' ఒకటి వ్యాప్తిలో నున్నది. ఇందు సామాన్య జీవితానందమునుండి దివ్యానుభూతు అను పొందుటకు యత్నించువిషయము తెల్పబడినది. దీనికరువాత 'నంబియాండళ్ నంబి' అనునతడు తిరుజ్ఞానసంబంధరనుగురించి కీర్తించుచు పాడిన కలంబిగం పేర్కొనదగినది. ఐహికా ముష్మికములకు సంబంధించిన పొందికకు తగిన పరిస్థితులను కల్పించుట కిందు ప్రయత్నము చేయబడినది.

తమిళములో తరువాతికాలమున దేవాలయములను, ఆధ్యాత్మిక గురువులను కీర్తించుచు 'కలంబిగమ్'లు వెలసినవి. వానిలో క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దమందున్న 'ఇరత్తియూర్' రచించిన కలంబిగం పేర్కొనదగినది. బెష్పి (Beskhi) దొర మేరీమాతపై 'తిరుక్కవలూర్ కలంబిగమ్' ను వ్రాసినాడు. మహమ్మదీయులుకూడ తమ మతప్రతిపాదనమున కెన్నో 'కలంబిగమ్'లను రచించినారు. వీనివిబట్టి 'కలంబిగం' ప్రక్రియకుగల ప్రాచుర్యమును గ్రహింపవచ్చును.

తమిళసాహిత్యమున ఆదినుండియు నేటిదనుక కథావస్తువు, వర్ణనాంశములు, కవినమయములు, ఉపమానములందేకాక కావ్యప్రక్రియలందును స్వతంత్రముగ దేశికసమే పాటించబడుచుండెనని పై పరిశీలనమునుబట్టి వ్యక్తమగుచున్నది.

11. కన్నడాంధ్ర సాహిత్యములలో దేశికవిత :

దక్షిణభారత సాహిత్యములలో తమిళము తరువాత ప్రాచీనతాగౌరవమును పొందినది - కన్నడము. కన్నడమున లభ్యమైన గ్రంథములలో మొదటిది నృప..

తుంగుడు (క్రీ. శ. 811-877) రచించిన కవిరాజమార్గమును లక్షణగ్రంథము. కన్నడమున కవిరాజమార్గమునకు ముందే దేశికవిత్వము కొంత యుండినది అ గ్రంథమునుబట్టియే తెలియుచున్నది. కవిరాజమార్గ పీఠికయందు బెదందె, చెత్తాణె అను రెండు ప్రాచీన కావ్యభేదములు పేర్కొనబడినవి. అవి రెండును దేశీయ భృందమునందు రచింపబడిన కావ్యభేదములనియు, హళగన్నడము (ప్రాత కన్నడ ము)న రచింపబడియుండునవి ఊహింపబడుచున్నది. నాగవర్మ కన్నడ భండోం బుదిలో మెల్వాడు, బాజనెగబ్బ, పాడుగబ్బ అను దేశరచనలను పేర్కొనినాడు. కవిరాజమార్గమందలి దోషాదోషానువర్ణన నిర్ణయమును నధ్యాయమున దేశినిగురిం చిన కొన్నిపద్యము లున్నవి. కనుక క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దికి పూర్వమే కన్నడమున దేశరచనలు వ్యాప్తిలోనున్నట్లు తెలియుచున్నది. కవిరాజమార్గమునకు పూర్వము కన్నడమున దేశికవిత్వ మార్గకవిత్వతోపాటు సమానగౌరవమును పొందియుండినట్లు ఊహింపవచ్చును.

క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దులనాటికే కన్నడమున సంస్కృతవృత్తములు, సంస్కృత సాహిత్యాలంకారరీతులు ప్రవేశించినవి. క్రీ. శ. 450 ప్రాంతమునాటి దగు హల్మిడి శాసనమున మొదట సంస్కృతశ్లోకము తక్కినభాగమంతయు సంస్కృతబహుళమైన కన్నడవచనము కలదు. కనుక ఈ శాసనకాలమునాటికే కన్నడమున సంస్కృతప్రభావము అధికముగా నున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇక కన్నడ కవితాసామగ్రియగు కథాంశములు, గుణదోషాలంకారాదులన్నియు సంస్కృ తాలంకారికుల రచనల యనుకరణములే. ఆ కాలమున దండిభాషహారుల వసున డించి గుణదోషాలంకార ప్రకరణములను నృపతుంగుడు కవిరాజమార్గములో చేర్చి రచించినాడు. కవిరాజమార్గముతో కన్నడమున 'మార్గపద్ధతి' వ్యాప్తిలోనికి వచ్చి నది. అది శిష్టకవితాపద్ధతియై వెలసినది. కవిరాజమార్గములోని భాషాప్రయోగపద్ధ తులు, కవితాలక్షణవిధానములు తరువాతి కన్నడ కవులకు మార్గదర్శకములయినవి. కనుక కవిరాజమార్గమందు ప్రతిపాదించబడిన కన్నడమార్గపద్ధతి ప్రభావముచే అంతకుముందు కన్నడమున వ్యాప్తిలోనుండిన దేశపద్ధతి అంతరించిపోయినది.

తమిళమునందువలె కన్నడములోకూడ కవినంపుము లున్నట్లును, గ్రంథ ప్రాశస్త్యము పరిషత్తులమూలమున నిర్ణయింపబడుచుండినట్లు కవిరాజమార్గములో నృపతుంగుని పభావర్ణనమునుబట్టి తెలియుచున్నది. కాని తమిళములోని పంగముల

వలె ఈ కన్నడపరిషత్తులు కన్నడగ్రంథములను సంకలనముచేసి భద్రసరచివట్లు కన్నట్టదు.

తెలుగులోకూడ నన్నయకుపూర్వమే పదగేయరూపమైన దేశికవిత ప్రజల నోళ్లలో వెలసియుండునని ఊహింపవచ్చును. ఈ దేశికవితకు పండితాదరణ, లక్షణ వ్యవస్థితలేక గ్రంథరూపమున మనకు దక్కలేదు. కన్నడమున మార్గకవిత వృద్ధిచెంది ప్రచారము నందియుండుకాలమున పలువురు చాళుక్యరాజులు అనగా గుణగవిజయాదిత్యుడు మొదలగువారు, తెలుగుదేశమున దేశికవితను పుట్టించి, తెలుగుకవితను ఆదరించి అభివృద్ధిపరచిరని నన్నెచోడుని కుమారసంభవము పీఠిక లోని పద్యమునుబట్టి గ్రహింపవచ్చును. దీనినిబట్టి నన్నయకుపూర్వమే తెలుగులో దేశికవితానంతి రూపొంది చాళుక్యరాజుల ఆదరాభిమానములతో పెంపొందినదని చెప్పవచ్చును. చాళుక్యరాజులు దేశీయాభిమానము కలవారు కావుననే అనాడు వ్యవ హారములోనున్న తెలుగుభాషలో శాసనములు వేయించుటకు ప్రయత్నించిరి. ఆ శాసనములలో దేశీయ చృందోరీతులందు రచించబడిన తరువోజ, సీసము, మధ్యా క్కర అను పద్యములే ప్రాచీనకాలమున తెలుగులో కన్నట్టుచున్నవి. సంస్కృతాభిమానులైన పండితులు ఈ దేశీపద్యములను ఆదరింపని కారణమున తరువాత క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్దినుండి తెలుగులో మార్గపద్ధతికిచెందిన వృత్తములు వ్యాప్తి లోనికి వచ్చినట్లు తోచును. విరియాలకామసాని గూడూరు శాసనములోని ఉత్పల మాల, చంపకమాలలు, గుణగ విజయాదిత్యుని సాతలూరు శాసనము (రాగి శాస నము - సంస్కృతభాషలోవిడి) లోని తెలుగులక్షణములుగల చంపకమాల పద్యము ఇందు కుదాహరణములు.

రాజరాజనరేంద్రుని కాలముననో అతనితండ్రికాలముననో తెలుగులోకూడ తమిళసంప్రదాయానుగుణముగ విద్యత్పరిషత్తులు స్థాపింపబడియుండవచ్చును. కావ్యకోశృతా పారంగతులైన ఈ పరిషత్తులను 'సత్పథాంతరము'లని నన్నయ భారతావతారికలో పలుచోట్ల పేర్కొనినాడు. భారతావతారికలో నన్నయ ఇష్టదేవతా స్తుతితోపాటు పండిత పరిషత్తులనుకూడ స్తుతించినాడు. పర్వాక్షత్రవణికలోకూడ 'సభల నుతింపగ జెల్లును' ఇత్యాది వాక్యములచేకూడ నన్నయ విద్యత్పథలను నుతించినాడు. కాని ఈ పండిత సంఘములకు తెలుగు దేశికవితపట్ల ఆదరభావ ముండియుండదు. తమిళమునందువలె ప్రాచీనమైన తెలుగు దేశికవిత మనకు దక్కలేదు.

ఇట్లు దేశికవిత తొలుక తెలుగుదేశమునందు వ్యాప్తిగాంచియున్నను ఉత్తర దేశీయులగు ఆర్యాంధ్రులకు తెలుగుదేశము వలసభూమి యగుటచే ఈ దేశము ఆంధ్రదేశమై. భాష ఆంధ్రమై తెలుగుభాష పేరు కొంతకాలము మరచిపోబడినట్లే ఈ తెలుగుదేశ రచనలును దేశమున కొంతకాలము మరచిపోబడుట తక్షణించినవని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు 'ఆంధ్రము - తెలుగు' అను వ్యాసమునందు తెలిపి యున్నారు.

కన్నడములో పంపాదికవులు కవిరాజమార్గములోని మార్గపద్ధతిని అవలంబించి కావ్యరచన చేసినారు. కన్నడమున పంపాది కవులు దేశిని స్మరించినను గద్యపద్యాత్మకమగు చంపూపద్ధతిలో, మార్గపద్ధతిలోనే తమ ప్రబంధములను రచించినారు. పంపకవికి సమకాలికుడగు శివకోట్యాచార్యుడు తన 'వడ్డానాధన' అను గ్రంథమునందు మార్గ-దేశి పద్ధతులకు సమప్రచారావ్యమిచ్చి రచించినాడు. క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దికి చెందిన డుర్గసింహుడు మార్గ-దేశి సమ్మిశ్రితముగానే పంచ తంత్రమును రచించినాడు. ఇట్లు పంపయుగమునకుచెందిన కన్నడకవులు సందర్భోచితముగా తమ కావ్యములందు 'దేశి'ని అభిమానించి స్మరించినను ఇతివృత్తములో, శైలిలో, ఆలంకారములలో, కవినమయములలో, చందస్సులో చాలవరకు మార్గపద్ధతినే అనుసరించి రచించినారు.

ఆ కాలమున కన్నడ తెలుగుభాషలకు ఇప్పుడున్నంత వ్యత్యాసముకాని సార్థక్యముకాని లేకుండెను. అందువలన ఉభయదేశములందలి కవులు ప్రజలు ఒండొరుల భాషాసాహిత్యములలో పరిచయము కల్గియుండుట కవకాళము కలదు. అందువలన కన్నడమున వ్యాప్తిగాంచిన మార్గకవితాపద్ధతి తెలుగులోకూడ ప్రచార ముండుట అసంభావ్యము కాజాలదు. నన్నయ భారతానువాదకారణముగ తెలుగు సాహిత్యమున కన్నడములోని మార్గకవితాపద్ధతిని నెలకొల్పినాడు. నన్నయ స్వేచ్ఛానువాదమునే తరువాతి తెలుగుకవులు అనుసరించినారు. చంపూకావ్య నిర్మాణ పద్ధతి, సంస్కృతవృత్త సమాదరణశీలము, తత్పమపదబాహుళ్యము - వీని సమాహారరూపమైన మార్గకవితాపద్ధతి నన్నయతరువాత చాలకాలము తెలుగుసాహిత్యమున రాజ్యమేరినది.

నన్నెచోడుని కుమారసంభవ రచనతో తెలుగుసాహిత్యచరిత్రమున శైవ మత ప్రధానమును, శైవమత ప్రచారమును అగు రచనలు వ్యాప్తికి వచ్చినవి. ఇతివృత్తము, కావ్యప్రక్రియ, కవిత్యవిధానము అను విషయములందు నన్నె

చోడుడు మార్గవద్ధతినే అనుసరించినను తెలుగుకవిత్వమున తొలిసారిగా దేశవద్ధతి వైపు మొగ్గుచూపి తన కుమారసంభవమున అందందు కొన్ని దేశ సంప్రదాయములను నెలకొల్పినాడు. 'దేశమార్గములు దేశీయములుగా చేయవలెనని నన్నె చోడుని తలంపు.

గజక్రీడావశోకన తత్పరులైన నశీవులు కరికకణిహాసములతో క్రీడింపగా గజాననుడు జన్మించినట్లు క్రీ. శ. 85? ప్రాంతమున జ్ఞానసంబంధర్ అను కవిచే రచింపబడిన తమిళకృతి తేవారమునందు తెల్పబడినది. తేవారములోని ఈ శివరీలా విలాసగాథనే నన్నెచోడుడు తన కుమారసంభవమున చిత్రించినాడు. ఈ విషయమే తమిళవాఙ్మయమునందలి వినాయకపురాణమునందుకూడ వర్ణింపబడినది. మలయాళ రామచరితమునకూడ ఈ కథ సూచింపబడినది. ఇట్లు తమిళ మలయాళములందు ప్రచారములోనున్న దక్షిణదేశీయగాథను నన్నెచోడుడు తన కావ్యమునందు దేశీయతను సాధింపనెంచి చేర్చియుండవచ్చును. నన్నెచోడుడు వర్ణించినరీతినే గజాననోత్పత్తి సుప్రభేదాగమమునందు (త్రిచత్వారింశ తమపటలము) ను కలదు. అగమము ప్రాచీనత కర్ణాటకంప సాహిత్యముకాదు. కనుక నన్నెచోడుడు సుప్రభేదాగమము నుండి ఈ కథను అనుసరించినాడని చెప్పుటకంటె ప్రాచీన తమిళ మలయాళముల నుండి సంగ్రహించియుండునని చెప్పుటయే యుచితము. విశ్వాక కొమ్మన శివరీలావిలాసములో గజానన జన్మపుట్టములో ఈ జాతిస్మృత్తమే పునరావృత్తమైనది. కుమారసంభవమునందలి గజాననవృత్తాంతము నన్నెచోడుని దేశీయాభిమానమును వ్యక్తము చేయును.

దక్షిణ తన కుమార్తెల కాపురములను చూచినప్పుడు బయలుదేరుట. తన్ను సత్కరింపవి శివు నవనూనించుటకు దక్షిణ యక్షమును ప్రారంభించుట అనునవి నన్నెచోడుడు దేశీయతాపాదమునకై కల్పించినవే కాని మూలమున లేవు. దక్షపత్ని దక్షునితో చెప్పిన ఈ క్రిందిమాటలు సామాన్యముగా విత్యము తెలుగువారి కుటుంబములలో వివిపించునట్టివే.

'తల్లిదండ్రులఁ బూజించి తగవెటింగి
మన్న పొడవైనవే యత్త మామలనియె
ప్రియమెఱుంగునఁ చిచ్చిన బిడ్డమనకుఁ
బాసెనని యుండుఁ; దింక నీ పలుకులేల.'

ఈ మాటలు నహజములై దేశీయతో నొప్పియున్నవి. దక్షిణ తాను చేయదలచిన యజ్ఞమునకు తక్కిన కుమార్తెలతోపాటు సతీదేవినికూడ పిలిచికొని వచ్చుటకు తన వనితలను పంపినట్లు నన్నెచోడుడు మూలములో లేకున్నను దేశీయ సంప్రదాయానుగుణముగా కల్పించినాడు. అట్లే ఇటుకను వమిలి శపథముచేయుట (4-67 ప), పేనకులకు కూలికిమారుగా జొన్నలు కొలుచుట, పార్వతికి 'ఓం నమః శ్రీవాయ' అని పంచాక్షరీమంత్రముతో అక్షరాభ్యాసము చేయించుట మొదలగు దేశీయాచారములనుకూడ కుమారసంభవమున నన్నెచోడుడు తెల్పియున్నాడు.

కన్నడ సాహిత్యచరిత్రయందు బసవనయుగము (క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ది నుండి 14 వ శతాబ్దివరకు) స్వతంత్రయుగముగ పరిగణింపబడుచున్నది. బసవేశ్వరుని (క్రీ. శ. 1160) అవతరణముతో కన్నడమున ఆదంబరముతో కూడిన గ్రాంథికశైలీపద్ధతిపై, మార్గకవితాపద్ధతిపై ఒక విప్లవము చెలరేగినది. మార్గపద్ధతి నుండి దేశీపద్ధతికి పరివర్తనము మొదలయినది. విషయములో, భాషలో, చందస్సులో దేశీపాదాన్యము అధికము కాజొచ్చినది.

ఈ కాలమున కొకించుక పూర్వకాలమందే నయసేనుడు తన ధర్మామృతములో కన్నడ సారస్వతమున అధికముగా సంస్కృతపదముల నుపయోగించి విషయమున తన అసమ్మతిని ప్రకటించియుండెను. జైనమతాచారములలో చతుర్దశమహారత్నములని పేరుపొందిన వ్రతములనావరించి సద్గతినిపొందిన మహాపురుషుల కథలు ధర్మామృతమున వర్ణింపబడినవి. నయసేనుడు ధర్మామృతమును 14 అశ్వాసములలో శుద్ధ కన్నడమున పామరులకొరకై రచించినాడు.

బసవయుగమున ప్రాయీకముగా శివభక్తుల గాథలు కావ్యరస్తువులయినవి. క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దిమున పండితలోకమున ప్రబలిన జైన బౌద్ధాసమతములకు పోటీగా బసవాదులు తమ వీరశైవమతమును జనసామాన్యమున వ్యాప్తి గావించుటకు నుదోధకమగు రచనారీతి నవలంబించి దేశీచ్ఛందస్సులలో రచనలు చేసినారు. కన్నడమున భక్తిప్రధానమైన వీరశైవమత వాఙ్మయమంతయు వచనములు, పట్టుడులు, రగడలు, సాంగత్యములు మొదలగు దేశీయ రచనాఫక్కినే అనుసరింపబడినది. 'వచనము' అను సాహిత్యరూపము కన్నడమున బసవేశ్వరునితో ప్రారంభమయినది. షట్స్థల వచనము, కాలజ్ఞాన వచనము మొదలగునవి బసవని వచనగ్రంథములు. భక్తిసాహిత్యమును వెలయించిన బసవేశ్వరుడు, వైరాగ్యరచనలు కావించిన అల్లమవ్రథువు, కర్మయోగబంధులగు రచనలు కావించిన పిద్దు

రాముడు, జ్ఞానప్రదానుడైన చెన్నదనవేళ్ళరుడు, అక్కమహాదేవి మొదలైనవారు కన్నడములో ప్రముఖవచన కారులు. ఇంకను బసవన సమకాలికులలో మడివాళ మాచయ్య, అంబిగర చౌడయ్య, నకలేళ మాదరసు లఘువారుకూడ పెక్కు వచన ములను కన్నడములో రచించిరి.

క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దిలో ప్రసిద్ధిగాంచిన భక్తకవి 'హరిహరుడు'. 'రగళ' చందస్సులో పూర్తికావ్యమును వ్రాయుటకు హరిహరుడే మొదటివాడు. అతని 'శివళరణదరగళ' శివభక్తుల చరిత్రములను వర్ణించు పండ్లెందువందల లఘు కృతులు. ఇది రగళ కావ్యములలో ప్రాచీనమైనది. పాల్కురికి సోమనాథుడు 'శీల సంపాదన' అను వచనమును, సద్గురురగళ, చెన్నవన స్తోత్రరగళ, 'శరణు బసవరగళ' అను రగడకృతులను కన్నడములో రచించినాడు. కెరెయ వద్మరను 'దీక్షాబోధ' కూడ రగడ చందస్సునందే రచింపబడినది. హరిహరుని మేనల్లుడైన రాఘవాంకకవి సంస్కృతపాండిత్యము గడించిన విద్వాంసుడయినను, చంపూ కావ్యప్రక్రియను చేపట్టక దేశిచ్ఛందమగు షట్పదిలోనే తన కావ్యములను రచించెను. అతని కృతులలో సోమనాథచరితె, వీరేశదరితె, సిద్ధరామపురాణము, హరి శృంగ్ర చారిత్ర అనునవి ప్రకటింపబడినవి. ఈ కాలమునకే చెందిన అండయ్య (1295) పూర్వకవులవలె చంపూపద్ధతిని ఆదరించియు వస్తువులో, భాషలో, శైలిలో తన ప్రత్యేకతను చాటినాడు. ఇతడు ఒక్క తత్పమశబ్దమునుకూడ వాడక 'అచ్చగన్నడము'నందే 'కబ్బిగరకావ' అను కావ్యమును రచించినాడు. సంస్కృత పదములు వాడనిదే కావ్యమునకు శోభలేదని వాదించువారికి అచ్చగన్నడ పదములతో కావ్యరచనచేసి కన్నడమాధుర్యమును చవిచూపిన అండయ్యకవి ప్రశంస నీయుడు. పాల్కురికి సోమనాథుని తెలుగు బసవపురాణమును భీమకవి (క్రీ. శ. 1369) థామినీ షట్పదిలో కన్నడములోనికి అనువదించినాడు. అతనివలెనే పద్మ జాంకుడుకూడ పద్మరాజ పురాణమును వార్ధక షట్పదిలో రచించినాడు.

కథావస్తువులో, రూపములో, భాషలో స్వాతంత్ర్యము, నూతన సాహిత్య ప్రక్రియలమీద ఆసక్తి వీరశై వమతోద్యమకాలమందు వెలువడిన రచనలలో కాన వచ్చును. కనుకచే ఈ భక్తి కవిత్వోద్యమమును దేశికవిత్వోద్యమముగకూడ విమర్శకులు పేర్కొనియున్నారు.

క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్దమునను అటుతరువాతను కన్నడములో జైనులు, వైదికులుకూడ వీరశై వకవులవలె మార్గపద్ధతిమండి దేశిపద్ధతికి మారి దేశరచనా

ఫక్కి నవలించి గ్రంథరచన చేసినారు. శిశుమాయణకవి సాంగత్యములు, కుము దేందు విరచితమగు షట్పదీరామాయణము మొదలగునవి వీరి మదాహరణములుగ పేర్కొనవచ్చును.

ఐనవన వీరశై వమతము తెలుగుదేశమున వ్యాప్తిగాంచినది. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు, పాల్కూరికి సోమశాథుడు మొదలగువారు తెలుగుదేశమున ఐనవన వీరశై వ భక్తిమార్గమునకు వేదప్రామాణ్యాపత్తిని చేపూర్చినారు. పండితారాధ్యుడు వీరశై వములోని ఒక అవాంతరకాఖ్యయైన ఆరాధ్యసంప్రదాయమును స్థాపించినాడు. వీరశై వసంప్రదాయము కన్నడాంధ్ర సారస్వతక్షేత్రములలో నూతనములును, అపూర్వములును అగు దేశి వాఙ్మయకాఖ్యలసృష్టికి కారణభూతమైనది.

శివకవులకు పూర్వము వెలసిన తెలుగుకావ్యములకు కథావస్తువు సంస్కృత మూలకము. అనువాదప్రాయము, పండితై కవేద్యముగానున్న సాహిత్యమును ప్రజాసామాన్యముచేకూడ ననుభూతమగునట్లు చేయదలచి శివకవులు వస్తువు నందును, కవితయందును మార్పు తెచ్చినారు, శివకథావస్తువుతో దేశికవితా సంప్రదాయము ననుసరించి కవిత చెప్పినారు. శై వ వాఙ్మయమున తెలుగులో నన్నయ 'మార్గ' కవితకు ఓన్నముగ 'దేశి' సంప్రదాయమునకు ప్రాధాన్యము సిద్ధించినది.

తెలుగున కందపద్య బహుళముగా శివతత్వసారమును రచించిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు పంచగద్యులను. శంకరగీత భాస్వత్పదావళి అను పదము లను రచించినట్లు పాల్కూరికి సోమశాథుడు తెల్పినాడు. పాల్కూరికి సోమన పండితారాధ్యచరిత్రలో పెక్కుపదములను, గీతములను, దేశిదృశ్య కళారీతులను పేర్కొనినాడు. పదగేయరూపమైన ఈ దేశికవిత జనసామాన్యమున ప్రచారములో నుండియుండును.

పాల్కూరికి సోమన నన్నయ అవలంబించిన 'సంస్కృతసమాన భూయిష్ఠ మగు రచన' 'నర్వసామాన్యము' కాదని భావించి శై వమత ప్రచారముగౌరకు దేశీయమైన భాషావృద్ధోక్తిలను చేపట్టినాడు. మతాఃమానము, దేశ్యభినివేశము సంగమించిన ప్రజ్ఞాకాలి పాల్కూరికి సోమన. గీర్వాణమునకు కొంతదూరముగ తెలుగు భాషాసాహిత్యములకు సొంతగద్దెను ప్రతిష్ఠింపజేయు యత్నించినవాడు మహాకవి సోమశాథుడు. దూరవృద్ధిగల ప్రజ్ఞాకాలి, జాత్యభిమాని, దేశికవితోద్యమ కారుడు, ద్విపద 'విహికాముష్మిక హేతుని'ని ఎరుగెత్తివాటి ద్విపద మహాకావ్య

ములను రచించిన చరితార్థము. పాల్కూరికి సోమనతరువాత ప్రతిశతాబ్దమునందును తెలుగులో కొద్దిగనో గొప్పగనో ద్విపదకావ్యములు రచింపబడినవి.

పాల్కూరికి సోమనకు ముందున్న కావ్యములన్నియు సంస్కృతగ్రంథానువాదములే. నన్నెచోడువి కుమారసంభవముమాత్రము కాళిదాసు కుమారసంభవమును దృష్టిలోనుంచుకొని ఇంచుమించుగా స్వతంత్రకావ్యముగా వెలియింపబడినది. అయినను అందులోవివస్తువు ప్రాచీనమైనది. ప్రభావమైనది. పాల్కూరికి సోమన కథావస్తువులో సయితము సవ్యతను కనవరచినాడు. 'ఆతని సకల పురాతన భక్తగీతార్థసమితియే మాతృతగాగ' బసవపురాణమును రచించినాడు. బసవన, పండితారాధ్యులు పురాణపురుషులు కారు. చారిత్రకవ్యక్తులు. బసవన, పండితారాధ్య చరిత్రలతోపాటు ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ ద్రవిడాండ్ర కర్ణాటక మహారాష్ట్రదేశములకు సంబంధించినవాడు. బసవన పండితారాధ్యులకు సమకాలికులు. పూర్వులు నగు శివభక్తుల చరిత్రలను ఉపాఖ్యానములుగా జోడించి బసవపురాణ, పండితారాధ్య చరిత్రలను రచించినాడు. కన్నడదేశమున మీరళై నమతమును ప్రచారముచేసిన బసవనకథతో, తమిళదేశములో విశేషవ్యాప్తిగల 'ఆరువత్తుమూవరు' నాయన్నా రులకథలను, మహారాష్ట్రజనుల భాషావేషములను జోడించి తెలుగులో కావ్యమును వ్రాసినాడు పాల్కూరికి సోమన. అతడు దక్షిణదేశచరిత్రలో జాతీయసమైక్యతను పాధించినాడు.

పాల్కూరికి సోమన బహుభాషాకోవిదుడు. అతడు వెలియించిన దేశ సారస్వతము బహుముఖమయినది. బసవగళె, నద్దురుగళె, చెన్నబసవస్తోత్రదరగళె అను గ్రంథములను కన్నడభాషలోనే రచించినాడు. కన్నడవచనములను బోలిన అక్షరాంకగద్య, నమస్కారగద్య, పంచప్రకారగద్య మున్నగు గద్యలను తెలుగున రచించినాడు. కన్నడదేశమున ప్రచారములోలేని తెలుగుదేశమునమాత్రమే విలిచి యున్నట్టి దేశీయ రచనారీతులగు ద్విపద, ఉదాహరణ, సీసములనుకూడ సోమనాథుడు తెలుగులో రచించినాడు. బసవోదాహరణమును తెలుగులోనేకాక సంస్కృతమందును రచించినాడు. పాల్కూరికి సోమన కన్నడాండ్ర రచనములందేకాక తన సంస్కృత రచనలందును దేశిలక్షణములకే ప్రాధాన్యమిచ్చి రచించి యుండుట గమనింపదగినవిశేషము. పాల్కూరికి సోమన తెలుగులో సృష్టించిన దేశీయ రచనావైఖరులు సమకాలములో పండితామోదమును పొందకున్నను ప్రజాభిరుచినిమాత్రము చూరగొవినవి. అతడు స్థాపించిన ద్విపద, శతకము, ఉదాహరణ కవితాకాఖలను కైవేతరకవులుకూడ చేపట్టినారు.

సంస్కృతమూలకములుకావి. స్వకపోలకల్పితములైన అచ్చమైన దేశవర్ణనలు పాల్కురికి సోమనాథుని స్వతంత్రకావ్యములగు బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రలలో కొల్లలు. పండితారాధ్య చరిత్ర (పర్వతప్రకరణము-పుట. 262) లో ప్రభాతవర్ణనానందర్పమున సోమనాథుడు చేసిన కోడికూతవర్ణన ఎంత స్వాభావికముగ నున్నదో పరికింపుడు.

‘తొలికోడి కనువిచ్చి నిలిచి మైవెంచి
జలజల తెక్కలు నడలించి నీలి
గ్రక్కున కాలార్చి కఠంబువిచ్చి
ముక్కున వీకెలు నక్కొల్చి కడుపు
వెక్కించి షెడసాచి కిక్కి మిన్సూచి
కొక్కొత్తోకోయని కూయకమున్న.’

కోడికూతను ఆంధ్రకవులనేకులు అనేకరీతులలో వర్ణించినారు. కృకవాకు కూజితములను ముద్దుగా వర్ణించినవారిలో ముక్కు తిమ్మనను మొదట పేర్కొనవచ్చును. ‘విసెనయ్యెన్ కృకవాకు కూజితము యద్వేలంబులై సూర నూతనవోద్యత్ కరకుండితా విమటితద్వాంతార రక్రక్రియాన్వనముల్’ అని ముక్కు తిమ్మన పారిజాతాపహరణమున వర్ణించినాడు. ఇందు గొప్ప కల్పన ప్రవేశపెట్టుటతో కావ్యనై సర్గి. శోభకు భంగము కల్గుచున్నది. అనూరుడు సూర్యకిరణములను బీగములతో చీకటి అను తలుపులను తీయుచున్నపుడు వచ్చు కిరకిర చప్పుళ్ళు కోడికూతలని ఈ పద్యపాదమున కర్థము. ఇది అపూర్వ భావోల్పానమును సూచించు గొప్ప కల్పన. కాని ఈ పద్యము విన్నతరువాత కోడి కూస్తున్నట్లుగా ప్రత్యక్షము కాదు. దాని కూత మన మనస్సులో ప్రతిధ్వనించదు. ఈ వర్ణనలోని సర్గ రామణీయకతలోపించి కృత్రిమ సౌందర్యలేపనము జరిగినది. పాల్కురికి సోమనాథుని పైవర్ణన చదువుచున్నపుడు కోడిపుంజు మన ఎదుట నిల్చిని కూయుచున్నట్లు విపించును. ‘కొక్కొత్తోక్షణ’వి ధ్వన్యనుకరణముతోపాటు వర్ణన ముగియగానే ఆ కోడిపుంజు ఆకృతి, వివిధావయవ విక్షేపములవై ఖరి, దాని కూజితము శాశ్వతముగా మన మనస్సులో ముద్రితమగును. సోమనాథుని ఈ వర్ణన అప్రయత్నపూర్వకము. భావప్రవాహము కుంటుపడక, సోమనాథునికిగల సూక్ష్మ కవితాదృష్టిని వ్యక్తముచేయు వర్ణన ఇది.

‘మార్గ’ పద్ధతికివెంది, చంపూపద్ధతిని తెలుగులో రచింపబడిన పురాణ, కావ్య, ప్రబంధాదిరచనలు చాలవరకు సంస్కృతానువాదములగుటచే వానియందు దేశీయమైన సాంఘిక జీవితవిశేషాదులు ఎక్కువగా వర్ణింపబడలేదు. ‘మార్గ’ సంప్రదాయ ప్రియులగు కవులగు ‘దేశి’మీద మక్కువ తక్కువ. దేశి సంప్రదాయ ప్రియుడగు పాల్కురికి సోమనాథుని ద్వీపదరచనలలో తెలుగువారి ఆచారవ్యవహారములకు, వేషభాషలకు, జాతీయతకు సంబంధించిన దేశీతనము విండియున్నది. ఈ కారణముననే ఆంధ్రుల సాంఘిక జీవితచరిత్రరచనకు చంపూకావ్యములకంటె సోమనాథాదికవుల ద్వీపద రచనలే ఎక్కువగా నుపకరించుచున్నవి.

కన్నడాంధ్రములలో ప్రాచీనకావ్యములన్నియు సంస్కృతములో రూఢములుగా విర్ణయింపబడిన కవి సమయములను, ఉపమానములను చాలవరకు పాటించినవే. స్వతంత్రములును, దేశీయములునగు ఉపమాన, కవి సమయాదులు ఈ భాషలందు తక్కువ అనియే చెప్పవచ్చును. కావి తెలుగులో దేశ్యభిమానులగు పాల్కురికి సోమనాథాది శివకవులు కొందరు సంస్కృతప్రభావము సోకవి కవి సమయములను, ఉపమానములను వాడియున్నారు. ఈ శివకవులు కన్నడమునుండి కూడ కొన్ని సమయములను ఉపమానములను గ్రహించి తెలుగులో ప్రయోగించి యున్నట్లు తెలియుచున్నది.

‘జవనుండు కాటిదవోల్ ఆయితెత్తం కురుక్షేత్రదొకే’ అని రన్నకవి గదాయుద్ధమున ప్రయోగించినిదానిని నన్నెచోడుడు ‘జముండు కుడిచి క్రక్కిన భంగిన్’ అని కుమారసంభవము (11- 194 ప) నందు గ్రహించినాడు. పంప భారతము లోని ‘సంగరదలో జళదపాళియం నెరపిదం గండం పెఱంగండనే’ (విక్రమార్జున విజయము 10-66) అను పద్యభావమును నన్నెచోడుడు ‘జొన్నలుగొన్న ఋజుంబు వీరేదన్’ (కుమారసంభవము 11-42) అని అనుకరించినాడు. ఇట్లే కన్నడ కావ్యములందు కావవచ్చు, చిత్రమహీరుహములు, తానదీవియలు, మండవాంగనోక హములు మొదలగువానినికూడ నన్నెచోడుడు తన కుమారసంభవమున గ్రహించి నట్లు నిమగ్నకులు పలువురు తెల్పియున్నారు.

పాల్కురికి సోమనాథాది శివకవులు సంస్కృతమున ప్రసిద్ధముకావి దేశీయ కవి సమయములెన్నిటిలో తమ కావ్యములందు పాటించినారు. మేరుసర్వతమును సోకిన కాకికి సువర్ణచ్ఛాయ కలుగునను మార్గకవు లెవ్వరును ప్రస్తావించలేదు. కన్నడములో ‘మేరుపం పొర్దిదా కాగె పొన్నప్పచోల్’ అను కవి

సమయము కలదట. ఈ కన్నడ కవినయము ననుసరించి కాబోయ పాల్కూరికి సోమన 'మేదిసీ వల్లభ, మేరువు సోకి, కాదె తచ్చాయన కాకి వట్టిల్లు (చినవ పురాణము 7 ఆ. 531 పుట) అని తెల్పినాడు. పాల్కూరికి సోమన కన్నడకవుల నుండి గ్రహించినవి. స్వతంత్రముగా కల్పించినవి అగు కవినయము ఉపమానాదు లను పెక్కింటిని డాక్టర్ తిమ్మావజ్జు ల కొదండరామయ్యగారు 'ఆంధ్రపాహిత్య ములో దేశవిశ్వోద్యమము - పాల్కూరికి సోమనాథుని పాత్ర' అను సిద్ధాంత వ్యాసము (అమృతము-1968) నందు ఉదాహరించినాడు.

ఇట్లు ఇతివృత్తములో, వర్ణనలలో, రచనావిధానములో, జీవనచిత్రణ ములో, కావ్యప్రక్రియలలో, ఉపమానాదికములలో, కవినయములలో, చంద స్సులో, భాషాప్రయోగములలో పెక్కుభంగుల పాల్కూరికి సోమనాథుడు తన కావ్యములందు దేశీయతను విస్తరింపజేసినాడు.

గోన బుద్ధారెడ్డి (క్రీ. శ. 1260) ద్వీపదచ్చందస్సులో రచించిన రంగనాథ రామాయణము వాల్మీకి రామాయణమున కనువాదగ్రంథము. కవితారీతిలో నన్నయ మార్గమునేపాటించి రచించినను గోన బుద్ధారెడ్డి తేట తెలుగుసలుకుబళ్ల పోహ శింపులోను, చందస్సునందును, పాల్కూరికి సోమన పాటించిన దేశీయవిధానమునే తన రామాయణమున అనుకరించినాడు. గోన బుద్ధారెడ్డి రంగనాథ రామాయణ మున మూలకథకు తెలుగుదనమును, దేశీయతాసౌంపును చేకూర్చినాడు. రంగనాథ రామాయణమునందలి ఊర్మికాదేవి నిద్ర, లక్ష్మణదేవర నవ్వు, సులోచనావృత్తాంతము మొదలగునవి దేశీయకథలుగా పేర్కొనవచ్చును. మార్గ-దేశ కవితాసంప్ర దాయముల జోడింపు రంగనాథ రామాయణములోని ప్రత్యేకత. ఇది ప్రౌఢకవితా రసికులకే కాక పామరజనులకుకూడ సాహిత్యానందమును సమకూర్చి పెట్టినది.

రంగనాథ రామాయణము సంస్కృతానువాద గ్రంథమైనను సీతాకల్యాణ సందర్భమున మూలములోలేని కొన్ని దేశీయావారములు వర్ణింపబడినవి. లగ్న సమయమును నిర్ణయించుట, 'కల్యాణవేది' నమర్చుట, 'మధుసర్కనమయము' దీర్చుట, 'కోమల తెరమరుగున' వదూపరుల విలుపుట, 'నుముహూర్తము'ని తెర తీయుట, తలఁబ్రాలు, లాజహోమము మొదలగువానితో పెండ్లి నాచగుసినములు జరుగుట, పిమ్మట జనకుడు కూక్షకు బుద్ధులగరిపి, భూషణాభరణములిచ్చి, అల్లుండ్రకు ఆరణమిచ్చి పంపుటయు వర్ణింపబడినది. కొన్నివిషయములందు రంగ నాథ రామాయణము ననుసరించినట్లున్న భాస్కరరామాయణ చంపూకావ్యమునందు

ఈ దేశీయాచారవర్ణన విస్మరింపబడినది. రచనలలో దేశీయమగు ఆంధ్రప్రజాజీవితమును వర్ణించువిషయమున చంపూ కావ్యకర్తలకు మక్కువ తక్కువ యనుటకిది ఒక విదర్శనమగుచున్నది. ఇట్లు రంగనాథ రామాయణమునందు చందస్సునందు మాత్రమే కాక ఇతివృత్తిమునందును దేశీయాచారములందును కొంత దేశీయత సాధించుయత్నము జరిగినదని చెప్పవచ్చును.

కృష్ణచూచార్యుడను వైష్ణవబ్రాహ్మణుడు రెండవ ప్రతాపరుద్రనికాలములో (క్రీ. శ. 1285-1320) నుండినట్లు తెలియుచున్నది. అతడు వచనభేదములగు చూర్ణికలను, పింహగిరి నరహరి వచనములను, శతగోప విన్నపములను తెలుగులో రచించినాడు. ఇతడు సంకీర్తనవాఙ్మయమునకు మూలపురుషుడని చెప్పవచ్చును.

మొదట ద్వీపదను ఈనడించిన సావమును పరిహరించుకొనుటకు కాబోలు. కవిసార్వభౌముడైన శ్రీనాథు నంతటివాడు చరమదశయందు ద్వీపదను చేపట్టినాడు. 'కాశ్యతంబై నట్టి నద్గ్రంథ'మను నమ్మకముతో 'జనులెల్ల భక్తిచే జదువుట కొరకు' శ్రీనాథుడు పల్నాటి వీరచరిత్రలోని కల్లుప్రతిష్ఠ, బాలచంద్రుని యుద్ధము అను భాగములను మంజరీ ద్వీపదలో రచించినాడు. పల్నాటి వీరచరిత్రమునందు చారిత్రకము, రాజకీయము, వీరరసోదంచితమునగు కథావస్తువు కలదు. తెలుగు దేశమున క్రీ.శ. 1181-1182 మధ్యకాలమున జరిగిన పల్నాటియుద్ధమందు వర్ణింపబడినది. పల్నాటివీరచరిత్ర ఆమవాదము కాదు. స్వతంత్ర రచన. దేశికవిశాఖబ్దిమును అన్నిట సార్థకముచేసిన కావ్యములలో ఇదియే మొదటిది, మేటి. పల్నాటి వీరచరిత్ర రచనచే కవిసార్వభౌముడు, విద్యాధికారి, యుగకర్తయునైన శ్రీనాథుడు అచ్చముగా ప్రజాకవియైనాడు. సామాన్యప్రజలలో గొంతుకలిపి తెలుగుజాతి పౌరుషమును కీర్తించినాడు. శివకవులు ప్రారంభించిన ద్వీపద కవితను చేపట్టి శ్రీనాథుడు చరిత్రప్రధానమగు వీరగాథను రచించి తదితర తెలుగుకవులలో మృగ్యమగు జాత్యభిమానమును ప్రదర్శించియున్నాడు.

శ్రీనాథునికి నమకాలికుడైన బమ్మెర పోతన భోగిసీదండకమును రచించెను. తెలుగులోని దండకవాఙ్మయములో భోగిసీదండకమే మొట్టమొదటిది. గౌరన ద్వీపద కావ్యకర్తలలో పేరెన్నిక గన్నవాడు. అతడు నవనాథచరిత్ర, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము అను ద్వీపదకావ్యములను రచించినాడు. గౌరన హరిశ్చంద్ర ద్వీపద తరువాతి చంపూ కావ్యకర్తలకు మార్గదర్శకమయినది.

కన్నడ సాహిత్యచరిత్రయందు కుమారవ్యాసయుగమున (క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దినుంచి 18 వ శతాబ్దివరకు) దాసకూటోద్యమఫలితముగ కన్నడమున దేశీ సారస్వతము విస్తారముగ వెలసినది. వైష్ణవమతగ్రంథములు చాలవరకు దేశీయ ఛందములందే రచింపబడినవి. బ్రాహ్మణకవులుకూడ శివకవుల అడుగుజాడల ననుసరించి జనసామాన్యమున కందుజాటుతోనుండు సాహిత్యమును సృష్టించి అందు సంగీతమును జోడించినారు. వీరు ఇతివృత్తవిషయమున సంస్కృతకావ్యములనే ఎక్కువగా ననుసరించినట్లు కన్పట్టును. కుమారవ్యాసునిచే రచింపబడిన భారతము, కుమారవర్మ విరచితమగు రామాయణము చాటు విట్టలనాథుని భాగవతపురాణము మొదలగునవి షట్పదీఛందస్సులో రచింపబడినవి.

విజయనగర రాజులకాలమున కన్నడములో వైష్ణవదాసులు భక్తిగీతములను రగడఛందస్సులో రచించినారు. ఈ భక్తిగీతములకు 'దాసరపదగళు' అని పేరు. ఇట్టి భక్తిగీతముల రచనములో ప్రసిద్ధులు పురందరదాసు, కనకదాసు అనువారు. కనకదాసు మోహనతరంగిణి అను సాంగత్యమును, హరిభక్తిసారమును షట్పదీకావ్యమును రచించినాడు. బసవయుగమునందలి వచనవాఙ్మయమువలె ఈ దాసవాఙ్మయముకూడ ప్రజలలో నవచ్చై తన్యమును కలిగించినది.

కన్నడమున పంపాదుల మార్గపద్ధతిచే వెనుకబడిపోయిన దేశీ రచనావిధానము మరల బసవయుగమున శైవమతవ్యాప్తికొరకు చేపట్టబడినది. అది కుమారవ్యాసయుగమున శైవేతర కవులచేకూడ అనుసరింపబడినది. క్రీ. శ. 17, 18 శతాబ్దులలో తెలుగు యక్షగానములప్రభావముచే కన్నడమున యక్షగాన కుడవంజుల రూపమున దేశికవిలాపద్ధతి పెంపొందింపబడినది. యక్షగానములమూలమున అనేక దేశీరచనలు సంరక్షింపబడినవి. ఇట్లు కన్నడమున కావ్యరచన ప్రారంభమగునాటికి 'మార్గపద్ధతి' ప్రబలిన సూచన లగవడుచున్నను కాలక్రమమున మతప్రచారాదులగు నావశ్యకములనుబట్టి, ఆయా కాలములందలి అనుకూలవాతావరణమునుబట్టి దేశీ పద్ధతికిచెందిన వచనము, రగడ, త్రిపది, సాంగత్యము, షట్పది, కీర్తనలు మొదలగు ప్రక్రియలు వ్యాప్తి పచ్చినవి. దేశీయేతివృత్తముగల కావ్యములు కన్నడమున తక్కువ అదియే చెప్పవచ్చును.

తెలుగున తాళపాక కవులు వైష్ణవమతవ్యాప్తికై వెలయించిన సాహిత్యమంతయు దేశీ కవితోద్యమమునే అనుసరించినది. వదములు, సంకీర్తనములు, ద్విపదకావ్యము, శతకము, ఉదాహరణము, వచనము, రగడ, మంజరి అను వివిధ

సాహిత్యప్రక్రియలలో తాళ్ళపాక కవులు వైష్ణవకవిత్వమును వెలయించిరి. అన్నమాచార్యుడు పదకవితాపితామహుడు. సంకీర్తనాచార్యుడని ప్రసిద్ధికెక్కినాడు. అతడు శృంగార, ఆధ్యాత్మ సంకీర్తనలను పేర పెక్కు పదరచనలను తెలుగులో రచించినాడు. అన్నచయ్యకు 'అదీనమాచెల్ల అమృతకావ్యమును, పాదీనపాచెల్ల పరమగానము' నయినది.

దేశ కవితకు అన్నమాచార్యుడు చేసిన సేవ అపారమైనది. అన్నమాచార్యుని సంకీర్తనలలో జోలపాటలు, ఉయ్యాలపాటలు, తణుపుదగ్గర పాటలు, మేలుకొలుపులు, తుమ్మెద పదములు, మంగళహారతులు మొదలగు దేశీయములైన పదరచనలెన్నియో కన్పట్టును. కన్నడమున ప్రఖ్యాతుడగు పురంధరదాసుకూడ అన్నమాచార్యుని సంకీర్తనలను వివిధ వరవళుడై ప్రకంపించినట్లు విమర్శకులు చెప్పుదురు.

అన్నమాచార్యుని పెద్ద భార్యయగు తిమ్మక్క సుభద్రాకల్యాణమును మంజరీ ద్వీపద వికారమనడగు గేయమందు రచించినది. సుభద్రాకల్యాణమునే అంధ్రులగు ఆడపడచుల కీష్టమగు బొమ్మలపెండ్లిండ్లనుగురించిన వివరములు తెల్పబడినవి. అన్నమాచార్యుని కుమారుడగు పెద తిరుమలాచార్యుడు వేంకటేశ్వరవచనము లనుపేర భగవంతునికి విన్నపములు రచించినాడు. ఇవి రాగ తాళ సమన్వితములై పాడుట కనుయత్తములయినవి. శృంగారదండకము, వేంకటేశ్వర సీతీశతకము, వేంకటేశోదాహరణము, చక్రవాళమంజరి, శృంగారకీర్తనలు అనువానివికూడ పెద తిరుమలాచార్యుడు రచించినాడు. అన్నమాచార్యుని పౌత్రుడగు చిన్నన్న ద్వీపదకు సేరుపొందినవాడు. పరమయోగి విలాసము, అష్టమహిషీకల్యాణము, ఉషాకల్యాణము, అన్నమాచార్య చరిత్ర అనునవి చిన్నన్న ద్వీపదగ్రంథములు. చిన్నన్న ద్వీపదగ్రంథమునందు అంతకుపూర్వము ఏ తెలుగు గ్రంథమందును వర్ణింపని వివిధవృత్తులవారి, జాతులవారి, వేషభాషాది వర్ణనలు కలవు.

ఇట్లు ఒకవైపు తాళ్ళపాకకవులు దేశికవిత్వమును వివిధప్రక్రియలలో వెలయించుచున్నను రాజాస్థానమునందుమాత్రము మార్గకవిత ప్రబంధరూపమున వ్యాప్తి పొందుచుండెను. తాళ్ళపాక కవులలో దేశికవిత సజీవమైనను అది ప్రబంధ వాహినిముందు నిలువలేకపోయెను.

కందుకూరి రుద్రకవి (క్రీ. శ. 1508) సుగ్రీవ విజయమును యక్షగానము

లభ్యమైన తెలుగు యక్షగానములలో మొట్టమొదటిది. ఈ యక్షగానము ద్విపదలు, దరువులు, ఏలలు మొదలగు దేశీరచన లెన్నియో సుగ్రీవవిజయమున కలవు.

కళాపూర్ణోదయమునందు పింగళి సూరన కల్పితకథతో, కథావైచిత్ర్యముతోకూడిన స్వతంత్రకావ్య నిర్మాణప్రయత్నముచేసినను అందలి కవిత్వమంతయు మార్గపద్ధతిలోనే సాగినది.

తెలుగు సాహిత్యచరిత్రలో దక్షిణాంధ్రయుగమున దేశికవితను పండితాదరణము, రాజప్రాసకము అతిశయించినది. ఈ యుగమునందలి కావ్యప్రక్రియా వైవిధ్యము గమనింపదగినది. ఇందు పూర్వనంప్రదాయసిద్ధములైన ప్రబంధములే కాక శతకములు, యక్షగానములు, దండకములు, వచనములు, గేయములు ప్రబలముగా వెలసినవి. విజయరాఘవుడు సాంగత్యమును చందస్సులో శృంగార సాంగత్యము, సంపంగి మన్నారు సాంగత్యము అను రెండుగ్రంథములను రచించి చందస్సులో క్రొత్తరీతిని ప్రవేశపెట్టినాడు. తంజావూరు నాయకరాజుల కాలములోను ఆతరువాత మహారాష్ట్రుల పోషణమునను వ్యాప్తిగాంచిన దేశీరచనాప్రక్రియ యక్షగానము, కొరవంజులు, వీధినాటకములు మొదలగునవి యక్షగానప్రాయములగు రచనలే. తెలుగునందు ప్రాచుర్యమునహించిన యక్షగానరచనము, క్రమముగా కన్నడములోనికి వ్యాపించినది.

దక్షిణాంధ్రయుగమున పదకవితకు ప్రజాదరణము, రాజాదరణము లభించినది. క్షేత్రయ్య, గిరిరాజకవి, మాతృ భూతయ్య మొదలగువారందరు రాజాశ్రయమున వర్ధిల్లిన పదకవులే. రాజాశ్రయము కోరక దైవభక్తితో కృతులు రచించినవారు నారాయణతీర్థులు, వల్లవి గోపాలయ్య, మెరత్తురు వెంకటరామకావ్యి, సభాపతయ్య మొదలగువారు. దేశగీతము లనదగు కూనలమ్మ పదములు, పోలేరమ్మ పాటలు, చెంచెతపాటలు, జక్కిణి దరువులు మొదలగునవి. సందర్భమునకు తగిన నాటకాదులందు ప్రయోగింపబడి దేశీ సంగీతరీతులకు తంజావూరాంధ్రవాఙ్మయమున తగిన ప్రోత్సాహము లభించినది.

అయ్యలరాజు నారాయణమాత్యుని హంసవింశతిలోను పాలవేకరి కదిరీపతి శుకనస్తతిలోను దేశికథలు మార్గపద్ధతిలో రచింపబడినవి. ఇందలి కథలు జనసామాన్యమున వ్యవహారముననుండుటచే ఆ కథాకావ్యములు దేశీ సారస్వతములో సముచితస్థానమును సంపాదించుకొనుచున్నవి.

ప్రజాకవియగు వేమన తననాటికి జడీభవించిన వైదికధర్మమార్గమును, పాంఘికడరాచారములను అధిక్షేపించుటకు దేశీయమగు ఆటవెలది పద్యమును వజ్రాయుధమువలె నుపయోగించుకొనినాడు. వేమన చేపట్టినవస్తువులో గొప్ప వైవిధ్యమున్నది. అధిక్షేపకావ్యరీతికి వేమన పద్యములు శ్రీకారము చుట్టినవి. తన చుట్టు జరుగువిషయములను సూటిగా నెత్తిచూపుట, సంఘసంస్కారార్థమై కవిత్వము నుపయోగించుట, ప్రజలభాషలో అచ్చమైన తెలుగుదన ముట్టిపడునట్లు పద్యములను రచించుట వేమనలో మెచ్చుకోదగిన లక్షణములు.

కన్నడమునందువలె తెలుగులోకూడ ఆధునికయుగమున మార్గకవిత్వాపద్ధతి క్రమక్రమముగా నన్నగిల్లుచు దేశి సాహిత్యమున కాదరము హెచ్చినది. గురుజాడ అస్పారావు దేశభక్తిగీతములలో ఆధునిక దేశికవిత్తుకు నాందీవాక్యము పలికినట్లయినది. శిష్టజన వ్యావహారికభాష కవితారచన కుపయోగింపబడుచున్నది. వస్తువులో, భాషములో, రచనలో నవ్యమార్గము నవలంబింపబడినది. ఆధునికయుగమున కన్నడాంధ్రములందు దేశి వాఙ్మయశాఖకుచెందిన గేయకవిత్వము వివిధప్రక్రియలుగ వెలసినది.

ఇట్లు క్రీ.శ. 11 వ శతాబ్దమున నన్నయ పెంపొందించిన మార్గకవిత్వ మూలముగా వెనుకబడిపోయిన తెలుగు దేశికవిత్వ. క్రీ. శ. 12, 13 శతాబ్దాలలో మత వ్యాప్తిమూలముగా మరల ప్రాధాన్యము వహించినది. కాని ఆ తరువాతికాలమున వన్నయోజ్జ్వలమైన మార్గకవిత్వాపద్ధతియే బలవత్తురమై తెలుగుకవుల హృదయముల వాకర్షించుటచే అప్పుడప్పుడు చాటుమాటుగా కొంత దేశిరచనాప్రయత్నము జరిగినను, క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దివరకుకూడ మార్గకవిత్వయే తెలుగులో ప్రాధాన్యము వహించియున్నట్లు గ్రహింపవచ్చును. క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దమునందు రాజకీయపరిస్థితుల కారణముగా, తెలుగు నాయకరాజులు పరదేశముగు తమిళదేశమున నెలకొనియుండుటచేత తిరిగి అనుకూలవాతావరణ మేర్పడువరకు దేశికవిత్వ వ్యాప్తిచెందుటకు వీలు కలుగలేదు. క్షీణయుగమునందు దేశికవిత్తుకు ఆదరణప్రోత్సాహములు లేక ఉత్పన్నప్రాయమైనది. ఆధునికయుగమున మార్గపద్ధతి క్రమక్రమముగా నన్నగిల్లినది. దేశికవిత్తుకు చైతన్యమేర్పడినది. ఇటీవలికాలమున కన్నడాంధ్రములందు రచింపబడుచుండు పెక్కురచనములు దేశపద్ధతికే చెందియున్నవి. వావియందలి ఇతివృత్తము ప్రాయశముగా పాంఘికము, భాష వ్యావహారికము, చందస్సు ఆధునికమైన వచనగీతము, ఆధునికయుగమున కన్నడాంధ్రములందలి దేశికవిత్వ

చాలవరకు ఆంగ్ల సారస్వత పఠనానంస్కారమువలన పెంపొందినదేయని చెప్పవచ్చును.

12. కన్నడాంధ్ర సాహిత్యములలో దేశీ కావ్యప్రక్రియలు :

కన్నడాంధ్రములందు సంస్కృత సాహిత్యరీతులను, అందలి రీతిగుణాలంకార రసవర్ణనాదులతోకూడ గ్రహించి పురాణ ప్రబంధపక్కిలో నిమిద్ధికొని మార్గసద్ధతిని ఆత్మాదరముతో విస్తరింపజేసినను దేశీయములగు ద్వీపద, షట్పది, రగడ మొదలగు పదరచనలును, వచనము, ఉదాహరణము, యక్షగానము మొదలగు కావ్యప్రక్రియలును దేశీ సాహిత్యమునకు పట్టుగొమ్మ అయినవి. కన్నడాంధ్రములందు ఇతివృత్తము, శర్ణవాంశములు మొదలగువానియందేకాక కావ్య క్రియలందును దేశీయత నెలకొనియున్నది. ఈ అంశమును స్థూలముగా పరిశీలింతము.

(1) వచనము

దినపయగమునందు కన్నడమున వ్యాప్తిలోనికి వచ్చిన సాహిత్యరూపము 'వచనము'. సంస్కృత పదాదంబరములేని సరళమైనభాషలో సామాన్యజనుల కొరకు వ్రాయబడిన స్వతంత్ర రచనమిది. ప్రతిపదనము చివరను ఆయా వచనకారుల ఇష్టదైవములపేర్లు మకుటముగ ముందును. దినవేళ్వరుడు రచించిన వచనముల తుదిని 'కూడలి సంగమదేవి' అను మకుటము గలదు. అల్లమ ప్రభుదేవర రచించిన వచనములలోని మకుటము 'గుహేశ్వర' అనునది. అక్కమహాదేవి రచితములైన వచనములకు 'చెన్న మల్లికార్జున' అని మకుటము.

దినపని వచనములు లలితములై మనోహరములై వీరశైవమును విశ్వధర్మమును చాటును. ఉదాత్తభావములతోకూడిన ప్రభుదేవర వచనములలో చాల భాగము తత్వవేత్తలకుకూడ గ్రాహ్యము కానివి కలవు. అక్కమహాదేవి వచనములలో సృష్టవాక్యత, ఉదారదృష్టి అడుగడుగున గోచరించుచుండును. చెన్నదినవేళ్వరుని వచనములు దీర్ఘములై, పిదాంత వివరణాదులతో నొప్పియుండును. అందువలన అతని వచనశైలిలో మార్దవము లోపించినది. ప్రభుదేవర, దినవేళ్వర వచనములలో కన్పట్టు సాహిత్యమనత చెన్నదినవేళ్వర వచనములందు కానరాదు.

శివలెంక మంచన, మల్లికార్జున వండితారాధ్యులు కన్నడవచనములను రచించినారు. కన్నడమున సుమారు రెండువందల వచనకారులపేర్లు లభ్యమగుచున్నవి. వచనకారులలో అక్షరజ్ఞానము కలవారు, నిరక్షరాస్యులుకూడ కలరు.

కన్నడసాహిత్యమున కీ వచనములు అపూర్వము లయినవి. పునడుదర్శింపబడిన పీఠికలై వమతధర్మములు. ప్రవర్తన నియమావళి, అజ్ఞానమును, సంప్రదాయమును, అంధానుకరణమును ఖండనముచేయుట, సర్వమానవ సమానత్వము, కాయకష్టములకుగల గౌరవస్థితి అనునవి వచనములందు వస్తువులుగా ప్రతిపాదించబడినది.

‘వచనము’ లందలికై లి చందోబద్ధము కాదు. వీనిని ‘గద్య’ రచన అనుటకును వీలులేదు. వచనములు లయాత్మకమైన కై లితో సంగీతయుక్తముగ పాడుకొనుట కనుకూలముగ రచించబడినవి. వచనములలో కొన్ని గీతిజాతికి చేరినవని, మరికొన్ని సరిక్షణములై న పాటలవంటివని. వేరొకకొన్ని మాత్రాగణయుక్తములని విమర్శకులు తెల్పియున్నారు.

తెలుగులోకూడ ఇట్టి వచనముల రచనము కలదు. అనంతుడు తన చందోదర్పణములో ‘వచనము’ నకు లక్షణము ప్లు చెప్పినాడు.

‘కనుగొన బాదరహితమై
వనుపడి హరి గద్దెవోలె బహుముఖ రచనం
బున మెరయు గద్యమది దా
దెనుగు కృతుల వచనమనగ దీపించుగడున్.’

‘వచనము’ మధురకవికాళాఖకు చెందునని వార్తాకవి రాఘవయ్య ‘లక్షణదీపిక’లో తెల్పినాడు.

తెలుగులో కృష్ణమాచార్యుడు (క్రీ. శ. 1295-1326) ప్రప్రథమ వచన కావ్యకర్త. అతని పింహగిరి నరహరి వచనములు ‘చూర్ణిక’ అనెడి వచనభేదము అని తాళ్ళపాక చిన్నన్న వివరించినాడు. వస్తువులో ఒక వచనమునకు మరొక వచనమునకు సంబంధముండదు. కనుక వీనిని ముక్తవచనములని చెప్పవచ్చు. పింహగిరి నరహరి వచనములకు చందోనియమములేదు. సరిమాణ వియమముకూడ కానరాదు. అప్పటి మనఃస్థితిని, భక్త్యావేశములనుబట్టి రచయిత వానిని దీర్ఘముగనో హ్రస్వముగనో రచించును, కృష్ణమాచార్యుల వచనములలోని క్రమము, సౌంధ్యము, లాలిత్యము ప్రశంసించదగినవి. కృష్ణమాచార్యుల వచనముల ననుసరించియే తాళ్ళపాక పెద తిరుమలాచార్యులు వేంకటేశ్వర వచనమాలికా గీతములు లేక వేంకటేశ్వర వచనములను రచించినాడు.

వచనప్రక్రియ వైష్ణవేతర కవులనుకూడ నాకర్షించినది. శంకరకవి (క్రీ.శ. 1511-1554) భవానీ మనోహరవచనములు లేక శంకరవచనములు, పిడుప ర్తివారి

వచనములు (కర్తపేరు తెలియదు), ఏగంటివారి వచనములు, చిట్టన్నగారి వచనములు, చిలుకపాటివారి వచనములు మొదలగునవి తెలుగులో శైవకవులు రచించిన వచనములలో ముఖ్యమైనవి. తెలుగు కవుల వచనములు కన్నడసాహిత్యమందలి 'వచనము'లను పోలినట్టివే.

(2) ఉదాహరణము :

అన్యసాహిత్యములనుండి ఎరువు తెచ్చుకొనబడని తెలుగు సాహిత్య ప్రక్రియలో పేర్కొనదగినది ఉదాహరణము. తెలుగులో వెలసిన ఈ ప్రక్రియ సంస్కృతములోనికికూడ కొనిపోబడినది.

ఉదాహరణము ప్రధానముగా స్తోత్రరూపముగు లఘుకృతి. తెలుగుభాషలోని వస్తువిధ విభక్తులు, సంబోధనావిభక్తివి ఉదాహరించుకృతి. ఒక్కొక్కవిభక్తికి ఒక వృత్తము, ఒక కళిక, ఒక ఉత్కళిక వియతముగా నుండును. వృత్తములలో చంపకోత్పల ము తేట శార్దూలములుమాత్రమే వాడవలెను. కళిక మాత్రాచ్ఛందస్సు నకు సంబంధించిన రగడభేదము. ఉత్కళిక. కళికలో నగభాగము; ఆర్ధకళిక - కళికలో ప్రతి పాదాంతముందును విభక్తి ప్రత్యయము భాసింపవలెను. ఉత్కళికలో చివరి రెండుపాదములలో మాత్రము విభక్తి ప్రత్యయము ముండవలెను. సంబోధన యందు అన్ని పాదములందును సంబోధనాంతములుగానే యుండవలెను. చతుర్థి విభక్తి యందు ప్రతిపాదాంతమున విభక్త్యాభాసము స్పష్టముగా నుండవలెను. కళికయందు ప్రతి పాదమును స్వతంత్రవాక్యముగా నుండవలెను. ఉత్కళికయందు ఏకనమానముగా పాదము నుండవలెను. సార్వవిభక్తికపద్యమును అన్ని విభక్తులు వచ్చునట్లు రచింపవలెను. సాధారణముగ ముత్తేభముగాని శార్దూలముగాని సార్వవిభక్తిక పద్యమునందు వాడుదురు. ఉదాహరణమునందు 26 లేక 28 పద్యములుండును. ఈ సంఖ్య నదాకివుని షడ్వింశతితత్త్వమును సూచించునని విమర్శకుల భావము.

పాల్కురికి సోమన మొదట తెలుగులోను, అటుతరువాత సంస్కృతములోను 'జనవోదాహరణము'ను ప్రత్యేకముగా రచించినాడు. రావిపాటి త్రిపురాంతకుని త్రిపురాంతకోదాహరణము, తాళ్ళపాక పెద తిరుమలయ్య వేంకటేశ్వరోదాహరణము, చిత్రకవి పెద్దన హనుమోదాహరణము, బాలకవి అనంతకవి శేషార్యోదాహరణము, నుదురుపాటి పాండుకవి రఘునాథీమోదాహరణము మొదలగునవి పాల్కురికి సోమన ఉదాహరణకావ్యము తరువాత పేర్కొనదగినవి. అధునిక

కాలమున దైవపరము లయినవే కాక మానవపరములయిన ఉదాహరణము లెన్నియో రచింపబడుచున్నవి.

స్తుతిరూపకమైన కృతి కాబట్టి ఉదాహరణముగాన యోగ్యమయినది. ఇందలి పద్యములు రాగప్రధానములు. కళికోత్కళికలు తాళాంగప్రధానములు. త్రిపుట, జంపె, రూపక తాళములతోడనే ఇవి పాఠవలెను. ఆ తాళమున కనుకూలములైన త్ర్యక్ర, చతురక్ర, మిశ్ర జాతులందు ప్రకటితము కావలెను.

స్వరప్రధానమైన సంగీతమునకు, వర్ణప్రధానమైన సాహిత్యమునకు లక్ష్య భూతము లయినవి ఉదాహరణములు. ఉదాహరణములలోని వృత్తములు మార్గ కవితానుసరణములు - కళికోత్కళికలు దేశి కవితానుసరణములు. అక్షరగణబద్ధ మగు వృత్తరచన. మాత్రాగణబద్ధమగు పదరచనకలిగి మార్గ-దేశి కవితా సమ్మేళన మొనర్చుకొనిన కావ్యప్రక్రియ ఇది. విభక్తి ప్రత్యయములను నియతముగా కూర్చుడివలన ఉదాహరణములు వ్యాకరణకాస్త్రమును, భాషాతత్త్వకాస్త్రమును తెలిసికొనుట కుపయుక్తములగుచున్నవి.

తెలుగులోని ఉదాహరణ కావ్యప్రక్రియ కన్నడములోని 'బెదెందె' అను కావ్యభేదమును పోలియున్నట్లు గమనింపవచ్చును. ఒక కందపద్యము తరువాత ఒక వృత్తముచొప్పున రచించుచు అందందు జాతులను పొదిగినచో అది 'బెదెందె' కావ్యమగునని కవిరాజమార్గము (1-34)న ఇట్లు చెప్పబడినది.

‘కందము మనళిన వృత్తము

మొందొందెదె గొందు జాతి జాజెనెయె బెదం

గొంది పరీగ మరెషేట

బృందర రూపిం బెదెందె గబ్బి మదక్కుం.’

‘బెదెందె’ యందును ‘ఉదాహరణము’ నందువలెనే మార్గదేశి సమ్మేళనము కన్పట్టు చున్నది. ఉదాహరణములందు చేర్చబడిన కళికోత్కళికలు కన్నడాంధ్ర వృందము లందు ప్రాచీనములు. ప్రధానములునయిన రగడభేదములే.

(3) రగడలు :

కన్నడములో రగడలకు ప్రత్యేక కావ్యగౌరవము కలదు. ‘రగళె’ చంద స్సులో పూర్తి కావ్యమును వ్రాయుటలో హరిహరుడే (క్రీ. శ. 1200) మొట్ట మొదటివాడు. హరిహరుడు ‘శివ శరణుం రగళె’ అనుపేరుతో పన్నెండువందల

లఘుకృతులను కన్నడములో రచించినాడు. హరిహరుడు దీర్ఘరఘటాబంధ కావ్యములో అక్కడక్కడ గద్యపద్యములనుకూడ చేర్చి రగళి చంపువును సృష్టించినాడు. హరిహరుని తరువాత కన్నడములో పెక్కు రగడకావ్యము వెలసినవి. తెలుగుకవి పాల్కురికి సోమనాథుడుకూడ కన్నడములో సద్గురు రగడ, చెన్నబసవ రగడలను రచించినాడు. పాల్కురికి సోమన తెలుగులోకూడ రగడకావ్యమును సృష్టించినాడు. అతని బసవరగడ ఉపలబ్ధములయిన తెలుగురగడలలో మొట్టమొదటిది. ద్విపదవలె రగడకూడ ద్విపాదనియమము కలది. దీనికి అంత్యప్రాసకూడ విశేషముగా వుండును. పాల్కురికి సోమన బసవరగడ ఈ లక్షణమునకు కొంత వైలక్షణ్యము కలిగినది. మొత్తము 108 పాదములుగల బసవరగడలో మొదటి 78 పాదములలోనే ద్విపాదాంత్యప్రాస నియమము కలదు. తరువాత 14 పాదములు ద్విపదసంక్షులలోవలె అచ్చటచ్చట ప్రాసయతికూడ అంగీకరింపబడినది. తరువాతి 8 పాదములలో ణ్టినీయమమునే మరికొంత విలక్షణముగా పాటించినట్లు తోచును.

చక్రపాణి రంగన రచించిన 'నయన రగడ' లోని 342 పాదములలోను ప్రతిపాదము చివరను 'కంటి' అను మకుటమున్నది. నయన రగడకే 'వివర్తి దీపిక' అనికూడ పేరు. చక్రపాణి రంగన 'నమస్కీవాయ రగడ' ను కూడ రచించినాడు. ఇది 108 పాదములకృతి. ఇందు ప్రతిపాదము చివర 'నమస్కీవాయ' అని యుండును. కాళ్ళపాక పెద తిరుమలాచార్యుడు 'సుదర్శన రగడ' ను రచించినాడు.

తెలుగు రగడలకు ప్రత్యేక కావ్యగౌరవము కన్నడ రగడలందువలె కలుగక పోయినను ప్రబంధములలో వర్ణనాదులందు శిష్టకవులు కొందరు రగడలను రచించినారు. శ్రీనాథుడు మొట్టమొదటిసారిగా చంపూ కావ్యమగు కాళింధమునందు రగడ చ్చందస్సును వాడినాడు. మనుచరిత్రలో 44 పాదముల ద్విపదగతి రగడ. వసుచరిత్రలో 34 పాదముల వృషభగతి రగడ. మల్లన రాజశేఖరచరిత్రలో 40 పాదముల మధురగతి రగడ. అచలాత్మజా పరిణయములో 16 పాదముల తురగ వర్ణనగతి రగడ. కట్టా వరదరాజు శ్రీరంగమాహాత్మ్యములో హరిగతి రగడ ప్రయోగింపబడినది. రగడలు పాటలరూపమున యక్షగానాదులలో విశేషముగా ప్రయోగింపబడినవి.

(4) యక్షగానములు :

తెలుగుదేశ ప్రక్రియలకెల్ల తలమానికమైనది యక్షగానము. యక్షగానము

జనసామాన్యమున ప్రదర్శనార్థ మువయు క్తమైన దేశ సాహిత్యప్రక్రియ. లభ్యమైన తెలుగు యక్షగానములలో కందుకూరి రుద్రకవి (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది) రచితమైన సుగ్రీవవిజయమే మొట్టమొదటిది. తంజావూరినాయక రాజులకాలమునను, మహారాష్ట్ర రాజులకాలమునను యక్షగానమునకు రాజభోగము, రంగభోగము అతిశయించినది. తెలుగున వెలసిన ఈ యక్షగానప్రక్రియ కన్నడమునందును, తమిళమునందునుకూడ ప్రవేశించినది. తెలుగున అయిదువందలకుపైగా యక్షగానములు, కురవంజులు రచింపబడినవి. తమిళ కన్నడములందును పెక్కు యక్షగానములు కురవంజులు వెలసినవి.

ప్రాచీన దేశీయ ప్రదర్శనానుకూల రచనయగు యక్షగానమునందు అనేక దేశీయ చృందోరీతులు సంరక్షింపబడినవి. ద్విపదలు, పాటలు, దరువులు, కందార్థములు, సీసార్థములు, మంగళహారతులు, ధవళములు, ఏలలు, జోలలు మొదలగు నవియేకాక తాళబద్ధములగు దేశీయరచనలకూడ యక్షగానములందు కన్నట్టు చున్నవి. కొంతవరకు సర్వజనసామాన్యమగు వ్యావహారికభాషలో యక్షగానములు రచింపబడినవి. కనుక దేశీరచనా పరిశీలనమునకేకాక భాషాపరిణామ పరిశీలనమునకుకూడ యక్షగానముల పరిశీలన అవసరములు. కన్నరాంధ్రములందలి యక్షగానములనుగురించి ప్రత్యేకముగా తులనాత్మకముగా ముందు వివరింపబడును.

(5) ద్విపద రచనలు :

కన్నడమున త్రిపది, షట్పది చృందస్సులకు ప్రబలమగు ప్రచారము కలదు. త్రిపదికి తెలుగులో ప్రచారము లేదు. తెలుగున షట్పదికి గేయవాఙ్మయమునందు తప్ప పూర్వసాహిత్యమున ప్రచారము లేదు. ద్విపద తెలుగుదేశీ చృందస్సు.

దేశీ కవితాకాళి లన్నిటిలోను గుణమును, పరిమాణమును, ప్రయోజనమును, పండిత లోకాదరణమునుబట్టి అగ్రగణ్యమునైనది ద్విపద కవితాకాళి. క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దమున పాల్కురికి సోమనాథుడు ద్విపదలో దినవపురాణ, పండితారాధ్య చరిత్రలను రచించినాడు. అప్పటినుండి నేటివరకును అవిచ్ఛిన్నముగ తెలుగున ద్విపదరచనలు ప్రతి శతాబ్దములోను వెలయింపబడుచునే యున్నవి. గోన బుద్ధారెడ్డి రచించిన రంగనాథ రామాయణము, గౌరన రచించిన నవనాథ చరిత్ర, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానములు, మడికి పింగన ద్విపద భాగవతము, శ్రీనాథుని వల్నాటి వీరచరిత్ర, తాళ్లపాక చిన్నన్న రచించిన అష్టమహిషీకల్యాణము, ఉషా

కల్యాణము, పరమయోగి విలాసము, అన్నమాచార్య చరిత్రలు, దోనూరు కోనేరు నాథుని బాలభాగవతము, ద్వీపద భారతము, కట్టా వరదరాజు రామాయణము మొదలగునవెన్నియో ద్వీపదకావ్యములు వెలసినవి. తెలుగు సాహిత్యమున 245 ద్వీపదగ్రంథము లున్నట్లు 'ద్వీపదవాఙ్మయము' అను పరిశోధకగ్రంథమున గణింపబడినది. తెలుగులోని ద్వీపద కవితాశాఖ విపులమైనదేకాక ఇతరశాఖలతో పోల్చి చూచిన బహువిధముల విశిష్టమైనది.

క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దమున వీర శైవ మత విజృంభణకాలమునందు తెలుగులో మహాకావ్యము లిదిపించుకొనదగిన ద్వీపదకావ్యములు పుట్టి వృద్ధిపొందినవి. గేయమును, పాఠ్యమును నయన ద్వీపదకవిత జనసామాన్యమున మతప్రచారము చేయుటకు మిక్కిలి ప్రయోజనకారియైనది. గోన బుద్ధారెడ్డి, తాళ్ళపాక చిన్నన్న కట్టా వరదరాజు మొదలగువారు వైష్ణవమతాభిమానముతో ద్వీపదను స్వీకరించినారు.

దేశజాతికివెందిన ద్వీపదను 'పాదలి వాఙ్మయ' మని ప్రారంభమున కొందరు నిరసించినను తరువాత నరసులైన విద్యత్కవులుకూడ ద్వీపదను చేపట్టి అందు మహాకావ్యములను రచించినారు. పండిత పామర సాహిత్యములకు ఒకవిధమగు పామరస్యమును సంఘటించినట్టి ద్వీపద కవితాశాఖకు ఆంధ్రకవిత్వపరిణామచరిత్ర దృష్టితో చూచిన ఎంతేని ప్రాధాన్యము కలదు. ద్వీపద ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వము నొనగూర్చిన జాతీయవాఙ్మయశాఖ.

(6) దండకములు :

నగణద్వయముపై విచ్ఛవచ్ఛినన్ని రగణములను వ్రాయుట సంస్కృత దండకములందు సామాన్యముగ కన్పట్టును. కన్నడమున దండకవిషయమున సంస్కృతలక్షణమే గ్రహింపబడినది. తమిళమున 'తాండక' మనుపేరుతో దండకము వ్యవహరింపబడినది. తమిళమున దండకములోని గణపద్ధతి విలక్షణమైనది. తెలుగున తగణదండకము లెక్కువ. తెలుగుదండకము మాత్రావృందస్సుగ పరిగణింపబడుచున్నది.

తెలుగు కావ్యములందు స్తుత్యాదులలో దండకములు రచింపబడినవి. నన్నయ భారతమున ఆర్జునుడు శివుని స్తుతించునందర్పమున ఒక తగణదండకము రచింపబడినది. ఈ దండకము శ్రీకారముతో ప్రారంభింపబడి 'నమస్తే నమః తో ముగియుచున్నది. ఎర్రనకూడ నృసింహపురాణమున తగణదండకమునే రచించెను.

శ్రీనాథుడు శృంగారనైషధమునందును, కాశీఖండమును నంస్కృతలక్షణ లక్షితమైన దండకములను రచించినాడు. తరువాత తెలుగు ప్రబంధములందును దండకము లున్నవి.

దండకములను ప్రత్యేక కావ్యములుగకూడ కొందరు రచించిరి. పోతన భోగినీదండకము లభ్యమైన మొదటిదండకము. భోగినీదండకము, గణపవరపు వేంకటకవి విద్యావతీదండకము, నుదురుపాటి సాంబకవి చంద్రాననాదండకము మొదలగునవి శృంగారప్రధానములు. పొగాకుదండకము, తిట్లదండకము, దోమ దండకము, నల్లదండకము మొదలయినవి హాస్యరసాత్మకములు. నూకాలమ్మ, పోలేరమ్మ మొదలయిన దేవతాస్తోత్రరూపములన్నియు స్తోత్రదండకములు. తిరు నాళ్ల దండకము, భాషీయదండకము మొదలయినవి సాంఘికదండకములు.

కలుగోడు ఆశ్వత్థ నారాయణరావుగారు దండక రామాయణమును రచించిరి. ఆధునికకాలమునను తెలుగులో దండకరచన సాగుచునేయున్నది.

ఇట్లు కన్నడాంధ్ర సాహిత్యములందు కథావస్తువు, వర్ణనాంశములు, కవి నమయములు మొదలగువానియందేకాక కావ్యప్రక్రియలందును మార్గపద్ధతితోపాటు న్యతంత్రమగు దేశిపద్ధతికూడ ఆదరింపబడుచుండెనని పై పరిశీలనమునుబట్టి తెలియుచున్నది. కావి కన్నడాంధ్రములందు దేశికవిత్తు పురాణప్రబంధములతో నమానమైన గౌరవముమాత్రము వండితలోకమున లభించలేదనియే చెప్పవచ్చును.

13. మలయాళ సాహిత్యములో దేశికవిత్త :

ఏ భాషయందైనను తొలుత గేయసారస్వతము వెలసి ఆతరువాత కావ్య వాఙ్మయము క్రమముగా ప్రచారములోనికి వచ్చును. మలయాళమునగూడ రామ చరితము మొదలగుకావ్యములు వెలయుటకుపూర్వము దేశిసాహిత్యము విస్తారముగ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. తెలుగునందువలెనే మలయాళమున యతిప్రాస లున్నవి. మలయాళములోని గేయములను కొన్నిటిని సి. పి. గోవిందపిళ్ళెగారు 'వళయ పాట్టుగళ్' (పాత పాటలు) అనుపేర ప్రకటించినాడు. ఈ గేయము లెప్పుడు రచింపబడెనో యదమిత్థమని చెప్పటకు వీలులేకున్నది. కావి కొందరు వీని రచనాకాలము క్రీ. శ. 4 వ శతాబ్దమని, మరికొందరు క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ద మని తలంచిరి. ఈ గేయములందలి భాష వాడుకభాషకు సన్నిహితముగానుండి నులభసుందరముగ నుండును.

ఈ ప్రాచీన మలయాళ జానపదగేయములలో ఖద్రకాళిపాట్టు, తీయాట్టు పాట్టు, పుళ్ళువన్ పాట్టు, కాత్తకళిపాట్టు, తోట్టపాట్టు అనునవి ప్రసిద్ధిచెందినవి. వీనిని ఉత్పాదించు పాడుదురు. ఖద్రకాళిపాట్టు కాళికాదేవికి నంబించినది. పుళ్ళువన్ పాట్టు అనునది పాముపాట. ఇది ప్రాచీనమైన గేయమని, శుద్ధ మలయాళ ములో వ్రాయబడెనని భావింపబడుచున్నది. కేరళదేశమునందలి బ్రాహ్మణులును, క్షత్రియులును 'కాత్తకళి' గేయమును పాడుదురు. ఓణప్పాట్టు, కృషిప్పాట్టు, వంజి ప్పాట్టు (పశుపాటలు) మొదలగునవి పండుగదినములందును, వ్యవసాయపు పను లందును పాడు శ్రామికగీతములు. క్రీ. శ. తొలిశతాబ్దాలలో పశ్చిమముద్రతీర మున స్థిరనివాసములు కల్పించుకొనిన క్రైస్తవులుకూడ కొన్ని గేయములను రచించిరి. వాటిలో మార్గం కళిపాట్టు ప్రకృతమైనది. అందు సెయింట్ థామస్ మహిమలు వర్ణింపబడినవి. మలయాళమునందలి ఈ గేయసారస్వతమంతయు దేశ సారస్వతముగనే పరిగణింపవచ్చును.

మలయాళవాఙ్మయమునందు ఆదియుగమున తమిళ భాషాప్రభావము గోచ రించును. పెరుమాళ్ రాజవంశీయులగు తమిళభూపతుల రాజ్యపరిపాలనము కేరళ దేశమున క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్దమున నంతమయ్యెను. ఈ రాజవంశీయులమూలమున కేరళదేశమునందు తమిళసంస్కృతి మిక్కుటముగ వ్యాపించెను. ఆ కాలమునకు మలయాళమున కావ్యభాష లేకుండెను. అందువలన మలయాళమున తమిళభాషయే కావ్యభాషగా ప్రయుక్తమయినది. మలయాళమున తమిళభాషాప్రభావము క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దమువరకు నేదోహపమున గోచరించుచుండును. క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ద మున వెలువడిన రామవర్ణమును మలయాళకావ్యమునందు భాష కృతకమై తమిళ భాషాప్రభావ మెక్కువగా నున్నది. మలయాళమునకు సంస్కృతముతో గాఢమైన సంబంధము కలదు.

మలయాళకవులు ప్రాచీనకాలమున సంస్కృత తమిళముల నాదరించి వంతగా మలయాళము నాదరింపలేదు. వారు మలయాళచ్ఛందస్సులను చిన్నచూపు చూచిరి. అట్టి పరిస్థితులలో చెడుకేరి నంబూద్రి మలయాళచ్ఛందమగు 'మంజరి' లో 'కృష్ణగాథ'ను రచించినాడు. మంజరిచ్ఛందస్సున రచింపబడిన కావ్యమునకే మలయాళమున గాథ అను వ్యవహారనామ మేర్పడినది. చందోవిషయమునందే కాక, భాషావిషయమునను 'కృష్ణగాథ' యందు స్వాతంత్ర్యము పొందినది. సంస్కృత తమిళభాషల ప్రభావములేని శుద్ధ మలయాళభాషలో కృష్ణగాథ రచింప బడినది.

మలయాళములోని ప్రాచీనకావ్యములు పెక్కు సంస్కృత పురాణముల ననుసరించి రచింపబడినవే. మలయాళమున మధ్యయుగమునందును, ఆ తరువాతను సంస్కృతప్రభావమున పెక్కు భంపూకావ్యములు, సందేశకావ్యములు వెలసినవి. ఉణ్ణనీలి సందేశము మొదలగునవి సంస్కృతప్రభావముచే రచితమైనను అందు కేరళదేశపు చారిత్రక సాంఘిక పరిస్థితులు వర్ణింపబడుటచే కొంత వరకు దేశీయత వ్యక్తమగుచున్నది.

కథకళి ప్రదర్శనమునకు వలసిన సాహిత్యమును సమకూర్చు 'అట్టకథ' అను సాహిత్యప్రక్రియ తెలుగు యక్షగానములు పోలియుండుటచే దేశీరచనగానే భావింపవచ్చును. మలయాళమున క్రీ. శ. 17, 18 శతాబ్దాలందు 'అట్టక్కథ' వ్యాప్తికి వచ్చినది. కొట్టారక్కార తంబులాన్ రచించిన 'రామశాట్టం' మలయాళము నందలి అట్టక్కథలలో ప్రథమముగా పేర్కొనదగినది. ఆ తరువాత కార్తిక తిరునాళ్, ఆళ్వారి తిరునాళ్, ఉణ్ణాయితారియర్ మొదలగువారు అట్టక్కథలను రచించిన వారిలో ప్రముఖులు.

కేరళదేశమునందలి ప్రసిద్ధ జానపద కళావిశేషములలో 'తుళ్లర్' రచన ఒకటి. క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దికి చెందిన కుంజన్ నందియార్ తుళ్లర్ ప్రాదుర్భావమునకు కారణభూతుడు. 'తుళ్లర్' రచనలందు పౌరాణికగాథలమూలమున నమకాళికపు జీవనవిధానము మనోజ్ఞముగా చిత్రింపబడినది. తుళ్లర్ సామాన్యులను నయితము అలరించిన సాహిత్యప్రక్రియ అవియు, కుంజన్ నందియార్ వండితాదీనమైన సాహిత్యమును సామాన్యజనులకు సన్నిహితమొనర్చిన ప్రగతిశీలియనియు చెప్పవచ్చును. నందియార్ తరువాత తుళ్లర్ రచనలను వ్రాసినవారిలో ముఖ్యులు పూన్తోట్టత్తు, వలియ దామోదరన్ నంబూరి, వెణ్ణణిఅచ్చన్ నంబూరి పాడ్, రామపురత్తువారియర్, అంబియాట్టు ఫణిక్కర్, కోయపురత్తు ఫణిక్కర్ మొదలగువారు. నేటికిని మలయాళమున తుళ్లర్ రచన విశేషముగ ఆదరింపబడుచున్నవి.

ఆధునిక మలయాళసాహిత్యమున ఇతివృత్తమునందును గొప్ప పరివర్తన మేర్పడినది. సామాన్యమానవుని జీవితమే ఆధునికకాలముందలి పెక్కు రచయితలకు కావ్యవస్తువైనది. ఆధునిక మలయాళసాహిత్యము దేశీమార్గముననే పురోగమించుచున్నది.

మలయాళసాహిత్యమున, సంస్కృతభాషాప్రభావముచే పౌరాణికేతివృత్తము ప్రాధాన్యము వహించినను దేశి సారస్వతమునకూడ అందు సమప్రాముఖ్య మీయబడినది.

14. ద్రావిడభాషలలో దేశ్యపద విభాగము :

సంస్కృత ప్రాకృత సంప్రదాయమునకు భిన్నమైన శబ్దజాలమును 'దేశి' అని 'దేశ్య' మని ప్రాకృతవైయాకరణులు, దక్షిణదేశభాషా వైయాకరణులు పేరుపరచి చెప్పినారు. దాక్షిణాత్యభాషలందలి ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వపోషణకు మూలమగు దేశ్యవిభాగమునుగురించి తెలిసికొందము.

(1) తమిళభాషలో దేశ్య పదవిభాగము :

తొల్కాప్పియనార్ రచించిన తొల్కాప్పియము ప్రాచీనము, ప్రశస్తము వయిన తమిళ లక్షణగ్రంథము. అందు తమిళభాషాశబ్దములు నాల్గువిధములుగా విభజింపబడినవి. (1) ఇయల్ చొల్ - మలభముగా తెలియదగిన, వ్యవహారమున మార్పుచెందవి, పూర్తి దేశీయములైన తమిళశబ్దములు. (2) తిరిచొల్ - వ్యవహారమున మార్పుచెందిన, కావ్యములందుపయుక్తములగు తమిళపదములు; గ్రాంథికభాష లేక పండితభాషకు చెందిన పదములు. (3) తికై చొల్ - అన్యదేశ్యములు. (4) పడచొల్ - సంస్కృతమునుండి తమిళమున ప్రవేశించిన శబ్దములు. ఈ విభాగమునుబట్టి తొల్కాప్పియము కాలమునాటికే తమిళభాషలో సంస్కృతశబ్దములు, అన్యదేశ్యములు ప్రవేశించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కాని తెలుగు కన్నడ మలయాళములందువలె తత్సమతద్భవములరూపమున కలసి మెలసి పోయిన సంస్కృతశబ్దములు తమిళమునందు బాల తక్కువ. తత్సమ తద్భవ భాగములను పూర్తిగా విసర్జించినను తమిళము వ్యవహారయోగ్యనష్టమై యుండునని భాషాకావ్యజ్ఞు లంగీకరించుచున్నారు.

క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్దినాటికి తమిళభాషలో రెండుకాల రేర్పడినవి. ఒకటి కొడుం తమిళము. ఇది సంస్కారముపొందని ప్రాచీన తమిళభాష. వాడుకభాషకు నన్నిహితముగానుండు కొడుం తమిళమునందు అన్యభాషాపదములుకూడ హెచ్చుగా గ్రహింపబడినవి. రెండవది చెందమిళము. ఇది సంస్కారముపొందిన పరిశుద్ధమైన శుద్ధ తమిళభాష. ఇదియే తమిళమున గ్రాంథికభాషగ పరిగణింపబడుచున్నది. తమిళము క్రీ. శ. 1830 ప్రాంతమున భాషకు సంబంధించిన 'చెందమిళ్ ఉద్య

మము' అనుపేర ఒక ఉద్యమము వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినది. తమిళదేశమున ద్రవిడ కజగం. ద్రవిడ మున్నేట్ర కజగం అను రాజకీయసంస్థలు వెలసి ఆర్యుల భాషయైన సంస్కృతమును పరిహరించి శుద్ధతమిళమున వ్యవహరించి, ఆ భాషలోనే రచనలు వెలయించవలెనను ఆశయముతో కృషి చేయదొడగినవి. తమిళమునందలి తత్పముశబ్దములు దేశీయోచ్చారణ సంప్రదాయానుసారము మార్పునొందియే వ్యవహరింపబడును. ఈ చెందమిళ్ ఉద్యమమువలన సంస్కృత విరపేక్షమైన శుద్ధ తమిళమున కాదరము హెచ్చినది.

(2) పచ్చ మలయాళము :

కోవుణ్ణి నెడుంగాడి (క్రీ. శ. 1828-88) 1876 లో ప్రకటించిన కేరళ కౌముది అను వ్యాకరణగ్రంథములో,

‘సంస్కృత హిమగిరి కళితా

ద్రావిడ వాణీ కళింద జా మిళితా కేరళభాషా గంగా

విహరతు మమ హృత్పరస్వదానంగ.’

సంస్కృతమును హిమాలయములనుండి కేరళభాష (మలయాళము) గంగవలె ప్రవహించినట్లు చెప్పినాడు. మలయాళము సంస్కృతమునుండి పుట్టిన భాషయని అతడు అభిప్రాయపడినట్లు దీనివిబట్టి తెలియుచున్నది. మలయాళములోని సంస్కృత పదాధిక్యతనుబట్టి అది సంస్కృతభాష అపభ్రంశరూపమని వడక్కం కూర్ రాజరాజవర్మ ‘సాహితీసాహ్యం’ అను వ్యాకరణగ్రంథమునందు తెల్పినాడు. తమిళ మలయాళములు చాలకాలము కలసియున్నవని, తరువాత కొద్దిమార్పులతో మలయాళము తమిళమునుండి విడిపోయినదని పలువురి విమర్శకులు వాదించినారు. కొడుం తమిళమే దేశభేదమున వేరుభాషగ నేర్పడి మలయాళభాషగా పరిణమించినదని కొందరు చెప్పుదురు. ఎల్. వి. రామస్వామి అయ్యర్ మలయాళము చెందమిళ్ యొక్క మరొక రూపమని తెల్పినాడు. కాని మలయాళము స్వతంత్ర భాషయని నిరూపింపబడినది. మలయాళములోని గ్రాంథికభాషకు, వాడుకభాషకు మధ్య అంత భేదమున్నట్లు కానరాదు. మలయాళమున ఆదియుగమున తమిళభాషా ప్రభావము, మధ్యయుగమున సంస్కృతభాషా ప్రభావమున్నట్లు చెప్పుదురు. ఆధునిక మలయాళమున సంస్కృతపదభూయిష్టమయిన భాషగాని, కృత్రిమమగు మలయాళకావ్య భాషగాని ప్రయోగించుటలేదు. వ్యావహారికభాషకు సన్నిహితమగు భాష మలయాళమున నేడు స్వీకరింపబడుచున్నది. చంగంపూళ కృష్ణపిళ్లై.

అతని అనుచరులు కావ్యములందును, గీతములందును సులభసుందరమైన భాషను వాడవలెనని చెప్పినారు. స్వతంత్రమైన శుద్ధ మలయాళభాషనే 'పచ్చ మలయాళ' మనుపేరుతో వ్యవహరింతురు.

(3) తెలుగులో దేశ్యపద విభాగము :

దక్షిణదేశభాషలలో సంస్కృతశబ్దజాలము తత్సమరూపమున విశేషముగా ప్రవేశించినది. ఈ భాషలలో సహజముగాలేని మహాప్రాణములు, శ. ష. స మొదలగు వర్ణములు ఆ శబ్దములతోపాటు చేరి వ్యవహరింపబడుచున్నవి.

ఆంధ్రభాషాభేదములను పేర్కొనుచు 'తజ్ఞానమాజ దేశ్యాగ్రామ్యాచేయం చతుర్విధాభవతి' అనియు 'ప్రకృతిద్వయ జాతజ్ఞా తుల్యాతు సమా ప్రవాహివీ దేశ్యా' అనియు పిర్వచనము లుండుటచే తత్సమ తద్భవములకంటెను భిన్నము లగు దేశ్యపదము లనేకములు తెలుగునందు కలవని తెలియుచున్నది.

ప్రాకృత వైయాకరణులవలెనే దేశభాషా వైయాకరణులుకూడ భాషాశబ్దములను తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యములనియే విభాగించినారు. తద్భవము లేర్పడు పద్ధతు లీ ద్రావిడభాషలన్నిటిలో చాలవరకు సమానములే. ఈ భాషలలో లేని వర్ణములను పరిహరించి, వారి యుచ్చారణ సంప్రదాయానుసారముగా ఆ శబ్దజాలము లను మార్పునొందించి పరిగ్రహించుట ఇందలి ప్రత్యేకపద్ధతి.

తమిళభాషయందు సంస్కృతభాషాప్రభావము తక్కువయగుటచే ఈ రెండు భాషలకు సమానములుగానుండు వర్ణములతోకూడిన సంస్కృతశబ్దములే తమిళము నందు తత్సమములనుపేర నట్లే గ్రహింపబడినవి. కనుక మహాప్రాణములు, శ. ష. స మొదలగు సంస్కృతవర్ణములు తమిళములో ప్రవేశింపలేదు.

కన్నడాంధ్రములందు ద్రావిడభాషలకు విజాతీయములగు వర్ణములతోకూడిన సంస్కృతశబ్దములనుకూడ అట్లేగ్రహించి, వానిపై మహదమహత్పూచక ప్రత్యయములనుచేర్చి వాడుకొనునలవాటు వ్రబలినది. ఇట్టి తత్సమభాష సంస్కృతపండితుల శిష్టవ్యవహారమునందు చోటు చేసికొనినది.

'తల్లి సంస్కృతంబె యెల్లభాషలకును' అని కేతనాది లాక్షణికులు తెల్పినారు. ఆయినను సంస్కృతమువలన 'కొంత' వరకే 'కానఁబడియె' ననియు, 'కొంత తావకలిగె' ననియు, వంతయు నేకమై తెలుగుభాషగ వినుతికెక్కిననియు

చెప్పియుండుటచే తెలుగునందు దేశ్యశబ్దజాలము సంస్కృతమునుండి యేర్పడినది కాదని ప్రత్యేకమయినదని స్పష్టమగుచున్నది.

తెలుగుభాషలో యెల్లవారికి అప్రయత్నముగా సహజముగా తెలిసెడి శబ్దములను అచ్చతెనుగని కేతన ఇట్లు తెల్పినాడు.

‘తల నెల వేసవి గుడి మడి

పులి చలి, మడుగూరు, పేరు బూరుగు, మగవా

డలుక యని యెల్లవారికిఁ

దెలిసెడి యా పలుకు లచ్చ తెనుఁగన బరగున్.’

సహజాంధ్ర దేశ్యములైన అచ్చతెనుగుపదములు సర్వజనులకు తేటపడియెడు వట్టి పని విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణియందు తెల్పినాడు. అచ్చ తెనుగు నందు తద్భవములు చేరవని విన్నకోట పెద్దన చెప్పినాడు. కాని తరువాతివారు తద్భవములనుకూడ అచ్చ తెనుగులోనే చేర్చుటకు యత్నించినారు. సంస్కృత భూయిష్ఠరచనకు ప్రతిగా ఈ అచ్చతెనుగు రచన తొలుత ప్రారంభమయినది. కేతన, విన్నకోట పెద్దనలు అచ్చతెనుగు, దేశ్యము అనువాచిని భిన్నములుగాచేసి చెప్పినారు. అచ్చతెనుగు సహజాంధ్రదేశ భవమనియు, దేశ్యము ‘బహుదేశాసీయ ములై యాయా నెలవులఁ జెవులకు దీయములగు పలుకు’ అనియు ‘తేరనాడిన దేశ్యంపు బలుకులని’యు వీరు చెప్పినారు. అప్పకవి ‘దేశ్య’మునే శుద్ధాంధ్రదేశ్య మని, అన్యదేశజాంధ్రమని రెండుభాగములుగా చేసినాడు. అప్పకవి చెప్పిన శుద్ధాంధ్రదేశ్యము కేతన పెద్దనలు చెప్పిన అచ్చతెనుగే. విత్యవ్యవహారములో ముందు ఈ శబ్దములకు ఇతర దక్షిణదేశభాషలలో సజాతీయశబ్దము లుండుటచే అవి దేశమునకు సహజములు, దేశ్యములు అగుచున్నవి.

(4) మణిప్రవాళము :

ప్రాచీనకాలమునుండియు దేశి, సంస్కృతభాషలను యథాతథముగ మేళనముచేసి కవిత్వము వ్రాయుట కలదు. ఖరతుడు ఈ భాషనే అర్థసంస్కృతమని వ్యవహరించినాడు. ప్రాకృత సంస్కృతభాషలు మిళితమై యేర్పడిన అర్థసంస్కృతమే తరువాత మణిప్రవాళ మనబడినది. తత్సమ స్వరూపముదాల్చి కేవల సంస్కృత పదప్రయోగములను విషేధించుటవలన కవిరాజ మార్గకర్త మణిప్రవాళ రచనాపద్ధతిని నిరాకరించినాడు. దేశభాషలలో సమ సంస్కృతమునే కాని

కేవల సంస్కృతపదములను కలవరాదవి, నృపతుంగుడు కవిరాజమార్గములో వియమ మేర్పరచినాడు. నృపతుంగుడు కన్నడ భాషావిషయమున చెప్పిన సూత్రములను తరువాతివారు పాటించినారు. సంస్కృతపదములను కన్నడభాషలో నెట్లు వాడవలయునో, ఎట్టి రూపములను దేశభాషాపదములతో కలిపి వాడరాదో కవిరాజమార్గమునందు వ్యవస్థ చేయబడినది. పంపాది కన్నడకవులు తత్సమ భూయిష్ఠమగు భాషను తమ కావ్యములందు వాడినారు. బసవయుగమునందు భాషావిషయకముగా హళగన్నడమునకును, హొసకన్నడమునకును మధ్య నడుగన్నడము వ్యాప్తిలోనికి వచ్చెను.

ఆంధ్రభట్టచింతామణి కర్తకూడ మణిప్రవాళకై లికి విముఖుడే. 'నపదాన్య వ్యయ సుప్తిజ్జ్త్వాతుమునాం' అను సూత్రమట్టి ప్రయోగముల నిషేధించుచున్నది. రేచన (క్రి. శ. 1100) కవిజనాశ్రయమును లక్షణగ్రంథమున మణిప్రవాళకై లివి నిరాకరించినాడు.

“ఈతడు నృపన్య నగరం
యాతి' యనంజనిన సుప్తిజంతంబులు కృ
త్వాత్త్వ జిత్యాయన
బ్రాతిగ నీ క్రియలు సొరపు భాషాకృతులన్.”

—దోషాధికారము-ప. 24, వావిళ్ళప్రతి (1989)

ఇందు 'ఈతడు నృపన్యనగరం యాతి' వంటి వాక్యరచనలు భాషాకృతులందు అనగా దేశభాషాకృతులలో సొరపు అని నిషేధింపబడినవి. ఇట్టి నిషేధములు కావించినను మణిప్రవాళ కై లిపల్ల ఆ తరువాతికాలములోకూడ సంస్కృతభాషా దురభిమానులగు కొందరు తెలుగుకవులు అభిమానము చూపియుండుటనుబట్టి కాటోలు పొల్కురికి సోమన తన వృషాధిపకవకములో,

‘అనయము చేతులందు భవదంప్రి సరోజయుగం నమామి నె
మ్మనమున సంస్మరామియను మాటల విన్వరి వస్కరోమ్యహ
మ్మనుచు మణిప్రవాళమున నంకన నేయుదు.’ నని తెల్పినాడు.

అత్యంత ప్రాచీనకాలములోనే యేర్పడిన ఈ మిశ్రభాషా కవిత్వా కల్పనాసక్తికి మూలము బహుభాషాజ్ఞానమేనని వాఙ్మయమహాధ్యక్ష వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య గారు 'మార్గ-దేశి' అనుగ్రంథమునందు తెల్పియున్నారు.

కవిజనాశ్రయకర్తనలెనే కేతనకూడ ఆంధ్రభాషాభూషణములో మణిప్రవాళ పద్ధతికి మూలమైన సంస్కృతశబ్దములప్రయోగము తెలుగులో కూడదని చెప్పినాడు.

‘వృక్షేణ దక్షయ పక్షిభిః పుత్రస్యయను విభక్తులు దేనుంగునకుఁ జొరవు.

అప్తిప్రయాతి గాయంతి భుంక్తే సంతి నయతిన్మరతియను క్రియలు సొరవు

గత్వాహపిత్వా ప్రకాశ్యసం త్యజ్యనా దనరుక్వాంతల్య బింతములు సొరవు

గంతుం పురీం రిపుంహంతుం సుతంపాతు మనుతుమున్నంతంబు లరయఁ

జొరవు

అపిచ తుహివైవ వానను లనఁగ బెక్కు

అవ్యయంబులు చొరవెందు నాంధ్రకవిత

బెరపదంబులతోడను దొరలి నిల్చు

నవి తెనుంగులు కావెంతు నభిమతముగ.’

వృక్షేణ, దక్షయవంటి సంస్కృతవిభక్తి ప్రత్యయములును, అప్తి, సంతి, గాయంతి వంటి క్రియలును, గంతుం, హంతుంవంటి తుమున్నంతములును, అపి, చ, తుహి మున్నగు అవ్యయములును ఆంధ్రకవితలో ప్రవేశించుటకు వీలులేదనివని కేతన స్పష్టికరించినాడు. దీనినిబట్టి కేతనకుముందు ఇట్టిపదములు తెలుగుకవిత్వమున చేరెడివేమోయని అనుమానించుటకు వీలుగుచున్నది. మణిప్రవాళకై లివి దృష్టిలో నుంచుకొనియే కేతన ఈ హెచ్చరిక చేసినట్లు తెలియుచున్నది.

మలయాళమున క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దమున కేరళ సంస్కృతభాషా మిశ్ర రచనాపరమై ‘మణిప్రవాళ’ మను పేరుతో ఒక శాఖగా రూపొందినది. ‘భాషా సంస్కృతయోగో మణిప్రవాళమ్’ అని మలయాళమునకు సంస్కృతముతో రచించబడిన లీలాతిలకమున లక్షణగ్రంథమున మణిప్రవాళమునకు నిర్వచనము చెప్పబడినది. దేశభాషను సంస్కృతమునుకలిపి మిశ్రమముగా రచన చేసినచో మణిప్రవాళ మనబడునని దీని అర్థము.

(5) పళగన్నడము - ప్రాదేనుగు :

నృపతుంగుడు, ప్రాచీనమైన ప్రజల కందుబాటులో లేక వ్యవహారత్రస్తమై పోయిన పళగన్నడమును ‘విరసంకర మవుదేసిగె జరద్వధూవిషయ సురత రస రసికతవోల్’ (కవిరాజమార్గము 1-50) అని నిరసించినాడు. పళగన్నడ నిరసన

మనగా మరుగునపడిన పాతవడిన కన్నడపద నిరసనమని అర్థము. తిక్కనకూడ నిర్వచనోత్తర రామాయణపీఠికలో ప్రాతవడ్డమాటల ప్రయోగమును. తద్రచన లను నిరాదరించినాడు.

కవిరాజమార్గమునందు పళగన్నడమునుగురించిన ప్రస్తావనలో దేశిని గురించిన వివరము లున్నవి. దేశి వేరువేరు విధములుగానుండుటచే కన్నడభాషలోని దోష మింతయని విచారించి నిశ్చయముగా చెప్పుటకు వాసుకికికూడ సాధ్యము కాదు. వేసటకూడ కలుగునట. కనుక కన్నడ దేశీయభాషకు లక్షణము చెప్పుట సాధ్యముకాదని కవిరాజమార్గకర్త తెల్పినాడు.

‘దోసమిని తెందు బగెదు
ద్వాసిని తటి నందు కన్నడం గళొశెందుం
వాసుగియు మటియ లారదె
చేసలుగుం దేశి బేటిబే అస్సుదటిం.’

—దోషాదోషాను వర్ణననిర్ణయము - 46 ప.

అప్పకవి తెలుగు మఱుంగులు, ప్రాదెనుగులు అను రెండువిధములయిన తెలుగులను పేర్కొనినాడు. తొల్లిటి కవుల వాక్యములు ప్రాదెనుగులు. అనగా విత్యవ్యవహారములో లేని ప్రాతవడ్డ మాటలను ప్రాదెనుగులని అప్పకవి వ్యవహరించినాడు. తెలుగు మఱుగులనగా సంస్కృతసమాసముల అర్థమును తెలుపుటకు గాను దేశ్యపదములతో చేయబడిన దీర్ఘ సమాసపదములు.

వివిధ దేశభాషలలో వివిధార్థములతో ఒక్కొక్క సంస్కృతభాషా శబ్ద వ్యరూపము జాతీయముగా రూపొందినది. దేశీయమైన ప్రత్యేకతతో రూపొందిన సంస్కృత సమపదములను దేశీయముగా ప్రసిద్ధమైన అర్థములతోడనే ప్రయోగింపవలెను కాని తద్విన్నముగా ప్రయోగింపరాదు. దేశీయముకాని ‘మార్గ’మును ప్రయోగింపరాదను భావముతోడనే మార్గమును దేశీయముగా ప్రయోగింపవలెనని నన్నెచోడుడు కుమారనంభవ పీఠికలో తెల్పినాడు. దేశీయప్రయోగ వ్యతిరేకమైన కొన్ని భిన్న సంస్కృతశబ్ద ప్రయోగములను కవులు చేయుచుండుటను గమనించియే కాబోలు తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణపీఠికలో ‘జాత్యమిగామి నొప్పయిన సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్నను’ అని నిర్మోహమాటముగా వానిని తిరస్కరించియుండుట.

దేశీయములైన తెలుగుపదములకు కొన్నిటికి సంస్కృతపద స్వరూపములు కారవడినందువలన తరువాతికాలములో సంస్కృతపదములను కొన్నిటిని కృతకముగా సృష్టించినారు. దేశీయముకాని దేశిప్రయోగములను దృష్టియందుంచుకొనియే నన్నెచోడుడు దేశిని దేశీయముగా ప్రయోగింపవలెనని చెప్పినాడు.

నన్నెచోడునికాలమున సంస్కృత సమపదములలో సంస్కృతము ననుసరించి పూర్ణబిందువుకు బదులుగా ఆయా వర్గాంత్యాక్షరములనే ప్రయోగించుచుండెడివారు. ఈ వర్గాంత్యాక్షరప్రయోగము సంస్కృతములోనిదే కాని తెలుగు జాతీయమైనది కాదు. సంస్కృతశబ్దమును దేశభాషలో తత్పముములుగా ప్రయోగించునపుడు దేశీయతతో పూర్ణబిందుయై క్తముగా ప్రయోగింపవలెనే కాని దేశీయతకు భిన్నముగా వర్గాంత్యాక్షర ప్రయోగముతో ఉపయోగింపరాదని నన్నెచోడుడు భావించినాడు.

(6) జాణ్ నుడి :

కన్నడ సారస్వతమున నాగవర్మ. గుణవర్మలను వారు 'జాణ్ నుడి'కి ప్రసిద్ధులు. నయనేనకవి తన ధర్మామృతమునందును, జన్నకవి తన యశోధరచరిత్రలోను గుణవర్మ జాణ్ నుడిని ప్రశంసించియున్నారు. 'జాణ్ నుడి' సంస్కృత ప్రాధాన్యములేని జాతీయమైన కన్నడభాషాప్రయోగమును తెలుపునని ఊహింపవచ్చును. కనుక 'జాణ్ నుడి'ని అభిమానించిన కన్నడకవులు తమ కవితయందు దేశి ప్రాధాన్యము సభిలషించినట్లు భావింపవచ్చును. కావ్యోపయోగ్యమైన భాష జాతీయమైన కన్నడ నుడికారముతోనుండుట 'జాణ్ నుడి'ని పేర్కొనిన కన్నడకవుల అభిమతియు జాపవచ్చును. కన్నడకవుల ప్రయోగమునుబట్టి 'జాణ్ నుడి' అనునది 'తిరుక్ కన్నడము'తో సమానమయినదని చెప్పవచ్చును. తిరుక్ కన్నడమునగా సారభూతమైన కన్నడము. ఇది తెలుగులోని తేటతెలుగుతో సమానమనవచ్చునేమోనని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు కుమారసంభవ పీఠిక (పుట. 30) లో తెల్పినాడు. కన్నడకవులు కొందరు 'జాణ్ నుడి' అనుపదమును ప్రయోగించియున్నను దానిస్వరూపమును తెలుపలేదు. 'జాణ్ నుడి' అనగా జాణతనముతో చమత్కారయుక్తముగా ప్రయోగింపబడిన కన్నడమని విమర్శకుల అభిప్రాయము. మొత్తము మీద 'జాణ్ నుడి' అనునది భాషావిషయికముగా దేశీయత నభిమానించు రచనావైఖరి అని చెప్పవచ్చును.

(7) జాను తెనుగు :

కన్నడ 'జాణ్ణుడి'కి ప్రత్యామ్నాయమగు తెలుగుపదము జానుతెనుగు. తెలుగు కావ్యలోకమున తొలిసారిగా జానుతెనుగును ప్రవేశపెట్టినవాడు వన్నె చోడుడు. దీని నొక సిద్ధాంతముగాజేసి కరువాతికాలములో సమధికప్రాశస్త్యమును కూర్చినవాడు పాల్కూరికి సోమన.

వన్నెచోడుడు జానుతెనుగును ఏ అర్థమునవాడెనో తెలుపుటకు వలువురు పండితులు ప్రయత్నించిరి. 'జాను' అనునది 'చదును' శబ్దమునకు రూపాంతరమని, 'చదును' చతురశబ్దమునకు వికృతియని సర్వజన సుబోధకమైన తెలుగే జాను తెనుగని చిలుకూరి నారాయణరావుగారు పండితారాధ్యక్షరిత్ర పీఠికలో తెల్పినాడు. కాని వీరిచ్చిన వ్యుత్పత్తికిని, వివరణమునకు సమన్వయము కుదురుటలేదు.

పాల్కూరికి సోమనాడుని వృషాధిపశతకములో జాను తెనుగును సూచించు పద్యమొకటి కలదు.

'బలుపొడతోలు సీరయును బాపసర్దుల్ గిలుపారు కన్ను వె
న్నెలతల పేదుగుత్తుకయు నిండిన వేలుపు కేలువల్లు పూ
నలుగఱచేవి రెంకవని జానుదెనుంగున విన్నవించెదన్.'

పై పద్యమున నున్నవి కుద్ధాంధ్రపదములే. వీనిలో తత్సమశబ్దముల ప్రసక్తియే లేదు. వన్నెచోడుని కవిత్వములో తత్సమములు కొల్లలు. పాల్కూరికి సోమన కృతులలో సయితము తత్సమశబ్దములు లెక్కకుమించి యున్నవి. జాను తెనుగనగా అర్చితెలుగేమో అను భ్రాంతిని శ్రీపాద లక్ష్మీవతికావ్యిగారు కుమార సంభవ విమర్శనమున వ్యక్తము చేసినాడు. పై వివరణమునుబట్టి జాను తెనుగు యయాతి చరిత్రాడులలోని అచ్చతెనుగు కావేరదు. జానుతెనుగు తేటతెనుగుకంటె విశిష్టమైనది.

'జాను' శబ్దము కుద్ధ దేశ్యపదము. ఇంపు పెంపు, వరసత, ప్రసన్నత అను నవి జానుతెనుగునందలి విశేషగుణములు. తెలుగుభాషలో న్వభావసిద్ధముగ వాడెడి సంస్కృతసమాసములు, జనసామాన్యమున వ్యవహరింపబడు దేశపదములతో నొప్పి అవ్యయక్లిష్టత లేక మంజులమై, సరిసమై, ప్రసన్నమైన తెలుగుభాషయే జానుతెనుగని చెప్పవచ్చును.

నన్నెచోడుడు కుమారసంభవావతారికలో జానుతెనుగును ప్రస్తుతించినను, దేశీయమార్గము ననుసరింతునని చెప్పినను అతడే తన ప్రతిజ్ఞను నిల్పుకొనలేక పోయెను. తెలనము (= పని, చేత), తిప్ప (= నేయి), మొనరు (= పెరుగు), హోలు (= పాలు), మున్నగు కన్నడపదములను, వేలగొవి (= మరులుగొనుట), నాయి (= కుక్క) మొదలయిన తమిళపదములను, పోండిగ, మూండు, వీండు, పుడమిపుడు, ఎయిదనేరమివంటి వింతపదములను ప్రయోగించి తన రచనను కొంత క్లిష్టపరచినాడు. నన్నెచోడుడు పాండిత్యప్రకర్షకు, చమత్కారబిందురము నకు సంస్కృతజటిల సమాసములను వాడినాడు. అయినను నన్నయ ప్రయోగించని కొన్ని దేశిపదములను, దేశీయ సంప్రదాయములను, దేశి నాడులను ప్రవేశ పెట్టి కొంతవరకు తన 'జానుతెనుగు' ప్రతిజ్ఞను నిలిపికొనెనని చెప్పుటలో విప్రతిపత్తి లేదు.

జానుతెనుగు వ్యవహారములో నన్నెచోడునికి పాల్కూరికి సోమనాథునికి కొంత భేదము కలదు. నన్నెచోడుడు దేశీయతనే జానుతెనుగుని పేర్కొనినాడు. అనగా స్పష్టముగా అర్థమగు తెలుగు, విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకారచూడామణి (9 వ ఉల్లాసము - 18 వ పద్యము)లో చెప్పిన దేశ్యలక్షణమునుబట్టి దేశ్యపదము లందు అన్యదేశ్యము లుండవచ్చును. కాని అవి స్థావికుల చెవులకు తీయములుగా నుండవలెను. కనుక పెద్దన చెప్పిన దేశ్యము నన్నెచోడుని జానుతెనుగు ఒకటే అయియుండవచ్చును. పెద్దన ఉదాహరించిన దేశ్యపదములలో చాలభాగము నన్నె చోడుడు వాడినవే. పాల్కూరికి సోమనాథుని భాషాపదనిర్ణయనముక్తకారము జాను తెనుగునగా ప్రామాణికముగా దేశితెనుగేనని వాఙ్మయ మహాధ్యక్ష వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యారూ 'జానుతెనుగు' అను గ్రంథమునందు వివరించినాడు. పాల్కూరికి సోమనాథుని ప్రకారము తత్సమముకాని, తర్భవముకాని, దేశ్యముకాని, అన్యదేశ్యముకాని తుదకు సంస్కృత సమాస భూమిష్ఠరచనకాని అది దేశీయ చ్ఛందోవిబద్ధమై యుండినచో జానుతెనుగు అగునని చెప్పవచ్చును. పాల్కూరికి సోమనాథుని తరువాత ఈ జానుతెనుగును ఎవరుగాని పేర్కొనలేదు.

దేశి కవిత్వోద్యమమునకు మూలపురుషుడగు పాల్కూరికి సోమనాథుడు ప్రజావ్యవహారమునకు, ఉచ్చారణకు సన్నిహితముగానుండు భాషలో కావ్యరచనము కావించి భాషావిషయమున దేశీయతను సాధించినాడు. సాధారణముగా లాక్షణిక గ్రంథములకు విధేయములుకాని భాషాప్రయోగములు, వైరి సమాసములు, సంధి

విశేషములు, కారకరీతులు, పదముల వర్ణక్రమవిధానము, క్రియారూపములు మొదలగువానికి సంబంధించినవి దేశ్యభిమానులగు శివకవుల రచనలలో ఎక్కువగ కన్పట్టను. దేశి రచనలందలి భాష ప్రజల శిష్ట వ్యావహారికభాషకు చాల సన్నిహితముగా నున్నది. జాతులకు, వృత్తులకు, పనిముట్లకు, కొన్ని వస్తువర్గములకు సంబంధించిన దేశీయపదావళులు దేశి రచనలందు సందర్భోచితముగ కొల్లలుగా కూర్పబడినవి. ఇట్టి దేశీయపదప్రయోగములు ప్రబంధాది చంపూకావ్యములందు కానరావు. తెలుగుభాష దేశీయతను, జాతీయతను, నుడికారపు సౌంధ్యము అధికముగా ఆరోపించుకొనినవి ద్వీపదాది దేశిరచనలే.

ఇతివృత్తము, వర్ణనాంశములు. కావ్యప్రక్రియలందువలెనే భాషావిషయమునందును సంస్కృత సంప్రదాయములు తెలుగు కన్నడ మలయాళములందువలె తమిళమున ప్రవేశించినట్లు లేదని పై పరిశీలనమునుబట్టి వ్యక్తమగుచున్నది.

15. దాక్షిణాత్య దేశిరచనలలో ఛందోరీతులు :

ఐందూరు తమ్మయ్యగారు మార్గ-దేశి భేదములను ఛందశ్శాస్త్రానుగుణముగ నన్వయించినారు. కేవల గీర్వాణములయిన స్రగ్ధరాదులు (అక్షరగణములు) కూర్పబడినది 'మార్గ'మని, దేశీయములగు కందము, గీతము మొదలగు మాత్రాగణబద్ధమయినది దేశికవిత అని వారి అభిప్రాయము.¹ 'దేశీయములగు మాత్రాచందస్సు నుండి పుట్టిన జాతిషద్యముల రచన దేశికవిత' అని రావూరి దొరసామిశర్మగారు తన ఛందోరీతులలో తెల్పినారు.

లఘుగురువర్ణములు మూడేసికూడిన యేర్పడునవి అక్షరగణములు. ఇవి అన్నియుచేరి ఎనిమిది గణములయినవి. ఇవి ఛందః ప్రస్తారముచే ఉచ్ఛవిండును కనుక వీనికి విసర్గగణములనితూడ పేరు కలదు. వీనిలో సమానమాత్రాకములగు గణములు నయితము ఒకదానికి వేరొకటి ప్రయోగింపరాదు. ఈ అక్షరగణములు సంస్కృతవృత్తములందు వినియోగింపబడును. అక్షరగణబద్ధములగు సంస్కృత వృత్తములు కన్నడ తెలుగు మలయాళములందు అధికముగా ప్రవేశించినవి. తెలుగు కన్నడ మలయాళములపై సంస్కృతప్రభావ మధికమగుటచే మాత్రాగణ

1. ఐందూరు తమ్మయ్య- 'మార్గదేశి కవితలు'. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

ములుకూడ గురులఘు పరిణతములయినవి. కాని తమిళమున పద్యలక్షణము, గణ పద్ధతి విలక్షణముగ నున్నది. కన్నడ తెలుగు మలయాళములందువలె తమిళము నందును మొదట అక్షరములనుబట్టియే పద్యనిర్మాణము జరుగుచుండెనని 'అశై' పద్ధతి తరువాతి పరిణామమే అని 'ఎ. సి. చెట్టియార్'గారు 'Advanced studies in Tamil prosody (పుట 19) అను గ్రంథమున తెల్పినారు.

సంస్కృతములోని మాత్రాగణములకు కన్నడాంధ్రములలోని మాత్రాగణ ములకు భేదమున్నది. మాత్రాసంఖ్య నియతముగానున్నను గురులఘువులసంఖ్య నియతముగాలేని పాదములుగల పద్యములు మాత్రాచ్ఛందస్సులని సంస్కృత లాక్షణికుల మతము. మాత్రాగణచ్ఛందస్సులలో గణములు వరుసగా సరిపోవలెను. పాదములోని మొత్తము మాత్రలసంఖ్యకూడ సరిపోవలెను. కాని పాదములో మాత్రాగణములు వరుసగా సరిపోయినను, మాత్రాసంఖ్య సరిపోనక్కరలేని కొన్ని ఛందస్సులు ద్రావిడభాషలలో కన్పట్టుచున్నవి.

(1) దేశీయగణములు :

తమిళములో 'ఛందస్సు'ను 'యాప్పు' అనుపేరుతో వ్యవహరింతురు. తమిళఛందస్సులో లాక్షణికులు గణవిభాగమును తక్కిన భాషలలోవలె కాక ప్రత్యేకముగా నేర్పాటు చేసికొనినారు. తమిళ ఛందోలక్షణములో 'కుటిర్' అనగా హ్రస్వాక్షరము. 'నెడిర్' అనగా దీర్ఘాక్షరము; పొల్లులు అర్థమాత్రాకములు. ఈ మూడును ప్రత్యేకముగా గాని, వానిలో రెండు, మూడు కలిసికాని యేర్పడి ఉచ్చ రింపబడు ధ్వనిని 'అశై' అందురు. దీనిని ఛందోక్షర మనవచ్చును. ఈ మూడింటి కలియకనుబట్టి 'అశై' అనునది 'నేర్ అశై', 'నిరై అశై' అని రెండువిధము లుగా నుండును. సంస్కృత పరిభాషప్రకారము ఒక లఘువుకాని, గురువుకాని 'నేర్ అశై' అగును. 'నేర్ అశై'కు మొదట ఒక 'కుటిర్' లేదా లఘువును చేర్చి నచో 'నిరై అశై' యేర్పడును. నేర్, నిరై ల సంయోగమువలన ఒక 'శీర్' లేక గణము యేర్పడును.

తమిళములో ఒక్కొక్క 'శీర్' లో క్రమపద్ధతిలోలేని ఒక 'అశై', రెండు 'అశై'లు, మూడు 'అశై'లు, నాలుగు 'అశై'లు కల్గిన నాలుగువిధములైన 'శీర్'లు ఉన్నవి.

(1) ఒక 'వేర్'గాని, ఒక 'నిరై'గాని కలిగిన గణము. ఉదా : కార్, మలర్. 'వెణ్ణా' పద్యము అంతమందు దీనిని సాధారణముగా వాడుదురు, ఒకప్పుడు 'కార్' వంటిదికాక 'కాళు' వంటి రూపముగల గణమును, 'మలర్' వంటిదిగాక 'పిఱప్పు' వంటి రూపముగల గణమును 'వెణ్ణా' పద్యము అంతమందు వాడుటకూడ కలదు. అనగా నేర్, నిరైల తరువాత అర్థమాత్రాకమైన 'ఉ' కారమును చేర్చుచుందురు. నిండు ఉకారమును చేర్చుట అరుదు.

(2) ఉరిచ్చీర్ లేక ఆళిరియవురిచ్చీర్ :—దీని 'అగవర్' అను పద్యములో వాడుదురు. దీనిలో రెండు ఛందోక్షరము లుండును. ప్రస్తారమునలన ఇట్టివి నాలుగు యేర్పడును. ఇవి తెలుగులోని సూర్యగణములను పోలి నవి. ఇందలి గణములకు 'మాచ్చీర్' లని, 'విళచ్చీర్లు'ని పేరు.

(3) వెణ్చీర్ లేక వెణ్ణా ఉరిచ్చీర్ :—ఇది 'వెణ్ణా' పద్యములో నుపయోగింప బడును. దీనిలో మూడు ఛందోక్షరము లుండును. ప్రస్తారమునలన ఇవి ఎనిమిదిభేదము లేర్పడును. మాచ్చీర్లుకును, విళచ్చీర్లుకును 'కాయ్' అని చేర్చుటవలన వీవిపేర్లు యేర్పడును.

(4) పొడుచ్చీర్ :—ఇది 'పజ్జి' పద్యములో నుపయోగపడును. వెణ్ణా పద్యములో దీని నుపయోగింపరు. దీనిలో 16 భేదము లున్నవి. ఇవి తేమా, పుళిమా, కరువిళమ్, కూవిళమ్ అను పేర్లకు వరుసగా 'తజ్జిచీల్, తణ్బూ, నలుంబూ, నలు నిజీల్' అను మాటలను చేర్చుటవలన ఈ పదహారింటికి పేర్లేర్పడును. ఇవి నాల్గు ఛందోక్షరములుగల 'శీర్'లు.

తమిళములోని 'శీర్' విర్మాణసద్ధతి కన్నదాంధ్రములందలి దేశీయగణ విర్మాణమునకు మార్గదర్శకమైనట్లు తోచును.

తమిళములో ఉరిచ్చీర్ లేక ఆళిరియవురిచ్చీర్, వెణ్చీర్ లేక వెణ్ణా ఉరిచ్చీర్, పొడుచ్చీర్లును, కన్నడములో బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రగణములును, తెలుగులో సూర్య, ఇంద్ర, చంద్రగణములు - వీనియందు మాత్రాసంఖ్యావియమము కన్పించదు. ద్రావిడ లాక్షణికులు మాత్రాగణప్రస్తారముకొర కేర్పాటుచేసికొనిన దేశీయగణము లివి. వీనికి ఉపగణములనికూడ పేరు. ఈ దేశీయగణములు సంస్కృతమునందు లేవు.

తమిళ, కర్ణాటక, ఆంధ్ర మాత్రాగణ ప్రస్తార సంప్రదాయ మొకతీరు ననుసరించియున్నది. ఆయా జాతిగణములు మూడు భాషలలోను కొన్ని సమానముగా నున్నవి. ఒకభాషయందుకంటె మరియొకభాషలో అధికముగా కొన్ని యున్నవి. జాతిగణముల పరస్పరసంబంధము ఈ క్రింద వివరింపబడినది.

తమిళము:—తేమాగణములు - గగ, గల

పుళిమాగణములు - య, జ, న, వ

వీనిలో 'య-జ' గణములను తొలగించిన కన్నడ బ్రహ్మగణములు. వానితోపాటు 'గగ, న' గణములనుకూడ తొలగించినచో తెలుగు సూర్యగణములును అగును.

తమిళములోని—కరువిళమ్ - నల, నగ, జల, జగ

కూవిళమ్ - భ, ర

తేమాంగాయ్ - మ, త

పులిమాంగాయ్ - నగ, నల, యగ, యల

అనువాదిలో జల, జగ, యల, యగ లను తొలగించినచో కన్నడములోని విష్ణుగణములును, వానితోపాటు మ, నగ గణములనుకూడ తొలగించినచో తెలుగు ఇంద్రగణము లేర్పడును.

తమిళములోని—

కరువిళంగాయ్ - నవ, నలల, జలగ, జలల, జగగ, జగల, నగగ, నగల

కూవిళంగాయ్ - భగురు, భల, రగ, రల

తేమాంగణి - తగ, తల

పుళిమాంగణి - సలగ, సలల, యలగ, యలల

తేమాతణ్ణు - మగ, మలఘు

పుళిమాతణ్ణు - యగగ, యగల, నగగ, నగల

అనువాదిలో, నవ, నలల, నగగ, నగల, భగురు, భల, రగ, రల, తగ, తల, సలగ, సలల, మగ, మలఘు, నగగ, నగల - ములను 16 మాత్రము కర్ణాటక ఇంద్రగణములు. వీనిలోనుండి మగ, నగగ లను తొలగించినచో తెలుగు చంద్రగణము లేర్పడును.

తెలుగునందుకంటే ముందుగా కన్నడమున కావ్యరచన తద్వారా చందః ప్రయోజనముకూడ ప్రారంభమయినది. అందువలన పలువిధములుగా కన్నడ చృందోవిధానము తెలుగునకు అనుకార్య మయినది.

దేశ్యజాతులలో ముపయోగించు కన్నడ బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రగణములు. తెలుగు సూర్య, ఇంద్ర, చంద్రగణములు వరుసగా రెండు, మూడు, నాలుగు గురువులనుపెట్టి ప్రస్తరింపగా నేర్పడును. అట్లు ప్రస్తరింపగా వచ్చిన గణము లన్నిటిని గ్రహించి మొదటివరుసలోని నాల్గు గణములకు బ్రహ్మగణములని, రెండవవరుసలోని ఎనిమిదిగణములకు విష్ణుగణములని, మూడవవరుసలోని పదు నాల్గుగణములకు రుద్రగణములని సంజ్ఞచేసిరి. తెలుగులో తొలిచృందోగ్రంథమగు కవిజనాశ్రయమున కన్నడ లక్షణపద్ధతి ననుసరించుచు ప్రస్తారములో మొదటి వరుసలోని నాల్గుగణములకు సూర్యగణములని, రెండవవరుసలోని ఎనిమిది గణ ములకు ఇంద్రగణములని, మూడవవరుసలోని పదునాల్గుగణములకు చంద్రగణము లని వ్యవహరింపబడినది. సూర్య, ఇంద్ర, చంద్ర గణోత్పత్తివిషయమున విన్న కోట పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణి (రి వ ఉల్లాసము - 52 పద్యము) యందు కవిజనాశ్రయకారునే అనుసరించినాడు. అనంతాదులమతమునకూడ ఈ గణనిర్మాణ మిట్లే. కాని పై ప్రస్తారములో మూడువరుసల గణములలోను ప్రతివరుసలోను మొదటి రెండేసిగణములను అనగా మొదటి వరుసనుండి గగ, స గణములను, రెండవవరుసనుండి మ, సగ - గణములను, మూడవవరుసనుండి మగ, సగగ - గణములను తొలగించగా వరుసగా మిగిలిన రెండుగణములుగల వర్గమునకు సూర్య గణములని, ఆరుగణములుగల వర్గమునకు ఇంద్రగణములని, పదునాల్గుగణములు గల వర్గమునకు చంద్రగణములని అనంతుడు చందోదర్పణము (1-19) నందు స్పష్టముగా తెల్పినాడు. ప్రస్తుతము సూర్యేంద్రచంద్రగణముల విషయమున అనంతాదులమతమే వ్యవహరింపబడున్నది. గణములపేర్లలోని మార్పు, ప్రస్తార ములో ప్రతివర్గములోను రెండేసిగణములు తక్కువపడుట అనునవి తెలుగు ఉప గణముల ప్రత్యేకతను సూచించుచున్నవి. కనుకనే 'ఇంద్రాద్యా అపిష గణాః' అని చింతామణిలో ఈ గణముల ప్రత్యేకతను సూచించుచు చెప్పియుండుట.

తెలుగు కన్నడములలోని దేశీయగణములు సయితము సంస్కృతచృందో గణములతోడనే వ్యవహరింపబడుటకు కారణము సంస్కృతభాషా ప్రభావమే. తమిళములో సంస్కృతభాషాప్రవేశము విరాఘాటముగ సాగవందున, అందలి గణపద్ధతి, పద్యలక్షణము తెలుగు కన్నడములకంటే సర్వదా విలక్షణమయినది.

దేశీయగణములందు మాత్రాసంఖ్య నియతము కాదు. తమిళములో మాచ్చీరులలో మూడునుండి అయిదువరకు మాత్రలున్నవి. విశచ్చీరులలో నాలుగునుండి ఆరువరకు మాత్రలు కలవు. కాయచ్చీరులలో అయిదునుండి ఎనిమిదివరకు మాత్రలున్నవి. కణిచ్చీరులలో ఆరునుండి తొమ్మిదివరకు, పొదుచ్చీరులలో ఏడునుండి పన్నెండువరకు మాత్రలు కలవు.

కన్నడములోని బ్రహ్మగణములలో మూడునుండి నాలుగువరకు, విష్ణుగణములలో నాలుగునుండి ఆరువరకును, రుద్రగణములలో అయిదునుండి ఎనిమిదివరకు మాత్రలున్నవి.

తెలుగులోని సూర్యగణములకు మూడుమాత్రలుమాత్రమే. ఇంద్రగణములకు నాలుగునుండి అయిదువరకు, చంద్రగణములకు అయిదునుండి ఏడువరకు మాత్రలు గలవు.

తమిళ గణములలోనుండి కన్నడ లాక్షణికులు కొన్నిటిని, కన్నడగణములలోనుండి తెలుగు లాక్షణికులు కొన్నిటిని తొలగించుటకు కారణమును డాక్టర్ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు 'మాత్రాచ్ఛందస్సులు' అను వ్యాసమునందీట్లాహించినారు. 'కన్నడులకున్న, తెలుగువారికిన్ని యగణ, జగణములుగావి, వాటితో గురులఘువులుగావి, ఇతరగణములుగావి చేరిన గణములుగావి యిష్టములేదు. అట్టి వానిని తమిళగణములనుంచి తొలగిస్తే కర్ణాటక బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రగణము లేర్పడినవి. సూర్యగణములలో మూడుమాత్రలకు మించినవిన్ని, ఇంద్రగణములలో అయిదుమాత్రలకు మించినవిన్ని, చంద్రగణములలో ఏడుమాత్రలకు మించినవిన్ని గణములుండగూడదని తెలుగువారు నియమము చేసుకొన్నారు. అందుచేత ఆయా జాతుల కర్ణాటకగణములనుంచి ఆ సంఖ్యానియమము నతిక్రమించినవాటిని వారు తొలగించినారు.'

ఆయా గణములను తొలగించుటకు ముఖ్యకారణము లయకు సరిపోవుటకు, శ్రుతికి సుభగముగా నుండుటకును అవి డాక్టర్ చిలుకూరి నారాయణరావుగారి అభిప్రాయము. మూడక్షరముల గణములమధ్య గురువు చేరినచో గర్భము దాల్చినట్లుండునట. జగణము కొన్ని మాత్రాచ్ఛందస్సులలో నిరసింపబడినట్లు ప్రాకృత వైంగళములోను, చందోంబుదియందును తెలుపబడినది. జగణము చేరవచ్చునని చెప్పిన ఆర్యాకందములందుకూడ ప్రత్యేకస్థలములలో జగణము నిషే

ధింపబడినది. ఈ కారణమువలననే కాబోలు ఆంధ్ర కర్ణాటకులు జగణముతోపాటు యగణమునుకూడ సిపేధించియుండుట.

తెలుగు లాక్షణికులు, సూర్యగణములలో తుదివి గురువుగలవానిని, ఇంద్ర గణములలో తుదివి రెండు గురువులు గలవానిని, చంద్రగణములలో చివర మూడు గురువులు గలవానిని, కర్ణాటకగణములలోనుండి తొలగించినారు. దీనికికూడ శ్రుతి సుభగత్వమే కారణమని చెప్పవచ్చును.

దేశి చ్చందస్సు : పద్యపాదనియమము :

సంస్కృతమున వేదవాఙ్మయములో రెండు పాదములుగల ద్విపదా విరాట్. ద్విపదా జగతీ మొదలగు ఛందస్సులును, మూడుపాదములుగల గాయత్రీచ్ఛంద మును కనిపించును. లౌకిక వాఙ్మయమున సర్వపద్యములకును నాలుపాదము లుండుట నియతమయిన లక్షణము. కాని దేశీయచ్ఛందస్సులకు నాలుపాదము లుండుట నియతము కాదు.

తమిళమున 'అడి' అనగా పద్యపాదము. పాదములో ఒకటిగాని అనేక ములుగాని 'తరై'లు వచ్చును. 'తరై' అనగా నేర్ నిరై ల కూడిక. 'నేర్', 'నేర్' తోడను, 'నిరై', 'నిరై' తోడను పొందియుండును. నేర్ నిరై తోకావి, నిరై నేర్తోగావి పొందియుండదు. ఈ 'తరై' అనునది ఏడువిధములుగా తమిళ లాక్షణికులు వివరించినారు.

'అడి' లేక పద్యపాదము అయిదువిధములుగా నుండును. (1) రెండు 'శీర్'లు గలది 'కుఱిడి'. ఇందు 4 నుండి 8 వరకు అక్షరము లుండును. (2) మూడు 'శీర్'లు గలది 'సిందడి'. ఇందు 7 నుండి 9 అక్షరముల వరకుండును. (3) నాలుగు 'శీర్'లు గలది 'అళవడి'. ఇందు 10 నుండి 14 వరకు అక్షరము లుండును. (4) ఐదు 'శీర్'లు గలది 'నెడిలిడి'. ఇందు 15 నుండి 17 వరకు అక్షరము లుండును. (5) ఆరు 'శీర్'లు గలది 'కఱినెడిలిడి'. ఇందు 18 నుండి 20 వరకు అక్షరము లుండును.

అక్షర గణబద్ధములగు సంస్కృతవృత్తములు తమిళమున అవలంబింపబడ లేదు. ప్రాచీన తమిళకవిత్వమున మూడేసి, నాలుగేసి దేశీయ ఛందోగణములుగల మూడేసి నాలుగేసి పాదములతోకూడిన పద్యములే ఎక్కువగా నుండెడివి. 'కురల్' అను ఛందస్సు రెండుపాదములుగల చిన్నపద్యము. మలయాళమునందును

'ఈరడి' అను పద్యమునందు రెండుపాదములున్నవి. తమిళములో అయిదు పాదములకు మించిన పద్యములు కుఱలడి, చిందు, అలరు, నెడిల్, కళినెడిల్ అనునవి. కన్న డాండ్రములందలి ద్విపద (2 పాదములు), త్రిపద (3 పాదములు), చౌపద (4 పాదములు), షట్పది (6 పాదములు) మొదలగు దేశీయచ్ఛందస్సులు పాద సంఖ్యనుబట్టియే యేర్పడినవి. ఈ ఛందస్సులకుగల పేర్లనుబట్టి దేశీయచ్ఛందస్సులకు పాదనియతి లేదని చెప్పవచ్చును.

దేశ్యజాతులు మాత్రాగణబద్ధములై మొదట పాదనియమములేక రచింపబడినను, కాలక్రమమున సంస్కృతవృత్తముల ననుసరించి వీనికికూడ పాదసంఖ్యానియమ మేర్పడినది. దేశికవితను అభిమానించిన చాళుక్యరాజులు పాటలదూపముననున్న దేశరచనలను కొన్నిటిని సంస్కరించి పద్యరూపము నొందించుటకు ప్రోత్సహించిరి. తెలుగులోని 'తరువోజ' అను దేశిపద్యము అట్టి సంస్కారఫలితముగా నేర్పడినదే. ద్విపదలోని రెండుపాదములను ఒక పాదముగా చేసి, అట్టి నాల్గుపాదములను ప్రాసబద్ధముగా చేయుటయే తరువోజపద్య మేర్పడినది. దేశీయమును, రెండుపాదములు గల ద్విపద, సంస్కృతమునందువలె నాల్గుపాదములుగల తరువోజగా కూర్చబడుటయే శాసనపద్యరచయితలగు కవులు మార్గకవితాపద్ధతి ననుసరించి చేసిన సంస్కారము. దేశిచ్ఛందమగు ద్విపద వృత్తరూపమునుపొంది తరువోజయై శాసనములలోని క్కెనదని చెప్పవచ్చును.

నాల్గు పాదములకంటె అధికముగానుండు పద్యమును 'మాలిక' అను పదము చేర్చి పేర్కొనుట కలదు. సీసమాలిక, ఉత్పలమాలిక మొదలగునవి ఇందులకుదాహరణములు. ద్విపద, రగడ లందు అధికపాదములున్నను ద్విపదమాలిక, రగడ మాలిక అట్టి పేర్కొనరు. వానిని కేవలము ద్విపద, రగడలనియే పేర్కొందురు. ద్విపద, రగడలలో రెండుపాదములు మొదలుకొని యెన్ని పాదములయినను సరి సంఖ్యలో నుండును.

(3) వక్రీప్రాసలు :

పద్యపాదమును చదువుచున్నపుడు మధ్యలో కొంత అగి విశ్రాంతిని తీసికొనవలసివచ్చును. ఈ విశ్రాంతిస్థానమునే సంస్కృతములో యతిస్థానమందురు. ఛందోబద్ధపాదమునకు స్వాభావికమైన విరామమే సంస్కృతయతి. యతి స్వరూప విషయమున సంస్కృతమునకు తెలుగునకు చాల భేదమున్నది. తెలుగులో అచ్చిని

అన్నిపదములు సంస్కృత భృందశృంగారమునుండి గ్రహింపబడినను, యతివిషయమునమాత్రము 'వడి' లేక 'వళి' అని ప్రయోగింపబడినది. తమిళములోని 'వయి ఎదుగై' (అనప్రాస)లోని 'వయి' (టి అనునది డ, శ గా మారుట కలదు) అనునదియే 'వడి' అయినదని రావూరి దొరసామిశర్మ తెల్పినారు. తెలుగులో 'వళి' అనగా పాదాద్యక్షరమునకు నవరమైన అక్షరము వచ్చుటయే. ఈ నవరము పదాద్యందయినను, పదమధ్యమం దయినను రావచ్చును. తెలుగునకు ప్రత్యేక లక్షణములైన ప్రావళ్య సంస్కృతమున లేవు. చందోవిషయమున సంస్కృతము నందలి అక్షరగణబద్ధములగు వృత్తములను స్వీకరించినను వానికి దేశీయాచారానుసారముగ ప్రావళ్యనెడి మంగళసూత్రములను గట్టియే తెలుగుకవులు గ్రహించినారు; సంస్కృతవృత్తములకు దేశీయములగు యతిప్రాసలను కూర్చుటవలన వానికి కొంత దేశీతనము కల్పించినట్లయినది.

తమిళమునందలి 'మోనై' లేక 'మోనైత్తోడై' అనునవి తెలుగువడిని పోలి నట్టిదే. తోడై అనగా మైత్రి; అక్షరమైత్రి. తోడై అనునది అయదువిధములుగా నున్నది. మొదటి అక్షరములు మైత్రి కలిగియుండుట 'మోనై' అనబడును. మోనై తోడైలో ఎనిమిదేసిరీతులు కలవు. ఈ భేదములలో పొటిప్పుమోనై ఒరూ ఉమోనై అను రెండింటిలోమాత్రమే తెలుగు యతికి సంబంధము కలదు. మొదటి 'శీర్', మూడవ 'శీర్'ల మొదటి అక్షరములు తమలో తామును, రెండవ శీర్, నాల్గవ శీర్ల మొదటి అక్షరములును తమలో తాము మైత్రికలిగియుండుట పొటిప్పు మోనై లోని నియమము. పామాన్యముగా ఇది పాదమునకు నాల్గణములుగల పద్యములనుగూర్చి చెప్పినట్లు కన్పట్టుచున్నది. కావున తెలుగు దేశీయపద్యములగు ద్విపద, తరువోజు, సీసము, రగడ మొదలగువానియందీ నియమము పాటించబడుట కవకాశము కలదు.

ఒరూ ఉమోనై లోని లక్షణము మొదటి శీర్, నాల్గవశీర్ల మొదటి అక్షరములు మైత్రి కలిగియుండుట. తెలుగునందలి ఆటవెలది, తేటగీతి మొదలగు పద్యములందు ఇట్టి నియమము పాటించబడుచున్నది. ఈ రెండురీతుల మోనై తప్ప తమిళమునందలి తక్కిన ఆరురీతుల మోనైలును తెలుగుశిష్ట కవిత్వలోని పద్యములందు కానరావని, వానికి ప్రాచీన దేశీయకవిత్వలో నుదాహరణములు లభింపవచ్చునని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు తెల్పినారు. తమిళమునందలి ఈ సరూపాక్షరయతి ఐచ్ఛికమే కాని తెలుగునందువలె నియతము కాదు. తెలుగుయతికి తమిళమునందలి 'మోనై' కి పోతు కలదనుట తథ్యము.

కన్నడమునందు 'యతియంబుదు పిర్వతాణం' అని నృపతుంగుడు కవిరాజ మార్గమందును, 'యతియెంబుదు గణనియమప్రతతి గున్నర్దాణం' అని నాగవర్మ చందోంబుడిలోను యతిని పేర్కొనినారు. కాని ఈ యతినియమమును కన్నడ లాక్షణికులు ముఖ్యముగా సంస్కృతవృత్తముల లక్షణములను చెప్పునపుడు వాని దృష్ట్యానే చెప్పినారని తోచును. కర్ణాటకవిషయజాతులనుగూర్చి చెప్పునపుడు నాగ వర్మ యతివిషయమును ప్రస్తావించలేదు. దీనినిబట్టి, సంస్కృతములోని యతి ననుసరించి ప్రత్యేకస్థానమున యతి యుండవలయునను వియమము కన్నడము నకు సహజమయినది కాదని తెలియుచున్నది. అచ్చ గన్నడమందు యతి అయయే కాని పేరుకాదు. ఈవిధమైన సహజయతి ప్రతి చరణమందును, గణగణమునకు చివర నుండును. అయితే ఈ గణగణమున కుండెడు యతి సంస్కృతసంబంధి యతినలె త్వరగా గుర్తించుటకు వీలుకావిది. అందువలన స్థూలముగా కన్నడమున యతి లేదని చెప్పుట జరుగుచున్నది. 'కన్నడక్కు యతియిల్ల కోణక్కి మతియిల్ల' (కన్నడమునకు యతిలేదు కోణంగికి మతిలేదు) అను నా నుడినిబట్టి కన్నడము నందున్నదని చెప్పబడు యతికి చందళ్ళాప్రవీత్యా 'యతిశ్వము' లేదని చెప్పవచ్చును. 'ఖండప్రాసమనతిశయ మిందెందు యతియం మిక్కర్' అని నృపతుంగుడు కవి రాజమార్గమందును, 'యతి విలంఘన దిందకిదలై కన్నడం' అని కేరళాజా శబ్ద మణిదర్పణమునందును చెప్పియున్నారు. పద్యములందు విరామరూపయతి నుల్లంఘించుట యనువిషయమున చెప్పినది కన్నడమునకు తెలుగునకు సమానమే. యతి ప్రాసలు రెండును మలయాళమునం దున్నవి. 'యతికృతి కధికక్రావ్యంబై దేశం గుగా విడవలయున్' అని కవిజశాశ్రయమున చెప్పియుండుటచే తెలుగులోని యతి తొలుత శబ్దాలంకారముగనే ప్రయోగింపబడి క్రమముగా పద్యలక్షణముగా మారి నట్లు తోచుచున్నది.

వశిప్రాస వియమములు రెండును సంస్కృతప్రాకృత కవితాసంప్రదాయ సిద్ధములు కావు. అవి ప్రాచీన దేశీయ సంప్రదాయసిద్ధములే.

తెలుగు కన్నడ మలయాళములందలి ప్రాసను తమిళమున 'ఎదుగై' లేక 'ఎదుగై తొడై' అని అందురు. పద్యమందలి ప్రతిపాదములోని రెండవ అక్షర ములు పొందిక కల్గియుండుట దీనిలక్షణము. 'ఎదుగై' వంటి ప్రధానములగు ఎనిమిది భేదములనేకాక మరికొన్ని భేదములనుకూడ తమిళ లాక్షణికులు వివరించి నారు.

తమిళములోని పాద ద్వితీయాక్షర మైత్రీరూపమగు 'అడియెదుగై తొడై' అనునది తెలుగుప్రాసకు సమానమయినది. అడియెదిగై అనగా ఒకపద్యము అన్ని పాదములలోని మొదటి శీర్లోని రెండవ అక్షరములు పరస్పరము పొందిక కల్గి యుండుట. కాని తమిళమునందు యతి (మోనై) వలెనే ప్రాస (ఎదుగై) కూడ ఐచ్ఛికమే.

కన్నడములో ప్రాసకు అత్యంత ప్రాధాన్యమున్నది. ప్రాస లేకుండ ఏ పద్యముకూడ కన్నడమందు లేదు. కన్నడమున గీతికలలోకూడ ప్రాసవియమము పాటింపబడినది.

మలయాళపద్యములకు యతికంటె ప్రాస చాల ముఖ్యము. ప్రాసను మలయాళమున కేరళప్రాస మందురు. యతిమాత్రము 'కళకాంచి' అను ఛందస్సులో పాటింపబడినది. O. M. Anujan వ్రాసిన ఈ క్రిందివాక్యములు గమనింపదగినవి.

“Mōna is strictly observed only in one metre called Kala-kānci where the first syllables of the two lines differ in length; there, only the first syllable should agree and even if the second one agree it would not impress the reader since the whole foot is composed of short syllables. Prāas have not been divided into atimovai, inamovai, ācedukai, talaiyakedukai etc. as in Tamil. Antādi was Prevalent in the early works bearing Tamil influence. Endrhyme is not common in the metres of both these languages though musical verse sometimes employ it.”

—Malayalam and Tamil Metres - A comparative study.

తెలుగులోని ప్రాస శేవల మైచ్ఛికము కాదు. తెలుగు కన్నడములలోని జాతులను పద్యము లన్నిటిలోనేకొక సంస్కృత ప్రాశ్నతములనుండి గ్రహింపబడిన పద్యము లన్నిటిలోనూకూడ ప్రాస పాటింపబడినది. దేశికవితను యతి ప్రాసలుగల దేశికవికాసనే రూపొందింపవలెనని, మార్గకవితారక్షణముల ననుసరించి తెలుగుఛందస్సులో యతిప్రాస రాహిత్యమును ప్రవేశపెట్టరావని నన్నెచోడుడు 'దేశిమార్గంబులు దేశియములుగా అలరదానిలో' తెల్పినాడు. తెలుగులో ప్రవేశించిన మార్గస్థానములో పాదములకు అనుకూలమైన తేడా వృత్తములలో కూడా దేనికొకటి పాటించి దేశియ ఛందస్సులు కూర్చబడినవి. తెలుగు నందు వృత్తములందీ, జాతుల మనః ప్రాసవియమం, అనంతరము గు సేవ గీతాదులందు ప్రాసకములము కాతస్మిక వివిధమునాత్రము లేదు. తమిళములో

'అగవల్ పా'లో ప్రాస లేదు. తెలుగు సీస గీతాదులలో యతికి బదులుగా ప్రాస యతిని వాడుదురు. నాల్గుపాదములందు ప్రాసయతిని ప్రయోగించిన, ఆ పద్యము నందు 'అడియెడుగై' యేర్పడును. తెలుగునందలి సర్వతః ప్రాస సీసమున ఈ 'అడియెడుగై' పాటింపబడినది. కనుక ప్రాస తెలుగులో కొన్ని ఛందములకు లక్షణము, మరి కొన్నిటికి అలంకారముని భావింపవచ్చును. సర్వచ్ఛందస్సామాన్యము కానందువలన ప్రాస తెలుగు ఛందమునకు శోభాసూచకమైన అలంకారముగా గ్రహింపవలసియున్నది. ప్రాసవలన పద్యమునకు శోభ చేకూరునని నాగవర్మ ఛందోబిరుదిలో నిట్లు చెప్పినాడు.

‘నుత శబ్దాలంకార దౌ
శతీశయ మదు కన్నడక్కె సతతం ప్రాసం
కృతకృత్య మప్పుదెల్లర
మత దిందదు తప్పె కావ్యమేం శోభిస్తుదో?’

కాని దక్షిణదేశభాషలందు ప్రాస నేడు పద్యలక్షణములలో చేరియున్నది.

తమిళమునందలి 'ఇణై యెడుగై' అనునది తెలుగులోని వృత్తప్రాససీసము లేదా అక్కిలిప్రాస సీసమున కుదాహరణము కావచ్చును. అన్నిపాదములలోని మొదటి రెండు గణములలోని రెండవయక్షరములు మైత్రికలిగియుండుట 'ఇణై యెడుగై' లక్షణము. 'పొటిప్పెడుగై' అనునది తెలుగులోని సర్వతః ప్రాస సీసమున కుదాహరణము కాగలదు. అన్ని పాదములలోను గణములలో నొకటి విడిచి యొకదాని రెండవ అక్షరములు మైత్రి కలిగియుండుట 'పొటిప్పెడుగై' లోని వియమము. ఇట్లే, అన్ని పాదములలోని ఒకటవ నాల్గవ గణములలోని రెండవ యక్షరములు మైత్రి కలిగిన 'ఒరూకెడుగై' అనువానికిని, అన్నిపాదములలోని అన్నిగణముల రెండవ యక్షరములు మైత్రి కలిగియుండు 'ముత్రెడుగై' అను వానికికూడ తెలుగు గేయములందు ఉదాహరణములు కలవు.

ఇట్లు తెలుగునందలి యతిప్రాసలనునవి అలంకారముకొరకు కవులు కొందరు తెచ్చిపెట్టుకొనినవి కాక క్రీస్తు శకమునకుముందే, తమిళ వాఙ్మయమున పరిపాటిగా నిల్చియున్న ప్రాచీన ద్రావిడ కవితా సంప్రదాయసిద్ధమైన 'తొడై' అను దాని రెండువిధములతో సంబంధించినవేయని తెలియుచున్నది. సంస్కృతమున లేని ప్రాసకు రెండును తెలుగు తమిళ మలయాళములలో నున్నవి. ఇవి తెలుగు సాహిత్యమునకు ప్రత్యేకలక్షణము లైనవి. తెలుగు అజంతభాష యగుటతోపాటు

యతిప్రాసలవలన మరింత శ్రుతి సుభగత్వమును గై పేసికొని వీనులకు విందు చేకూర్చుచున్నది. ఇట్టి విశేషమును గూర్చి కొరవి గోపరాజు 'సింహాననద్వాత్రింశిక' (ప్రథమభాగము-ఆ. 4-వ. 190, 191, 192) లో నిట్లు ప్రశంసించినాడు.

'పుణ్యప్రీతి గుణంబు మంగళగుణంబు న్నొమ్ములై యొప్పుగా
బుణ్యప్రీతి సువర్ణమౌక్తిక సుహృదవ్యక్తి భూషాకృతుల్
గణ్యంబౌగతి సంస్కృతంబునకు వాగ్భావంబు శబ్దంబు లా
వక్తాకారము లొఁ దెనుంగునకుఁ బ్రాల్వక్కుం గడున్వన్నియల్.'

'పలుదెలుగులై న పలుకులు గలిగియుఁ
బ్రాలు వక్కులేని బేలుగలిత
వెన్నెలెల్ల గూర్చివ్రాయుచోఁ గాటుక
వన్నెలేని ప్రతిమ వ్రాతఁబోలు.'

'తప్పక వక్కును బ్రాలును
ముప్పిరి గొనఁదగిన శబ్దములు మెఱుఁగెక్కం
జెప్పిన కవితా చాతురి
యొప్పుము పెట్టిన పసిండి యొఱపున మెఱయున్.'

(4) తమిళ మలయాళ దేశి చ్చందోరీతులు :

తమిళమున పద్యమునకు 'పా' లేక 'పాడల్' అని పేరు. సంస్కృతములో పద్యము, గద్యము అను విభాగమున్నట్లే తొల్కాప్పియనార్ తమిళములో చెయ్యుక్ (రచన) రెండువిధములుగా తెల్పినాడు. (1) 'పా' తమిళ పద్యపాద ములవిషయములో పరిమితి కలదు. (2) 'ఉరై' ఇందులో అయిదువిధములున్నవి. పాదముల సంఖ్యవిషయములో పరిమితి లేదు.

తమిళ పద్యములలో వెణ్పా, అగవల్పా, లేక ఆళిరియప్పా, కలిప్పా, వణ్ణేప్పా, మఱుప్పా అని అయిదు భేదములున్నవి. ఈ భేదము లొక్కొక్కటి యందు తుత్తై, తాటి(ళి)కై, విరుత్తమ్ అని తిరిగి మూడుభేదము లున్నవి. తొల్కాప్పియము ప్రకారము తమిళములోని పద్యములు రెండువిధములు. (1) అగవల్ (2) వెణ్పా. తదితర తమిళ పద్యభేదములన్నియు వీనివలన యేర్పడి వట్టివే అని తొల్కాప్పియనార్ తెల్పినాడు. 'వణ్ణే' పద్యము 'అగవల్పా' లేక 'ఆళిరియమ్' ను పోలినట్టిది. 'కలి' ఛందస్సు 'వెణ్పా' పద్యము ననుసరించినది.

వెణ్ణా పద్యములో గణములవిషయమునను, పద్యపాదములవిషయమునకు కొన్ని అంక్షలు విధింపబడినవి. 'అగవల్' పద్యమున అట్టి నియమము లేవియు లేవు. ఇందు 'శీర్'ల పరిమాణవిషయమునమాత్రము క్రమసద్ధతి పేర్కొనబడినది. కలి, వజ్ర పద్యములవిషయమునకూడ నియమము లేవియు లేవు.

'వెణ్ణా' లోని నాల్గుపాదములలో మొదటి మూడుపాదములలోను నాలుగేసి శీర్లుండును. మావిళ, కాయ్ శీర్ల సుమాత్రము వాడవలెను. నాల్గుపాదములలోను ఒకే ఎదుగై రావచ్చును. లేదా మొదటి రెండుపాదములకు ఒక ఎదుగై, తక్కిన రెండింటికి ఒక ఎదుగై రావచ్చును. 'వెణ్ణా' అయిదువిధములు. కుఱువెణ్ణాట్టు లేక కుఱు వెణ్ణాలో రెండు పాదములు, సిన్నియల్ వెణ్ణాలో మూడుపాదములు. నేరికై వెణ్ణాలో నాల్గుపాదములు. ఇన్నికై వెణ్ణాలోకూడ నాల్గుపాదములును, వ.: (అయ్యమ్) తొడై వెణ్ణాలో అయిదునుండి పందెండుపాదములవరకును, కలి వెణ్ణాలో పన్నెండుకంటె ఎక్కువ పాదములు కల్గియుండును. క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దాలకాలమున పెరిందేవనార్ అనుకవి దేశీయమగు 'వెణ్ణా' పద్యములలో భారతమును రచించినాడట. పెరిందేవనార్ భారతము నేడు అలభ్యము.

అగవల్నా లేక ఆరియప్పాలో సాధారణముగా రెండేసి అక్షరాలుగల శీర్లుండును, ఇట్టి శీర్లు పాదమునకు ఆరుండవలెను. అవగా పాదము కళినెడిలడిగా నుండవలెను.

నేరికై ఆరియప్పాలో తుదిపాదమునకు వెనుకపాదములో మూడుశీర్లును, తక్కిన పాదములలో నాలుగేసి శీర్లును నుండును. నిలై మణ్ణీల ఆరియప్పాలో అన్నిపాదములలోను నాలుగేసి శీర్లుండును. ఆరియ విరుత్తములో మొదటిపాదములో వరుసగా ఏ శీర్లుండునో తక్కిన పాదములందుకూడ వరుసగా అట్టి శీర్లే రావలెను.

కలిప్పాలో పాదమునకు నాలుగు శీర్లుండును, ఇవి సాధారణముగా కాయ్ చీర్లు. తరవు కొచ్చగక్కలిప్పా పాదములలో కాయ్ చీర్ల విషయములో నియమ మేదియును లేదు. కలివిరుత్తమ్ మొదటిపాదములో వరుసగావచ్చు నాలుగుశీర్లే వరుసగా తక్కిన పాదములలోను వచ్చును. కలిత్తురై మొదటిపాదములో వరుసగావచ్చు అయిదుశీర్లే తక్కిన పాదములలోను వరుసగా రావలెను. కట్టకై కలిత్తురై లో అయిదేసి శీర్లుగల నాలుగుపాదము లుండును. మొదటి నాలుగుశీర్లు తరకై చీర్లుగాను, అయిదవది విళంగాయ్ చీర్ గాను నుండవలెను. ప్రతి పాదము

లోను ఒకేరీతి వెణ్ణలై రావలెను. పాదాదిని నేరకై వచ్చినచో ప్రతిపాదమునందు ను ఒట్టుకాక 16 అక్షరములు రావలెను. పాదాదిని రై అకై వచ్చినచో ప్రతిపాదము లోను 17 అక్షరములు యుండవలెను. తుది అక్షరము 'ఏ' అయి యుండవలెను.

వణ్ణిప్పా ఒక్కొక్క పాదములోని రెండుగాని, మూడుగాని శీర్ష్యంధ వచ్చును. వణ్ణివిరుత్తమ్లో మూడేసి శీర్ష్యగల నాలుగుపాదములు యుండును. వణ్ణిత్తు రై లో రెండేసి శీర్ష్యగల నాలుగుపాదములు యుండును.

షరుప్పా పద్యములో మొదట వెణ్ణాపాదములు రెండును, తరువాత ఆళిరి యప్పా పాదము లెన్నైనను వచ్చును.

సంగకవులు ఆళిరియమ్, కలి, పరిపాడల్ అను పద్యములనుకూడ ప్రయోగించినారు. సంగసాహిత్యములో ఎక్కువగా అగవల్పా ఉపయోగింపబడినది. ఇది Blank verse ను బోలినది. కథాకథనమున ఉపయోగించు అగవల్పాలోని లయను 'అగరలోకై' అనియు, సంభాషణాత్మకమున కెక్కువగా మపయుక్త మగు 'వెణ్ణా' పద్యములోని లయను 'సెప్పలోకై' అనియు, కలిప్పాలోని లయను 'తుళ్లలోకై' అనియు, వణ్ణిప్పాలోని లయను 'తూంగలోకై' అనియు తొల్పాప్పియమునందు తెల్పబడినది. తమిళములో 'ఇనమ్' అను పద్యజాతి సంగీతప్రధానమైనట్టిది.

తెలుగులోని సీసపద్యమునకు 'అగవల్పా'కు సంబంధమున్నట్లు తెలియుచున్నది. తెలుగు సీసపద్యమునకు తండకము (దండకము) బోధను. ఆళియ విరుత్తమ్తోడను సంబంధము కలదు. తెలుగు సీసములో ఇంద్రగణము యుండవలసినచోట సూర్యగణములను బోలిన 'శీర్'లు ఉపయోగింపబడినచో ఇది సాధ్యమగును.

సంస్కృతప్రభావముచే తమిళములోని పద్యములలో కాలక్రమమున కొన్ని భేదము లేర్పడినవి. పద్యపాదములలోని అక్షరముల విషయమునందు కొన్ని నియమము లేర్పడినవి. కట్టకైక్కలిత్తురై, కట్టకక్కలిప్పా మొదలయినవి సంస్కృతప్రభావమువలన తమిళములో నేర్పడిన భంభస్సులు.

కీర్తనై, కుమ్మి మొదలగు పాటలందుమాత్రమే కాక వెణ్ణా, ఆళిరియప్పా మొదలగు పద్యములందును లయానుసారముగ హల్లును పెక్కుమాత్రలుగ పొడిగించి పాడుట తమిళపద్యములందు కలదు. తమిళమునందు కవులే లయను సూచింతురు.

తమిళములో మలయాళమునందుకంటె చాలముందుగా కావ్యరచన జరిగినది. ప్రాచీన మలయాళగ్రంథమగు రామచరితములో తమిళప్రభావ మెక్కువగా కన్పట్టును. క్రీ. శ. 12, 13 శతాబ్దాలనాటి మలయాళ పద్యగ్రంథములలోని పదబంధములు, వ్యాకరణములందే కాక ఛందస్సులోకూడ తమిళప్రభావము గోచరించును. ఈ శతాబ్దాలలో తమిళమాతృకగల ఛందోరీతులు మలయాళమున చోటు చేసికొనినవి. ఈ కాలమున మలయాళములో మణిప్రవాళకై లికూడ ప్రాచుర్యము నకు వచ్చినది. అందు పదబంధము, వ్యాకరణము, ఛందస్సు అంతయు సంస్కృతమయమే. క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దిలో నిరణకవులు తమిళప్రభావములేని మలయాళమును వ్యాప్తికి తెచ్చినారు. వీరు నిరణవృత్తమును వాడినారు. క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దికి చెందిన చెరుక్కేరి రచనలో మలయాళ దేశీయక గోచరించును. చెరుక్కేరి కృష్ణగాథలో మంజరీచ్ఛందస్సు ప్రయోగింపబడినది. క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దినాటి ఎళుత్తచ్చన్ మలయాళ జానపదచ్ఛందమగు కిళిప్పాట్టునకు కావ్యగౌరవమును కల్పించినాడు. కిళిప్పాట్టులో నాల్గవృత్తము యిన్నవి. (1) కేక (2) కాకళి (3) కళకాంచి (4) అన్ననడ. అన్ననడనుమాత్రము ఎళుత్తచ్చన్ మొదటిసారిగా భారతములోని కర్ణపర్వమున ప్రవేశపెట్టినాడు. క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దికి చెందిన కుంజన్ నంబియార్ సంస్కృత ఛందస్సులను తన సాహిత్యమున కనుగుణముగా మార్చుకొని మలయాళములో వివిధమాత్రా ఛందస్సులను ప్రయోగించినాడు. వల్లతోళ్ మంజరీచ్ఛందస్సును ప్రయోగించినాడు. చంగంబుళ (క్రీ. శ. 20 వ శతాబ్ది) మలయాళ ఛందస్సులో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు తెచ్చినాడు. అతడు మలయాళ జానపదగేయములలోని ఛందోరీతులకు కావ్యగౌరవమును కల్పించినాడు. నెయిత్తము మీద మలయాళ ఛందోరీతులన్నియు గానప్రధానములే. 'అయ' లేక 'గతి'ని బట్టి మలయాళ పద్యపాదములను విభజింతురు. త్త్యశ్రగతి, చతురశ్రగతి, ఖండగతి, సంకీర్ణగతి ఇత్యాదిగ మలయాళపద్యములను విభజించుట కలదు. క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధమున మలయాళచ్ఛందస్సులోని 'గతి'కి లేక 'అయ'కు ఛందోరీతి స్థితిముగా కుదురుకొనినది. కేరళ కౌముది కర్త మలయాళచ్ఛందోరీతులు గ్రహించుటకు తమిళచ్ఛందోగ్రంథముల పరిశీలనకూడ నావశ్యకమని భావించినాడు. ఎ. ఆర్. రాజరాజనర్మ (1904) రచించిన 'వృత్తమంజరి' మలయాళములో ప్రామాణ్యమైన ఛందోగ్రంథము. ఇందు తమిళ ఛందోరీతులు వివరింపబడినవి. కావి మలయాళ ఛందస్సులతో వానికిగల సంబంధము అందు తెలుసలేదు.

ప్రాచీన సంస్కృతములోవలె మలయాళములోని అక్షరచ్ఛందస్సులు ఏక రూప పరిమాణములో నుండవు. మలయాళమునం దెక్కువగా రెండక్షరములు, మూడక్షరముల గణములే యుండును. 'కేక' వంటి కొన్ని మలయాళచ్ఛందోపాదములందు వరుసగా ఈ రెండువిధములై న గణము లుండును. మలయాళములోని మాత్రాగణములు సాధారణముగా మూడు. నాలుగు, అయిదు మాత్రలనుండి యేర్పడును. అక్షరగణ మాతృకములై న కొన్ని మలయాళచ్ఛందస్సులు కాలక్రమమున మాత్రాగణచ్ఛందస్సులుగకూడ రూపొంది వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి. వాని యందు పద్యపాదములో కొంతభాగము మాత్రాయుక్తముగను, మరికొంతభాగము అక్షరయుక్తముగాను కూర్పబడియుండును. తుళ్లల్ రచనలలోని కృష్ణమధ్యవత్కమ్లకూడిక, స్వాగత, మల్లికలకూడిక వీని కుదాహరణములు.

మలయాళములోని పద్యములను మూడువిధములుగ విభజింపవచ్చును. (1) తమిళమాతృక కలవి, (2) సంస్కృతమాతృక కలవి, (3) దేశీయ గేయ మాతృక కలవి. అందువలన ఒకే విధానమును మలయాళ ఛందస్సునందు పాటించుటకు వీలుపడదు.

కృష్ణగాథలో మంజరిచ్ఛందస్సు ప్రయోగింపబడినది. మంజరి ఛందస్సు మొదటిపాదములో 12 అక్షరములు, రెండవపాదమున 10 అక్షరము లుండును. ఇది తమిళములోని కుమ్మిపాది (కోలాటపు పాది) కు సరిపోవును.

మలయాళములోని 'సర్పిణి' ఛందస్సును 'పాన' అనికూడ అందురు. ఈ పద్యపాదమునకు 11 అక్షరములుండును. దీని తమిళములోని కలివిరుత్తమ్తో పోల్చవచ్చును.

'కాకళి', 'మంజరి' అను రెండు ఛందస్సులు త్ర్యశ్యగతిలో నడచును. ఇందలి ఒక్కొక్కగణములోను అయిదుమాత్ర లుండును. 'కాకళి', 'మంజరి'కి పోడిగింపు. 'కాకళి' పద్యములోని రెండవపాదములో 'మంజరి' రెండవపాదములో కంటే అదనముగా రెండక్షరము లుండును.

'కేక' అను పద్యపాదములో 14 అక్షరములుండును. ఇది రెండుభాగములుగ విభజింపబడును. ప్రతి అర్ధభాగములోను మూడక్షరములగణము ఒకటి, రెండక్షరముల గణములు రెండు యుండును. ఈ ఛందస్సు తమిళములోని అరు శీర్ అళిరియవిరుత్తమ్ నుండి యేర్పడినదని కొందరి అభిప్రాయము.

యన్. వి. కృష్ణవారియర్ మలయాళ చృందస్సులనుగురించి యం. టిట్. పరిశోధకగ్రంథమును ప్రకటించినాడు. అతడు తన గ్రంథమున తమిళ మలయాళ చృందస్సులకుగల సంబంధమును తెల్పినాడు.

‘కాకళి’ అను మలయాళ పద్యపాదములోని సగము తమిళపద్యమగు ‘కలి త్తురై’ అగును. మలయాళములోని ‘తరంగిణి’ అను పద్యము తమిళములోని ‘ఎణ్ శీర్ కళి నెడిలడి ఆళిరియవిరు త్తమ్’ నకు సమానము. మలయాళములోని ‘కుఱత్తి’ అనునది తమిళ కురవంజి నాటకములందు కన్పట్టుచున్నది. మలయాళములోని ‘సమాసమం’ అనునది తమిళ కావ్యములలో ‘ఆళిరియవిరు త్తమ్’ అను పేర ప్రయుక్తమయినది. సంస్కృతచృందస్సుగాతోడు ‘శంకరచరితమ్’ అను మలయాళ దేశచృందస్సు తమిళములోని ‘కలిప్పా’ అను పద్యమును పోలినదే. నాల్గు సమపాదములుగల కలివిరు త్తమ్ (కంబరామాయణమున ప్రయుక్తమయినది) నకు మలయాళములోని ‘అన్ననడ’ కు పోలిక కలదు. మలయాళమున ప్రయోగింపబడిన తోటకమ్ (సంస్కృతచందస్సు), ఇందువదన (కంబరామాయణమున వాడబడినది), స్వాగత (తుళ్లల్ రచనలో వాడబడినది) మొదలగు పద్యములు తమిళ కావ్యములందు కన్పట్టుచున్నవి. చందోబద్ధగణ విభజనమున మాత్రము తమిళ మలయాళములకు భేదము కలదు.

తమిళములోని ‘ఇన్నికై వెణ్ణా’ కు తెలుగు ఆటవెలదికి సంబంధము కలదు. ‘కలిప్పా’ పద్యముచివర ‘ఆళిరియమ్’ అను పద్యముకావి. ‘వెణ్ణా’ పద్యముగావి చేర్చినప్పుడే కలిప్పా పద్యము పూర్తగును. తెలుగులో సీనపద్యము నకుకూడ చివర ఆటవెలదికావి తేటగీతికావి చేర్చవలెను. తెలుగులోని ఆటవెలది, తేటగీతి పద్యములు తమిళములోని ‘వెణ్ణా’ పద్యభేదములను పోలియున్నవి.

తెలుగు తమిళ చృందస్సులకుగల సారూప్యమును శ్రీకుమార్ రాజగోపాల రావుగా రిట్లు తెల్పినాడు.

“Some of the songs that have come down to us as the ‘kuccelakatha’ and the ‘kāmēswari (or Akkala) Pāta’ are in the AgavalPā metre of Tamil and their scansion is not possible unless Tamil cirs are used. Songs like ‘Sita Surati’ are in the Taruvoja metre which is simply a line of ‘agaval Pā’ doubled.”

—Comparative prosody of dravidian Languages. P. 29..

తెలుగులోని ద్విపద, సీసము మొదలగు పద్యములుకూడ 'అగవల్పా'తో సంబంధము కలియున్నట్లు కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు తెల్పినారు.

“ Dwipada may be said to be related to the Ahavalpa type of metrical composition in Tamil. This Ahavalpa of Tamil consists of lines of 4 feet of two syllables each. These syllables are either ner or nirai and when combined correspond to the Surya and Indra ganas of Telugu Prosody.”

—Telugu literature outside the Telugu country—Annals of oriental Research - Telugu. Vol. V. Part I.

తెలుగు 'సువ్విపాట' ఉత్పాదన పద్యభేదముగా భావింపబడుచున్నను దానిని తమిళములోని నేర్, నిరై విభాగమునకు మార్పుటకు వీలున్నది. ఉత్పాదనమును కూడ తమిళ అగవల్పా ఛందస్సునకు సంబంధించినదిగా విరూపింపవచ్చును. ఏరి, జోరి, లాలి, మేలుకొలుపులు, మంగళం మొదలగు పాటలనుకూడ తమిళము లోని నేర్ నిరై విభాగముక్రిందికి తీసుకొనిరావచ్చును.

ద్విపద, తరువోజు, సీసము, రగడ పద్యములు తమిళములోని ఆళిరియపా అను పద్యమునకు సంబంధించినవిగా వానిలోని గణములకూర్చునుబట్టి నిరూపింప వచ్చును.

పాదమునకు అయిదుగణములుగల తెలుగు ఛందస్సులన్నియు తమిళములో కలిపా భేదమునకు చెందును. ఇన్నికై వెళ్ళాకు తెలుగు తేటగీతికి సంబంధము కలదు. ఆటవెలిదిని కొంత భేదముతో వెళ్ళారూపముగనే చెప్పవచ్చును.

తమిళ మలయాళ ఛందోరీతులకు, తమిళ తెలుగు పద్యములకు సన్నిహిత సారూప్యసంబంధము వ్యక్తమగుచున్నదివి పై పరిశీలనమునుబట్టి తెలిసికొన వచ్చును.

(6) తెలుగు కన్నడ దేశి ఛందోరీతులు :

తెలుగుపద్యములు వృత్తములని జాతులని రెండువిధములు. వృత్తములు అక్షరగణబద్ధములు. అవి సంస్కృతమునుండి గ్రహింపబడినవి. జాతులు దేశీయ ములగు పద్యములు. జాతులు సాంస్కృతికములని, దేశ్యములని రెండువిధములు. సాంస్కృతికములైన జాతులు మాత్రాసంఖ్యానియమముకలిగి నాల్గుపాదములతో కూడియుండును. కందపద్యము వీని కుదాహరణము. దేశ్యజాతులు మాత్రాగణబద్ధ

ములై పాదవియమము లేక రచింపబడినవి. కాలక్రమమున సంస్కృతవృత్తముల ననుసరించి వీనికికూడ పాదసంఖ్యానియమ మేర్పడినను మొదట నట్టి నియమ మేదియు లేనట్లే తోచును. సీసము, తేటగీతి, తరువోజులు ఈ తేగకు చెందును. దేశ్యజాతులు మరల జాతులు, ఉపజాతులని రెండువిధములు. వృత్తములయందు వలె యతిప్రాసనియమము కలని జాతులు. తరువోజు, మధ్యాక్షర, ద్విపద, ఉత్సాహము మొదలగునవి వీవి కదాహరణములు. ఉపజాతులలో యతిమాత్రమే యుండును. కావి ప్రాస యుండదు. సీసము, ఆటవెడిది, తేటగీతి ఈ వర్గమునకు చెందిన వద్యములు. ఇందు యతికిబదులు ప్రాసయతికూడ నుపయోగింపవచ్చును. ఇందు ద్వితీయాక్షరప్రాసమునకు బదులు ప్రాసయతి యుండును. జాతులలో ప్రాస పూర్వాక్షరవియమము పాటించబడును. ఉపజాతులలో ప్రాస యుండదు. కనుక నాల్గపాదములందును ప్రథమాక్షరములు యథాసంభవముగా మార్పు చెందు చుండును. కన్నడమునందు ఈ ఉపజాతిభేదము లేదు. జాతులలో ప్రథమపాదము మొదట గురులఘువులలో నేదియుండునో మిగిలిన మూడుపాదముల ప్రారంభము లందుకూడ నదే యుండవలెను. గురులఘువులు సమముగా నున్నచో గణములు మారివను దోషములేదు. ఉపజాతులలో నాల్గపాదములందు ప్రథమాక్షరములు యథాసంభవముగా మార్పు చెందివచ్చును.

మాత్రాగణబద్ధములగు దేశీయ చందోరీతులను జాత్యుప జాతిభేదములచే ప్రత్యేకించి వాటి దేశీయతాగుణమును తెలుగు లాక్షణికులు వ్యక్తము చేసినారు.

కన్నడ చందోరీతుది కర్తయగు నాగవర్మ మొదట వృత్తములనుగూర్చి చెప్పి తరువాత జాతులనుగూర్చి ఇట్లు తెల్పినాడు. 'అనటి పొటగె పుట్టువ మాలా వృత్త, దండక, రఘట, మాత్రార్క, త్రిపది, చతుష్పది, షట్పది, అష్టపది, శంఖా (నఖ్యా) వృత్త, తాళవృత్త అది జాతిగళకింటు అనావువేందోదె'. నాగవర్మ జాతులనేకాక దేశీయజాతులనుకూడ ప్రత్యేకముగా పేర్కొనినాడు.

‘మదనవతి, అక్కరం, చా

పది, గీతికె, యే, తిపది, యుల్పహం, ష

ట్పది, అక్కరికె, కరందె

లొడ్డివిది చందోరీతుల వట్టికాక్షి.

దేశీయజాతులనుగూర్చి, కన్నడ, కర్ణాట, కర్ణాట, మొదలగు మాత్రాగణబద్ధములగు వద్యములని నాగవర్మ అభిప్రాయపడ్డయియుండును. ఇదిచో మూలము భేదములేయైన రగ

దాది జాతులకును, అక్కరాది జాతులకును భేదమే లేకుండును, నాగవర్మ కన్నడ మున పేర్కొనిన ఈ జాతిభేదములను తెలుగు లాక్షణికులుకూడ చెప్పినారు.

(6) కందము :

ఆర్యజాతిలో చేరిన ఛందస్సులను కన్నడ తెలుగు లాక్షణికులుకూడ వివరించినారు. సంస్కృత ప్రాకృతములందలి ఆర్యలకును, కన్నడాంధ్రములందలి ఆర్యలకును లక్ష్యమొకటే కాని తెలుగు కన్నడములలో మొదటిపాదము గుర్వాది యయినచో తక్కినపాదములును గుర్వాదులుగాను, లఘ్వాదియయినచో తక్కిన పాదములును లఘ్వాదులుగా నుండవలెనను వియమమున్నది. ఆర్యలలో సంస్కృతములోని ఆర్యాగీతి, ప్రాకృతములోని ఖండవీ అను పేరుగలదిమాత్రము తెలుగు కన్నడములలో కందమునుపేరుతో విపులప్రచారము దున్నది. తక్కిన ఆర్యలు కేవలము లక్షణగ్రంథములందుమాత్రమే పేర్కొనబడినవి. అప్పకవి కంఠభేదములుగా వివరించిన పథ్య, విపుల, చపల, ముఖచపల, జఘనచపల అనునవి ఆయా ఆర్యలకు తగియున్నవి కాని కందములకు కాదు. కన్నడములో చెప్పబడిన సంకీర్ణమును ఆర్యాభేదము పూర్వార్థము కందలక్షణములు, అపరార్థము ఆర్యలక్షణమును కల్గియున్నది. ఇది సంస్కృత ప్రాకృతాంధ్రములలో కానరాదు. తెలుగు లాక్షణికులు కందపద్యము మూలముగాగొని ఆర్యాభేదములను వివరించినారు. కన్నడ ఛందోంబుది సంపాదకుడగు కీటెల్ పండితుడుకూడ కందము దేశీయ చ్చందస్సనియే అభిప్రాయపడినాడు. ప్రాచీన కన్నడాంధ్ర కావ్యములలో కందమునకు అసరిమిత ప్రయోజనముండుటచే ఆయా భాషలలో దాని ప్రత్యేకత వ్యక్తమగుచున్నది. కన్నడమున కవిరాజమార్గమునకు ముందే ప్రాచీన కన్నడకావ్యములలో కందమునకు విపులమైనప్రచారము కలదు. నన్నయభారతములో కందపద్యములను వాడినాడు. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని శివతత్త్వపారము కందపద్యములలో కూర్చబడినది. కేవల కందపద్యశతకము లెన్నియో తెలుగున కలవు. తిక్కన భారతములో కందపద్యముల నెక్కువగా వాడినాడు, 'కందము చెప్పినవాడే కవి' అను నా నుడివిబట్టి కందము తెలుగు దేశ్యజాతిపద్యమే అని చెప్పవచ్చును.

(7) రగడలు :

కన్నడము ననువరించియే తెలుగులోనికి 'రగడ' వచ్చియుండునని యూహింపబడుచున్నది. రఘుట అని కన్నడములో దీనికి పేరు. గణనియము

విపర్యాసముండినను, సమానమాత్రా సంఖ్యగలిగి తాళబద్ధమైయుండునది రఘటా బంధమగునని నాగవర్మ ఛందోంబుదిలో రగడకు లక్షణమును చెప్పినాడు.

‘గణనియమ విపర్యాస దౌ
శబ్దేంద్రే దౌశ్చైవైయమాత్రై నమనాగి గుణా
గ్రణీయ మతదిందె తాళద
గణనై గౌడం బట్టెడ దువె రఘటా బంధం.’

— ఛందోంబుది-3-222.

నాగవర్మ కన్నడములో మందావిల, లలిత, ఉత్సాహ (ఉత్సవ) అని మూడు విధములగు రగడలను పేర్కొనినాడు. ఇవి మాత్రాగణాత్మకములై తాళమునకు సరిపోవును. ఒక్కొక్క పాదములో లలితకు 20 మాత్రలు, మందావిలకు 16 మాత్రలు, ఉత్సాహకు 24 మాత్రలు యుండును. వీనిలో మందావిలము తెలుగు లోని మధురగతి రగడికు, లలిత ద్వీరదగతి రగడికు, ఉత్సాహము తురగవల్గన రగడికు సరిపోవును. దేశీయమాత్రా గణచ్ఛందములలో కన్నడమున చెప్పబడిన మరియొక ఉత్సాహమునకును తెలుగు ఉత్సాహమునకును లక్షణ మొక్కటే.

తెలుగులో కవిజనాశ్రయకర్త రగడ భేదములనుగూర్చి చర్చింపలేదు. కావ్యాలంకారచూడామణి (4 వ ఉల్లాసము-ప-40)లో విన్నకోట పెద్దన ఉదాహరణములతోపాటు రగడను ప్రత్యేక చాటుప్రబంధముగా గుర్తించినాడు. అనంతపురం ఛందోదర్పణము (3-52 నుండి 64 వరకు)లో నవవిధ రగడభేదములను, కళికోత్కళికలను, చాటుప్రబంధములలోని ఉదాహరణములను చెప్పినాడు. అప్పకవి వీనినేకాక యక్షగానములలోని రగడభేదములను, త్రిపుటాది తాళప్రళంసనుకూడ చేసినాడు. దక్షిణదేశీయ సంప్రదాయపద్ధతుగు గణములలో ఆ యా మాత్రలు గలవి అనేకవిధములుగా నుండును. కనుక ఈ రగడభేదములు అనేకవిధములై యుండు ననుటకు సందేహము లేదు. కావుననే అప్పకవి వీనిని వైతాళీయములతో ముడి పెట్టి ‘వైతాళీయ భేదంబులైన రగడ అనేకంబులు గలవందు బ్రసిద్ధంబులైన హయ ప్రభారాది నవవిధంబులు ప్రబంధంబుల వర్తిల్లు’ (అప్పకవీయము-4-477) నని నవవిధరగడలనుమాత్రము వివరించినాడు. వివిధ తాళాన్వితములయినవానిని వైతాళీయము లందురు. కనుక రగడలు వైతాళీయభేదములగు జాతిపద్యము లనవచ్చును. తక్కిన జాతిపద్యములందలి అదిప్రాస వియమముతోపాటు రగడలకు అంత్యప్రాస

వియమముకూడ కలదు. సంస్కృతమున రగడ లేదు. కాని కాలక్రమమున కర్ణాటాంధ్రకాతి పద్యమగు రగడ సంస్కృతమునందును ప్రవేశించినది.

లయగ్రాహి, లయవిభాతి, లయహారులు మూడును మాత్రాసమక వృత్తములు. ఇవి మూడును సంస్కృతచ్ఛందములందు చెప్పలేదు. తెలుగున అన్ని ఛందములందును ఇవి చెప్పబడినవి. ఈ మూడింటికి అక్షరసంఖ్యలో భేదము కలదు. కాని మాత్రాసంఖ్యలో భేదములేదు. అన్నిటికి 32 మాత్రలే. కాబట్టి ఈ మూడింటికి నడక (లయ) సమానము. మాత్రాసమక మగుటచేతను, మాత్రాగణ బద్ధముగా తోచుటచేతను ఇవి దేశీయచ్ఛందమునకు చెందినవను భ్రమను కల్గించుచున్నవి.

లయగ్రాహి కన్నడములో రఘటాభేదముగకూడ పేర్కొనబడినది. అప్పకవి చెప్పిన మాలికావృత్తములలోని లయగ్రాహిలక్షణమును కన్నడ లయగ్రాహి లక్షణమును ఒకటే. నాగవర్మ ఈ లయగ్రాహినే మాలావృత్తములలో లలితపదమును పేరుతో ప్రత్యేకముగా చెప్పినాడు. నాగవర్మ చెప్పిన కుసుమశరమును మాలావృత్తమునకు అప్పకవి చెప్పిన లయవిభాతి పరిపోవును. కాని వారిద్దరు ఆ పాదములను చేసిన గణవిభజనములో భేదమున్నవి. అప్పకవి లయహారి. త్రిభంగి అనుమరి రెండు మాలావృత్తములను చెప్పినాడు.

చౌపది, అష్టాది, త్రిశ్చంద్రతాళము, ఏకతాళము అనువానినికూడ రఘటాభేదములుగనే కిచ్చెల్ సంపాదించిన కన్నడ ఛందోంబుధిలో పేర్కొనబడినవి. రేవన కవిజనాశ్రయములో చెప్పిన చౌపదిలో ప్రతిపాదమునందును 16 మాత్రలుండును. ఇది తెనాలి అన్నయ సుదక్షిణాపరిణయము (3-69) లోని చౌపదికి సరిపోవుచున్నది. అనంతాదులమకము ననుసరించి చౌపది పాదమునకు 16 మాత్రలుండును. అప్పకవితప్ప తక్కిన తెలుగు లాక్షణికులందరు చౌపదకు అంతాను ప్రాసము తెల్పినారు. అష్టపదులను తెలుగు ఛందఃకర్తలు చెప్పలేదు. కాని ఇవి జన సామాన్యములోని ప్రీతిపాటలలో విల్పియున్నవి. ఇవి మదురగతి రగడకు సరిపోవును. ఛందోంబుధిలో త్రిశ్చంద్రతాళమున కిచ్చిన ఉదాహరణము వ్యవధిగతి రగడకు సరిపోవును.

(3) పాట దుడు :

పట్నా కర్తృభజానిపద్యము. తెలుగు లాక్షణికులు దీనిని కన్న ఛందమునుగనియే గ్రహించియుండిరు. పట్నది అను పేరునుబట్టియే ఇందులో ఆరుపాదము లుండు

వని తెలియుచున్నది. కన్నడమున షట్పదీచ్ఛందస్సునకు ప్రబలముగు ప్రచారము కలదు. తెలుగున షట్పదికి గేయవాఙ్మయమునందు తప్ప పూర్వసాహిత్యమున ప్రచారములేదు. కనుక కన్నడలాక్షణికులు చెప్పిన షట్పదీభేదములను తెలుగు లాక్షణికులు చెప్పలేదవచ్చును.

కన్నడమున వాగవర్మ షట్పదిని జాతులలోను, దేశ్యజాతులలోను చేర్చి చెప్పినాడు. దేశీయగణములగు బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రగణముల సువయోగించుట వలన షట్పదిని దేశ్యజాతిగానే పరిగణింపవచ్చును. కన్నడ ఛందోంబుదిక ర్తయగు వాగవర్మ ఒక్క శరషట్పదినిమాత్రమే చెప్పినట్లగవడును. తరువాతి కన్నడ లాక్షణికులు కుసుమషట్పది, శరషట్పది, తోగషట్పది, భామివిషట్పది, పరివర్తిని షట్పది, వార్ధికషట్పది అని ఆరుతెరగుల షట్పదులను తెల్పినారు. ఈ ఆరు రకముల షట్పదులలో భామివిషట్పదికి, వార్ధికషట్పదికి కన్నడసాహిత్యమున ప్రచార మొక్కవ. నారాయణస్వ రచించిన కుమారవ్యాసభారతము, కుమార వాల్మీకి రచించిన తొరవె రామాయణము, చాటునిట్టచుని భాగవతము మొదలగువని భామివిషట్పదిలో కలవు. జై మిషీభారతము, హరిశ్చంద్రకావ్యము మొదలగు మధ్యయుగము నాటి కన్నడకావ్యములు వార్ధికషట్పదిలో రచింపబడినవి.

రేచన కవిజనాశ్రయములో షట్పదీశ్లకమున రెండుపాదములే చూపినాడు. (చూ. జాత్యధికారము ప-313). అప్పకవి నాల్గుపాదము లుండవలెనని లక్షణవద్యములో చెప్పినను రెండుపాదములే వ్రాసినాడు. (అప్పకవీయము-4-476). అనంతదుమాత్రము ఛందోదర్పణము (3-46) లో షట్పదికి లక్షణమును స్పష్టముగా తెల్పినాడు, తెలుగు షట్పదిలో వరుసగా రెండుపాదములలో రెండేసి చంద్రగణములు, మూడవపాదమున వరుసగా రెండు ఇంద్రగణములు, ఒక చంద్రగణముండును. ఈ పూర్వార్థమువలెనే ఉత్తరార్థముకూడ నుండును. ఇంద్రగణములలో అయిదుమాత్రల ఇంద్రగణములను అప్పకవి లక్ష్యవద్యమున సువయోగించినాడు. కన్నడ కుసుమ షట్పదిలో అయిదుమాత్రలగణములు మొదటి రెండు పాదములలో రెండును, మూడవపాదమున అయిదుమాత్రలగణములు మూడును, ఒక గురువును చెప్పబడినవి. కనుక తెలుగు షట్పదికిని కన్నడ కుసుమషట్పదికిని మొత్తముమీద లక్షణ మొకటిగానే యేర్పడుచున్నది.

శరషట్పది మధురగతి రగడ కావచ్చును. తెలుగులోని,

‘మరోప్రపంచం
మరోప్రపంచం
మరోప్రపంచం పిలిచింది’

అను శ్రీ శ్రీ గేయము శరషట్పదికి ఉదాహరణము.

కుసుమషట్పది ఛందస్సు ద్వీరదగతి రగడకు సరిపోవును. భోగషట్పది తలషట్పదికి రెట్టింపు అనవచ్చును. తెలుగులోని సువ్యపాట భోగషట్పదీ రూపమే. ఇది హయప్రచార రగడభేదముకూడ కావచ్చును. భామినీషట్పది జలషట్పదికి రెట్టింపు. తెలుగులోని గుమ్మడిపాట భామినీషట్పదికి సరిపోవుచున్నది. ఈ భామినీ షట్పది హరిణగతి రగడభేదము కావచ్చును.

పరివర్ధివిషట్పది శరషట్పదికి రెట్టింపు. ఇది మధురగతిరగడ భేదము కావచ్చును. వార్ధికషట్పది కుసుమషట్పదికి రెట్టింపు. ఇది ద్వీరదగతిరగడ భేదము కావచ్చును. ఇట్లు కన్నడషట్పదీభేదములు తెలుగు రగడభేదములే అనుటకు వీలున్నది.

(9) ఏళె :

శార్ఙ్గదేవుడు సంగీతరత్నాకరమున 366 ఏలాభేదములను తెల్పినాడు. ‘ఒకేదాతువు లేక స్వరరచనతో సమానమయిన గణములతో నడచు రెండుపంక్తులు పాడినతరువాత గమకాలాపయుతమైన ప్రయోగముండును. ఏదన పల్లవమను పేరున మూడుఖండము లుండును. ఔదార్యము, లోకానురాగము, ధార్మికత్వము మొదలగు నాయకగుణములు కీర్తింపవలెను. ఈ ఏలలలో నాంద్రైలా యనునది కూడ నొక భేదము.’

నాగవర్మ కన్నడమున కర్ణాటజాతులలోచేర్చి ‘ఏళె’కు లక్షణము చెప్పినాడు. ‘ఏళె’కు ఆరింద్రగణములు, ఒక బ్రహ్మగణముండును, ‘ఏళె’ నడక తెలుగు ‘ఏల’ పాటలతో సరిపోవుచున్నట్లు కన్పట్టదు. దేశభేదములనుబట్టి పాటలో కలిగిన మార్పు మూలమున లక్షణమునకూడ కొంతభేద మేర్పడవచ్చును.

పాల్కూరికి సోమనాథుడు (క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ది) చినవపురాణమును ఏలలు పెట్టి పాడినట్లు చెప్పియున్నాడు. కావున పాల్కూరికి సోమనాథునికి పూర్వమే ‘ఏల’ దేశీయరచనాభేదముగ కన్నడమునందువలె తెలుగులోకూడ ప్రచారములో నుండి

యున్నట్లు తెలియుచున్నది. కందుకూరి రుద్రకవి (క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది) రచించిన సుగ్రీవవిజయమను యక్షగానములోని 'ఏల' ఈ క్రిందిది.

'భానువంశా మూనబుట్టి
దానావా కామీని గొట్టి
పూని మఖము నిర్వహింపా-వా-ఓ-రామచంద్ర !
మౌనివరులు సన్నుతింప-గా.'

నాటగు త్రిమాత్రాగణములు కలిగిన రెండుపాదములు, నాటగు త్రిమాత్రా గణములు ఒక గురువు కలిగిన రెండుపాదములు. మూడవపాదమునకు, నాల్గవ పాదమునకు మధ్య ఒక సంబోధన (ఓ-రామచంద్ర!) యున్నచో దానిని 'ఏల' పాట అందురు. ఈ 'ఏల' కూడ హయప్రవారరగడకు సంబంధించినట్లు గుర్తింప వచ్చును. ఇది నాలుగేసి సూర్యగణములుగల పాదములతోగూడి భోగషట్పది రక ములో చేరగలదని తోచుచున్నది.

(10) అక్కరలు :

నాగవర్మ కన్నడచ్చందోంబుధిలో అక్కరను కేవల కర్ణాట జాతిపద్యముగా పేర్కొనినాడు. అక్కరలు కన్నడమునుండి తెలుగులోని కవతరించినవనుట విక్కము. అక్కరలు కన్నడాంధ్రములకు సామాన్యములయినను లక్షణమునను, పేర్లలోను కొంతభేదము లేకపోలేదు.

తెలుగు అక్కరలు	కన్నడ అక్కరలు	గణ సంఖ్య	కన్నడ చందోంబుధిని ప్రకటించిన క్రిచ్చెల్ యచ్చిన ఆర్థములు
1. మహాక్కర	పిరియక్కరె	7	పిరి = Great
2. మధ్యాక్కర	దొరెయక్కరె	6	దొరె = Equal
3. మధురాక్కర	నడునణక్కరె	5	నడున = Middle
4. అంతరాక్కర	ఎడెయక్కరె	4	ఎడె = Nice
5. అల్పాక్కర	కిరియక్కరె	3	కిరి = Little

కన్నడ అక్కరకు ప్రాసమాత్రమే కాని యతిలేదు. తెలుగు అక్కరకు ప్రాసతోపాటు యతివియతికూడ యుండును. తెలుగులో చంద్రగణోపయోగము ఈ అక్కరలందుతప్ప తక్కిన పద్యములం దంతగా కానరాదు. అందును మధ్యాక్కరలో చంద్రగణముల అక్కరకూడ లేదు.

లాక్షణికులు ఆయిదువిధములయిన అక్కరలను చెప్పినను కన్నడవాఙ్మయములో ఒక్క పిరియక్కర (తెలుగులో మహాక్కర దీనికి సమానము) మాత్రమే వాడబడినదని డాక్టర్ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు 'మాత్రాచంద్రులు' అను వ్యాసమునందు తెల్పినారు. ప్రాచీన కన్నడకవులలో పంపడు తన భారతములో ఏడింటిని, ఆదిపురాణములో మూడింటిని, పొన్నడు తన శాంతిపురాణములో ఆయిదింటిని పిరియక్కరలను వాడినారు. మరి యే కన్నడగ్రంథములలోను ఈ పిరియక్కరలు కనపడవనికూడ డాక్టర్ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు వ్రాసినారు. తెలుగులో మధ్యాక్కర ఒకటే ప్రసిద్ధముగా వాడబడినది. నన్నయ ఒక మధురాక్కరను, ఎర్రన రెండు మధురాక్కరలను వాడినారు. తక్కిన మూడక్కరలను ప్రాచీన తెలుగుకవు లెవ్వరు వాడకున్నను వానికి చందోగ్రంథములందుమాత్రము లక్షణములు చెప్పబడినవి. ఆధునికకాలమున శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షమున విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు మహాక్కరలను విరివిగా వాడినారు. అక్కరికె. మదనవతి, ఛందోవతంస, చౌవది, గీతికె, సాంగత్య, ఏళె - అనువానివి అక్కరల భేదములుగా కన్నడ లాక్షణికులు చెప్పినారు.

(11) ద్విపద :

ద్విపద తెలుగు దేశీచ్ఛందస్సు. ద్విపదయందు రెండుపాదము లుండును. పాదసంఖ్యనుబట్టియే దానికి 'ద్విపద' యని పేరు కలిగినది. కావ్యాలంకార చూడామణియందు విన్నకోట పెద్దన 'ద్విపది' అని వాడినాడు. కాని 'ద్విపద' అనుపదమే సాహిత్యప్రపంచమున రూఢికెక్కినది. రెండుపాదములకు లక్షణసామ్యము కల్గిన వన్నియు ద్విపదలను భావముతో ద్విపదిక, ద్విపది, ద్విపదగ, దోధకము, ద్విపదీ, అండము, దోహ మొదలగు సంస్కృత ప్రాకృత ద్విపదభేదము లన్నియు ద్విపదలే కావచ్చును. కాని తెలుగు ద్విపదలక్షణము వానికి విశిష్టమైనది. తెలుగు ద్విపద దేశీచ్ఛందము. సంస్కృత ప్రాకృత ద్విపద భేదములతో దానికి జన్యజనక భావ సంబంధము లేదు.

కన్నడ ద్విపదకును తెలుగు ద్విపదకును సంబంధము లేదు. కన్నడములోని 'దువయి' అను చ్ఛందస్సులోని రెండు పాదములలోను ఒక్కొక్క పాదములో ఐదుసగా 8 మాత్రలగణము + 5 కందపద్యగణములు = 26 మాత్ర లుండును. కందపద్యగణముల అనగా చతుర్మాత్రాగణముల - తరువాత ఒక గురువు చేర్చబడెననియు, మొత్తము 26 మాత్రలనియు 'దువయి' లక్షణమునకు పాఠాంతర

మున్నది. దీనినిబట్టి 'దువయి' పాదమునందు 28 లేక 28 మాత్రలుండును. కన్నడ 'దువయి' లక్షణము తెలుగు ద్విపద లక్షణమునకు భిన్నమైనది. ఇతే దువవిగ, దువది మొదలగు కన్నడ ద్విపదలకును తెలుగు ద్విపదతో జన్యజనక సంబంధములేదని విరూపింపవచ్చును.

చిత్రకవి పెద్దన, అప్పకవిమాత్రమే కర్ణాటక చతుష్పదను చెప్పినారు. కర్ణాటక చతుష్పదలో పాదమునకు పంచలఘుగణములు మూడు, 3 మాత్రలుగల ఒక సూర్యగణముండును. (అప్పకవీయము-4-473). కన్నడ ఛందోంబుదిలో నాగవర్మ సంస్కృత ప్రాకృత మాత్రాగణచ్ఛందములలో చేర్చిచెప్పిన చతుష్పదికి కూడ ఇట్టి లక్షణమే కలదు. కర్ణాటక చతుష్పదలోని రెండుపాదములు తెలుగు ద్విపద యగునని చెప్పవచ్చును. కావి, తెలుగులోని ఇంద్రగణములయిన 'నల', 'ఖ' గణములనుకూడ వాడవచ్చునని, 'ఖ గురువు', 'నలల' ములను తొలగించ వలెనని తెలుగులక్షణములో నెక్కువగా చేర్చుకొనవలెను.

తెలుగు చతుష్పదలో పాదమునకు 16 మాత్రలు అనిమాత్రము చెప్పబడి వది. ఇది కర్ణాటక ఛందోవతంసమునకు సరిపోవును. కన్నడ ఛందోవతంస లక్షణము పాదమునకు మూడు విష్ణుగణములు, ఒక బ్రహ్మగణము. ఇది ద్విపద లక్షణమే. తెలుగులో విష్ణుగణమున కింద్రగణముని, బ్రహ్మగణమునకు సూర్య గణముని చెప్పికొనవలెను. ద్విపదలోవలె రెండు పాదములుకాక ఛందోవతంసలో నాలుపాదము లుండును.

ప్రాసముగాని ప్రాసయతిగాని వియమములేక వరుసగా చెప్పిన ద్విపద పాదమునకు 'మంజరి' అని పేరు. ఒక్కొక్క ద్విపదలోని రెండు పాదముల లోను నమానయతికలిగి, అట్టి నాల్గు ద్విపదల అన్నిపాదములకును ప్రాసమునే పాటించినచో అది తరువోజి పద్యమగును. ద్విపదవలె మంజరి, తరువోజిలుకూడ దేశీయవృద్ధులే.

(12) త్రిపది :

త్రిపది కన్నడజాతి పద్యములలో నొకటి. కన్నడమున ఈ ఛందస్సునకు అధికప్రచారము కలదు. సర్వజ్ఞాని వచనములు త్రిపది చ్ఛందస్సులోనే రచింప బడినవి. త్రిపదికి తెలుగు కావ్యములలో ప్రచారము లేకపోయినను, తెలుగు లక్షణ తర్థలందరు దీనికి లక్షణము చెప్పియున్నారు.

సంస్కృతచ్ఛందస్సులో చెప్పిన మాత్రాసమకములలో చిత్ర, ఉపచిత్ర, చిత్రలతె అనువాదిని కన్నడమాత్రా ఛందస్సులుగా నాగవర్మ వివరించినాడు. కావి ఇవి కన్నడములో మూడుపాదములు కలవి. సంస్కృతములో చిత్ర, ఉపచిత్రలు నాలుగుపాదములు కలవి. తెలుగులో అప్పకవి ఉపచిత్రను నాలుగుపాదములు కలదిగానే చెప్పినాడు. కాని మాత్రాసమకముగా చెప్పలేడు. కన్నడ చిత్ర, ఉపచిత్ర, చిత్రలతెలు కన్నడ త్రిపదిమీద ఆధారపడియున్నది.

కన్నడ త్రిపదిలో మొదటిపాదములో ఆయిదేసి మాత్రలగణములు నాలుగును, రెండు, మూడు పాదములలోని రెండవగణములు బ్రహ్మగణములను నుండును. మొదటిపాదమునకు 20 మాత్రలు, రెండవపాదమునకు 17 మాత్రలు, మూడవపాదమునకు 18 మాత్రలుండెను. తక్కినగణములు ఆయా పాదముల మాత్రాసంఖ్యకు సరిపోవునట్లు చెప్పి కొనవలెను. ప్రతిపాదములోను త్రిపదిలోని ఆరవ, పదవ స్థానములలో దుద్రగణముతో బ్రహ్మగణముకూడి తక్కినవి విష్ణుగణములయినచో చిత్ర అగును. ఉపచిత్ర, చిత్రలతల లక్షణములను అనేక పాఠ భేదము లుండుటచే సరిగా నిర్వచింప వీలులేకున్నది. డాక్టర్ చిలకూరి నారాయణ రావుగారు తెల్పినారు.

కన్నడ త్రిపది లక్షణమునకు తెలుగు త్రిపది లక్షణమునకు భేదమున్నది. మొదటిపాదమునందు పదునగా నాలుగు ఇంద్రగణములు, రెండు, మూడు పాదములందు పదునగా రెండు ఇంద్రగణములు, ఒక సూర్యగణముండనని అనంతుడు. చందోదర్పణము (3-41) లో త్రిపదికి లక్షణము చెప్పినాడు.

(13) దండకము :

దండకము, అయగ్రహి, అయఃభాతి, అయహారి, త్రిభంగి మొదలగు వానితో చేర్చి మాలికావృత్తము లేక యుద్ధరమాలావృత్తము లేక యుపరివృత్తమని పిలువబడుచున్నది. మాలికావృత్తములు 24 చందముల మించినట్టివి. దండకము నందు యతిప్రాసలు పాటించబడవు. ఇది సంస్కృతవృత్తమయినను తెలుగున దీనికి మిక్కిలి వ్యాప్తికలదు.

నగణద్వయముపై నిర్భవచ్చినన్ని రగణములు పిలువబడ సంస్కృతదండక సంప్రదాయము. సంస్కృతదండకలక్షణము ననుసరించియే కన్నడ దండకలక్షణము చెప్పబడినది. కన్నడములో మూడుమాత్రలగణములు రెండును, తరువాత

ఏడు రగణములను చేర్చిన దండకములోని ఒక పాదముగును. అట్టి పాదములు దండకములో నాల్గుండును. దండకమును నాల్గుపాదములుగనైనను ఏకపాదమున నైనను వ్రాయుచుండురు.

‘దండకో నౌరః’ అని పింగళచ్ఛందమున చెప్పబడినది. నగణముపై సప్తరగణములుగల యిరువది యేడక్షరములవృత్తము మొదటి దండకము. దీనికి పండవృష్టి ప్రయాతమని పేరు. అట్లు రగణవృద్ధిచే దండకభేదములు పెక్కు కలవు.

తెలుగు దండకమునుగురించి రేచన కవిజనాశ్రయములో ‘అమరంగ నన హంబులం దాదిగా నొందెఁ గాదేని నాడిన్ దకారంబుగా నొందెలోనం దకారమ్ము లిమ్మై గకారావసానంబుగాఁ జెప్పినన్ దండకంబండ్రు’ అని చెప్పినాడు. దీనికి ‘అమరంగ ననహంబులం దాదిగానొందె’ నని పాఠాంతరము కలదు. మొదట ‘ననహం’ మొదలతో ‘త’ గణము లెన్నెననుకాని లేదా మొదటినుండి తుదివరకు ‘త’ గణములేకాని చేర్చి చివర గురువును చేర్చవలెనని రేచన చెప్పినాడు. మొదట ‘న’ గణము, నహము, తరువాత ‘త’ గణము లెన్నెననుకాని లేదా మొదటి నుండి తుదివరకు ‘త’ గణములే కాని చేర్చి చివర గురువును చేర్చవలెనని విన్న కోట పెద్దన. అనంతులు దండకమునకు లక్షణము చెప్పినారు. అప్పకవిమాత్రము చెప్పిన దండకలక్షణము మరొకతీరుగ నున్నది. అప్పకవిప్రకారము మొదట హగణముగాని, నగణముగాని, నగణముగాని చెప్పి తరువాత ‘త’ గణము లెన్నెననుచేర్చి చివర గురువును పొందువరకు దండకమగును. నగణయుగముపై యగణములుఁ బిల్చి దండకము రచింపవలెనని లక్షణసార సంగ్రహమున తెలుప బడినది. హ, న, స, త లలో నొక్కదానితో మొదలుపెట్టి దండకమంతయు రచింపవలెనని సరసాండ్రవృత్త రత్నాకరము చెప్పనని రావూరి దొరసామిశర్మ గారు వ్రాసినారు. ఇట్లు దండకమునకు పలువురు లాక్షణికులు పలువిధములుగ లక్షణమును చెప్పినారు.

తెలుగులో ననరలతోడను, ననహలతోడను దండకములు కన్పట్టుచున్నవి. తగణదండకములే తెలుగులో నెక్కువ. దండకములో ఏకపాదమైనను, చతుష్పాద మైనను వ్రాయవచ్చును. నగణద్వయముపై ౩౩! రగణములైనను, తగణదండక ములలో ౩౩౩ తగణములైనను దండకపాదముగ వ్రాయవచ్చును.

(14) సాంగత్యము :

కన్నడమున సాంగత్యమును పద్యమునకు ప్రబలప్రచారము కలదు. హొన్నమ్మ రచించిన హాదిబదేయధర్మము, రత్నాకరవర్ణి రచితమైన ఖరతేళ వైఖనము మొదలగునవి సాంగత్య చృందస్సులోని కన్నడకావ్యములు. ఈ సాంగత్యచృందస్సునకు తెలుగులో ప్రచారము తక్కువ. దక్షిణాశ్యాంధ్రవాఙ్మయమున కొన్ని సాంగత్యములు తెలుగులో రచింపబడినవి.

'సాంగత్యము' మాత్రాచృందస్సులోవిడి. ఒకటవ, మూడవపాదములలో వాలుగేసి విష్టుగణములు, రెండు, నాలుగు పాదములలో రెండేసి విష్టుగణములు, చివర బ్రహ్మగణముండును. సాంగత్యచృందస్సు కన్నడమున మొట్టమొదటిసారిగా శిశుమాయణుని కావ్యములలో కానవచ్చును. పాదారణముగ ప్రీతిపాటలన్నియు ఈ చృందస్సులోనే వ్రాయబడియున్నవి.

(15) సీసము :

సీసపద్యలక్షణము కన్నడములో పాదమునకు వరుసగా ఆయిదుమాత్రల గణములు ఆరును, మూడుమాత్రలగణములు (లగము తప్ప) రెండును ముండును. సీసపద్యమం దిట్టివి నాల్గుపాదము లుండును. దీనికి ఒక ఆటగీతెను చేచ్చుదురు. తెలుగు సీసపద్యమున ఆరింద్రగణములును, రెండు సూర్యగణములును గల పాదము లుండును. అనగా కన్నడ పాదములలోని గణములలో తెలుగునందుండు వల, ఖ, న అనునవి యుండవు. నగ, ర, త గణములుమాత్ర ముండును.

కన్నడమున సీసపద్యమునకు ప్రచారము లేదు. తెలుగుకవులు సీసమును అనేకవిధములుగా వాడినారు. సీసపద్యమున కనేకభేదములను తెలుగు లాక్షణికులు కల్పించినాడు. రేఖన 6, విన్నకోట పెద్దన 8, అనంతుడు 10, అప్పకవి 7, కస్తూరి రంగకవి 12 సీసభేదములను చెప్పినారు. సీసపద్యము వాలుగు పాదముల తరువాత తెలుగులో తేలిగీతివికూడ వాడుచుందురు. తెలుగు సీసపద్యములో రెండేసి గణములపై ప్రత్యేక యతులుండును. సీసపద్యము ఖరతువికాలమునాటికే ప్రచారములో మన్నట్లున్నదవి కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు తెల్పినారు. తెలుగులో సీసము అతి ప్రాచీనపద్యము. తెలుగులో సీసమున కున్నంత చరిత్ర కన్నడమున లేదు.

(16) గీతపద్యములు :

కన్నడమున 'గీతికె' అనువానికికూడ ప్రాసవియమ ముండుటచే అది జాతులలోనే చేరును. తెలుగునందలి గీతమునకు ప్రాసవియమము లేదు కావి వడి వియమముమాత్రము కలదు. ఇంతేకాక పద్యలక్షణమందే ఈ రెంటికిని భేద మేర్పడినది.

తేటగీతి కన్నడములో కన్పించదు. అటవెలది ఇటీవల కన్నడమున కొంత ప్రయోగమునకు వచ్చినదని రావూరి దొరసామిశర్మగారు 'తెలుగుభాషలో ఛందో రీతులు (పుట 388) అను గ్రంథమునందు తెల్పినారు.

అటవెలది, తేటగీతి సమగీతులు. అటవెలదికి ఒకటవ, మూడవపాదము లలో మూడు సూర్యగణములు + రెండు ఇంద్రగణము లుండును. రెండు, నాలుగు పాదములలో అయిదు సూర్యగణము లుండును. తేటగీతిలో నొక్కొక్కపాదమున ఒక సూర్యగణము + రెండింద్రగణములు + రెండు సూర్యగణము లుండును.

అటగీతి లక్షణమును కీర్తెలు. మొదటిపాదములో నాలుగు సూర్యగణములు, ఒక చతుర్మాత్రగణము, ఒక సూర్యగణముగాను, రెండవపాదములో మూడు సూర్యగణములు, ఒక చతుర్మాత్రగణము, ఒక సూర్యగణముగాను ప్రస్తవించి చూపినారు. ఈ ప్రస్తావన సరియైనట్లు తోచదు. కన్నడములో తెలుగులోవలె మొదటిపాదములో మూడు సూర్యగణములు, రెండింద్రగణములు అని చెప్పవలసి యుండును. రెండవపాదములోమాత్రము తెలుగు కన్నడములకు భేదమున్నది. దానిలో నాల్గవగణము కన్నడమున నాల్గమాత్రలు కలది తెలుగులో సూర్యగణమే. అటగీతి నాలుగుపాదములందును ప్రాస యున్నచో పవడగీతి యగునని అప్పకవి చెప్పినాడు. బేసిపాదములలో 3 సూర్యగణములు + 2 ఇంద్రగణములును. పరిపాదములలో 5 సూర్యగణములును పవడగీతియందుండును. ప్రాస అన్నిపాదములలోను కలదు.

తెలుగు లక్షణగ్రంథములలో 'ఎత్తుగీతి' పేర చెప్పబడినపద్యము, నాగవర్మ చెప్పిన 'చౌపది'కి సరిపోవుచున్నటు కన్పించునని శ్రీ పంపత్కూమారగారు తెల్పినారు. కావి లక్షణవిషయమున కొంతభేదము కలదు. నాగవర్మ చౌపదికి ఒక విష్ణుగణము + ఒక రుద్రగణము ప్రతిపాదమున ముండునని చెప్పినాడు. అనంతాదులు ఎత్తుగీతికి 1 ఇంద్రగణము + 2 సూర్యగణములని లక్షణము చెప్పినాడు.

అప్పకవి చెప్పిన కమలనగీతి ప్రతిపాదమున 7 సూర్యగణములుండును. అప్పకవి చెప్పిన కమలనగీతినే తక్కినవారు 'మేలనగీతి' అని వ్యవహరించినారు. అప్పకవి చెప్పిన ఎత్తుగీతి, కమలనగీతులను తెలుగుకవులు ప్రయోగింపలేదు. తాను వ్రాసిన ఎత్తుగీతిలక్షణమును అప్పకవి లక్ష్యములో పాటించలేదు.

గీతులలో భేదములుగా అప్పకవి చెప్పిన సమగీతి, ఉదీగీతి, ఉపగీతి, ఆర్యాగీతి అనునవి సంస్కృతచ్ఛందస్సులో వివరింపబడినవే. ఆర్యాగీతియే తెలుగు కన్నడములలో కందము అనుపేర స్థిరముగావలించి వ్యాప్తిగాంచినది.

ఇట్లు తమిళ మలయాళ కన్నడాంధ్ర ఛందస్సులను వాని సామ్యవైషమ్యములనుగూర్చి, సహజత్వమునుగూర్చి చర్చించినచో వివిధాంశములు బోధపడును. దక్షిణ భారత సాహిత్యములందలి ఛందోరీతులందలి విశేషములనుబట్టి ప్రాచీన దక్షిణ దేశీయమగు 'దేశ' ప్రత్యేకతను నిరూపింపవచ్చును.

16. ప్రకరణ సారాంశము :

దక్షిణదేశభాషలలోని దేశ సారస్వతములను పరిశీలించినపుడు మనకు కొన్ని సామ్యములు కన్పట్టును. తమిళ కన్నడ తెలుగు మలయాళములందు ప్రారంభ దశలో దేశ సారస్వతమే విస్తారముగ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. తరువాత సంస్కృత ప్రాబల్యముచే దేశ సాహిత్యమునకు ఆదరము నన్పగిల్లబయు, సంస్కృతభాషా పద్ధతులకు గౌరవము చేపూరుటయు ఈ నాల్గభాషలందును నమానముగా కన్పించును. ఇట్లు పండితకవులు ఒకవైపు మార్గసాహిత్యమును సృష్టించుచుండగా మరొకవైపు దానికి సమానాంతరముగ దేశ సారస్వతముకూడ ఈ భాషలన్నిటియందును పెంపొందుచునే వచ్చినది. దేశ సాహిత్యపద్ధతులు ప్రజానురంజకములగుటచే క్రమముగా నవి మార్గసాహిత్యమందును చోటుచేసికొన సారంభించెనవి నిరూపించితిమి. అందువలన దేశచ్ఛందములవాడక, దేశీయమైన ఇతివృత్త స్వీకరణము, సంస్కృతప్రభావము సోకని అచ్చమగుభాషను ప్రయోగింపవలెననుదీక్ష, సంస్కృతమునకు భిన్నమైన స్వతంత్రప్రక్రియలను చేపట్టుట అనునవి ఈ దాక్షిణాత్యభాష లన్నిటియందును నమానముగా కానవచ్చును. కాని ఈ భాషలందలి దేశీతనమును తులనాత్మకముగా పరిశీలించి చూచినపుడు తక్కిన అన్నిభాషలకంటెను తమిళమునందే దేశీయత మిక్కుటముగా నున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. తమిళమునకు తరువాతిస్థానమును కన్నడము గ్రహించును. తెలుగు మలయాళము

లందు సంస్కృతభాషాప్రభావము అధికముగా గోచరించుటవలన వావియందు దేశీయత తమిళ కన్నడములకంటె తక్కువ అనియే చెప్పవలసియుండును. ఆధునిక కాలమునందుమాత్రము దాక్షిణాత్యసాహిత్యములు నాలుగింటను దేశీయతకే ప్రాముఖ్యము కావనచ్చును.

ఉపయుక్త గ్రంథ సూచి

తెలుగు :

1. అనంతరెడ్డి. చందోదర్పణము వావిళ్ళప్రతి - తృతీయముద్రణము (1958)
2. అప్పకవి. అప్పకవీయము వావిళ్ళప్రతి (1961)
3. అప్పారావు. పి. యన్. ఆర్. నాట్యశాస్త్రము (అనువాదము)
4. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి, దక్షిణ భారత సాహిత్యములు, హైదరాబాదు (1962)
5. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, కవిజనాశ్రయము (1917)
6. కోదండరామయ్య, తిమ్మావజ్జల, కవిరాజ శిఖామణి, సారస్వత కుటీరము, మద్రాసు-21. (1966)
7. కోదండరామయ్య, తిమ్మావజ్జల, ఆంధ్ర సాహిత్యములో దేశికవిత్వోద్యమము - పాల్కురికి సోమనాథుని పాత్ర, శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయములో డాక్టరేట్ పట్టము పొందిన పరిశోధక గ్రంథము. అముద్రితము. (1966)
8. కోదండరామయ్య, తిమ్మావజ్జల. ఇరుగుపొరుగు సాహిత్యప్రక్రియలు. 1. 2, 4, ఆంధ్రప్రభ (దినపత్రిక) ఆదివారం అనుబంధము. (1970 సంవత్సరము - అక్టోబరు 10, 25. నెవ్వరినీ 13.)
9. గోపాలకృష్ణయ్య, వడ్లమూడి. వాఙ్మయ మహాధ్యక్షుని పరిశోధనావాఙ్మయం. జానతెలుగు కళాకృష్ణులు అండ్ ప్రోజెవి, హైదరాబాదు. (1972)
10. గోపాలకృష్ణయ్య, వడ్లమూడి. వాఙ్మయ మహాధ్యక్షుని పరిశోధనావాఙ్మయం. మార్గ-దేశి కళాకృష్ణులు అండ్ ప్రోజెవి, హైదరాబాదు. (1974)
11. తమ్మయ్య, బండారు. 'మార్గదేశి కవితలు' ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సంపుటము 40. ఐరనామ సంవత్సరము.

12. దొరసామిశర్మ, రావూరి, తెలుగుభాషలో ఛందోరీతులు మద్రాసు, (1962)
13. నాగయ్య, జి. ద్విపద వాఙ్మయము తిరువతి (1967)
14. నారాయణరావు, చిలుకూరి. 'మాత్రాచ్ఛందస్సులు' వ్యాసనంగ్రహము (గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారి సప్తతి తమ జన్మదినోత్సవ ప్రచురణము). సంపాదకుడు - తెలికిచెర్ల వెంకటరత్నం. (1968)
15. పెద్దన, విన్నకోట, కావ్యాలంకార చూడామణి. వేదమువారి ప్రతి. (ఆరవ కూర్పు) (1968).
16. రాజగోపాలనాయుడు, పి. పాటలలో ఛందస్సు. భారత ప్రచురణలు. గిరిం పేట, చిత్తూరు. ప్రథమముద్రణ. (1971)
17. రామకృష్ణయ్య, కోరాడ. దక్షిణదేశ భాషాసారస్వతములు - దేశి. కోరాడ ప్రచురణాలయము, మద్రాసు. (1964)
18. వేంకటాచలధారి, దివాకర్ల. ప్రాజ్ఞన్నయ యుగము.
19. సంపత్కుమార. తెలుగు ఛందోవికాసము. కులసతీసమితి. వరంగల్లు. (1962)
20. సంపత్కుమార, 'తెలుగు కన్నడ ఛందోరీతులు, ఏకత్వములోని భిన్నత్వములు. భారతి-సంపుటము-57. సంచిక-1. (1976)
21. సుందరం, ఆర్వీయస్. తెలుగు సాహిత్యములో దేశికవిశేష. మావన పకో వర ప్రచురణలు, నెల్లూరు (1970).

ENGLISH :

1. Anujan, O. M. Malayalam and Tamil Metres. A comparative study. Dravidian Linguistic Association seminar paper on Metre (1974)
2. Chidambaranadha Chettiar, A. *Advanced studies in Tamil prosody* (1949).
3. Domodaram, G. 'Commonness in the Metres of Tamil and Telugu - Dravidian Linguistic Association seminar papers on Metre, (1974)
4. Kodandaramaiah, T. 'The commonness in the Metre of Tamil and Telugu'. Dravidian Linguistic Association seminar papers on Metre (1974).

5. Meenakshi Sundaram, T. P. *History of Tamil Literature*. Annamalai University, Annamalai Nagar (1965)
6. Nagaiah, G. 'Common features of Desi Metre in Kannada and Telugu'. Dravidian Linguistic Association seminar paper on Metre. (1974)
7. Parameswaran Nair, P. K. *History of Malayalam Literature*. (Translated from the Malayalam to English by Vemiyoor, E.M J.). Sahitya Akadami, New Delhi. (1967)
8. Rajagopala Rao, Tekumalla. *Comparative prosody of the Dravidian Languages, part, I*. (1913)
9. Ramachandra Dikshitar, V. R. *The Silappadikaram Translation with an Introduction and Notes*. Humphrey Milford Oxford University Press (1939).
10. Rice, E. P. *A History of Kanarese Literature* (1921).
11. Vaiyapuri Pillai, S, *History of Tamil Language and Literature (Beginning to 1000 A. D.)* New Century Book House, Madras (1956)
12. Venkatachalam, K. 'Commonness in the Metre of Tamil and Malayalam'. Dravidian Linguistic Association Seminar paper on Metre (1974)

KANNADA :

Nagavarma's Canarese Prosody, Ed. with an introduction by Kittel, F. Mangalore (1875).

యక్షగానములు - ద్రావిడ దృశ్యరీతులు :

ఆంధ్ర కర్ణాట తమిళ దేశములందలి జనపదములలో యక్షగానము దేశ ప్రక్రియగ బహుళవ్యాప్తి నొంది ప్రత్యేకశాఖగా ప్రవర్దిల్లినది. 'యక్ష', 'గాన' ములు రెండును సంస్కృతపదములే అయినను యక్షగానముమాత్రము సంస్కృత సాహిత్య సంబంధికాదు. అది దేశీ సాహిత్యప్రక్రియలలో తలమానికముగ పేర్కొనబడినది. యక్షగానము కేవలము గానప్రధానమైనదిగానే కాక ప్రదర్శన మున నృత్య నృత్యాత్మకమైనదిగా, రూపకోపయుక్తమైన రచనగా పరిణమించి ఒక సాహిత్యప్రక్రియగ వెలసినది. యక్షగానములు తెలుగునందేకాక కన్నడ తమిళ భాషలందును అనేకము వెలసినవి. యక్షగానమునకు ప్రతిరూపముగు కథకళి మల యాళమున ప్రసిద్ధిచెందినది. దక్షిణ భారత సాహిత్యములందలి యక్షగానముల చరిత్రను, వాని సామ్యవైషమ్యములను, యక్షగానములకు ఇతర దేశీ, దృశ్య కళా రీతులతోడి సంబంధమును తులనాత్మకముగ పరిశీలించుట ప్రస్తుతవిషయము.

(1) యక్షులు - గానము :

యక్షులు దేవయోనులని పురాణములలో చెప్పబడినది. విశాచాది దరదణాతులలో చేరిన ఒక తెగవారని చారిత్రకపరిశోధకుల నిర్ణయము. బౌద్ధక్షిప్తులని కొందరి భావము. బౌద్ధసాహిత్యమున 'యక్షులు' వీతిప్రవర్తకులుగా, రక్షకులుగా పేర్కొనబడినారు. బౌద్ధకల్పములందు యక్ష యక్షిణీ ద్వారపాలకవ్రతములు కానవచ్చును. క్రీస్తువెనుక ద్రవిడ, సింహళప్రాంతముల పరిపాలకముగనుండి అవతరించిన ఒక జాతియని కొందరి అభిప్రాయము.

“ But we know from history and legends as testified to by the Rāmāyana and Mahābhārata that the yakshas were one of the

early ruling tribes in ancient South India and ceylon, and died out some time before the commencement of the christian era.”

—Adikka Lakkadia - Silappadikaram - Notes, Page 214.

యక్షులు ‘అక్షస్’ (oxus) నదీప్రాంతమువారో, యచీ (yuchi) అను మంగోలుజాతివారో, జక్షర్తస్ (Jaxartes) ప్రాంతమువారో యైయుందురని కొన్ని అభిప్రాయములుకలవని సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర (పుట 195) యందు తెల్పినారు. ఆయా ప్రాంతములందలి యక్షులకు యక్ష గానములతో సంబంధముండినట్లు నిర్ణయించుట చాలకష్టము.

వి. ఆర్. ఆర్. దీక్షితార్గారు యక్షులనువారు దేవయోనులేకాక మానవుల వలె భౌషణీవులై కూడ యుండెడివారని పేర్కొనినాడు.⁽¹⁾ దేవయోనియైన శుభేరుడు మానవునివలె భౌముడుగా జీవితము గడపినట్లు ఉత్తరరామాయణాదులలోని కథలనుబట్టి తెలియుచున్నది. తనుక ఇది సత్యసమ్మతముగానే యున్నది.

‘యక్ష’ శబ్దమునకు ‘ఉత్సవము’ (festivity) అను నర్థమును ఆడ్విగ్, గెల్డ్సర్ అను పాశ్చాత్యపండితులు చెప్పినారు. యక్షగానము ఒక ఉత్సవసమయమున చేయబడు సంగీత గోష్ఠియని దీనినిబట్టి చెప్పవచ్చును. గానప్రియులై న యక్ష శబ్ద వాచ్యులతోనే యక్షగానమునకు సంబంధముండియుండును. యక్షులు ప్రయోగించు దృశ్యరూపములే యక్షగానములని చెప్పబడుచున్నది.

(2) యక్షరాత్రి :

‘యక్షరాత్రి’కి యక్షగానమునకు సన్నిహితసంబంధమున్నట్లు కొందరు చెప్పుదురు. వాత్ప్యాయనుని (క్రీ. పూ. 3, 4 శతాబ్దాలు) కామసూత్రగ్రంథము (1-4-42) న ‘యక్షరాత్రి’ ఒక క్రీడావిశేషముగ చెప్పబడినది. హేమచంద్రుడు (క్రీ. శ. 1088-1172) దేశినామమాల (III—43) లో ‘జక్ష్మతీ’ అను ప్రాకృత రూపమును గ్రహించి ‘యక్షరాత్రి’కి ‘దీపావళి’ అని అర్థము చెప్పినాడు. దీపావళి దినముననే యక్షరాజై న శుభేరుడు బలిచక్రవర్తినుండి తన సంపదను తిరిగి పొందెనట. యక్షులు, నిధినిక్షేపముల కధిదేవతయగు లక్ష్మీదేవిని ఆరాత్రి పూజించి, ఆటపాటలతో ఉల్లాసముగ గడపిరట. యక్షరాత్రిఉత్సవములలో యక్షులు చేసిన నృత్యగీతాదులకు యక్షగానమని పేరు వచ్చినదని చెప్పుదురు. కన్నడదేశమందలి

(1) A. I. O. C. Baroda Vol. (1933) Page 248.

దక్షిణ కెనరా మండలమునగల యక్షగానమేళమువారు, దీపావళినాడు తమ ఇష్ట దైవతముల ఆలయములందు తమ ప్రథమ ప్రదర్శనమును ప్రదర్శించు సంప్రదాయము నేటికిని కలదు. మంద ర్తి, మర్తకపై, కటిల్, ధర్మస్థల మొదలయినవి అట్టి యక్షగానమేళములగుల దేవాయతనములవి ఎమ్. గోవిందరావుగారు తెల్పి వారు.⁽¹⁾ కావి వాత్సావ్యయనువికాలమున కన్నడదేశమున కావి, మరి యెచ్చటను కాని యక్షగానములన్నట్లు ఆధారములు లేవు. కనుక 'యక్షరాత్రి' యక్షగానోత్పత్తిని సమర్థించునవి చెప్పలేము.

(3) యక్షగానావకరణము :

యక్షరాత్రి, బౌద్ధయక్షులు మొదలగువానితో యక్షగానమున కేదైన నంబంధమును స్థిరపరుపగల్గినచో యక్షగానచరిత్ర అతి ప్రాచీనమని చెప్పవచ్చును. కావి అట్టి నంబంధమును స్థాపించుటకు తగిన ఆధారములు ఇప్పటికి లభించలేదు. లభించిన ఆధారములనుబట్టి యక్షగానచరిత్ర అంత ప్రాచీనము కాదనియే చెప్పవలసి వచ్చును. కావి కన్నడపండితులు కొందరు యక్షగానరచన ప్రాచీనమైనదనియే భావించుచున్నారు. "Kannada scholars are of the opinion that as early as the 9th century A. D. this kind of Composition could be traced. They suggest that 'chattana', 'Nalpagarana' etc. mentioned in kavirajamarga of Nripatunga (814-817 A. D.) are nothing but yakshagana works" అని యమ్. గోవిందరావుగారు వ్రాసినారు. కన్నడమున లభించిన మొదటి లక్షణగ్రంథమగు కవిరాజమార్గమున 'షేర్క్కొనబడిన చత్తాణాదులకు లక్ష్యము లిపుడు కానరాకున్నను వానికి లక్షణములు మాత్రము కవిరాజమార్గమున చెప్పబడినవి. ఒక కందము, తరువాత ఒక వృత్తము చొప్పున రచించుచు అందందు జాతులను పొదిగినచో అది 'బెదందె' కావ్యమగును. పలు కందపద్యములతో అందమైన వృత్తములను, అక్కర చొవది, గీతికె, త్రిపది మొదలగువానివి అందముగా అనుసంధించినచో అది 'చత్తాణ' కావ్యమగును. ఈ బెదందె, చత్తాణములందు రెండింటిను కందపద్యము ప్రాధాన్యము వహించును. వృత్తములు, అక్కరాదిజాతులుకూడ అందు ఉపయోగింపబడును. పురుషులు పాడు యక్షగానములనంటి రచనలు 'బెదందె' అనియు, స్త్రీలు పాడు శోభనగీతముల నంటి పాటలు 'చత్తాణ' అనియు కవిరాజమార్గమునుబట్టి తెలియుచున్నది. కావి నేడువలబ్ధములగు యక్షగానములలో కందములు, అందందు వృత్తములు, అక్క

(1) A. O. R. University of Madras. Vol. X, Part II. 1952-53.

రాది జాతిపద్యములలో కొన్ని కలవు. అందు 'అక్కర' పద్యము లనలు లేవు. బెదండె, చత్తాణ కావ్యలక్షణములందు పేర్కొనబడిన రగడవికారములగు తాళ ప్రధానములగు రేకులు, ద్విపదలు, వచనములు, పదములు, అర్థచంద్రికలు, షట్పదులు, ధవళకోటనములు మొదలగు రచనావిశేషములే యక్షగానములందు ఎక్కువగా మున్నవి. కనుక బెదండె, చత్తాణములు సామాన్య నిర్వచన పద్యకావ్యములై యుండును, కాని యక్షగాన రచనలవంటివి కావని తోచును.

కవిరాజమార్గమున పేర్కొనబడిన 'వాళ్ పగరణములు' కూడ యక్షగాన ములేయని విష్కర్షగా చెప్పలేము. నాళ్ లేక నాడు - అనగా దేశము. 'పగరణ' లేక ప్రకరణము అనగా దేశీయరూపకమని చెప్పవచ్చును. ఇందు క్లిష్ట కల్పనాదులు దోషములని, గ్రామ్యాశ్లీలభాషణములు హాస్యరసభాజనములగుటచే నవి దోషము లనిపించుకొనవనియు కవిరాజమార్గము (1 ఆశ్వా. 66-68 ప) న కలదు. ఈ లక్షణములు సామాన్యజనామోదకములగు దేశీరూపకము లన్నిటికి తగియున్నవి. ప్రత్యేకముగా యక్షగానములకే వర్తించునని చెప్పుటకు వీలులేదు.

కన్నడ కవిరాజమార్గము (1-36) న కావేరినుండి గోదావరివరకుగల దేశము కన్నడదేశముగా పేర్కొనబడినది. కనుక కవిరాజమార్గములో పేర్కొనబడిన గేయనాట్యములు క్రీస్తుశకము 9 వ శతాబ్దమున ఆంధ్రదేశములోకూడ ప్రచారములో నున్నట్లు భావింపవచ్చును.

కన్నడ 'చందోంబుది' (1-47) అను మరొక లక్షణగ్రంథములో అక్కర, చావది, గీతికె, ఏల, ఉత్పాహ మొదలైన ఆనాటికి ప్రసిద్ధములైన జాతీయగీతి చ్చందోవిశేషములుగా పేర్కొనబడినవి. 'రఘటా' ఛందమును వేర్వేరుమాత్రలలో పేర్చి విల్చి రచించిన వేర్వేరు తాళగతుల కనుకూలమైన గేయములు రూపొందునని నాగవర్మ (క్రి. శ. 1145) కావ్యావలోకనము (సూత్రం. 222) లో తెల్పినాడు. పాడుకొనుట కనుకూలించు రచనలు కనుక వీనికి 'పాడుగట్టా' అని పేరు. నాటకములలోను, నృత్యములలోను తాళ లయానుగుణ్యముగ అభినయించుట కనుకూలించు మరొకరకమైన రచనలను 'బాజనెగట్టా' అని నాగవర్మ వ్యవహరించినాడు. ఈ 'బాజనెగట్టా' లో పాటలు, పద్యములు, వచనములు మొదలయినవి యుండునని, యథానుకూలముగా నగర, ఋతు, వస, పర్వతాది వర్ణనలకుకూడ ప్రవేశముండునని, ముఖ, ప్రతిముఖాది నాటకసంధులుకూడ ప్రయోగింపబడునని నాగవర్మ కన్నడ కావ్యావలోకనము (సూత్రాలు. 245-249) నందు

తెల్పినాడు. ఈ 'పాడుగట్టా', 'బాజనగట్టా'లు కన్నడదేశమున సంగీత నాట్య కళలకు ఆనాడుగల ప్రాముఖ్యమును చాటుచున్నవి.

పాల్కూరికి సోమనాథుడు (క్రీ. శ. 1110-1240) పండితారాధ్యచరిత్రలో సమకాలికములు, పూర్వకాలికములు నగు పాటల పక్కికలను ఉత్సవాదులలో ప్రదర్శింపబడు దేశదృశ్యరీతులను ఆహార్యాదులతోపాటు పట్టికలుగా ఏకరువు పెట్టినాడు.

'భరితోక్తి నేలలు పాడెడువారు, నరుదండజింమల నాడెడువారు' (పండితారాధ్యచరిత్ర, పర్వతప్రకరణము-పుట 366). 'లీలనమ్మాడ్కి గేళికలునేయుచును' (పం. చ. పుట 305) 'కోడంగియాటల గునినెడువారుప్రథమ పురాతన పటచరిత్రములు, గ్రమమొంద బహు నాటకములాడువారు, లలితాంగరస కళాలంకారరేఖ, లలవడ బహురూపమాడెడువారు, నమరాంగనలు దవినాడెడుమాడ్కి, నమరంగ గడలపై నాడెడువారు, నావియద్గతిఁ బజ్జిలాడెడునట్టి, భావనమోతులపై నాడువారు, భారతాదికథలఁ జీరమఱుఁగుల నారంగబొమ్మల నాడించువారు, గదు నద్భుతంబుగఁ గంబసూతంబు, అడరంగ బొమ్మల నాడించువారు, పాడటగంధర్వ యక్ష విద్యాధరాదులె పాడెడు నాడెడువారు' (పండితారాధ్యచరిత్ర, పర్వతప్రకరణము-పుటలు 435-436).

ఇందు బయలాటలు, దొమ్మరాజులు, తోలుబొమ్మలాటలు, నెద్దంగము, వీలలు, దాసరుల చిందులు, గంతులు, కేళికలు మొదలగు దేశరీతులు పేర్కొనబడినవి. పలువురు యాత్రికులుచేరు పుణ్యక్షేత్రములందో, ముఖ్యనగర వీధులందో, ఉత్సవములందో యక్షభూమికలను ధరించి, గాననృత్యములను ప్రదర్శించి, ప్రజలకు వినోదము కల్గించి, జీవించుట వృత్తిగాలవారు. కొందరు పాల్కూరికి సోమనాథుని కాలమునాటికే తెలుగుదేశమునం దుండియున్నట్లు పైవి పేర్కొనినవానివి బట్టి యూహింపవచ్చును. పాల్కూరికి సోమనాథుడు యక్షగానమును ప్రత్యేకముగా ఆ పేరుతో పేర్కొనకపోవుటచే అతనికాలమునకు ఆ ప్రక్రియకు ఆ పేరు సిద్ధింపలేదనియో, యక్షగానము ఒక విశిష్ట సాహిత్యప్రక్రియగా అప్పటికి రూపొందలేదనియో భావింపవచ్చును.

కన్నడవాఙ్మయమున యక్షుల గానభినయ కళానుబంధమునుగురించి ముట్నూరి సంగమేశంగారు 'కన్నడ యక్షగానములు' అను వ్యాసమునందు వివరముగా తెల్పినారు. యక్షకబ్దిమునకు తెలుగు కన్నడభాషలు రెండింటిలోను 'జక్క'

శబ్దము తద్భవముగా వాదబడుచున్నది. ఈ 'జక్క' శబ్దము నేటికిని ఒకానొక జాతిజనులకు వియతాభిదానముగా పేర్కొనబడుచున్నది. శార్ఙ్గదేవుని (క్రీ. శ. 1210-1247) సంగీతరత్నాకరమునందును 'జక్క' శబ్దము ప్రయోగింపబడినది.

తెలుగుసాహిత్యమున జక్కుల పురంద్రులపాటలు ప్రస్తావింపబడినట్లుగానే కన్నడసాహిత్యములో 'ఎక్కలగాణ'ల నాట్యగానములు పలుచోట్ల ప్రస్తావింపబడినవి. అగ్గళుడు (క్రీ. శ. 1105) రచించిన చంద్రప్రభా పురాణము (7 ఆ. 98 ప.) లో వనవిహారము చేయుచున్న నాయకుడు, మేళతాళము లక్కరలేకుండా, దేశీయగీత మొకదానిని ఒక 'ఎక్కలగాణ' యింపుగా పాడుచుండగా విన్నట్లు వర్ణింపబడినది. అభినవపంపడగు నాగచంద్రుని (క్రీ. శ. 1181) మల్లినాథపురాణము (8 ఆ. 98 ప.) లో కమలామోదియైన తుమ్మెద యుంకారము కమలాలయయైన లక్ష్మిని కీర్తించుచు పాడు 'ఎక్కల' గానముతోపోల్చి వర్ణింపబడినది. రత్నాకరవర్ణి (క్రీ. శ. 18 వ శతబ్ది) వ్రాసిన భరతేశ్వరభవము (చూ. ఆస్థాన పండి-పద్యం 58) లో వెనుక పాటకులతోడను, మేళతాళములతోడను 'ఎక్కడి గలు' (Musicians) నాట్యమాడినట్లు వర్ణింపబడినది. రత్నాకరవర్ణి, కన్నడ యక్షగానములకు విశేషవ్యాపిగల దక్షిణకెనరా మండలమునకు చెందినవాడు. 'ఎక్కల', 'ఎక్కడిగ' 'జక్క' అను శబ్దముల ఆర్థవిషయములో పండితులలో అభిప్రాయభేదము లున్నవి. సంస్కృతములోని 'ఏక' అను పదమునుండి ఇవి విష్పన్నమైయుండునని కొందరు చెప్పుదురు. కాని భరతేశ్వరభవమునందు ఒకరు కాక పలువురు ఎక్కడిగలు నాట్యమాడినట్లు వర్ణింపబడియుండుటచే ఈ అభిప్రాయము సరికాదు.

కన్నడములో వైవిధ్యపేర్కొనిన అంశములనుబట్టి ఈ ఎక్కలగాణలు, తెలుగు జక్కుల పాటకులవలెనే జానపదగాయకులని, లక్ష్మీప్రసక్తిని వర్ణించుట వారికికూడ కులాచారమని, నృత్యముకూడ వారెరుగుదురని, అందులో హంగు దారుల ఆటోపముకూడ వారి కవసరమేనని బోధపడును. మేళతాళములతో విమితములేని 'ఎక్కలగాణ'ల జాతీయగీతాలాపమే యక్షగానావతరణమునకు ప్రాతిపదికయైనదనియు, ఎక్కలగాణము దేవతాస్తుత్యాత్మకమైనదనియు చెప్పవచ్చును.

పాల్కూరికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రలోని యక్షాది నేపథ్యముల తోడి ఆటపాటలప్రసక్తిని, కన్నడ వాఙ్మయములోని అగ్గళుని చంద్రప్రభాపురాణము అభినవపంపని మల్లినాథపురాణములందలి 'ఎక్కలగాణ'ల ప్రసక్తినిబట్టి పరిశీలించ

చినచో యక్షగానచరిత్ర తెలుగు కన్నడ దేశములందు క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దినాటికే వ్యాప్తియందున్నట్లు తెలియును.

విస్సా అప్పారావుగారు 'ఆంధ్రుల నాట్యకళ - కూచిపూడి కళావైభవము' అను వ్యాసము⁽³⁾ నందు 'కులోత్తుంగ చోళదేవుని శాసనములో నట్టువమేశముల వారు యక్షగానముల నాడిరని యున్నది' అని వ్రాసినారు. చోళరాజులలో క్రీ. శ. 11-13 శతాబ్దాలనడుమ కులోత్తుంగ చోళనామదేవులు పలువురున్నారని (చూ. సూర్యయలు-దక్షిణ హిందూదేశశాసనములు). అందెవరి శాసనములందును యక్షగానకబ్బము కానరాదని, చోళరాజుల శాసనములలో (154 ఆఫ్ 1895, 120 ఆఫ్ 1925) కానవచ్చు 'అరియకూత్తు' నే విస్సా అప్పారావుగారు యక్షగాన మనుకొని రేమో అని డాక్టర్ యస్సీ జోగారావుగారు 'ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర' (ప్రథమభాగము. పుట 92, Foot notes) లో వ్రాసినారు.

(4) యక్షగానము - గానశైలి :

ఇప్పటికి లభించినంతవరకు తెలుగులో 'యక్షగానమనేది నమస్తపదమును ప్రయోగించినవారిలో ప్రథముడు శ్రీనాథుడు (క్రీ. శ. 1381-1446). అతడు భీమేశ్వరపురాణము (3-85) న 'కీర్తింతు రెద్దావి కీర్తి గంధర్వులు గాంధర్వమున. యక్షగాన సరణి' అని పేర్కొనినాడు. దీనినిబట్టి యక్షగానము ఒకవిధమగు గాన పణితి అనుట స్పష్టము.

నేపాలు (=జాఫ్నా) దేశమున జగజ్జ్యోతిర్మల్లువికాలమున (క్రీ. శ. 1617-1693) గాంధర్వగానమని యక్షగానపు పోలికలుగల నాటకము లుండినవని పరిశోధకులు నిర్ణయించినారు. గోవిందదీక్షితుడు (క్రీ. శ. 1614-1673) తన సంగీతసుధ⁽⁴⁾ లో 'యక్షాశ్చనగా అపి కిన్నరాశ్చ గాంధర్వముఖ్యా అపి గానలోలాః' అని గాంధర్వాదులతోపాటు యక్షులును గానలోలురని చెప్పబడినది. 'యక్షాఘ గీతామ్ అపి గానశైలిమ్' - యక్షులచే గానము చేయబడునది యక్షగానమని 'సంగీతసుధ' లో వివరింపబడినది. ఆంజనేయవిరచితమని చెప్పబడు ఒక ప్రాచీన సంగీతగ్రంథమునందు యక్షుల గానశైలిప్రళంస కలదని సంగీతమధలో సూచింపబడినది. కావి ఆంజనేయ విరచితమగు సంగీతగ్రంథము నేడు లభింపలేదు.

3, ఇది విజయవాడ శ్రీ కనకదుర్గా కళాసమితి తృతీయ వార్షికోత్సవసంఘికలో ప్రచురితము-1954 సం.

(4) Published in the Journal of Music Akademi. Madras-Vol I (1930).

కన్నడములో క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దికి చెందిన రుక్మిణీ స్వయంవరమను యక్షగానము (కవిపేరు తెలియదు) నందు గాంధారగానము పేర్కొనబడినదని కె. వి. కారంత్ గారు 'yaksaganā' (పుట 64) అను గ్రంథమునందు తెల్పినాడు. గాంధార గ్రామమును గనకైలి ఒకటి మనదేశమున వ్యాప్తిలో నున్నది. గంధర్వపదము ఆఫ్ గవిస్తాన్ లోని గాంధారనుండి యేర్పడినదని కొందరు చెప్పుదురు. Herbert poplay అను నతడు ప్రాచీన మధ్యమగ్రామ అను గనకైలి నుండి కర్ణాటకసంగీతమును, షడ్జగ్రామమును గనకైలినుండి హిందూస్తానీ సంగీతమును యేర్పడినట్లు తెల్పినాడు. గంధర్వగానము హిందూస్తానీ, కర్ణాటక సంగీతములకంటె భిన్నమయినది. ఈ గాంధారగ్రామమును గనకైలిలో రచింపబడిన దృశ్యరీతులకే యక్షగానప్రసంగము లనుపేరు యేర్పడినట్లు కొందరు చెప్పుదురు. ఈ ఆంశములనుబట్టి యక్షగానము ఒకవిధమగు ప్రత్యేకగనకైలి అని ప్రాచీన కాలముననే గుర్తింపబడియున్నట్లు తెలియుచున్నది.

(5) యక్షగానము - జక్కుల జాతినంబంధము :

యక్షశబ్దమునకు వికృతియే 'జక్కు'. యక్షగానమునకు జక్కులకుగల సంబంధమును పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు 'యక్షగానములు (జక్కుల పాటలు)' అను వ్యాసము⁽⁵⁾ నందు విరూపించియున్నారు. 'ఆంధ్రదేశము నందలి వివేకపునులగు ప్రాచీన జాతులవారిలో జక్కులు. బివిసీలు మున్నగువారు మిక్కిలి ప్రాచీనులు..... ఆంధ్రదేశమునందు ప్రాచీన కళాకౌశల్యమును వెలువరింపఁజాలిన స్మరణచిహ్నము లేవైన వాఙ్మయరూపమున నున్నవని మనము తలంతుమేని అయ్యది జక్కుల పాటలును, జక్కుల యాటలును. జక్కుల చిత్ర కళాకౌశలములునుమాత్రమే యగును గావి వేలుకావు..... యక్షగానములు అనగా ఆ కాలములోని జక్కులపాటలే అవియును. ఆ కాలమందు పర్వదినములలో సంతానకాంక్షలగు శ్రీమంతులు కుభార్థులయ జక్కులను బిలిపించి వారిచేతఁ బాటలఁ బాడించు నాచారముందెననియు తెలియుచున్నది.'

జక్కులవారికి నాట్యకళతో సంబంధముండినట్లు E. Thurston-'castes and Tribes of South India.' Part II. (P. 438) అను గ్రంథములోని ఈ క్రింది వాక్యములనుబట్టి తెలియుచున్నది.

“ Jakkula - Described as an inferior caste of Prostitutes, mostly of the Baliya caste; and as wizards and a dancing and theatrical caste.”

జక్కలజాతి ఒకప్పుడు యక్షగానప్రదర్శనమును ప్రధానవృత్తిగా అవలంబించిన జాతి అని, వారివృత్తికి సంబంధించిన ‘యక్ష’ శబ్దము క్రమముగా వారికి జాతివాచకముగా పరిణమించియుండునని భావింపవచ్చును. యక్షగానములను ప్రయోగించుట కారణముగనే ఆ తెగవారికి ‘యక్షులు’ - ‘జక్కలు’ అను పేరు వచ్చినది.

రాయలసీమలోని ‘జక్కసానికుంట్ల’ (పత్తికొండ తాలూకా), జక్కల చెలువు (గుత్తి తాలూకా), జక్కల చెలువు (హిందూపురము తాలూకా), జక్కనముద్రము (హిందూపురము తాలూకా), జక్కలాడికి (బిళ్లారి జిల్లా) అను గ్రామములు జక్కలవారికి ఇనాముదాగ నొసగబడిన గ్రామములని ప్రతీతి కలదు. ‘జక్కల కథ’ లను గేయరచనలు జనసామాన్యమున నేటికిని కలవు. జక్కల కన్నాయి యను నామె 9-7-1481 సంవత్సరమున తిరుమల దేవస్థానమున వేయించిన శాసన మొకటి కలదు. (తిరుమల దేవస్థానము శాసనములు - ద్వితీయ సంపుటి నెం. 71)

(6) కన్నడ యక్షాంధోళనము :

అభినవపంపవి (క్రీ. శ. 1187) మల్లివధ పురాణములో ‘యక్షాంధోళన’ మను నృత్యము ప్రసక్తమయినది. ఈ ఆంధోళికా నృత్యమునుగురించి ముట్నూరి వంగమేశంగారు ‘కన్నడ యక్షగానములు’ అను వ్యాసమునం దిట్లు తెల్పినారు. ‘కన్నడ యక్షగానాల్లో నటివేషాన్ని యక్షిణీవేషమనీ, శ్రీ వేషమనీ, మోహినీ వేషమనీ పరివరివిధాల పిలిస్తారు. ఈమె మొదటిసారి రంగస్థలానికి వచ్చినపుడు నడుమువరకు ఆటతో కట్టిన ఒక తొడ్డెవంటి చొకంలో విల్చి నృత్యగతులు ప్రదర్శిస్తుంది. ఈ నృత్యాన్ని ఆంధోళికానృత్యమనీ, మంచెచప్పుర నృత్యమనీ పిలిస్తారు’ ఈ యక్షిణీవేషము నృత్యమే జ్యోతియై యుండును. యక్షగానమునకు యక్షాంధోళనమునకు కొంత సంబంధమున్నట్లు హింపబడుచున్నది. క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దినాటికే యక్షగానమునకు నృత్యకళాసాహచర్యము కల్గినదని చెప్పవచ్చును. కన్నడ యక్షగాన నాట్యప్రదర్శనలలో ‘యక్షిణీవేషము, ఆంధోళికానృత్యమును

నేటికిని ప్రదర్శిస్తున్నందువలన గానములోవలెనే నాట్యమునకూడ యక్షులది ఒక ప్రత్యేకనాన్రదాయమని ఊహింపవచ్చును.

క్రీడాభిరామము (క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది) న 'జక్కులపురంద్రి' గానకళా ప్రావీణ్యము విశేషముగా విట్లు ప్రశంసింపబడినది.

'కోడాగ్ర సంఘర్ష మునుమునుధ్వని తార
కంఠస్వరంబుతో గారవింప
మఃబొట్టు బోనాన ననలుకొల్పిన కన్ను
కొడుపుచేఁ దాటించు నెడవ దడవ
శ్రుతికి నుత్కర్షంబుఁ జూపంగవలయుచోఁ
జెవిత్రాడు విగియించు జీవగట్ట
గిల్కుగిల్కునమ్రమోయు కింఁ జీసచ్చంబు
తాళమానంబుతో మేళవింప

రాగముననుండి లంఘించు రాగమునకు
సురుమయూరుధ్వయంబుపై నొత్తిగిల్లి
కామఃశ్రీ మహాలక్ష్మి కైటభారి
వలపు వాడుచువచ్చె జక్కులపురంద్రి.'

—క్రీడాభిరామము—ప. 138.

జక్కులకే యక్షులని సంస్కృతీకరణరూపము. జక్కులను నట్టవజాతిపడచులే 'యక్షకన్య'లని క్రీడాభిరామమున పేర్కొనబడిరి. 'అక్కదేశతలు' (అక్కలు) అనెడు ఏడుగురు 'యక్షకన్య'లను, అందు ముఖ్యముగా కామేశ్వరి (కామవల్లి)ని ఆరాధించెడువారు. ఆంధ్రదేశములో నేటికిని అన్నివర్ణములవారిలోను కలరవి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు క్రీడాభిరామ పీఠిక (పుటలు 103) యందు తెల్పినారు. 'యక్షకన్యల' నృత్యప్రదర్శనముకూడ క్రీడాభిరామము (ప. 138) న ప్రసక్తమయినది.

'హరహర యంత యెప్పునె మహారథబీకా జగరుంజిత స్వన
మ్మరళి విమిత్రతాంకరవ మూర్చలఁ జిత్తముఁబిల్చి యక్క లే
ద్దురు నదె యాడఁజొచ్చిరి కడుంగడు వేడ్కనమున్నమత్పయో
ధరయుగభార భీరుతమ తన్వవలగ్నములై న నృత్యముల్.'

జక్కులరేకు లనుపదములు, 'జక్కిణి' అను నృత్యవిశేషము జక్కులపురంధ్రుల పేరనే ప్రసిద్ధములై యుండవచ్చును, యక్షిణీశబ్ద వికృతియే జక్కిణి. ఆయ్యల రాజు రామభద్రకవి రామాభ్యుదయము, తరిగొప్పుల మల్లన చంద్రబానుచరిత్ర, కంకంటి పాపరాజు ఉత్తరరామాయణము, కాకమాని మూర్తికవి పాంచాలీ పరిణయము మొదలయిన ప్రబంధములందు 'జక్కిణి' ఒక నాట్యభేదముగా పేర్కొనబడినది. విజయరాఘవ నాయకుని రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము, ప్రహ్లాదచరిత్ర లను యక్షగానములనుబట్టియు, చెంగల్వకాళకవి రచించిన రాజగోపాలవిలాస ప్రబంధమునుబట్టియు, తంజాపురాంధ్రనాయక రాజాస్థానమున 'జక్కిణి నాట్య గోష్ఠి' జరుగుచుండినట్లు తెలియుచున్నది. జక్కుల రంగసావి పదకేళికప్రసక్తి తంజాపురాన్నదాన నాటకమున కలదు. 'జక్కిణి' ఒక వర్ణవిశేషముగాకూడ వెన్నెలకంటి సూరన (క్రీ. శ. 1500-1550) విష్ణుపురాణము (7-277) న పేర్కొనబడినది. శహాజీ (క్రీ. శ. 1684-1712) రచితమగు త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధము నందును, విజయరంగ చొక్కనాథుని (క్రీ. శ. 1706-1732) ఆస్థానాశ్రయమగు శిరుమలకవి రచించిన చిత్రకూటమాహాత్యమునందును జక్కిణిదరువు యదాహరింపబడినవి. ఇట్లు తెలుగుప్రబంధములందు నాట్యప్రభేదమును, నాట్యోపయోగియైన గీతిప్రబంధవిశేషముగ 'జక్కిణి' ప్రయోగింపబడినది. చరిగొండ ధర్మన (క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది) తన చిత్రభారతము (4-81) న తాళసంఘ ప్రభేదంబుల గతులచే యక్షకామినులు నాట్యంబులాడ' అనుచోట 'యక్షకామినుల నాట్యము'ను, అందే మరొకచోట (7-26) 'మంగళమస్తు రమానాథయని యక్షవనితలు కర్ణపర్వముగఁబాడ' అనుచోట యక్షవనితలపాటలను ప్రత్యేకముగా పేర్కొనినాడు. తెలుగు ప్రబంధములందు పేర్కొనబడిన జక్కిణికిని యక్షగానమునకు నంబంధముండియుండును.

యక్షపాత్ర వేషధారణము ఒక వృత్తిగా నవలంబించినవారిని చెప్పదగిన ఎక్కలగాణల, జక్కులపురంధ్రుల గానప్రదాన వినోదక్రీడలే యక్షగానోత్పత్తికి కారణమైయుండునని విశ్వయింపవచ్చును. 'యక్ష' శబ్దమునకు 'జక్క', 'ఎక్క' అను రూపాంతరములే కాక 'అక్క' అను రూపవికృతివికూడ భాషాశ్రుజ్ఞులంగీకరించినారు.

(7) యక్షగాన ప్రాథమికస్వరూపము :

తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుడు (క్రీ. శ. 1408-1508) సంస్కృతములో

రచించిన 'సంకీర్తనలక్షణ' మను గ్రంథమును అతని మనుమడగు తాళ్ళపాక చిన్నన్న (క్రీ. శ. 1537) తెలుగులోనికి అనువదించినాడు. (°) అందు దరువులు, జక్కుల రేకులు, ఏలలు, చందమామలు, చౌపదలు మొదలయినవి పేర్కొనబడినవి. వీనిలో కొన్నిటికి లక్షణములుకూడ విస్తరింపబడినవి. యక్షగానపదములను గూర్చి సంకీర్తనలక్షణగ్రంథము (ప. 66) నం దిట్లు చెప్పబడినది.

‘యక్షగానపదంబులు నన్విధమున
సముచితానేకవిధ తాళ సంగతులను
నవరసాలంక్రియా నర్తకంబులగుచు
నలరునవి హాకీర్తనా చార్యుడనియె.’

తాళ బహుళములును, నవరసాలంకృతములనైన పలువిధములగు పదములతో కూడినవి యక్షగానములని దీనినిబట్టి స్పష్టమగుచున్నది.

ప్రాచీన తెలుగు లాక్షణికు లెవ్వరును యక్షగానమున కిదమిత్థమగు లక్షణ విర్వచనము చేయలేదు. చిత్రకవి పెద్దన (క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది పూర్వార్థము) లక్షణసారసంగ్రహము (2-411) న త్రిపుటరేకు, జంపెరేకు, రచ్చరేకు, ఆట తాళము మున్నగువానిని పేర్కొని ‘యక్షగానాదికృతులలో నార్యులిడిన రగడ భేదంబు లివియో’ నని చెప్పినాడు. ఇందలి ‘అర్యులిడిన’ అను ప్రయోగమును బట్టి యక్షగానము చిత్రకవి పెద్దనకు చాల ప్రాచీనకాలమునకే వ్యాప్తిలో నుండి యుండునని భావింపవచ్చును.

ప్రోలుగంటి చెన్నశౌరి సాళువ నరసింహరాయల (క్రీ. శ. 1485-1491) కాలమువాడు. విజయనగరమున పరిపాలించిన వీరనరసింహరాయలు (క్రీ. శ. 1506-1509) కూడ ప్రోలుగంటి చెన్నశౌరిని అగ్రహారాదులచే సత్కరించెనని (°) ప్రోలుగంటి చెన్నశౌరి ‘తాలిత నవరసాలంకృతముగ’, ‘సౌభరిచరిత’ మను ‘జక్కుల కథ’ ను చెప్పినట్లు హరిభట్టు ఉత్తర నారసింహ పూజావళారిక (ప. 33) నుబట్టి తెలియుచున్నది. ఈ సౌభరిచరిత నేడు ఎచట దాగియున్నదో, తాళ్ళపాక చిన్నన్న ‘సంకీర్తనలక్షణము’ లో చెప్పిన యక్షగానముట్లు ఈ సౌభరిచరిత ‘వవ

6. చూ. తాళ్ళపాకకవి కుటుంబకృతి సముచ్చయము-నం. 1. తిరువతి దేవస్థానము ప్రచురణ (1935)

7. డా॥ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య-తంజావూరు - యక్షగానము’ - ఖర ఉగాది ఆంధ్రవత్రిక.

రసాలంకృతము'గ రచింపబడినదని పేర్కొనుట గమనింపదగిన విశేషము. 'సౌందర్యరత్న' మను 'జక్కులకథ'ను యక్షగానముని భావించినచో యక్షగానరచన తెలుగున క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతముననే వ్యాప్తికొందినదని చెప్పవచ్చును.

వెల్లంకి తాతంబట్టు (క్రీ. శ. 100) కవిలోక చింతామణిలో నుదాహరించిన 'లక్ష్మీకల్యాణము' యక్షగానమైయుండునని డాక్టర్ యస్వీజోగారావుగారు తలంచినారు. (1) ఈ లక్ష్మీకల్యాణముకూడ లభింపలేదు.

పైని పేర్కొనిన యక్షగాన లక్ష్మీకల్యాణములనుబట్టి తెలుగులో యక్షగాన రచన క్రీ. శ. 1450-1550 శుభ్యకాలమున కొంత సాగినదని నిర్ణయింపవచ్చును.

'లక్షణదీపిక' అను ఒక ప్రాచీనలక్షణగ్రంథమునందు చతుర్విధ కవితా రీతుల పరిగణన ప్రకరణమున:—

'యక్షగానంబునన్ వెలయు పదంబులు దరువులు
నేలలు. దశశంబులు, మంగళహారతులు, శోభనంబులు
నుయ్యాల జోలలు జక్కులరేకు పదంబులు చందమామ
సుద్దులు అష్టకంబులు ఏకపద ద్విపద త్రిపద చతుష్పద
షడ్పదాష్టపదిలు వివి యాదిగాగల్గు నన్నియు లయ
ప్రమాణంబులనొప్ప మృదుమధుర వచన రచనల ప్రసి
ద్ధులైన యవి మధుర కవిత్వంబులు.'

అని యున్నది. మధుర కవితా ముగ్ధహృదయులగు యక్షగానకవులు తమ రచనలలో పైని పేర్కొనిన మధుర కవితారీతులను వాడియున్నట్లు తెలియును.

అప్పకవి (క్రీ. శ. 1650) యక్షగానములం దుపయుక్తములైన రగదభేదములను వివరించినాడు.

'తుదనేడు లఘువులు తొలఁగించి చదివినఁ
ద్రిషటకు వృషభగతి పదయుగము
లలిఁగడపల నొక్క లఘువుమావిన జంపె
మను ద్విరదగతి సమపదయుగము
గురుతగు రచ్చరేకుఁ దురగవల్గ నా
హ్వయ. మేకతాళి యా మధురగతికి. (యతి :)

నంఘ్రి కిర్వది నాలు గటతాళమున మాత్ర
 తోలి విశ్రాంతి పద్నాలుగింటఁ
 దెలియ నర్థంబు నర్థచంద్రికలు వీన
 యక్షగాన ప్రబంధంబు లక్షకవచ్చు
 రగదభేదంబు లివియంద్రు రసఁగవీంద్రు
 లలిత విజపేవక స్తోమ యద్దవామ.'

—అప్పకవీయము - 4-808.

అంతియేకాక 'అందికా వాదనామక యక్షగానకృతియఁ జేసితిఁ గాకునూరి కుల
 యప్ప' (అప్పకవీయము. 4 ఆ. 804 ప.) అనుటనుబట్టి అందికావాద' మను యక్ష
 గానమును అప్పకవి రచించియున్నట్లు తెలియుచున్నది. అప్పకవి అందికావాదము
 కూడ ఆలభ్యమే.

(8) తెలుగు యక్షగాన పరిణామచరిత్ర - మొదటిదశ :

గానాత్మకమై కేవలము గేయరూపమున నుండుట యక్షగానచరిత్రలో
 మొదటిదశ. ఇది దేశిచ్ఛందస్సులలోని విడివిడిపాటల సంపుటికరణము కావచ్చును.
 లేదా కథనాత్మకము కావచ్చును. శ్రీనాథుని కాలమునాటికే తెలుగుదేశమున 'యక్ష
 గానసరణి' కలదు. యక్షగానములకు సంబంధించిన గానాత్మకములగు మొదటి
 పాటలను 'జక్కులరేకు' లందురు. క్రీడాభిరామమున 'జక్కులపురంద్రి పాట'తో
 పాటు, మాలెతలు ఏకవీరనుగురించి పాటలు పాడుట, బవనీలు పరకురాముని
 గూర్చిన పాటలు పాడుట, ఒక పూర్వసువాసిని విద్దికంచి (కూచిక) రామాయణ
 గానము, ఒకపడతి వల్నాటి వీరకథను పాడుట అనునవికూడ వర్ణితములయినవి.
 గానాత్మకములగు ఈ ఆరాధ్యదేవతల స్తుతులు, జాతీయవీరుల స్మృతులను యక్ష
 గానచరిత్రలోని మొదటిదశకే చెందును. ఈ మొదటిదశలో వైవిధ్యపూరితమైన
 యక్షగానకవుల అజ్ఞాతరచనలు ప్రాధాన్యము వహించియుండును.

తెలుగులోని తొలుతటి యక్షగానములలో వచనభాగము స్వల్పముగా
 నుండును. ఎడనెడ కథానుసంధానమున కుద్దిష్టములైన చిన్నచిన్న సంధివచనముల
 వంటివి గద్యములో నున్నవి. సూక్రధారుడుమాత్ర ముండదు. ఒక ప్రిగాని.
 పురుషుడు కాని వీనిని గేయరూపమున హాసభాషములతో చదివి, పాడి వినిపించు
 చుండును. 'సౌభరిచరిత' మను 'జక్కులకథ' ఇట్లే రచింపబడియుండును.

యక్షగాన ప్రాథమికస్వరూపమును భీమేశ్వరపురాణోదాహరణమునుబట్టి గాన రూప స్తోత్ర పాఠమని, క్రీడాభిరామోదాహరణమునుబట్టి గాన రూప కథాభ్యాస మని నిర్ణయింపవచ్చును. కన్నడములో కూడ ఏ మేళతాళము లవసరము లేకుండ జానపదులు పాడుకొని కాలక్షేపము చేయుట కనువుగ రచింపబడిన యక్షగానములే మొదట వెలసినట్లు తెలియుచున్నది.

(9) తెలుగు యక్షగాన పరిణామచరిత్రలో ద్వితీయదశ :

యక్షగాన చరిత్రలో ద్వితీయదశకు చెందినవి సుగ్రీవవిజయాది యక్షగాన ములు. ఉపలభ్యములగు యక్షగానములలో కందుకూరి రుద్రకవి (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది) కృతమగు సుగ్రీవవిజయమే మొట్టమొదటిది. చక్రపురి రాఘవాచార్యుని కృతిగా నూహింపదగిన 'విప్రనారాయణ చరిత్ర' అను యక్షగానము సుగ్రీవ విజయముకంటె ప్రాచీనతరముగా గోచరించుచున్నదని, రెండింటియందును రచనా సామ్యము స్ఫుటముగా కానవచ్చుచున్నదని డా॥ యస్వీ జోగారావుగారు 'ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర' (ప్రథమభాగము-పుట 107) లో నూహించినారు. క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దిలో సుప్రసిద్ధులైన పలువురు కవులు యక్షగానరచనను చేపట్టినారు. వారిలో కందుకూరి రుద్రకవియే ప్రఖ్యాతుడు. అతని సుగ్రీవవిజయమునకే బహుశవ్యాప్తి కలదు.

సుగ్రీవవిజయ యక్షగానమందు తాళప్రభేద విశిష్టములగు రగడబంధము (రేకులు) లేకాక ద్విపదలు, అర్థచంద్రికలు, ఏలలు, ధవళశోభనములు, కొలది పద్యములు, నందివచనప్రాయములయిన చిన్నచిన్న వచనములును కన్పట్టును. సంవాదము పద్య-ద్విపద-గేయములతో జరుగుచుండును. పాత్రల సంభాషణలు వచనమున లేకపోయినను సుగ్రీవవిజయమున ఆఖ్యానశైలికంటె సంవాదశైలికే ప్రాధాన్యము కలదు. సంభాషణ లెక్కువగా దరువులలో సాగినవి. సంవాదాత్మకములగుటచేత పాత్ర సమారోపముతో, కొలదిమార్పులతో ఇవి నాటకమువలె ప్రదర్శనయోగ్యముగా నుండును. సుగ్రీవవిజయము జనార్దనదేవుని వసంతోత్సవ సమయమందు మొదట ప్రదర్శింపబడియుండెనని డా. నేలటూరి వేంకటరమణయ్య గారు తెల్పినారు.⁽⁹⁾

క్రాంతి వెంకటాద్రి వాసంతికాపరిణయము, బాలి పాపాంబ అక్కమహాదేవి చరిత్ర, కంకంటి పాపరాజు విష్ణుమాయానాటకము, తేకుమళ్ళ రంగళాయి

9. 'యక్షగానము-తంజావూరు'—ఆంధ్రవత్రిక ఖర సంవత్సరాది నంచిక, పుట 21.

జానకీపరిణయము మొదలగునవి క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమున రచింపబడిన యక్షగానములలో ప్రధానముగ పేర్కొనదగినవి. ఈ యక్షగానములందు సుగ్రీవ విజయ రచనాప్రక్రియ గోచరించును. బాల పాపాంబ ప్రథమాంధ్ర యక్షగాన కవయిత్రి. క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దినాటికే యక్షగానరచన ప్రసిద్ధకవులజేతాక కవయిత్రులనుకూడ ఆకర్షించినదని చెప్పవచ్చును. తెలుగులో యక్షగానరచన ఇంచుమించు రెండు మూడు శతాబ్దములవరకు ఇట్లే కొనసాగినది.

ఈ ద్వితీయదశలో యక్షగానము సంవాదరూపము దాల్చినదని చెప్పవచ్చును. యక్షగానరచనలోని కవితాధోరణికి గంధర్వుల గాంధర్వము తోడయి కనకప్రసూనములకు చక్కని తావి అచ్చినట్లైనదని కట్టా వరదరాజు (క్రీ. శ. 1630) శ్రీరంగమాహాత్యమునం దిట్లు తెల్పినాడు.

‘కవితాధోరణి యక్షగానరచనల్ గంధర్వ గాంధర్వమున్
హవణింపం గనక ప్రసూనముల కత్యామోద సంపర్కమై
మివులన్ మెచ్చగఁజేసి శేఖరుల భూమిన్ సత్కళావంతులన్.’
భువనంబెల్లను ముంచె నద్భుత రసాంబోరాశి నుల్లాపియె.’

(10) యక్షగాన నాటకములు :

తెలుగు యక్షగానచరిత్రలో తృతీయదశ యక్షగానము వీధినాటకములతో అభేదమును చెందుట. ఈ మార్పు ప్రధానముగ క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దిలో తంజావూరి నాయకరాజులకాలములో వచ్చినదని చెప్పవచ్చును. యక్షగానమునకు పుట్టి విల్లు రాయలసీమయే అయినను అవి రాజభోగము, రంగభోగ మనుభవించినది మాత్రము తంజావూరు నాయకరాజుల ఏలుబడిలోనే.

రాజకవియగు రఘునాథనాయకుడు (క్రీ. శ. 1600-1633) జానకీపరిణయము, రుక్మిణీ కృష్ణ వివాహమును యక్షగానములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని అతని యక్షగానములు లభ్యము కాలేదు. రఘునాథనాయకుని కుమారుడగు విజయరాఘవుని రాజ్యకాలమున (క్రీ. శ. 1633-1673) యక్షగాన ప్రతిష్ఠ మిన్నుముట్టినది. విజయరాఘవుడు 23 నాటకములను రచించినట్లు ప్రహ్లాదచరిత్ర పీఠికలోని పద్యమునుబట్టి తెలియుచున్నది. వానిలో కాళియమర్దనం, కృష్ణ విలాసం, విప్రనారాయణ, రఘునాథాభ్యుదయం, పూతనహరణం, ప్రహ్లాదచరిత్ర అను ఆరు యక్షగాననాటకములే ముద్రితములై బహుళప్రచారము నందియున్నవి.

విజయరాఘవుని నాటకములు గేయధర్మముకంటె రూపకకళ నెక్కువగా సంతరించుకొనినవి. అతడు ఉద్దేశ్యపూర్వకముగనే యక్షగానమునకు నాటకమని పేరు పెట్టినట్లు తోచును. విజయరాఘవునికాలమున యక్షగానమునకు నాటకనామము ద్రువపడినది. యక్షగానకృతులను నాటకరీతులలో నడిపించిన కవులలో విజయరాఘవుడే మొదటివాడు.

యక్షగానము వీధినాటకములో ఆభేదమును చెందుటలో రెండుదశలను గుర్తింపవచ్చును. యక్షగానము వీధినాటకగుణములను గ్రహించుచుండుట మొదటిదశ; ఇక రెండవది యక్షగాన వీధినాటకములు ఒకటే అగుట. విజయరాఘవుని 'రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము', విజయరాఘవుని ఆస్థానకవయిత్రి యగు పసుపులేటి రంగాజమ్మ లేక రంగాజీ 'మన్నారదానవిలాస నాటకము', విజయరాఘవుని కుమారుడగు మన్నారదేవుని 'హేమాబ్జనాయకా పరిణయము', కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి 'విజయరాఘవచంద్రికా విహారము', కోనేటి దీక్షితకవి 'విజయరాఘవ కళ్యాణము', పురుషోత్తమదీక్షితుని 'తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము' మొదలగునవి క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దపు యక్షగానములలో ప్రసిద్ధి చెందినవి. ఇవి అన్నియు నాడు కొలుపు నట్టువమేశములవారిచే నాటకమువలె రంగస్థలముపై ప్రదర్శింపబడుటచే కాబోలు వీనికి 'నాటకము'లను పేరు యేర్పడియుండును. 'నాటక' శబ్ద మిచట సామాన్య దృశ్యప్రబంధవాచి. అనాదది ఒక బాటుకావ్యముగా పరిగణింపబడుచుండెడిది. యక్షగాననాటకములలో పాత్రల సంభాషణలు విపులముగా నుండవు. కనుక వానిని నృత్యనాటికలుగ, గేయప్రబంధములుగ పరిగణించినారు. ఈ యక్షగాననాటకములందలి దరువులకు తాళప్రాధాన్యము తగ్గి రాగప్రాధాన్యము హెచ్చినది. మధురకవితారీతుల ప్రాచుర్యము కొంత తగ్గి క్షేత్రయ్య పదములవంటి పదములు, జానపదగేయములును చేరినవి. సందివచనములసంఖ్య తగ్గి పాత్రలు వచనమున పరస్పరము సూటిగా సంభాషించు పద్ధతి యెక్కువగా పాటించబడినది. అచ్చటచ్చట రంగప్రయోగసూచనలుకూడ కలవు.

విజయరాఘవునితో తంజావూరున నాయకరాజ్య మంతరించినది. మహారాష్ట్రులు తంజావూరుకు ప్రభువులయినారు. మహారాష్ట్రరాజులుకూడ నాయకరాజులవలె తెలుగు యక్షగాననాటకములను రచించినారు. శహాజీ (క్రీ. శ. 1684-1712) వ్యయముగా 20 యక్షగానములను రచించినాడు. వారిలో ముఖ్యమైనవి

కొన్ని. (1) కిరాతవిలాసము, (2) కృష్ణలీలావిలాసము, (3) గంగా పార్వతీ సంవాదము, (4) జలక్రీడలు, (5) ద్రౌపదీకల్యాణము, (6) పార్వతీకల్యాణము, (7) రతీకల్యాణము, (8) రామపట్టాభిషేకం, (9) దుక్కిణీ సత్యభామ సంవాదం, (10) శ్రీకల్యాణం, (11) విష్ణుశ్రీకల్యాణం, (12) శ్యామరాజువినోద చిత్ర ప్రబంధము, (13) విష్ణుపల్లకి సేవాప్రబంధము, (14) శంకరపల్లకి సేవాప్రబంధం. శహాజీ యక్షగానములలో కొన్ని నాటకములుగ, మరికొన్ని ప్రబంధములుగ పేర్కొనబడినవి. ఇట్టి రచనలలో నాటకలక్షణమైన సంభాషణలు, ప్రబంధలక్షణమైన పర్వములకూడ ఉండుటచే వీనికి ఈ రెండుపేర్లును చెల్లుచుండును. శహాజీ రచించిన యక్షగాననాటకములు. యక్షగానప్రబంధములు రెండును ప్రయోగోద్దిష్టములయినవే. అతని నాటకములలో గ్రంథారంభమున ద్వీపదలలో కథాసంగ్రహముండును, పాత్రోచితభాషతో వచనప్రచురముగ రచించెను.

యక్షగానములవంటివే వీధిభాగవతములును. భాగవతప్రదర్శనమునందు భరతవిద్యాప్రవీణులైన కూచిపూడి భాగవతులకు విశిష్ట గౌరవస్థానము కలదు. కిరాతార్జునీయము, గిరుడాచలము, త్రిపురసంహారము, పార్వతీపరిణయము, గంగా గౌరీవిలాసము మొదలయిన యక్షగానములను కూచిపూడి భాగవతులు ప్రదర్శించి వ్యాప్తికి తెచ్చినారు. క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమునందలి కూచిపూడి భాగవతుల కులపతి పిద్దేంద్రయోగి అపూర్వస్మృష్టియగు 'కలాపము' ప్రదర్శనప్రక్రియలో నృత్యప్రధానమైనది. దాని రచనాప్రక్రియకు యక్షగానమే కొంతవరకు మూలకారణమని చెప్పవచ్చును. కూచిపూడివారి నృత్యప్రక్రియ యక్షగానప్రదర్శనల కొక విమాతృచైతన్యమును, ప్రాచుర్యమును కలిగించినది. కూచిపూడివారి కలాపప్రభావము తరువాతి యక్షగాననాటకములం దధికముగా గోచరించును.

క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దినుండి దక్షిణదేశమున కొన్ని తెలుగు యక్షగానములు వెలువడినవి. పెదకెంపరాయడు (క్రీ. శ. 1658-1678) గంగా గౌరీవిలాసమును యక్షగానమును రచించినాడు. చిక్కదేవరాయల (క్రీ. శ. 1672-1704) కంకితముగా 'ఉలా' ప్రబంధప్రక్రియ గలిగిన 'చిక్కదేవరాయ విలాస'మును యక్షగానము వెలిపినది. చిక్కదేవరాయల కుమారుడగు కంఠీరవ నరసరాజు (క్రీ. శ. 1704-1719) తెలుగు కన్నడ తమిళ ప్రాకృతభాషలలో 'కొరవంజి' దృశ్యకావ్య రచనలను కావించినాడు. అతడు తెలుగులో ఏడు యక్షగానములను రచించినాడు. అందు ఆరు 'విలాస' శబ్దాంతములు. అందు వసంతోత్సవవిలాసము, విభక్తి

కాంతావలసము అనువాదిలో నటీసూత్రదారుల పూర్వరంగప్రస్తావనలు, అష్ట దిక్పాలక విలాసమును యక్షగానములో పాత్రల ప్రవేశసూచనలు కలవు. ఇవి ప్రదర్శనోద్దిష్టములే. ఇవి రచనలో యక్షగానప్రాయములైనవే కాని ప్రదర్శనలో పదచాళికాప్రాయము లయినవి.

మధురలో క్రీ. శ. 1706-1732 ప్రాంతమున విజయరంగ చొక్కనాథ నాయకుని 'సభార్వాము'గా, 'నర్తనయోగ్యము'గా వెలసినది తిరుమలకవి రచించిన తిల్ల గోవిందరాజ నాటకము లేక చిత్రకూటమాహాత్మ్యమును యక్షగానము. క్రీ.శ. 1712 సంవత్సరము ప్రాంతమున సేలంలో అన్నదానము వెంకటాంబయ్యను కవ యిత్రి రామాయణ బాలకాండమును యక్షగానముగా రచించినది. ఇది ప్రీతి పాడు కొనుట కుద్దేశించిన రచన. పిన్న బయలాచార్యుని (క్రీ. శ. 1767) గుడ్డుగూచి చరిత్ర శృంగేరిమఠమునకు చెందిన యక్షగానకృతి. పుషుక్కోట కోటిరాయ రఘు నాథ తొండమాన్ (క్రీ. శ. 1769-1789) అస్థానకవియగు నుదురుపాటి వెంకన పార్వతీకల్యాణమును యక్షగానమును రచించినాడు. ఎల్లయకవి చంద్రతారా విలా సము, మారుపెద్ది చెంగల్వరాయశాస్త్రి సుందరేశ్వరవిలాసము, చల్ల నారాయణకవి పారిజాతిము, నెడూరు వెంకటాచార్యుని నమగ్రరామనాటకము మొదలగునవి. క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దమున దక్షిణదేశమున తెలుగులో వెలసిన యక్షగానములు.

క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమునుండి తెలంగాణమునందుకూడ పెక్కు యక్షగానములు రచింపబడినవి. క్రీ. శ. 1780 ప్రాంతమున వెలసిన శేషాచలకవి ధర్మపురి రామాయణము, రాపాక శ్రీరామకవి అధ్యాత్మ రామాయణమును లభించి నంతలో తెలంగాణప్రాంతమందలి మొదటి యక్షగానము. కానూరి వీరభద్రకవి (క్రీ. శ. 1800) బసవ మహిమామృతవిలాసము, చెల్వూరు సన్యాసికవి (క్రీ. శ. 1800) బసవ కల్యాణము అనునవి రెండును వీరశైవ యక్షగానములు. క్రీ. శ. 20 వ శతాబ్దిలో తెలంగాణమున యక్షగానము లనేకము వెలువడినవి. తెలంగాణ యక్షగానకవులలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధుడు చెర్విరాల భాగయ్య. అతడు 34 యక్షగాన ములను రచించినాడు. బ్రతువాహనచరిత్ర, కృష్ణగారదీ, మాయాసుభద్ర, ఆరె మూడీలు, కాంభోజరాజు కథ, బాలనాగమ్మ కథ మొదలగునవి అతడు రచించిన యక్షగానములలో బహుశ్రవణ మొందినవి. అల్లీరాణి కథ, నాగార్జున చరిత్రము మొదలగు అప్రసిద్ధగాథలనుకూడ యక్షగానములుగ భాగయ్య రచించినాడు. చెర్వి రాల భాగయ్యగారి శిష్యుడగు మహమ్మదు అబ్దుల్లా 'హనుమద్రామ సంగ్రామ'మును

యక్షగానమును రచించినాడు. అంబేద రాజవీరప్ప బహు యక్షగానకర్త. అతని మల్లనచరిత్ర జానపదగాథ ఇతివృత్తముగా కలది. వట్లూరి వీరప్ప మన్మథసంహారము, క్రోవాపురి రైతువిజయము అను రెండు యక్షగానములను రచించినాడు. తెలంగాణమునందు యక్షగానము విరివిగా రచింపబడి ప్రదర్శితము లయినవి.

క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దమున రాజప్రోత్సాహమున వెలసిన యక్షగానములలో వరుల నరసింహకవి దుష్యంతచరిత్రము, అకలంక శ్రీ కృష్ణమార్కువి కృష్ణవిలాసము, నారాయణకవి సుందరకాండము, నరకూరు నారాయణకవి పారిజాత నాటకము మొదలగునవి పేర్కొనదగినవి. క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దమున వెలసిన యక్షగానములు కొన్ని నాట్యపద్ధతికి గేయపద్ధతికూడ నుపయోగపడుచుండెడివి. దళవాయి తిమ్మప్ప ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విలాసమున దరువులకు ముందుగా ఒక రాగము నొకతాళము పేర్కొని తరువాత 'నాట్యపద్ధతి' కనుగుణమగు రాగ తాళముల జంటను పేర్కొనినాడు. గోగులపాటి కూర్మనాథకవి మృత్యుంజయ విలాసము 'నాటక గేయప్రబంధ'మని పేర్కొనబడినది. నరుకూరు నారాయణకవి పారిజాత నాటకము 'ఆట భాగవత'మని పేర్కొనబడినది. దీనిపై భామవలాప ప్రభావము యెక్కువగా కలదు. ఆంధ్రదేశమున యక్షగానమునకు నాటకనామము క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దినుండి కన్పట్టును. అది వీధినాటకములతోడి యనుబంధమువలన యేర్పడియుండును.

క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దిలో వీధిభాగవతమునంటి తెలుగునాటకములు మేలట్టూరు ప్రాంతములో ప్రదర్శింపబడినవి. కూచిపూడి భాగవతులకు, మేలట్టూరు భాగవతులకు నన్నిహితసంబంధము కలదు. వరదరాజు పెరుమాళ్ళు వనంతోత్సవములో మేలట్టూరు భాగవతులు నేటికిని తెలుగు వీధినాటకములను ప్రదర్శించుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. తెలుగు వీధినాటకముల ననుసరించియే తమిళనాడులో భాగవత నాటకములు, వీధినాటకములు వెలసినట్లు చెప్పుదురు. వానిలో అరుణాచలకవి 'రామనాటకము', గోపాలకృష్ణభారతి 'నందనచరిత్రము' ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినవి. తమిళ కన్నడాంధ్ర దేశములందలి వీధి భాగవతములనుగురించి, మేలట్టూరు భాగవత మేళనాటకములనుగురించి ముందు వివరింపబడును.

క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దమున ఏకాంతపేవాప్రబంధము లనుపేర యక్షగాన ప్రాయములగు రచనలు తెలుగులో వెలువడినవని డా. యస్వీ జోగరావుగారు 'ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర' (పుట 131-132) లో వానినిగురించి ఇట్లు

తెల్పినాడు. 'ఏకాంతసేవ' యనగా నిత్యార్చనసాగు దేవాయతనములలో ముఖ్యముగా భోగవిలయములగు వైష్ణవాలయములో రాత్రి గుడితలుపులు మూయుటకు ముందర్చకులు యథావిధి నుపవరించి అమ్మవారి, స్వామివారి యుత్సవ విగ్రహములను బానుపుపైఁ బవళింపుచేసి గుడి చేతులు లాఁపాటలు పాడి ద్వారపాలన విమిత్త ముష్టికృతలకు 'బహుపరాకులు' చెప్పి వెడలిపోఁగా విక నమ్మనాడు స్వామి వారికిఁ జేయునదిగా మాహింపఁదగిన పర్యంక సవర్య. చదురభక్తి ముదితాత్ములగు కవివతంసులు కొందఱా నన్నివేశమునుగ్రహించి దానికిఁ జూర్వరంగముగా నింత కథాంగము (భామకలాపము 'బాణీ'లో) కల్పించి నాయకుని వివిదోపచారములకు వివిధ గీతా ప్రభేదములను బ్రయోగించి ఏకాంతసేవాచుకుటముతో ననేక గేయప్రబంధములను వెలయించిరి. అవి యక్షగానములవలె సంగీతసాహిత్యముల కాలవాలములు; ఎట్టి రచనావిశేషమునై న విఠ్ఠే యముద్భుకొనఁగల్గిటివి. ఈ జాతి కృతి రచన యంత ప్రాచీనమైనదిగాఁ దోఁపదు. 18 వ శ. ప్రాంతముననే యక్షగాన మొనవడిగా బయల్పెడలినట్లు తోఁచును. అందు కొన్ని యక్షగానములవి యా కవులచేతనే వ్యవహృతములయినవి. నాటక నామకరణము చేయించుకొన్న వియుఁ గొన్ని లేకపోలేదు. ఉదా: (1) మామిళ్ళపల్లి వేంకటాచలకవి ఏకాంత సేవానాటకము (కవిచేతనే య. గా. అవియుఁ బేర్కొనఁబడినది.) (2) అక్కెన ప్రగడ హరిదాసు 'శ్రీరామ విశ్వోత్సవ యక్షగానము'. (3) కుందుర్తి ఆదినారాయణశర్మ 'ఏకాంతసేవా కథానామకంబగు యక్షగానము.'

(11) యక్షగానము - ప్రబంధానుకరణము :

పౌరాణికేతి వృత్తములతోకూడిన యక్షగానములే మొదట రచింపబడుచుండెడివి. సంకల్ప సూర్యోదయాదులనుబోలిన వేదాంతపారమ్యములగు యక్షగానములు కొన్ని రచింపబడినను వానికి వ్యాప్తి చాల తక్కువ. తరువాత పోషకులగు రాజుల జీవితఖండములను కథావస్తువుగ గ్రహించి రచింపబడిన శృంగార ప్రధానములగు యక్షగానములు కొన్ని వెలువడినవి. యక్షగానములు ప్రదర్శనమునకేకాక శ్రవ్యప్రయోజనమునుకూడ కల్గియుండినవి. ప్రౌఢులయిన కొందరు కవులు యక్షగానరచనను చేపట్టుటచే అందు ప్రబంధలక్షణములు చోటు చేసుకొనినవి.

కందుకూరి రుద్రకవి మొదలయినవారు తమ యక్షగానములను యక్షగాన ప్రబంధములని పేర్కొనినారు. వీరియందు అక్కడక్కడ కొన్నిదరువులు, పాటలు,

కవి వచనములుండుటచే యక్షగానములని కొందరు భ్రమించిరి. క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దిమున రచితమైన యక్షగానములపై ప్రబంధప్రభావము అధికముగా కన్పట్టును. గోగులపాటి కూర్మానాథకవి (క్రీ. శ. 1788) తన మృత్యుంజయ విలాస'మును ఎత్తుగడలో 'యక్షగాన'మని పేర్కొనినను చివర 'నాటకగేయప్రబంధము' అని వ్యవహరించినాడు. రచనాప్రాధిలో, కథాప్రణాళికలో, ఆశ్వాసవిభాగములో, వర్ణనా ప్రాచుర్యములో, శబ్దాలంకార స్వారస్యములో, శృంగారప్రావాన్యములో మృత్యుంజయ విలాసమునందు ప్రబంధముద్ర స్ఫుటముగా గోచరించును. మృత్యుంజయ విలాసమును యక్షగానప్రబంధముననుసరించి ప్రబంధధోరణిలో రచింపబడిన యక్షగానములలో పేర్కొనదగినవి ఇటీకెల తిమ్మయ (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది) కవ్యకాపురాణము. శివలెంక మల్లనారాధ్యుని వీరభద్రవిజయము మొదలయినవి. వీరభద్రవిజయమును యక్షగానప్రబంధమున గర్భకవిత్వముకూడ అచ్చటచ్చట విర్వహింపబడినది. ఇందు శివలెంక మల్లనారాధ్యుడు కవిపురస్కార తిరస్కారములనుకూడ ప్రవేశపెట్టినాడు.

కొన్ని ప్రబంధములుకూడ యక్షగానములుగ పరివర్తితములయినవి. దిన వహి ఓదయమంతరి రచించిన 'గరుడాచల విలాస'మును యక్షగానమున ప్రబంధములందు కానవచ్చు షష్ఠ్యంతపద్యములు ప్రవేశపెట్టబడినవి. మృత్యుంజయ విలాసాది యక్షగాన నాటకప్రబంధములందు కన్పించు ఆశ్వాసవిభజనమునకు ప్రబంధములే మాతృకలని చెప్పవచ్చును. యక్షగానములందు కన్పట్టు భరతవాక్యమునకు కావ్యాక్షిలలోని ఆశ్వాసాంత గద్యకు పోలిక కలదు.

పురవీధుల నూరేగవచ్చిన నాయకునిచూచి నాయక మరులుగొనుట అను తమిళ 'ఉళా' ప్రబంధపు పోకడ విజయరాఘవ నాయకుని 'రఘునాథాభ్యుదయ' మను యక్షగానమందు కలదని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు మొదట గుర్తించినారు. తరువాతి దక్షిణదేశపు ప్రభునాయకములయిన యక్షగానములందు ఈ పోకడ తరచుగ కన్పట్టును.

(12) యక్షగానములు - మార్గనాటక ప్రభావము :

సాధారణముగ యక్షగాననాటకములందలి గీతులను 'దరువు'లని వ్యవహరింతురు. సంస్కృతమునందలి 'ద్రువా' పదమే కన్నడ తెలుగుభాషలలో 'దరువు' అయినదనియు, శార్ఙ్గదేవుడు పేర్కొనిన 'రహడి' చందము తెలుగులోని 'రగడ' వంటిదే అనియు, యక్షగానము సంస్కృతప్రాకృతములందలి నృత్య

(ఉప) రూపకములనుండియే యుత్పన్నమయినదని డాక్టర్ వి. రామవన్ గారు అభిప్రాయపడినారు. ⁽¹⁰⁾ ఈ అభిప్రాయము సమంజసముకాదని పలువురు తెల్పినారు.

ప్రాచీనములయిన సుగ్రీవవిజయాది యక్షగానములలో 'దరువు' అను పదము లేదు. తాళప్రవానములయిన ఏకజంపె, త్రిపుటాదులే అందు పేర్కొనబడినవి. తెలుగులో 'దరువువేయుట' అనగా తాళమువేయుట లేక మద్దెల వాయించుట అని అర్థము. ఇది క్రమముగా తాళలయానుగుణమగు గీతికికూడ పేరైనది. అందువలన 'దరువు'నకు 'ద్రువా'కును సంబంధమును కల్పించుట సమంజసముకాదు. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'దేశీరచనలలోనుండి పింగి, పింగడు, కోటంగి, దరువు అనునవి నటనలులుగను, విదూషకుడుగను, ద్రువగను సంస్కృత నాటకములఁ జేరెనేమోయనికూడ యోజింపదగినట్టిది' అని సుగ్రీవవిజయ పీఠిక (పుట 8) యందు వ్రాసినారు. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రూపించినట్లు అతి ప్రాచీనమైన తెలుగుదరువే సంస్కృతమునందు 'ద్రువా' అయినదని చెప్పవచ్చును. కనుక యక్షగానము సంస్కృతసాహిత్యముతో సంబంధములేని దేని సంగీత సాహిత్య ప్రక్రియగా నిర్ణయింపవచ్చును.

దేశీ ప్రక్రియయైన యక్షగానములలో కాలక్రమమున మార్గనాటకచ్ఛాయలు కొన్ని ప్రవేశించినవి. మార్గనాటకములలోని విష్కంభములు, కథోద్ఘాతాపి పాత్ర ప్రవేశ సూచకములు యక్షగానములందు కానరావు. యక్షగానములలో కవియో, కటికవాడో, చోపుదారో, హెగ్గడిక తైయో వచ్చి కథాసంధానము చేయుచుందురు. నేపథ్యమున నుండవలసిన కవి రంగముమీదికి అరుదెంచి నాటక గతపాత్రలతో కలిసి నటించుట యక్షగానములలోని ప్రత్యేకత. యక్షగానములందలి 'కటికవాడు' ఇంచుమించు మార్గనాటకములలోని 'కంచుకి'ని బోలినవాడు.

సంస్కృతనాటక సంప్రదాయములు కాలక్రమమున యక్షగానములందు ప్రవేశ పెట్టబడినవి. విజయరాఘవుడు తన యక్షగాన నాటకములలో మార్గరూపక సంప్రదాయముననుసరించి భరతవాక్యమును ప్రవేశ పెట్టినాడు.

శహాజీ తన యక్షగానములలో గణపతి ప్రార్థనముతోపాటు గణపతిని ఒక పాత్రగా ప్రవేశ పెట్టినాడు. కటికవాని వాలకమును ఒక సాంప్రదాయక హాస్య పాత్రగా శహాజీ తన యక్షగానములందు రూపొందించినాడు. పాత్రోచితభాషతో.

10. 'Yakshagana' - Triveni, Sep. Oct. 1934. Vol. III. No. 2.

వాక్యపద్ధతితో వచనప్రచురముగా శహాజీ రచన కావించినాడు. అడుగడుగున పాత్రప్రవేశసూచక కథానుసంధానకములయిన సూత్రధారప్రసంగములు, అచ్చటచ్చట భాగవతులు పాత్రలను పలుకరించుట మొదలగువిశేషములు శహాజీ యక్షగానములందు కన్పట్టును. శహాజీ రచించిన త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధ యక్షగాన నాటకమున సంస్కృతనాటకములం దున్నట్లు అంకవిభజనముకూడ కలదు. త్యాగరాజు (క్రీ. శ. 1847) రచించిన ప్రహ్లాదవిజయ నాటకమునందుకూడ అంకవిభజనమున్నది. శహాజీకాలము (క్రీ. శ. 1684-1712) నుండి శివాజీకాలము (క్రీ. శ. 1833-1883) వరకుగల మధ్యకాలములో వెలసిన యక్షగానములందు మార్గనాటకప్రభావము విశేషముగా కన్పట్టును.

విజయరాఘవుని భరతవాక్యము, శహాజీనాటి అంకవిభాగము మొదలగు విషయములమూలమున వికీర్ణముగా పొడచూపిన మార్గనాటకప్రభావము శాహరాజు తమ్ముడగు తుకుజరాజు (క్రీ. శ. 1728-1736) 'శివకామసుందరీ పరిణయ'మును యక్షగానములోని నాందీవ్రస్తావనలద్వారమున విస్తరిల్లి, శివాజీ (క్రీ. శ. 1883) రచనయగు 'అన్నపూర్ణ పరిణయ'మున పరిపూర్ణత నందినది.

యక్షగానము ఉత్పత్తిలో దేశీయయినను పరిణామమున కవిపండితుల ఆదరమువలన సంస్కృతరూపకచ్ఛాయలను సంతరించుకొని 'మార్గి' యైనదని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు దక్షిణదేశమున యక్షగానప్రదర్శనలు రాజాస్థానములం దతివైభవముతో, భరతవిద్యాపద్ధతిని యంచుమించు మార్గరూపకప్రదర్శనలస్థాయిలో జరిగినవని భావింపవచ్చును.

(13) కన్నడములో యక్షగానములు :

కన్నడములో క్రీ. శ. 1600-1700 ప్రాంతమున నూటికిపైగా యక్షగానములు రచింపబడినవని కె. యన్ కారంత్ గారు 'యక్షగానము' అను గ్రంథమునందు తెల్పినారు. మనకు తెలిసినంతవరకు కన్నడములో మొట్టమొదటి యక్షగానము విష్ణువారంబిళ్ళి (క్రీ. శ. 1564) రచించిన విరాటపర్వమే. విష్ణువారంబిళ్ళి బాణాసురకళగ, ఇంద్రకీలక అను యక్షగానములనుకూడ రచించినాడు. విరాటపర్వ యక్షగానమున కుమారవ్యాస భరతమునందలి కొన్నిపద్యముల పోలిక కలదు. బాణాసురకళగలో ఉషానిరుద్ధుల వివాహము వర్ణింపబడినది. విరాటపర్వము, బాణాసురకళగ అను రెండు యక్షగానములు ముద్రితములయి బహుళప్రచారము పొందినవి. ఇంద్రకీలకమాత్రము అముద్రితము.

క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దమునకు చెందిన కన్నడ రచయితలలో వగిరె సుబ్రహ్మణ్యము 'శంబరాసుర కళగ' రావణోద్భవ అను రెండు యక్షగానములను, దేవిదాసు అనువతడు కృష్ణనందానము, భీష్మపర్వము, అభిషేక కళగ, సైంధవ వధ, చిత్రసేన కళగ, గిరిజాకళ్యాణము అను ఆరు యక్షగానములను రచించినాడు. దేవిదాసు కృష్ణార్జున, పుత్రకామేష్టి, బ్రహ్మవాహన కళగ, శ్రీ కృష్ణ బాలలీలా అను యక్షగానములనుకూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

వండీశ్వర వెంకటప్ప (క్రీ. శ. 1663) 'కృష్ణార్జున కళగ'ను, నాగప్పయ్య (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది) 'చంద్రావళి', 'నలదమయంతి', 'ఘటోత్కచ' అను యక్షగానములను, హాళేశ్వరి రామప్ప (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది ప్రారంభము) 'గయచరితె'ను, రాముడు (క్రీ. శ. 1691) 'తామ్రధ్వజ కళగ'ను, రామభట్టు (క్రీ. శ. 1674) లవకుశ, ద్రౌపదీస్వయంవరము, అతికాయ కళగ, సుభద్రా వడిణయము, ద్రువచరితె, రతికళ్యాణము, కంసవధ, ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము, రాజసూయము, సులోచనాచరితె, పేతుమార్దవ, శేషగర్వాపహరణము, గిరిజా విలాసము, ఇంద్రజిత్తు కళగ అను 14 యక్షగానములను, నిత్యానంద అవధూత (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది) 'కనకాంగి కళ్యాణము'ను కన్నడములో రచించినారు. వీరందరు క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దమునకు చెందినవారు.

క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దమునకు చెందిన కన్నడ యక్షగానములలో అజపుర వివాసియగు సుబ్బన్న 'పారిజాతము, రుక్మిణీ స్వయంవర'మను రెండు యక్షగానములను, సుబ్బన్న కుమారుడగు వెంకటప్ప 'మైరావణ కళగ' అను యక్షగానమును, వెంకన్న 'మానసచరితె'యును, వెంకన్న శిష్యుడగు వాసుదేవప్రభువి నముద్రమథనము, చంద్రహాస, కంసవధ అను యక్షగానములును పేర్కొనదగినవి.

క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దమునకు చెందిన కన్నడ యక్షగానములలో ముఖ్యమైనవి- మైసూరు రాజవంశీయుడగు అళియ లింగరాజు రచించిన 40 యక్షగానములును, భీముడు రచించిన 'రాజసూయ'మను యక్షగానమును, మయ్యావతి వెంకటప్ప 'ప్రహ్లాద చరితె'యును, ఎణ్ణెమాడి వెంకట్రమణయ్య 'భీష్మపర్వము'ను, గేర్పోస్సె శాంతప్పయ్య, 'పుత్రకామేష్టి, కర్ణార్జున కళగ' అను యక్షగానములును, ముద్దణ అనుపేరుతో వ్యవహరింపబడు నందళితె లక్ష్మీనారాయణప్ప రచించిన, రత్నావళి కల్యాణము, కుమారవిజయమును రెండు యక్షగానములును.

క్రీ. శ. 20 వ శతాబ్ది ప్రారంభమునకూడ కన్నడమున పెక్కు యక్షగానములు రచింపబడినవి. హలవినహళ్ళి నరసింహశాస్త్రి (క్రీ. శ. 1980 లో మరణము) 90 యక్షగానములను రచించినాడట. వానిలో భీష్మవిజయము, విద్యున్మతి కల్యాణము అను రెండు యక్షగానములుమాత్రము నేటికిని ప్రదర్శింపబడుచున్నవి.

కన్నడమున 'యక్షగాన'మను ముద్రతో వెలసినరచనలు క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దికిముందు కానరావని పైని పేర్కొనిన వివిధ యక్షగానములనుబట్టి తెలియుచున్నది. ఇ. పి. రైన్. ఆర్. నరసింహాచార్య, యమ్. హరియప్పకట్, యమ్. గోవిందరావు మొదలగు కన్నడ విమర్శకులు ఈ విషయమును అంగీకరించియున్నారు. కన్నడ యక్షగానవాఙ్మయమునుగురించి ప్రత్యేకముగ పరిశోధనచేసిన యమ్. గోవిందరావుగారు ఇట్లు తెల్పినారు.

“In a study of a good number of yakshagana works, I was not able to come across a work earlier than the end of the 17th century ”.—(Madras University Annals of Oriental Research, Vol. X, Part 2).

యక్షగానము తమిళులకు ఆంధ్రులుపెట్టిన భిక్షగానే తోచుచున్నది. తంజావూరును ఆంధ్రనాయకులు పాలించినకాలమున ఇది సంభాష్యమే యగును. నాయకరాజులకుముందు తమిళమున యక్షగానములు లేవు. తెలుగు యక్షగానములనే కొన్నిటిని తమిళకవులు అనువాదము చేసికొనియుండుట గమనింపదగిన విశేషము. రాజగోపాలన్ అను కవి రచించిన 'సుక్కిరీవవిజయం' అను తమిళ యక్షగానము (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 509-511) కందుకూరి రుద్రకవి తెలుగులో రచించిన సుగ్రీవవిజయమున కనువాదప్రాయమయినది. సుక్కిరీవవిజయమునందు కొరవంజిపాత్ర లేదు. దీనివిబట్టి తమిళయక్షగానములం దన్నిటను కొరవంజిపాత్ర లేదని చెప్పవచ్చును.

యక్షగానరచన తమిళమున కన్నడముకంటెను అర్వాచీనమైనది. తెలుగు నందుమాత్రము కన్నడ తమిళములకంటె యక్షగానరచన ప్రాచీనమైనదిగా తోచును. 'తమిళ కన్నడ యక్షగానములా దేశములం దాంధ్రుల వ్యాపక మతిశయించినవిమ్మటనే రచింపబడె'నని డా. నేలూరి వేంకటరమణయ్యగారు, 'మధుర తంజావూరు నాయకరాజులనాటి ఆంధ్రవాఙ్మయవరిత్ర' (పుట 88) యందు వ్రాసిన వాక్యములు స్మరణీయములు. యక్షగానరచన క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్ది ప్రాంతము

లందో అంతకింకమ మునుపో తెలుగుదేశమందే ఆరంభమైనదని, తెలుగుదేశము నుండియే క్రమముగా కన్నడ తమిళభాషలకు వ్యాపించెనని శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి గారు నిరూపించియున్నారు. (11) తెలుగులోని ప్రోజగంటి చెన్నకౌరి 'సౌభరి చరిత్ర'ము, కందుకూరి రుద్రకవి 'సుగ్రీవవిజయము' రెండును కన్నడ యక్షగాన ములకంటె ప్రాచీనములయినవి. కనుక యక్షగానములకు పుట్టినిల్లు ఆంధ్రదేశము. కన్నడ తమిళదేశములు వానికి విహారభూములని చెప్పవచ్చును.

(14) యక్షములు - వీధినాటకములు :

యక్షగానములందు పాటకు ప్రాముఖ్యముండును. ఇక అటకు ప్రాధాన్య మేర్పడినపుడు అది క్రమముగా సంవాదమునకు, రూపారోపమునకును దారితీసినది. తత్ఫలితముగ నేర్పడినదే వీధినాటకము.

యక్షగానప్రదర్శనములలోని హంగుదారుల వంతపాటకుల మేళ మించు మించు ప్రాచీన గ్రీకునాటకములలోని 'కోరస్' బృందగానముచేయు గాయక బృందమునంటిది. తొలి గ్రీకురూపకములలో 'కోరస్'ల కున్నంత ప్రాముఖ్యము వీధినాటకములందలి సూత్రదారునకు కలదు. ఈ సూత్రదారుడు హతోపదేశకుడైన పెద్దగాను, సాక్షిభూతుడైన ప్రేక్షకుడుగాను, విమర్శకుడుగాను, వీధినాటకములోని ప్రకృతిగా మారుచుండును. ఈవద్దతి అస్సామునందలి ప్రాచీన 'అంకియానాట్' (Ankiā Nat) ప్రదర్శనములందును గమనింపవచ్చును. 'అంకియానాట్' అను దేశరూపక రచన క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దినుండియు అస్సాములో ప్రచారములో నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

బెంగాలులో జాత్రానాటకము (Jātra Plays) ప్రసిద్ధిచెందిన జానపదదృశ్య కళారీతి యక్షగానమువలె గానప్రాధాన్యము, హంగు, పౌరాణికేతివృత్తముల ప్రతి పత్తి, ప్రదర్శనవిరాడంబరత, జనసామాన్యము రంజకత్వము మొదలగు లక్షణ ములుగల వంగదేశపు 'యాత్ర'లకును యక్షగానములకును సాదృశ్యము కలదు. జాత్రానాటకములలో మొదట కృష్ణవిజీవితమునకు సంబంధించిన సన్నివేశములే కథావస్తువుగ స్వీకరింపబడుచుండెడివి. చైతన్యుడు (క్రీ. శ. 1485-1534) రుక్మిణీహరణమును నాటకమును రచించి తానే న్యాయముగ ప్రదర్శింపజేసినాడు. జాత్రానాటకములలో తరువాత క్రమముగా రాముడు, శివుడు, కాళి మొదలగువారికి

సంబంధించిన ఇతివృత్తములుకూడ గ్రహింపబడినవి. పౌరాణికేతివృత్తములే కాక చారిత్రకములు, సాంఘికములుకూడ జాత్రానాటక కథావస్తువు లయినవి. జాత్రానాటకములు పాఠాభివ్యక్తిగా రథోత్సవసందర్భములందు ప్రదర్శింపబడును. యక్షగానములలో భాగవతారువలె జాత్రానాటకములలో పాత్రలను ప్రవేశపెట్టువానిని 'అధికారి' అని వ్యవహరింతురు. జాత్రానాటకములలోని ముఖ్యపాత్రధారులు శాస్త్రీయసంగీతమును, తదితరపాత్రలు జానపదసంగీతమును వాడుచుందురు. జాత్రానాటకప్రదర్శన సుమారు నాలుగంట లుండును.

మహారాష్ట్రలో ప్రసిద్ధిచెందిన జానపద కళావిశేషము తమాశా (Tamāsā). ఇది ఔరంగజేబు అధీనములోని మొగల్ సైన్యమునకు వినోదము కల్గించుట కేర్పడినది. క్రీ. శ. 18, 19 శతాబ్దాలలోని ప్రఖ్యాత మరాఠీకవులుకూడ ఈ జానపద కళారీతిని చేపట్టినారు. తమాశా రచనను చేసిన ప్రఖ్యాతకవులలో రామ్జోషి (క్రీ. శ. 1762-1812) ఒకడు.

బెంగాలులోని జాత్రానాటకమునకు, మహారాష్ట్రలోని 'తమాశా'కును వీధినాటకములతో పోలిక కన్పట్టును.

ఊరి చావడులయందో లేక ఆరుబయట నిర్మించిన తాత్కాలిక వేదికలయందో ప్రదర్శింపబడు యక్షగాననాటకములకు వీధినాటకములని, వీధి భాగవతములని, బయట నాటకములని పేరు కలిగినది. కన్నడదేశమున యక్షగాననాటకములకు బయటాటలని, దళావతారములని, భాగవతార ఆటలని, మేళములని వ్యవహారనామము లెన్నియో కలవు. మలబారుప్రాంతములందు కేరళదేశపు ప్రాచీన దృశ్య విశేషమగు 'పాణ్ కళి' (12) వేసవిలో రాత్రిపూట ఆరుబయట ప్రదర్శింపబడెడిది. 'పాణ్ కళి'లో 'తిక్కత్తియమ్', 'తెక్కణమ్' అను రెండుపాత్రలే ప్రధానముగ నుండును. ఈ రెండు పాత్రములకుతోడు ప్రాముఖ్యముగ విమాషకునిబోలు వాడొకడు ప్రవేశపెట్టబడు చుండును.

తమిళభాషయందలి 'తెరిక్కుత్తు' ఆరుబయటనందు ఆడబడు దృశ్యభేదము. 'తెరిక్కుత్తు' అనగా బయటనాటకమని అర్థము. ఇది తమిళనాడులో ప్రసిద్ధిచెందిన జానపదకళావిశేషము. ఆరుబయట నిర్మించినపందిరిలో మూడువైపుల ప్రేక్షకులు కూర్చోవియుండురు. నాల్గవప్రక్క ఒకవైపు పాత్రప్రవేశ విష్కృమ

జాదులును, వెనుకవైపున మద్దెల, వాగన్వరము మొదలగు వాయద్యములను వాయించు సంగీతకాండ్రు ఎత్తైన ఒకబల్లపై కూర్చొనియుందురు. విఘ్నేశ్వరుడు, శివుడు, దక్షిణామూర్తి, మీనాక్షి మొదలగు దైవతముల ప్రార్థనముతో 'తెరిక్కుత్తు' ప్రదర్శన ప్రారంభమగును. చాలవరకు పౌరాణికేతివృత్తములే తెరిక్కుత్తుకు వాడబడుచుండెను. ప్రదర్శనారంభమున ఏనుగుతలతో ప్రవేశించిన నటుడు విఘ్నేశ్వరపాత్రను విర్వహించును. ప్రార్థనాదికములు ముగిసినతరువాత 'కట్టయకారణ్' (Stage Manager) తెరవెనుకనుండి ప్రదర్శింపబోవు 'తెరిక్కుత్తు'ను, నటులనుకూడ ప్రేక్షకులకు పరిచయము చేయును. తెరిక్కుత్తులో సంగీతము, సాహిత్యము, నృత్యము మూడింటికికూడ ప్రాధాన్యమీయబడును. వివిధపాత్రలకు వివిధవేషాలంకరణము లుండును. 'కోకులి' (Clown) అను నతడు 'తెరిక్కుత్తు' ప్రదర్శనలో మధ్యమధ్య ప్రవేశించి హాస్యము వంపించును. ఇతడు సంస్కృతనాటకములలోని విదూషకుని వంటివాడు.

రాయలసీమయందు ప్రదర్శింపబడు యక్షగానములు, వీధినాటకములకు కన్నడభాషయందలి బయలాటలకు పరస్పర సాహచర్యము, సామ్యము, పోష్య పోషకభావము కొంత గోచరించును. యక్షగానములందువలె బయలాటలందును పాటలు, వద్యములు, దరువులును కలవు. పాత్రధారులను ప్రేక్షకులకు పరిచయము చేయుటలో బయలాటలకును యక్షగానములకును సామ్యము కలదు. శాహజీ (క్రీ. శ. 1682-1710) రచించిన గంగా పార్వతీ సంవాదము, పార్వతీకల్యాణము లందును, పల్లీకల్యాణము, రామవట్టాభిషేకము, చంద్రశేఖర విలాసము, సీతా కల్యాణము, శివపారిజాతము, రుక్మిణీ నన్యభామా సంవాదము మొదలయిన యక్ష గానములందును పాత్రలను ప్రేక్షకుల కెరుకసరచుపద్ధతి గోచరించును.

యక్షగానములు ఆంధ్రదేశములోను, ఆంధ్రేతరదేశములందును శరవరం పరగ వెలువడినను వావి ప్రదర్శనవిషయములోమాత్రము అభివృద్ధి కనిపించదు. అప్పటికప్పుడు ఊరిబయటనో, గుడి ముంగిటనో శాత్రుత్వముగా నిర్మింపబడిన వందిరిక్రింది గరుకునేలయే యక్షగానప్రదర్శనకు రంగస్థలము. అటు విటు చెరి యొకవిచే పట్టుకొనబడిన తెల్లనిగుడ్డమే తెర. తెరికిరువైపుల సూనెవిటిలు, తెర వెనుక హంగుదారులు, వంతపాటకులు, హంగు-తిత్తి-మద్దెల, శాశపుచిప్పలు, తెరముందు సూత్రధారుడు. అతడే ప్రదర్శనప్రవర్తకుడు. ప్రార్థనాదికము, కథా సందర్శనినరణ, పాత్రప్రవేశ సూచన, పాత్రలను వలుకరించుట, పాత్రలకు వంత

పాటకులకు పల్లవు లందించుట, పాత్రల అభినయానుకూలముగ తాళము జేయుట, నందివచనములు చదువుట, అప్పుడప్పుడు హాస్యప్రసంగములు నెరపుట మొదలగు నవి సూత్రధారుని పనులు. సాధారణముగ ప్రదర్శనలు పాతతడకలతో, చిరిగిన తెరలమధ్య జామరాత్రికి ప్రారంభమై తెల్లవారునప్పటికి తెల్లవారుచుండును. వీధి నాటకములలో కొన్ని కథలు ఆయిడి, ఆరురాత్రులు ప్రదర్శింపబడుటకూడ కలదు. నంతవేలూరు కుళలవనాటకము ఆరురాత్రుల కథ.

వీధినాటక ప్రదర్శనములు పీఠజాతివాడినుండి అగ్రవర్ణములవారు స్వీకరించి ఖరతకాస్త్రానుగుణముగ వీచిని ప్రయోగించినారు. కూచిపూడి భాగవతులు. గడ్డి పాటి భాగవతులు ప్రదర్శించు భామాకలాపమునకు. 'అసాది' తెగవారు ప్రదర్శించు చెంచునాటకమునకు పోలికలు కలవు. పాత్రల ఆహార్యవిషయమున కూచిపూడివారి వద్దకులు ప్రసిద్ధిక్కెక్కినవి. కావి వీరు దేశద్రిమ్మరులగుటచే రంగస్థలవిషయమున వీరు శ్రద్ధ చూపలేదు.

కన్నడ యక్షగాన నాటకముల ప్రదర్శనను గురించి ముమ్మూరి నంగ మేళంగారు 'కన్నడ యక్షగానములు ఆను వ్యాసమునందు వివరముగా తెల్పియున్నారు. కన్నడములో యక్షగాన వాల్మీకిగా ప్రసిద్ధిక్కెక్కిన పార్తి సుబ్బన్న (క్రీ.శ. 1760-1821) అనునతడు రామాయణకథకు సంబంధించిన యక్షగానము తెన్ని టిలో రచించినాడు. అతని కాలమునాటికే కన్నడదేశములో పూర్వరంగప్రదర్శన మునకు కావలసిన కలాపము 'నభాక్షణ' మనుపేరుతో గ్రంథరూపమున ప్రసిద్ధి చెందియున్నది. పార్తి సుబ్బన్న దీనిననుసరించి తన నాటకప్రదిర్చునలలో పూర్వ రంగమును జోడించినాడు. ఈ నభాక్షణములోని కొన్ని పాటలు, మాటలు తెలుగు యక్షగానములందలి పూర్వరంగములో వివిధించునట్టివే. నా ప్రదాయముకూడ నజాతీయమైనట్టివే. ఇష్టదేశకాస్థాన, భారగోపాల ఇంద్ర అర్ధనారీశ్వరదేశముల ప్రవేశము, కోడలగి హాస్యము, యక్షిణి (క్రీ.వేషము) నృత్యము, కథాప్రారంభము, పాత్రలు తెర బయలుదేరుట, వచ్చిన ప్రతిపాత్రను పృచ్ఛించి ఊరుపేరులను రాజుట్టి నది తెరుకవరచుట, నృత్యగానములతో ప్రవేశించి నృత్యగానములతోడనే తమ సౌదమ చెల్లడించుట మొదలగు లక్షణములు కన్నడ బయలాటలలోను, తెలుగు వీధినాటకములలోను సమానముగ కనవింపచునట్టివే.

కన్నడ యక్షగాన నాటకములలో వీరరసాభినయమునకు ప్రాధాన్య మొక్కువ. అరణిటివృత్తి ప్రదర్శనములోను, యుద్ధదృశ్యములను అభినయించుట

లోను కన్నడ భాగవతుల ప్రత్యేక ప్రజ్ఞ గోచరించును. వీరరసోచితమైన భీష్మ విజయము, విరాటపర్వము, ద్రౌపదీప్రతాపము, వాలినిగ్రహము, అతికాయవధ మొదలగు యక్షగాన నాటకములనే కన్నడిగులు ఆభినయింతురు. మోహినీ రుక్మాంగదవంటి శాంతప్రధాన కథలోకూడ వీరు సాత్వతీ ఆరభటీ వృత్తులకు ప్రాముఖ్యమును కల్పించుకొని నటించుదు. అందువలన కన్నడ యక్షగాన నాటకములలో శృంగారమునకు ఆదరము తక్కువ అని చెప్పవచ్చును. వీనియందు ప్రీతాత్ర లుపేక్షింపబడినవి. నాయకునికంటె ప్రతినాయకునివేషము సభారంజకముగా నుండును. కన్నడ నాటకములలో హాస్యమున కంత విలువలేదు.

డాక్టర్ కె. యస్. కారంత్ గారు కన్నడ యక్షగానములపై పరిశోధనచేసి వాని ప్రదర్శనవ్యాప్తికి మిక్కిలి తోడ్పడినారు. ఆతనివలన యక్షగానరూపకము నకు ప్రపంచఖ్యాతి చేకూరినది. కారంత్ రచించిన 'యక్షగాన దియలాబ'ను కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ 1958 లో గుర్తించి గౌరవించినది. నలదమయంతి, కనకాంగి అను యక్షగానములు 'కారంత్' దర్శకత్వముక్రింద ఇటీవల బొంబాయిలో ప్రదర్శింపబడినవి. కన్నడదేశములో సంగీత నాటక అకాడమీవారు యక్షగానబృందము లకు తర్ఫీదునిచ్చి భారతదేశమునందలి ఇతరప్రాంతములందు కన్నడ యక్షగాన ములను ప్రదర్శించుచున్నారు. రానురాను కన్నడ యక్షగానములలో సంభాషణలు కూడ వదలివేయబడుచున్నవి.

తెలుగు వీధినాటకములలోని నటకులు కన్నడ దియలాబలలోని నటకుల మాదిరి మూగనోముసట్టి నటించరు. తెలుగు వీధినాటకములలో పాత్రలు స్వయముగా ప్రవేశగీతములు పాడి, ప్రవేశనృత్యములు నెరపును. భరతుడు చెప్పిన ప్రవేశిక, విష్కమణాదిధృవములు తెలుగు వీధినాటకపు దరువులలో నిర్వహింపబడినంత చక్కగా కన్నడ యక్షగాన నాటకములలో నిర్వహింపబడవు. తెలుగు వీధినాటకములలో పాటకు విలువ, కన్నడ వీధినాటకములలో మాటకు విలువ. తెలుగువారు లాస్యమును ఆదరించినారు. కన్నడిగులు తాండవమును ఆదరించినారు. కన్నడదేశమున ఈనాడు యక్షగానము 'తాళ మద్దల' యనుపేరుతో హరికథవలె వ్యాఖ్యానింపబడుటయును కలదు.

క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దిలో వీధినాటకములను ప్రదర్శించెడి మేళము లనేకములు వెలసినవి. ఘట్టదేశపువారి మేళము. లేసాక్షివారి మేళము, వేములపల్లివారి మేళము, దర్మపురివారి మేళము, తాడివత్రివారి మేళము, వడకండ్ల స్వామిరాయకవి

మేళము త్వరకవి రామకృష్ణయ్యగారి మేళము (నెల్లూరు మండలము). చక్కలూరివారి మేళము, దేనువకొండవారి మేళము, సంకవేలూరివారి మేళము, తట్టికంటివారి మేళము, భాగవతుల రంగయ్యగారి మేళము మొదలగునవి. ఈ నాటక సాంఘికులందరును చక్కని వండితులు. వీరు తమ మేళములతో సంచారము లొనర్చుచు ప్రదర్శనము లొసంగినారు. వీరియొద్ద వనిచేసి ప్రయోగరహస్యములను గ్రహించి వెళ్ళిన మరికొందరు మరికొన్ని మేళములను ఏర్పాటుచేసినారు. అట్లేర్పడినవే గొల్ల భాగవతులు, సిమ్మక పుండ్లు భాగవతులు, యాసాది భాగవతులు మొదలగువారి మేళములు.

పై మేళములలోని వారందరును పురుషులే. పడకండ్లవారి మేళములో మాత్రము స్త్రీలుకూడ నుండెడివారట; కాని ఇది చాలాఅరుదు. తంజావూరులోని 'నాటకవేషధారి జాప్తా'లలోకూడ స్త్రీలు కన్పట్టరు. కాని, క్రీ. శ. 1900 ప్రాంతముల కేవలము స్త్రీలమేళములే కొన్ని బయలుదేరినవి. వీరు కళావంతుల కుటుంబములకు చెందినవారు; గురువులుమాత్రము బ్రాహ్మణులే. తెలంగాణములోని వీధి నాటక ప్రదర్శనములందుకూడ స్త్రీలకు ప్రవేశము కలదు. ఆధునిక రంగస్థల నాటక ప్రదర్శనములు ప్రముఖస్థానము వహించియున్నను నేటికిని పల్లెపట్టణలలో వీధి నాటక ప్రదర్శనములు విరివిగ సాగుచునేయున్నవి. ఇట్లు వీధినాటకములను దేశ రచనలు వండిత పామర రంజకములై వనని చెప్పవచ్చును.

(15) కథకళి - యక్షగానము :

మలయాళములో మిక్కిలి వ్యాప్తిచెందిన నృత్యప్రదర్శనములు 'కూడియాట్టం', కథకళి అనునవి. 'కూడియాట్టం' అనగా సామూహికనృత్యమని అర్థము. ఈ కూడియాట్టములో కొన్ని సాంకేతికమైన మార్పులుచేసి అట్టప్రకారము లేక క్రమదీపిక అని పిలువసాగినారు. క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దిపు ఉత్తరార్ధములో కుల శేఖరవిర్రు, భాస్కర రవివర్మ అనువారు ఈ అట్టప్రకారములను మణిప్రవాళ శైలిలో రచించినారు.

మలయాళములో క్రీ. శ. 17, 18 శతాబ్దిములందు 'కథకళి' నృత్యప్రదర్శనము బహుళవ్యాప్తి పొందినది. అట్టకథాప్రకారములను రంగస్థలముపై ప్రదర్శించుటను కథకళి అని అందురు. 'కళి' అనగా నాటకమని అర్థము. కథతోచేర్చి నాట్యమును ప్రదర్శించుట కథకళిలోని ముఖ్యవిశేషము. అట్టకథలో కథకుమాత్రమే

ప్రాముఖ్యముండును. కథకళిలో ప్రదర్శనమునకు, సాహిత్యమునకుకూడ ప్రాముఖ్య మీయబడినది.

కథకళి యక్షగానముల భేద సాదృశ్యములనుగురించి కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు 'Telugu Literature outside the Telugu country' (Page 19) అను గ్రంథములోని 'Yakshagana and Desi' అను ప్రకరణమునం దిట్లు వ్రాసినారు.

“This Veedhinataka in Telugu may be said to be only a counterpart of the Malabar Kathakali, but with this difference, that while in the Telugu Veedhinataka the actors speak and take to singing the songs whose meaning they also seek to interpret by means of gestures-*ie*, by Abhinaya; the kathakali actors enact the whole story by means of mute abhinaya leaving speeches and songs entirely to the troupe behind them, who supply the musical and and other accompaniments necessary for the successful enactment of the drama. The dress, the make up, the method of performance, and all their paraphernalia required for the enactment seems to point towards the identity of their origin, though there may be some minor differences due to later independent developments.”

యక్షగాన ప్రాయములగు కన్నడదేశపు బయలాటలపై నను. మెలట్టూరు భాగవతమేళ నాటకములపై నను కథకళి ప్రత్యేకత ప్రభావము కొంత కలదు. బయలాటలందును, యక్షగానములందును 'కథకళి' వృత్త్యనై ఖరియందువలెనే పాటలు, పద్యములు, దరువులు కలవు. శబ్దాంకారముల కధిక ప్రాధాన్య మిందు కలదు. అహార్యాభినయము లన్నిటియందును నొకటే. వీధినాటకములందు వాచిక మెక్కువ. కథకళి ప్రత్యేకత మూకాభినయము. ఇందు వంతపాటగాండ్రు వాచికమును పూర్తి చేయుదురు. కన్నడములోని బయలాటలందును కథకళియందువలెనే పురుషపాత్రముల పాటలన్నియును వెనుక (వంత) పాటగాండ్రు పాడుదురు. కన్నడమున పార్తి సుబ్బన్న (క్రీ. శ. 1760-1820) అనునతడు కేవల కవిమాత్రుడే కాదు. గాయకుడు, నటుడుకూడ. అతడు కథకళి నాట్యమునుండి అనేకనంప్రదాయములను గ్రహించి కన్నడ యక్షగానమేళముల నెరికొల్పి నడిపించినాడు. వేషధారణము, మూకవృత్త్యము మొదలగు విషయములందేగాక చండీవాద్యము, జేగంట మొదలైన వాద్యసంగ్రహణలోకూడ కన్నడ యక్షగాన నాటకములు కథకళిని అనుసరించినవి.

ఇది పార్తి సుబ్బన్నకాలమున యేర్పడిన సంప్రదాయమే. కన్నడ బయలాటలందు పాడనలసిన కలాపమంతయు భాగవతారు (సూత్రధారుడు) పాడును. అతడు పాడుచున్ననమయములో నటులు మూకనృత్యాభినయములు ప్రదర్శింతురు. పాట ముగిసినపిదప ఆ పాటలోనిభావమును నటులు తమ స్వంతవాక్యములలో పేర్చి సంభాషణ శైలిలో వివిధింతురు. దీనినిబట్టి కన్నడ బయలాటలలో మూకనృత్యము జరుగుచున్నప్పుడు కథకళిని, సంభాషణను జరుగుచున్నప్పుడు యక్షగాన నాటకమును న్యరింపజేయుచుండును.

సాధారణముగా దేవాలయములలో జరుగుచుండు కథకళి ప్రదర్శనములు కూడ బయలాటలవలె రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకు ప్రారంభమై తెల్లవారుజామున అయిదుగంటలవరకు ప్రదర్శన సాగుచుండును. ఈ ప్రదర్శనలకు తెరలు మొదలయినపక్షికరములతో నిమిత్తము లేదు. మామూలు నేలమీదనే ఏవిధమైన అలంకారములు, ఆదంబరములు లేకుండగనే నాట్యము ప్రదర్శింపవచ్చును.

(16) మేలత్తురు భాగవత మేళనాటకములు - కథకళి :

తంజావూరున రాజాశ్రీకురు కావి నారాయణశీర్షులు, త్యాగరాజు (క్రీ. శ. 1758-1847) మేలత్తురు వెంకటరామశాస్త్రి మొదలగు యక్షగానకవులును వెలసినారు. వీరిలో వెంకటరామశాస్త్రి కృతులను మేలత్తురు భాగవతమేళ నాటకములందురు. ఇవి రచనాప్రక్రియలో తంజావూరు యక్షగానములను బోలినను ప్రదర్శనప్రక్రియ, సంప్రదాయములలో 'కథకళి'వలె విశిష్టమైనవి. వీనికి నృత్యనాటకములవి పేరు. ఇవి బ్రాహ్మణ భాగవతమేళములదేమాత్రమే ప్రదర్శింపబడును. కథకళి కళాసారస్వత ప్రతిష్ఠ సరాకాష్ఠనందుటకు కారణమౌతుడైన త్రయమ్మణ తంపి మేలత్తురు వెంకటరామశాస్త్రి నమకాలికుడే.

తమిళనాడులో తెరిశూత్తురేకాక తంజావూరుజిల్లాలో మేలత్తురు యక్షగానములు వ్యాప్తిచెందినవి. మేలత్తురు భాగవతమేళ నాటకములలో ప్రదర్శనసంప్రదాయమున కూడిపూడివారిని, ప్రదర్శన ప్రవర్తనలోను, రచనాప్రక్రియలోను శహాజీ యక్షగాన నాటకములను బోలియున్నవని డా. యస్వీ జోగరావు తెల్పినాడు. (13) నృత్యప్రదానములగుటచే నృత్యనాటకములవి. భాగవతులైన నటబృందమువారు ప్రదర్శించుటవలన భాగవతమేళనాటకములవి వీనిని వ్యవహరిం

తురు. కూచిపూడివారివలెనే ఈ భాగవతులందరును బ్రాహ్మణులే. ఈ నాటకములు మొత్తూరునందలి వరదరాజ దేవాలయప్రాంగణమున ఒక పెద్ద పందిరిలో వైశాఖమున వసంతోత్సవకాలమున నృసింహజయంతినాడు ప్రహ్లాదనాటకముతో ప్రారంభింపబడును. ఇవి వసునగా అయిదారురాత్రులు మధ్యలో ఒకనాటి విరామముతో ప్రదర్శింపబడును.

మొలట్టూరి వేషధారణలో ఋర్ణవైశిష్ట్యము (Colour values) పాటింపబడును. రాజవేషములు తంజావూరి రాజులకు అనుకరణగా నుండును. మృదంగము, తిత్తి, ముఖపీఠ, సూత్రధారునిచేతి తాళముచిప్పలు - ఇవి వారి ముఖ్యమైన వాద్యములు. నాటకము రాత్రి సుమారు పదిగంటలకు ప్రారంభింతురు. 'నట్టు వాంగం' (హంగు) జరుపు భాగవతులద్దరు, ముగ్గురు పాటగాంధ్రు, జంత్రగాంధ్రు, గ్రాంతికుడు లేక ప్రసంగి (అనగా సందివచనాదులను చదివెడువాడు) - వీరు హంగుదారులు. జంత్రగాంధ్రు సర్వము సిద్ధమయినదనగానే భాగవతులు ధ్యానశ్లోకములను పఠింతురు. వెంటనే 'తై తై' మనుకొనుచు 'కోణంగి' రంగమునకు వచ్చును. సూత్రధారిచే పృచ్ఛితుడై వసంతోత్సవ కార్యక్రమము జరిపించుటకై నభవారిని హెచ్చరింపవచ్చితి ననును. అటుతరువాత భాగవతులు 'తోడై మంగళము'ను (తాళ్ళపాక చిన్నన్న రచించిన కీర్తనపంచకము) పఠింతురు. ఇక్కడ కిది యంతయు 'మేళం కట్టడల్' అనగా పూర్వరంగ నిర్వహణము.

అటుతరువాత 'ప్రసంగి' వచ్చి కథాసంగ్రహవిషయికమైన 'అపి ద్విపద'ను రాగమాలికలో పఠించి, ఒక వచనమున వినాయకపాత్ర ప్రవేశసూచనచేసి, ఒక 'జతి' చెప్పును. భాగవతులు ప్రావేశీకృతులను పఠింతురు. తదనుగుణముగా నృత్యముచేయుచు గణపతిపాత్ర ప్రవేశించును. 'పంచారకుడుక్కులు' (పూజారులు)చే పూజలందుకొని నృత్యముచేయుచు గణపతిపాత్రధారి నిష్క్రమించును. అటుపిమ్మట ప్రసంగి జాతియుక్తముగా ఒక వచనమును పఠించి నభవారికి రాజుగారి రాకను హెచ్చరింపవచ్చు కటికవానిప్రవేశమును సూచించును. అతడు భాగవత దరువుల కనుగుణముగ నృత్యముచేయుచు ప్రవేశించును. శహాజీ యక్షగాన నాటకములలో కటికవాడు ఒక సాంప్రదాయకపాత్ర కటికవాడు నిష్క్రమించిన తరువాత క్రమముగా సూచన వర్ణనలై నవెంటనే కథాపాత్రలు ధ్రువానుగుణనృత్యముతో ప్రవేశించి నాటకప్రవర్తనలో పాల్గొందురు. కూచిపూడి ప్రదర్శనములందు వలె నాయకపాత్రధారి మొదట నర్తనకళాప్రావీణ్యమును ప్రదర్శింపవలెను.

ప్రసంగి నాటకములోని సందివచనములవేకాక వర్ణనాత్మకములయిన ద్విపదలనుకూడ చదువును. పంచదాత్యకములైన ద్విపదలు, పద్యములుమాత్రమే పాత్రలచే పఠింపబడును. నృత్యప్రదానములయిన నాటకములగుటచే పాత్రధారి నృత్యప్రదానముగ నటించవలెను. సూత్రధారుడే పాత్రల తరువులను పఠించును. పాత్రధారులు, సూత్రధారుడు, హంగుదారులవంతల కనుగుణముగ అభినయము చేయుచుందురు. ఈ విషయమున ఇది కథకళికి సన్నిహితమయినది. కథకళిలో కేవలము అంగికాభినయమే ప్రదానము. కథకళియందు వాచికము పూర్తిగా పరిహరింపబడును.

ఇట్లు యక్షగానమునకు కథకళికి గల సాదృశ్యము ఆ తరగతికివేందిన దేశీ రూపములన్నిటికి నరిపోవునట్టిదేకాని విశేషమేమియు కానరాదు. కన్నడ బయలూటలపై, మేలత్తూరు భాగవతమేళ నాటకములపై కథకళి ప్రభావము కొంత యున్నది. కాని తెలుగు యక్షగానములపై కథకళి ప్రభావము కన్పట్టదు. పైగా కథకళి తెలుగు యక్షగానములవలె ప్రాచీనమయినది కాదు. కథకళినిగురించి కె. ఆర్. పిషరోటి ఇట్లు తెల్పియున్నాడు.

“We shall not be far from the truth if we place this in the latter half of the 17th century... It is quite probable that this new variety must have been devised, some where in the sixth decade of the 17th century.”⁽¹⁴⁾

కథకళి సాహిత్యములో మొట్టమొదటివాడు కొట్టారక్కారతంజరాన్ (క్రీ. 1575-1650). అతడు క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దపు ఉత్తరార్థములో జీవించినాడని కొందరు, క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దపు పూర్వార్థములో జీవించినాడని కొందరు చెప్పుదురు. దీనినిబట్టి మలయాళసాహిత్యమున కథకళిచరిత్ర క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దముందటిది కాదని చెప్పవచ్చును. కథకళి పుట్టుటకుముందే తెలుగు కన్నడములలో యక్షగానరచన ఆరంభమై సాగుచుండినది. పైగా కథకళి యక్షగాన నామోత్పత్తిని సమర్థింపజాలదుకూడ.

(17) కొరవంజి యక్షగానములు :

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కొరవంజిల పుట్టుకనుగురించి సుగ్రీవవిజయ యక్షగానపీఠిక (పుట 4) యం దిట్లు వ్రాసినారు. ‘తొలుత ద్రావిడభాషలలో వెల

(14) See, vide. “South Indian Theatre - By K. R. Pisharoti chap. IX of ‘The Theatre of the Hindus - Published by Susil Gupta, Ltd. Calcutta-12 (1955).”

పిన దృశ్యరచనలు కురవంజు అనఁబడినవి. ఆంధ్ర కర్ణాట ద్రవిడదేశముల యరణ్యములలో వసించు నాటవికులు, చెంచులు, కురవలు (కోవ, కోయ) అనువారు. అందు కురవజాతివారి యంతె - అడుగు (నృత్యవిశేషము) 'కురవంతె' అనఁబడెను.

తమిళ కన్న డాంధ్ర విఘంటువులందు 'కొరవంజి' శబ్దమునకు 'కొరవ జాతి స్త్రీ' అను నర్థము కలదు. తమిళభాషయందు 'వంజి' అనగా 'స్త్రీ' అని అర్థము.

1. Madras University Tamil Lexicon :—

Kurā - Vañci - woman of the Kurava tribe; fortune teller. A kind of dramatic poem. Vañci (వంజి) = woman.

I bid. Kuravan. n [T. Korava, K. Korava, M. Kuravan] Inhabitant of the hilly tract, of the desert tract; Kurava, a caste of fowlers, snake catchers, basket makers and fortune tellers, Kuravi. n. [K. Koravanji] a woman of Kurava caste.

Kuri V. tr. To foretell, predict, forebode; n. omen, presage.

2. కొలవంజి - (కొలవతి - కొలవిత) A female of the Koravas, who commonly is a fortune teller. (కులవంజి, కులత్తి.)

—(F. Kittal's Kannada - English Dictionary)

3. (a) (కులవంజి) A gypsy. A gypsy dance; (C. P. Brown's Telugu - English Dictionary)

(b) (లేక) కులవంజి - కొరవజాతి స్త్రీ. ఎఱుకుది (సూర్యరాయాంధ్ర విఘంటువు).

(c) - 'కొరవంజి అను పాత్రప్రవేశముగల యక్షగానరచనకు కొరవంజి అని పేరు'.—ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక.

కొరవజాతులవారు చేయు నృత్యములు కొరవంజులు. తెలుగులో మొట్ట మొదటిసారిగా ఆయ్యలరాజు రామభద్రుని (క్రీ. శ. 1500-1580) రామాభ్యుదయము (2-131) నందు 'అణువిభవధ్యలా క్రియలు నా పరిభాషలు నొప్పు జిందు, జక్కిణి, కొరవంజి మేళములఁ గేశిక నల్పిరి' అని 'జక్కిణి'తోపాటు 'కొరవంజి' ఒక నాట్యభేదముగ పేర్కొనబడినది. తెలుగు యక్షగానములలో 'కొరవంజి'

పాత్ర విజయరాఘవుని (క్రీ. శ. 1631-1673) కాలమునుండి కన్పట్టుచున్నది. విజయరాఘవున కంకితముగా వెలసిన మవ్నారు దానవిలాసము. విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము, విజయరాఘవ కల్యాణము అను యక్షగాన నాటకములందు ఎఱుకఘట్టము కలదు. విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము, విజయరాఘవ కల్యాణములందు ఎఱుకత కురవంజిగా పేర్కొనబడినది. ఈ రెండు యక్షగానము లందును కొరవంజి వేషభాషలు వర్ణితములైన దరువులకు 'కొరవంజి దరువు' అని యుండుట ఒక విశేషము. 'చెంగల్వరాయ (1684-1710) విరచితమగు 'నెఱుకుల కథ' (15) లో నెఱుకుల యాచారవ్యవహారములు నాహారవిహారములఁ గూర్చిన వివరాలు కలవు. ఎఱుకులకే 'కొఱవంజ' అనియు, 'గొఱవత' అనియు, 'గొరతి' యనియు 'పింగి' యనియు, బిర్యాయవ్యవహార నామములున్నట్లులా గ్రంథమువలనఁ దేలుచున్నది. (16) అని ఆచార్య తూమాటి చొణప్పగారు వ్రాసినారు. దక్షిణ హిందూదేశమునందలి ఒక దేశద్రుమ్మరి తెగ కొరవజాతి. దక్షిణమున కొరవలని, ఆంధ్రదేశమున ఎఱుకలని వీరిని వ్యవహరింతురు. వీరిభాష తమిళ కర్ణాటాంధ్ర భాషలను కలగావులగముగా చేసినట్లుండును. కొరవలకు ఎరుకలకును కొల్లాపురమ్మను కొల్చుట, ఎఱుక చెప్పుట ప్రధానవృత్తి. తెలుగుదేశపు ఎఱుకలవిషయమున వృత్తివాచకమైన శబ్దమే జాతివాచకముగా వారికి పరిణమించినది. ఈ విషయములను ఇ. థర్స్టన్ (E. Thurston) గారు 'Castes and Tribes of South India' అను గ్రంథమున తెల్పియున్నారు.

'కొరవంజె' యన్న పేరు తొలుత వారి నృత్యమునకును పిదప నృత్యవిశిష్ట మయినవారి చిహ్నిఁబ్బి గేయరచనలకును. నాపై కురవజాతివారికినిగూడ బేరైనది. కురవజాతివారు తొలుత చేయునృత్యవిశేషము కాలక్రమమున నాయా వర్వత ప్రదేశముల స్థలమాహాత్మ్యకథలతోను, శివ విష్ణు లీలాకథలతోను మిళితములయి గేయ విశిష్ట నాట్యరూపములను పడసెను' అని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సుగ్రీవ విజయ యక్షగాన పీఠికయందు తెల్పినారు.

'కొరవంజి' ద్రావిడసామాన్యమగు నృత్యవిశేషము. తమిళమునందలి 'కురవై కూత్తు' మలయాళమునందలి 'కొఱత్తియాట్టం' లు కొరవపక్షములు

15. 488. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారి వ్రాతప్రతి, 10 వ సంపు.

16. 'యక్షగానములు: ప్రాచీనాంధ్ర నాటకస్వరూపము' - జానపదకళాసంపద (మొదటి సంపుటము) పుట. 33.

నల్పు నాట్యవిశేషములే కొఱత్తి కొర్తి అనగా మలయాళమున కురవపడుచని అర్థము.

“Kuravai: n. Dance in a circle prevalent among the women of sylvan or hill tracts; chorus of shrill sound made by wagging the tongue. Uttered on festive occasions” అని Tamil Lexicon లోని వివరణ.

‘కురవై’ ప్రాయీకముగా కురవల జాతీయ నృత్యవిశేషమైయుండునని వలువుర పండితుల అభిప్రాయము. అది బహుభంగులుగా మండునని శిలప్పదిగారము (క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్ది) ను బట్టి తెలియుచున్నది. కాని శిలప్పదిగారమున రెండువిధములగు ‘కురవై’లు మాత్రమే పేర్కొనబడినవి. ఆయదలు (గొల్లలు) విష్ణువును లేదా కృష్ణుని ప్రార్థించుచు చేయు కురవై (నృత్యము) ఆయదియర్ కురవై, మురుగన్ (సుబ్రహ్మణ్యస్వామి) ప్రళంసాత్మకముగా కొండజాతికన్యలు (కొరవంజులు) చేయు నృత్యమును ‘కునక్కురవై’ అందురు. ఈ రెండింటికిని ప్రక్రియలో కొంత భేదమున్నను అవి రాసక్రీడకు సన్నిహితముగా నుండునని చెప్పుదురు. ఇవికాక మరికొన్ని ‘కురవైక్కుత్తు’లు కూడ తమిళమున ప్రచారమందున్నవి. కార్కురవై అనునది శీతకాలానుగుణమైన గీతనృత్యములు కలది. ప్రితైక్కురవై, ముతైక్కురవై అనునవి రణజయసూచకముగా రథ సన్నిధిని జరుగు నృత్యగీతములు. ఇవికాక కొఱ్ఱవై (దేవత) గౌరవార్థము జరుపబడు ‘క్కుత్తు’ ఒకటి కలదనికూడ వి. ఆర్. రామచంద్రదీక్షితార్గారు తెల్పియున్నారు.

పైని పేర్కొనిన అంశములనుబట్టి ‘కునక్కురవై’ అనునది కొరవంజులకు సంబంధించిన నృత్యవిశేషమని తెలియుచున్నది.

వన్నీరుప్పాట్టియర్, ఇళక్కణచిందనై మొదలగు తమిళలక్షణ గ్రంథములందు ‘కుఱత్తిప్పాట్టు’ (కుఱవతపాట) పేర్కొనబడినది. అది మొదట ‘కుఱత్తి’ చెప్పు ‘కురి’ (ఎఱుక) విషయముగాగల ‘కురమ్’ అను పద్యరూపమున నుండెడిది. ఈ ‘కురమ్’ తరువాత ‘కలంబకమ్’ అను ప్రబంధమున ఒక అంకముగా పరిగణింపబడినది. అటుతరువాత ఇది ‘కురవంజి’ దృశ్యరచనగ పరిణమించినది. త్రికూట రాశప్పకవిరాయర్ (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది) రచించిన ‘తిరుకుట్రాన క్కురవంజి’ అనునది తమిళ కురవంజులలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధిచెందినది. తమిళ వాఙ్మయములో క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దములోకాని, ఆ వెనువెంటనే కాని ‘కురవై

క్కుత్తు' ఒక దృశ్యరచనగా లేదా ఒక సాహిత్యప్రక్రియగా రూపొందినట్లు చెప్పదగిన ఆధారములు కన్పట్టవు.

కొరవంజియే యక్షగానముగ పరిణమించినదని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వాదము. వేటూరివారి కొరవంజి - యక్షగాన సంబంధవాదమును నమర్చించిన వారిలో ముఖ్యులు - చింతా దీక్షితులు, ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనము, తూమాటి దొణప్పగార్లు.

చింతా దీక్షితులు 'కొరవంజి' ప్యానము (అంధ్రపత్రిక ప్రమాది సంవత్సరాది సంచిక) నం దిట్లు వ్రాసినారు.

'కొన్ని యక్షగానాలలో కొరవంజిపాత్ర వుంటుంది. అట్టి యక్షగానాలకు కొరవంజిలని పేరు....తెలుగు యక్షగానాలు ప్రళయమైన వాఙ్మయశాఖ అనిన్నీ, ద్రావిడవాఙ్మయంతో సంబంధం కలవి అనిన్నీ వెల్లడి అవుతోంది.'

ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు 'రూపకావిర్భావములో మొదటిదశ కురవంజులు వెడలట....కురవల నాటకములు రూపకావిర్భావములో ప్రథమ ప్రజాప్రయత్నములగుటచే వివి అనంస్కృతములై యుండుట సహజము....కురవంజులు ఆటవికులమూలమున పట్టణములకు ప్రాకి, నగరకవులు కురవంజులవంటి రచనలు చేయసాగిరి. వీటిని ప్రదర్శించువారు జక్కులు గమక వివి యక్షగానములను పేరు దాల్చెను' అని ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర సంగ్రహము (పుటలు 262-264) నందు తెల్పినారు.

తూమాటి దొణప్పగారు 'యక్షగానమునకుఁ గొరవంజికిని జన్యజనక భావము లేదనుటయు సరికాదు' అని 'యక్షగానములు - ప్రాచీనాంధ్రనాటక స్వరూపము' జానపదకళాసంపద (పుట 39) అను గ్రంథమునందు వ్రాసినాడు.

కాని పైన పేర్కొనిన వారందరు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారివలె యక్షగాన నామోత్పత్తివిషయమున జక్కులజాతి సంబంధమును అంగీకరించినవారే. కేవలము కురవల అంటేయే దృశ్యరచనమునకు మూలమనుటయు సత్యసమ్మతము కాదు. 'కొరవంజి' శబ్దము యక్షగాన నామోత్పత్తిని సమర్థించదు. కనుక కొరవంజియే యక్షగానమునకు పూర్వరూపమనుట సమర్థనీయము కాదు.

ముట్నూరి నంగమేశంగారు కన్నడములోని కొరవంజులను మూడువిధములుగా విభజించి వివరించినారు. (17) ఈ విభజనము సమంజసముగా కన్పట్టు

చున్నది. 'కొరవంజి యక్షగానాలు మున్విధాల కన్పిస్తాయి. కొరవంజి, కొరవ నాయకుల ప్రణయవృత్తాంతాన్నే వర్ణించేవి మొదటిరకం. ఇందులో చెంచులక్ష్మి (కొరవంజి)ని నృసింహస్వామి (కొరవనాయకుడు) వలచి వరించినగాథ వర్ణించ బడుతుంది. కొరవంజిని పింగి అనీ, కొరవనాయకుని పింగడనీ యిందులో వ్యవహరిస్తారు. తెలుగులో గరుడాచలమాహాత్యం, చోడిగాని కలాపం వగైరా రచన లిట్టివి. విశాఖమండలంలో ప్రదర్శింపబడే ఎఱుకలకీర్తన యీ చోడిగాని కలాపమే. ఈ కథలోగల ప్రణయఘట్టం యీ పాత్రలు మిగిలిన కొరవంజి రచనలన్నిటికీ మూలాలు. లక్ష్మి నృసింహులకు బదులుగా పార్వతీ పరమేశ్వరులను ఎఱుక దంపతులుగా మార్చివ్రాసిన యక్షగానాలుకూడ దీని ననుకరించి వెలసిన రచనలే. శహాజీ మహారాజుగారు తెలుగులో వ్రాసిన కిరాతవిలాసమనే యక్షగాన చిట్టి అనుకరణమే.....

నాయకుడు ఎఱుకతవేషంతో పోయి, నాయికను కలసి, ఆమె హస్తరేఖలు పరీక్షించి, త్వరలో ఆమెకు అనుకూలమైన ఖర్త దొరుకుతాడనిచెప్పి కొంత పూర్వభాగం ప్రదర్శించినట్లు వర్ణించిన రచనలు కొరవంజి రచనలలో రెండవ రకం. తెలుగులో రాములవారి ఎఱుక, సీతాకల్యాణం వగైరాలు, కన్నడంలో అర్జున కొరవంజి, కృష్ణ కొరవంజి వగైరాలు యీరకమైన రచనలు.

ముఖ్యకథలో ఏవిధమైన సంబంధమూ లేకపోయినా ఏదోవిధంగా ఎఱుకత పాత్రకు ప్రవేశం కల్పించి ఆమెచేత నాయికకు పోదె చెప్పించడం, తదుపరి ఎఱుక రాజును ప్రవేశపెట్టి పరిహాసపూర్వకంగా వర్ణించడం, ఆ మీద నా ఎఱుకదంపతుల వాదవివాదాలు ముతుకగా ఏకరువుపెట్టి ప్రదర్శించడం అనే ఘట్టాలు కల రచనలు మూడవరకమైన కొరవంజి రచనలు. ఈ రచనలలో ముఖ్యకథలో పూర్వభాగం ఎఱుకల సంవాదానికి పీఠికగా ఉపకరిస్తుంది. వీరిసంవాదం ముగిసినపిదప ముఖ్య కథలో మిగతాభాగం ఏదో అయిందంటే అయిందన్నట్లుగా పూర్తిచేయబడుతుంది. ఉదా: కన్నడంలోని పార్వతీ కురవంజి. తమిళభాషలోగల 'తిరుక్కుర లక్కుర వంజి' అనేరచనలోకూడ కథ పార్వతీ కురవంజి కథలాగానే చుద్యలో ఆగిపోతుంది. అంటే ఈ కొరవలగొడవే యీ రచనలలో ప్రధానము.'

కన్నడములోని కురవంజులు పదిహేడవశతాబ్దమునకుమించి ప్రాచీన మని పించుకొనవు. ప్రాచీన కన్నడకావ్యములందు మొదట కొరవంజి నృత్యవర్ణనలు.

కొరవంజి పాత్రవర్ణనలు కన్నట్టుచున్నవి. అటుతరువాత యక్షగానములందును, వీధి నాటకములందును కొరవంజిపాత్రకు ప్రవేశము కలిగినది.

'కురవంజి' రూపదాశాన తమిళప్రాంతమునకు చెందియున్నది. క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దమున తమిళమున వెలసిన యక్షగానములలో కురవంజిపాత్ర ఒకటి. కురవంజిలోనే నాటకరూపముకూడ కలదు. తమిళములోని కురవంజి తెలుగులోని చెంచునాటకమువలె నుండును. సింగి సింగని సంవాదమే ఈ రూపకములో ప్రధానముగా నుండును. ఈ సంవాదములో వేదాంతము మొదలుకొని హాస్యమునకు కూడ ప్రవేశముండును. నవతులకయ్యమే ఆధారముగ్రహించి వెలువడిన 'పళ్ళు' అనురూపకముకూడ తమిళములో ఈ కాలమున వెలసినది. ఇది తెలుగులోని గంగా గోరీ సంవాదమును బోలియుండును.

తెలుగు కొరవంజులలో మొట్టమొదటిది శహాజీ ఆస్థానకవియగు దర్బా గిరిరాజకవి (క్రీ. శ. 1684-1712) రచించిన రామమోహన కొరవంజి. ఇందు 'కొరవంజి', 'ఎలుకరి', 'సింగి' అనుపదములు సమానార్థకముగా ప్రయోగింపబడినవి. కంఠీరవ నరసరాజు (క్రీ. శ. 1704-1713) తెలుగులోనేకాక తమిళ కన్నడ ప్రాకృత భాషలందును కొరవంజులను రచించినాడు. కంఠీరవ నరసరాజు 'కొరవంజి కల్లె' యుండును. 'కొరవంజి' పాత్రకు ప్రాముఖ్యము కలదు.

తమిళ కర్ణాటాంధ్రములందు మూడింటిను కొరవంజులు. యక్షగానములు రెండును వెలసినవి. ఈ దాక్షిణాత్యభాషలలో కొన్ని కొరవంజులు యక్షగానము లనియే పేర్కొనబడినవి. 'పార్వతి కొరవంజి' అను కన్నడ కొరవంజి గ్రంథారంభమున 'కొరవంజికల్లె యక్షగానక్క కథాప్రారంభ వదెంతనె' అని చెప్పబడినది. నన్నిదిరాజు జగ్గకవి తాను రచించిన 'ఎలుకరి కురవంజి' అను గ్రంథమును 'కురవంజి యక్షగాన మహాప్రబంధంబు' అని గ్రంథావతారికలోను, గ్రంథాంత గద్యయందును పేర్కొనినాడు. దీనినిబట్టి కొరవంజి, యక్షగానము రెండును రచనాప్రక్రియలో అభిన్నములని తేలుచున్నది. కొరవంజిపాత్ర ప్రధానములయిన యక్షగానరచనలకే కొరవంజులని మరొకపేరని గ్రహింపవచ్చును.

కొరవంజులు అనాగరికులైన అటవికుల దృశ్యకావ్యరీతులు. యక్షగానములు సభ్యులయిన కవుల దృశ్యరచనలు. యక్షగానములలో నృత్యమునకంటె గేయమునకే ప్రాధాన్యము హెచ్చు. కురవంజులలో రెండు, మూడు పాత్రలు

మాత్రమే యుండును. యక్షగానములలో అనేకపాత్రలు ప్రవేశపెట్టబడును. హాస్యము కురవంజులందువలె యక్షగానములందును పొడచూపినది. కొరవంజులు వృత్తప్రధానముగను యక్షగానములు గేయ బాహుళ్యముగ నుండుట గమనింప దగినది.

(18) బొమ్మలాట - యక్షగానము :

పాల్కురికి సోమనాథుడు పండితారాధ్యచరిత్ర (పర్వత ప్రకరణము-పుట 495) లో,

‘భారతాది కథలఁ జీరమఱుఁగుల
నారంగ బొమ్మల నాడించువారు;
కడు నద్భుతంబుగఁ గంబసూత్రంబు
లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు.’

అని బొమ్మలాటలను పేర్కొనినాడు. క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ది! పూర్వమే బొమ్మలాటలు తెలుగుదేశమందు ప్రసిద్ధములై యుండెనని దీనినిబట్టి తెలియుచున్నది. బొమ్మలాటలు తోలుబొమ్మలాటలని, కొయ్యబొమ్మలాటలని రెండువిధములు. చీరమఱుగుల భారతాదికథల నాడించుట తోలుబొమ్మలాట. కంబసూత్రముల ఆట కట్టబొమ్మలాట. బొమ్మలాట ప్రాచీనకాలమునుండి ఒక ప్రసిద్ధ జానపదవినోద కాలక్షేపముగ, విజ్ఞానవికాసమునకు ఆధారముగ, ఒక నిసర్గమనోజ్ఞ కళాన్వయాపముగ నుండుటయేగాక ధర్మప్రబోధసాధకముగ నుపయోగపడినట్లు తెలియుచున్నది. బొమ్మలాటలప్రళప్తిని, ప్రచారమునుగురించి ఆచార్య తూమాటి కొణప్పగారు ‘బొమ్మలాట’ అను న్యాసము⁽¹⁸⁾ నందు విపులముగ వివరించియున్నారు.

ఉత్పన్నసందర్భములలో వినోదమునకు, ధర్మప్రచారమునకు కొయ్యబొమ్మలాటలు, తోలుబొమ్మలాటలు విరివిగా ప్రదర్శింపబడుచుండెడివని ఆశోకుని ఛోరీ. గిర్నారు శిలాశాసనములు స్పష్టము చేయుచున్నవి. సర్గూజా నంస్థానము (మధ్య ప్రదేశ్) నందలి రామగిరి కొండలమీద కనుగొనబడిన సీతాబెంగుగుహలో క్రీ. పూ. రెండవశతాబ్దమునాటి శిలాశాసనము కలదు. ఈ గుహ ఛాయానాటక మందిరముగా మపయోగపడినట్లు తెలియుచున్నది. అసురశిల్పియగు మయుని కుమార్తె సోమనభ మయనిర్మితములగు కీలుబొమ్మలను కొన్నిటిని కళింగపేనయను రాజు

నందినికి యిచ్చెనని కథానరిత్సాగర కథనము ప్రకారము విదితమగుచున్నది. పార్వతీదేవి సృజించిన కీలుబొమ్మ అందచందముల కానందించి శివుడు దానికి ప్రాణము పోసెనని పరంపరాగతమగు ప్రతీతి కలదు. వర్వదినములందు నాగరక జనులు పాల్గొనవలసిన గోష్ఠీవిశేషములనుగురించి వ్రాయుచు వాఙ్మయమును పేర్కొనిన పాంచాలానుయాసము బొమ్మలాటవంటిదయ్యుండునని చరిత్రకారు లాహించుచున్నారు. జయచంద్రుడను రాజు తన కుమారుడగు అమరచంద్రుని వివాహసందర్భమున కొయ్యబొమ్మలనాట్యము నేర్పాటుచేసెనని దేశములో ప్రచార మొందిన కొన్ని కథలనుబట్టి గ్రహింపవచ్చును. రాజశేఖరుని భారరామాయణ నాటకములో వంచమాంకమున మాయాసీత, సిందూరికలపాత్రల విర్వహణము కీలుబొమ్మలమూలమున జరిగినట్లు కలదు. సుభటుని దూతాంగము, భవభూతి మహా వీరచరితము, రాజశేఖరుని భారరామాయణము, జయదేవుని ప్రసన్నరాఘవమును భాయానాటకములుగా నాటబడుచుండెడివని వలువురి విమర్శకుల అభిప్రాయము. తూర్పుండియా దీవులలోని 'వాయంగ్' విశోదములు, సింహళమునందలి 'కలమ్ నాటిమ', తుర్కీదేశపు 'కరఘేట్' ప్రదర్శనములు ఈ తెగటుచెందినవే. యూరపు అందమునందలి కొయ్యబొమ్మలాటలకు మాతృకలు ప్రాచ్యసీమలలోని బొమ్మ లాటలేయని పిషెర్ మొదలగు పండితులును అంగీకరించియున్నారు.

తెలుగునాట కొయ్యబొమ్మలాటలకుగల ప్రచారము చాల తక్కువ. కొయ్య బొమ్మలు బోలుబొమ్మలు. వివిధవయవములకు సూత్రములుకట్టి వానినన్నిటిని బొమ్మతలగుండాతెచ్చి ఒక యుంగరమునకుగూర్చి దానిని చేత నుంచుకొందురు. ఈ సూత్రములతో బొమ్మల నాడించుటకు చాల నేర్పు కావలెను. కరముందు వీని నుంచి బొమ్మలాడించువారు తెలివెక్కువ ప్రేక్షకులకు కన్పింపకుండనుండి ఆడిం తురు. వీరిని గంటెభాగవతు లందురు. తెలుగుదేశమున నేడని చాల అపురూపము లయిపోయినవి. కేళిక, మైసూరు, రాజాస్థానప్రాంతములలోమాత్రము అరుదుగా ప్రదర్శింపబడుచున్నవి.

కట్టబొమ్మలాటలకు యావద్భారతప్రసిద్ధి కలదు. కాని తోలుబొమ్మలాటలు కేవలము దక్షిణదేశమునకుమాత్రమే చెందినవని మహాభారతములోని 'రూపోప జీవనము' (XII-CCXCV 5) అనేది పదమును వ్యాఖ్యానించుచు వీలకంఠపండి తుడు తెల్పియుండుట గమనార్హము. 'రూపోపజీవన' మనునది 'జాలమండపిక' అనుపేర దాక్షిణాత్యులందు ప్రసిద్ధము. సూక్ష్మవస్త్రమునుకట్టి (దాని వెనుకనుండి)

చర్మమయములయిన ఆకారములతో రాజామాత్యులచర్యలు ప్రదర్శింపబడును. మరియు దాక్షిణాత్యులలో తెలుగువారే ఈ కళయందు నుప్రసిద్ధులగుట గమనింప దగినదని డాక్టర్ పి. యన్. ఆర్. అప్పారావుగారు 'తెలుగునాటక విలాసము' (దృశ్యకళారూపములు. పుట 147) నందు వ్రాసినాడు.

తోలుబొమ్మలాటలను ప్రదర్శించువారు పళ్ళిమాండ్రప్రాంతములలో చాల వరకు మరాఠీవారు. వీరిని కన్నడదేశములో కి (షి) ల్లెక్కా (ఖ్లా) త జాతివారని, పళ్ళిమోత్తర తమిళమండలములలో కిల్లెక్కాతవారని, తెలుగుదేశమున బొమ్మలాటవారు, చర్మనాటకులని వ్యవహరింతురు. ఆ ప్రాంతములందలి మరాఠీవారిని 'ఆరె'వారని పేర్కొందురు. పాల్కురికి సోమనాథుడుకూడ పండితాధ్యవర్తిత్రలో శ్రీ పర్వత దర్శనోత్సవముల కేతెంచిన మహారాష్ట్రులను 'ఆరె' వారనియే వ్యవహరించినాడు. వీరి మాతృభాష అపభ్రంశ మహారాష్ట్రీ మాండలికము. దీనినిబట్టి బొమ్మలాటలు మహారాష్ట్రసంప్రదాయమునకు చెందియుండునని కొందరు తలంచిరి. కాని మహారాష్ట్రవాఙ్మయము క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దిముగలది ప్రాచీనమైనది కాదు. తెలుగుదేశమునందు క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దిమునకుముందే బొమ్మలాటప్రదర్శన లున్నట్లు పండితాధ్యవర్తిత్రనుబట్టి తెలియుచున్నది కదా! పైగా 'ఆరె' వారికి భిన్నులగు జాతివారుకూడ మైయారు. తిరువాన్కూరు ప్రాంతములందు బొమ్మలాటలను ప్రదర్శించుచున్నారు. మైసూరుసీమలో డి. బి. జంగమములు బొంబాయి, మైసూరు సరిహద్దులలో 'కతురు'లనువారు, మధుర, తంజావూరు మండలములలో 'కూత్తాదే' లను నట్టువజాతివారు, బళ్లారిలో కొన్నిప్రాంతములందు 'బలిజలు' మొదలగువారు ఆరెవారికంటె భిన్నులగు బొమ్మలాటకాండ్రు.

జావాద్వీపములలో తోలుబొమ్మలాటలు (Wayang purva) కొయ్య బొమ్మలాటలు (Wayang klitik) కలవిని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు తెల్పినారు. (19) మలయాళదేశమునందలి పారక్కుత్తు ప్రదర్శనము తోలుబొమ్మలాటలను బోలినది. మైసూరుప్రాంతమున నేటికిని కొయ్యబొమ్మలాటలు విరివిగ ప్రదర్శింపబడుచున్నవి.

కడప మండలమందలి కమలాపురముతాలాకా చిడిపిరాలగ్రామమున చంద్రయ్య యశనతడును (ఇతనిని బొమ్మలాట రాయతు అనియుందురు) బొమ్మ

19. 'జావాద్వీపవాసుల వినోదములు: వాయంగ్ ఆటలు' - చారిత్రకవ్యాసములు - పుటలు, 98-107.

లాట యమృతకవి యను నతడును తెరనాటకము లాడుటకై పెద్ద చిట్టయ్య యను నతని కొనంగిరని తెల్పు శాసనమొకటి కలదు. ఈ శాసనపాఠమును చాగంటి శేషయ్యగారు ఆంధ్రకవితరంగిణి (9 వ సంపుటము - పుట 246) లో పేర్కొని నాడు. దీనినిబట్టి అనాటి బొమ్మలాటవారి స్తోమత వారికి తెరనాటకము (తెరపెనుక బొమ్మల నెక్కించి అడించునాటకము - అనగా బొమ్మలాట అని అర్థము) లందు గల అభినివేశము వ్యక్తమగును.

బొమ్మలాటల ప్రసక్తి తెలుగుకావ్యములందు బహుధా కలదు. కుమార దూర్జటి (క్రీ. శ. 1559) కృష్ణరాయవిజయము (4-119) లోని.

‘మదనుఁడను బొమ్మలాటగాఁ డదనెఱింగి
రాజు నెదుటికిఁ దెరలోన రహిఁ జెలంగు
మెచ్చుబంగారు ప్రతిమను దెచ్చెననఁగ
వచ్చెఁ బెండ్లికుమారి చెల్వలబుమీటి.’

అను వర్ణన కట్టబొమ్మలాటను సూచించును. బొమ్మలాటలు కథానయతములుగా జరిగెడివి తరిగొప్పుల మల్లన (క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది చివరిభాగము) చంద్రభామ చరిత్ర (2-11) లోని ఈ క్రిందిపద్యమునుబట్టి తెలియుచున్నది.

‘తెరసందించి ప్రపుల్ల హల్లక భాదీపచ్చటల్పించిలోఁ
గరమర్చిన్ జలమానుషీ ప్రతిమలం గై సేసి యీ పిండు నుం
దరి గంగావతరప్రసంగత కథా నాట్యంబు సూపన్నురల్
నరవిన్వైచు నొనంగులో యనఁగ నంచల్ వ్రాలెడిం జూచితే.’

పైడిమట్టి వేంకటపతి (క్రీ. శ. 1650) చంద్రాంగద చరిత్ర’ అను ప్రబంధమున బొమ్మలాటషేషము, బొమ్మలాట ప్రదర్శనవిధానము వర్ణింపబడినది. చూడుడు.

‘నికటక్షోణికఁ బువ్వువీడఁ దెరయై, వీడల్ సభాసీనులై
శుకరాజంబు ప్రసంగియై, కినలయస్తోమంబు దీపంబులై
వికముల్ పాఠకులై, యశుల్ ప్రతిమలై వెంపొందఁ జైత్రుండు ద
ర్పకుఁ దీక్షింపఁగ బొమ్మలాటఁ గనుపింపన్ జూచితే నెచ్చెరీ.’

—చంద్రాంగద చరిత్రము - 4 ఆ. 207 ప.

కాకమావి మూర్తికవి (క్రీ. శ. 1568) పాంచాలీ వరిణయములోని.

‘అప్పు దిద్దినవాని యటలు, వేగినదాఁక
బొమ్మలాటగన్న భోగివగిది.’

అను పద్యమునుబట్టి బొమ్మలాటలు తెల్లవారువరకును జరిగెడివను విషయము నూహింపవచ్చును.

కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుని (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది నువ్యభావము) అని రుద్ధవరిత్రము (1-12) లోని కుకవినిందా సందర్భమున తోలుబొమ్మలాట ప్రదర్శనము, కీలుబొమ్మలాట ప్రదర్శనములప్రసక్తి కలదు.

‘నుకవుల సూక్తులందు సరసుల్ నెరసుల్ వెదుకంగబోరు, మ
క్షి కవితతుల్ ప్రణంబు పరికించుగతిం గొదవల్ గణించుటల్
కుకవుల నై జబుద్ది తెరలో కథవొప్పున బొమ్మలాడఁగా
నొకకడ హాస్యపుం బ్రతిమలుండవె పెక్కులు వెక్కిరించుచున్.’

బొమ్మలాట ప్రదర్శనము జరుగునపుడు కథాగతపాత్రములు ఒకవైపు ప్రవేశపెట్టుబడి సంభాషణాడులు కావించుచుండగా ఇంకొకప్రక్క హాస్యపాత్రలగు గాందోళిగాడు, బంగారక్క మొదలగునవి విలిచియుండును. గాందోళిగాడు, కేతి గాడును కలిపి ప్రదర్శన కారకులను ప్రశంసించి గ్రామప్రముఖులను పేరుపేరున పేర్కొని పొగడుదురు. సూత్రధార పారిపార్శ్వకులను పోలినవారు గాందోళిగాడు, కేతిగాడును. వీరి తొలినంభాషణము గీర్వాణరూపకములందలి ప్రస్తావన నంటిది. నాటకప్రస్తావనతో వారి పని సరి. అట పూర్తియగువరకు వీరపుడపుడు తెర యెక్కుచునే యుండురు. అట చప్పచప్పగానుండి ప్రేక్షకు లల్లరి మొదలుపెట్టినపుడు వీరితోపాటు బంగారక్కయు తెరమీద ప్రత్యక్షమగుచుండును. వీరు బండబాతు ప్రసంగములు చేయుచుండురు. జానపదదృష్టిలో బంగారక్క, కేతిగాండ్లు ముఖ్యులు. రాయలసీమలో కేతిగాడిబొమ్మను కిల్లెగిత్తిరిగా దండురు. కొంచె కోణంగి, జగదాలమారి అని ఈ పదమునకు ద్రావిడభాషా సామాన్యమగు నర్థము.

తోలుబొమ్మలాటలో హాస్యపాత్రలను కొంతపేపు అడించి, మరల పని పడువరకు ఒకప్రక్కగా తెరకు క్రుచ్చియుంచుదురు. కీలుబొమ్మలాటయందు వెనుకతెరమాత్రమే యుండును. కథావశమున బొమ్మలు ఆ తెరచాటునుండి వెడలి వచ్చుచుండును. తోలుబొమ్మలాటలు మాత్రము తెరలోపలనే జరుగును. వివిధములయిన వర్ణములతో చిత్రించబడిన ఆ బొమ్మలు వెనుకగానున్న దీపముల వెలుతురు వలన నన్నవి తెల్లని తెరలోనుండి సామాజికులకు స్పష్టముగా కన్పించుచుండును.

భారతరామాయణాదులలోని కథాంశములే బొమ్మలాటల ప్రధాన కథావస్తువులు. లంకాదహనము, మైరావణచరిత్ర, ఇంద్రజిత్తువధ, యయాతిచరిత్ర, కీచకవధ, దుశ్శాసనవధ, ప్రహ్లాదచరిత్ర మొదలయినవి వీని ఇతివృత్తములు. దేశీయములగు దేశింగురాజు కథ, వల్వాటివీరచరిత్ర, కరెభంటన కథ, కుమారరాముని కథ మొదలగునవియు అరుదుగా ప్రదర్శింపబడుచుండును. ఈ కథావస్తువులన్నియును ప్రేక్షకులకు చిరపరిచితములే. ముఖారి, అసావేరి, దేవగాంధారి, రేగుప్తి మధ్యమావతి, ఆరభి, ఆనందభైరవి వీరు వాడునట్టిరాగములు. అందును ముఖారిరాగము వీరి గుత్తసౌమ్ము.

మలయాళభాషలో 'పావకూత్తు'లు దేవాలయప్రాంగణములలో ప్రదర్శించుట కలదు. 'పావకూత్తు'ల ప్రదర్శననుగురించి సి. అచ్యుతమీసన్ గారు ఇట్లు తెల్పినారు.

“ This is a kind of shadow-play conducted by two men, who exhibit shadow-characters on the screen and speak for them. The performance is regarded as sacred by the masses who attend it in the same spirit of devotion as they visit temples. Kamba Ramayanam is generally the literature followed by the conductors, who very often deviate into learned discussions on philosophical and literary subjects in the form of dialogue. This is often done in a competitive spirit.”

—Ezuttaccan and His Age. Page. 16.

కన్నడములో 'చక్కలద గొంబె'. 'సూత్రదగొంబె' అను పేర్లతో వ్యవహరింపబడు తోలు-కొయ్య బొమ్మలాటలకు వెనుకపాటగా యక్షగాన వీధినాటకములే ఉపయోగింపబడుచున్నవని కన్నడ విమర్శకులు వలువురు తెల్పియున్నారు. తెలుగులో రంగనాథ రామాయణమువంటి ద్విపదరచనలను తోలుబొమ్మలాటలవారువయోగించుకొనుచుండురు. బొమ్మలాట ప్రదర్శనములలో యక్షగానకవుల రచనలనుకూడ యథాతథముగగాని మార్పుకూర్పులు చేర్చిగాని తెలుగుదేశములో వివిధయోగించుకొనుట కలదు. కొన్ని యక్షగానములు కేవలము బొమ్మలాటలకొరకే వ్రాయబడినట్లు తెలియుచున్నది. బొమ్మలాట సాంబయ్య (క్రీ. శ. 1750) తెలుగులో కిరాతార్జునీయమును, కన్నడభాషలో కరియబంటన విజయము, సారంగధరచరిత్రములను యక్షగానములను రచించినాడు. అతనికంట్రీ సిద్ధయ 'బొమ్మలాట కానన', 'మోహనకవి' నిరుదాంచితుడట. ఈనాటికిని కన్నడదేశములో మైసూరు

ప్రాంతమున వారి బొమ్మలాటలగు చక్కలద సూత్రద గొంజేలకు యక్షగానములకు అనుబంధమున్నట్లు తెలియుచున్నది. అట్లే ఆంధ్రదేశమునందును ఈనాడు ఆక్కడక్కడ వ్యాప్తిలోనుండు బొమ్మలాటవారి ప్రదర్శనలను గమనించినచో ఆ యా ప్రాంతపు యక్షగానకవుల రచనలను వివియోగించుకొనుచున్నట్లు తెలియగలదు. ఉత్తరగోగ్రహణము బొమ్మలాటగా ప్రదర్శింపజేసినచో వర్షములు కురియునను నమ్మకము ఈనాటికి కొన్నిప్రాంతములందు కలదు. ఉత్తరగోగ్రహణములో ధేనువుకొండ వెంకయ్యగారి విరాటవర్వ యక్షగానములోని దరువులను బొమ్మలాటవారు గ్రహించుచుందురు.

గంజాంజిల్లా గుజ్జువాడ వివాపియగు మరింగంటి భట్టరు రామానుజాచార్యులు (క్రీ. శ. 1850) రచించిన శ్రీరామనాటకము 'బొమ్మలాట రామాయణము'గా ప్రసిద్ధిపొందినది. దీనిని గుజ్జువాడ లక్ష్మణమూర్చు అవికూడ వ్యవహరింతురు. మాధవపట్నము బొమ్మలాటవారి లక్ష్మణమూర్చులో ఇందలి పద్యములు, దరువులు వివిపించును. చతుర్వేదుల వెంకటనరసింహయ్య (క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్ది) రచించిన ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము, సీమంతినీపరిణయము, రాధాకృష్ణనంవాదము మొదలయిన యక్షగాన నాటకములను బొమ్మలాటవారిచే ఆడించెడివారట. వీరెనుబ్బరాజు, గాజులపెండ్లూరి శేషగిరిరాజు అనువారు రచించిన సంతవేలూరు కుశలవుల నాటకము బొమ్మలాటల కుపయోగముగా ఆరురాత్రిళ్ళు ప్రదర్శించు నాటకముగ రచింపబడినది. కోట వెంకటప్పయ్యశాస్త్రి (క్రీ. శ. 1898) రచించిన బాణాసురనాటకమును యక్షగానము బొమ్మలాట ప్రదర్శనమున కనుకూలముగ నున్నది. ఈ యక్షగాన నాటకమందలి లొట్ట కిత్తడు, రత్నాలు, పోలిగాడు అను పాత్రలు. వారి హాస్యప్రసంగములు బొమ్మలాటలోని జుట్టుపోలిగాడు, బంగారక్క, గాంధోళిపాత్రలను, వారి హాస్యప్రసంగములను తలపించుచుండును.

మహారాష్ట్రుల నాటకగ్రంథములలో సూత్రదారుడు, భాగవతులను పాత్రలను పలుకరించినట్లు కలదు. అందు గణపతి నరస్వతుల స్తుతులతోపాటు పాత్ర ప్రవేశములును చెప్పబడినవి. మహారాష్ట్రదేశపు జనరంజకరూపక ప్రక్రియలో నొకటియగు 'లలిత'యందు ఈ పద్ధతి కలదు. ఇందు దళావతారకథలకు ప్రసక్తి కలదట. దానిపై తంజావూరి నాటకప్రభావము పడినదట. కన్నడమునకూడ యక్షగానమునకు 'దళావతారద ఆట' అనియు వ్యవహారము కలదు.

తంజావూరు రాజులు, తదాస్థాన పండితకవులు రచించిన యక్షగాన నాటక ప్రదర్శనములందు ఒక క్రొత్తవిశేషమును గుర్తింపవచ్చును. నాటకారంభమున గణపతిప్రార్థన జరిగినప్పుడు గణపతివేషమును, సరస్వతీప్రార్థన జరిగినప్పుడు సరస్వతీవేషమును రంగస్థలము మీదకువచ్చి, పూజలంది. నటులను ప్రేక్షకులను దీవించి వెడలుట జరుగుచుండును. ఈ పద్ధతి బొమ్మలాటయందును, కన్నడ యక్షగాన ప్రదర్శనములందును కలదు. ఇది భరతోక్తమైన పద్ధతికాదు. కేవలము దేశీయమైన పద్ధతియే. క్రీ. శ. 1880 ప్రాంతమున తెలుగుదేశమున అధునిక రంగస్థల నాటకప్రదర్శనములకు పునాదులువేసిన ధర్వాడ నాటకసమాజమువారు కూడ ఈ దేశీపద్ధతినే అనుసరించియుండినట్లు డాక్టర్ పి. యస్. ఆర్. అప్పారావుగారు 'తెలుగునాటక వికాసము' (పుట : 69) నందు తెల్పినారు.

బొమ్మలాటకు సూత్రధారుడు బ్రహ్మవంటివాడు. బొమ్మలకు కట్టినదారములను ధరించువాడు సూత్రధారుడు. అతడు తెర వెనుకనుండి పద్యములనో, పదములనో, దరువులనో ఆయా పాత్రల ప్రవేశప్రసంగాదులతో కథను నడపుచు నడుమ సంధివచనములతో అపదృశ్యకథాను సందానముచేయుచు, తదనుగుణముగ దారములనులాగి బొమ్మల నాడించుచుండును. 'సూత్రధారుడు' అను శబ్దము బొమ్మలాటలకు కుదిరినంతగా ఇతర రూపకములకు కుదరదు.

బొమ్మలాటలో తెర మరుగై నను చివరివరకు సూత్రధారుని అవసరముండును. యక్షగానములందు పెక్కింటి సూత్రధారునిప్రసక్తి కలదు. కొన్ని యక్షగానములలో కథామధ్యలోకూడ సూత్రధారప్రసంగము లుండును. ప్రదర్శన కుద్దిష్టములయిన యక్షగానములందు సంధివచనము లుండుటయు గమనింపవచ్చును. ఈ సంధివచనములు బొమ్మలాటలో అత్యవసరము. అవి యక్షగానములందును విలిచియుండుటవలన బొమ్మలాట యక్షగానములకు గాఢమైన అనుబంధము కలదని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది. బొమ్మలాటలో కథాకథన సమయమున వచ్చు వ్యక్తులనామములను, ప్రధానపదనముదాయమునుగూర్చి వివరించుచు సూత్రధారుడు అమరకోశము, విశ్వకోశము, ఆంధ్రవిఘంటుత్రయములనుండి పర్యాయపద పట్టికలను ఏకరువు పెట్టుచుండును. జిల్లెళ్ళమూడి వెంకటరామదాసామాత్యుని (క్రీ. వ. 18 వ శతాబ్ది) జాంబవతీకళ్యాణము ఇత్యాది యక్షగాన నాటకములందును అమరకోశము శ్లోకము లుదాహరింపబడియుండుట గమనింపవచ్చును. ఈ యక్షగాన నాటకములు బొమ్మలాట ప్రదర్శనముల కుద్దిష్టము లయినట్టివే.

బొమ్మలాటకు పాశ్చాత్యదేశములలో 'ఓపెరా'లను గేయనాటికలు, జావాది ద్వీపములలో 'లాకన్లు', మనదేశములో సంస్కృతమున ఛాయానాటకములు మొదలయినవానివలె కన్న డాంధ్రదేశములందు యక్షగానము లుపయోగపడుచున్నవి. సంస్కృతమున మేఘప్రభాచార్యుని 'ధర్మాభ్యుదయము', సుభటుని 'దూతాంగము' మొదలయిన రూపకములు 'ఛాయానాటకము' లనెడి తెగకు చెందినవి. ఇవి తోలు బొమ్మలాటల కుపయుక్తమైన రూపకములవి కొందరు తలంచినారు. ఇవి తోలు బొమ్మలాటలకు సంబంధించినవి కావని, మూలరూపకములకు 'ఛాయ'గా రచింపబడినవని డా. ఎస్. కె. డే నిర్ణయించియున్నాడు. (20)

'Shadow play' అనుదానికి బిన్నమైన 'ఛాయానాటక ప్రదర్శనము' (Silhouette) అను ఇంకొకపద్ధతి ఆధునికకాలములో ప్రచారములోనికి వచ్చినదని డా. పి. యస్. ఆర్. అప్పారావుగారు 'తెలుగునాటక వికాసము' (పుట 150) నందిట్లు వ్రాసినారు. 'సజీవవ్యక్తులను కాని, జంతువులను కాని దీపమునకును తెల్లని సన్నని తెరకును మధ్య విలబెట్టి వానినీడలు తెరపై పడునట్లు చేయుదురు. తోలుబొమ్మలాటలయందు తోలుబొమ్మలు తెరను అంటిపెట్టుకొని యుండవలెనట్లు ఇందు వ్యక్తులు తెరకు అంటిపెట్టుకొని యుండనక్కరలేదు; వారి బొమ్మలు తెరపై నల్లగా పడుచుండును. ఆకారరేఖలుమాత్రము ప్రస్ఫుటముగా కన్పట్టుచుండును, మరియు వ్యక్తులుగాని, జంతువులుగాని, చివరకు బొమ్మలుగాని ఆక్కరలేకయే కేవలము చేతులతోను, చేతివ్రేళ్ళతోలు పెక్కు ఆకారములు సృష్టించవచ్చును.'

పై వివేర్కొనిన వివిధాంశములనుబట్టి బొమ్మలాటకు యక్షగాన నాటకమునకు గాఢమైన అనుబంధమేకాక సాదృశ్యముకూడ యున్నదని చెప్పవచ్చును. ఇది కేవలము అనుబంధము మాత్రమే. జన్యజనక సంబంధమని చెప్పుటకు వలనుపడదు. బొమ్మలాటపరిణామమే యక్షగానమని డా. నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారి వాదము. (21) బొమ్మలాటకున్నంత ప్రాచీనత యక్షగానమునకు లేదు. బొమ్మలాటలు ప్రాచ్య పాశ్చాత్యదేశములందు బహువిధములుగా ప్రవర్తిల్లుచున్నవి. వివిధప్రదేశములందలి బొమ్మలాట లన్నిటికి యక్షగానము లుపయుక్తమగుట లేదు. యక్షగానసదృశములగు వివిధరూపక ప్రక్రియలను బొమ్మలాటల పరి

20. A History of Sanskrit Literature. Vol. I (Calcutta, 1947) P. 501.

21. మధుర తంజావూరు నాయక రాజులనాటి ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర-రచన ప్రకరణము.

జామమేయవి చెప్పలేముకదా : యక్షగానము - బొమ్మలాట జన్యజనక సంబంధ వాదము యక్షగాన శబ్దోత్పత్తిని నమర్చినను.

(19) హరికథ - యక్షగానము :

'హృద్యవద్య గేయాత్మకమై, అనవద్య వచన రచనా భాసురమై, సంగీత నృత్యకళా సమ్మిళితమై, ఉపకథావ్యాఖ్యానాదిక బృంహితమై, పండిత పామర జనరంజకమైన విశిష్టకళారూపమే హరికథ' అని ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారి విర్వచనము. హరికథ క్రి యువన్యసింపబడుటవలన 'హరికథ' యనబడినది. కథాగానముల ఇతివృత్త మేదయినప్పటికిని కథనకాలములో కథాగాయకుడు పామాజికులను నమాహితచిత్తులను గావించుటకుచేయు పుండరీకముల (హెచ్చరికలు)లోని ప్రతిపాద్యదేవతగా ప్రథమముగా, ప్రచురముగా హరిమే కవ్పించును. విష్ణువరమైన హెచ్చరికలు మొదట వాడబడుచుండెడివి. అటుతరువాత శివవరములయిన హెచ్చరికలుకూడ వాడుకలోనికి వచ్చినవి. 'అస్తిక్యమును ధర్మాధర్మములను నర్వజన మనోరంజకముగా నృత్యగీతవాద్యములతో నువన్యసింపబట హరికథ యనబరగు' (22) నని నారాయణదాసుగారు నిరూపించినారు. మహారాష్ట్రమున 'అభంగ్' అనియు, తమిళ కన్నడ మలయాళభాషలలో 'కాలక్షేపము'నియు, 'కథాకాలక్షేపము'నియు, తెలుగులో 'హరికథ' అని 'హరికథాకాలక్షేప'మని హరికథను వ్యవహరింతురు.

వేదకాలమునాటికే హరికథ బీజరూపమున నున్నట్లు, ఐతిహాసిక యుగమున కుళలవుల రామాయణగానము మొదలగు సందర్భములందు దాని వ్యవహారము విస్తరించివట్లు కొందరు భావింతురు.

'పురాణవతన'మను జానపద కళారూపము తెలుగునాట సుప్రసిద్ధమైనది. పురాణప్రవచనరీతికి సంగీతప్రధానమైన కీర్తనాదులను జోడించిన హరికథగా రూపొందునని కొందరు చెప్పుదురు. ఒరిస్సాదేశములోని పురాణప్రవచనములో హరికథాకోరణి స్పష్టముగా కవ్పించుచున్నది. కర్ణాటకరాష్ట్రములోని దక్షిణప్రాంతములలో మరొకవిధమగు పురాణప్రవచనరీతి వ్యాప్తిలో నున్నది. సాధారణముగా రామవేండ్రస్వాములవారి ఆలయములలో ఈ పురాణప్రవచనములు జరుగుచుండును.

22. ఆదిభట్ల నారాయణదాసు హరికథ - ఆంధ్రప్రతిక-విరోధికృత్ ఉగాది సంచిక (1911).

పౌరాణికుడు గ్రంథమును చదువుచుండును. మధ్యలో పురందరదాసు, కనకదాసు మొదలగు వాగ్గేయకారుల వదములను గానము చేయుచుండును. పౌరాణికునికి ఇరు వైపుల వాయుద్యములుండును. హరికథాగానములోని ఆశుకవితా స్పర్శ ఇందులో ప్రవచననందర్పమునందు కన్పట్టును.

‘సంస్కృతనాటకములలోని సూత్రధారునికి, హరికథకునికి, ఐత్రకథలలోని ముఖ్యగాయకునికి, భామాకలాపములోని మాధవునికి పౌరాణికుడే మూల పురుషుడని ఆచార్య తూమాటి వొణప్పగారి నిశ్చితాభిప్రాయము.

హరికథ వేదకాలమునకే బీజరూపముననున్నట్లు చెప్పబడినను మధ్యయుగమున మహారాష్ట్రదేశమున రూపొంది. ప్రచారము గాంచినదని చెప్పవచ్చును. హరికథకు మహారాష్ట్రదేశము పుట్టినిల్లు. మరాఠీభాషలో హరికథను ‘కీర్తన’ అని సాధారణముగ వ్యవహరింతురు. ‘కీర్తన’ అనగా ఈశ్వరభజనము. నామోచ్చారణము అని అర్థము ఐన్నవి. కథాగాయకుని, మరాఠీలో ‘కీర్తనకార్’ అనియు, ‘కథాకార్’ అనియు, ‘హరిదాస్’ అనియు పిలువరు. మహారాష్ట్ర భాగసకుడగు తుకారామ్ (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది పూర్వార్థము) హరికథాకాలక్షేపములు చేయుచుండినట్లు తెలియుచున్నది. అది మహారాష్ట్రమున ‘అభంగ్’ అనబడుచున్నది. తుకారామ్ మొదలగు భక్తకవులు రచించిన అభంగములను గానము చేయుకీర్తిని ‘హరిపాద’మని వ్యవహరింతురు. మహారాష్ట్రభాషలో రచింపబడిన హరికథారచనలు కీర్తనతరంగిణి, కీర్తన సుమనహార్ అను పేర్లతో అనేకసంపుటములుగ వెలువడినవి.

క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దిలో కర్ణాటకరాజ్యమును, తంజావూరాంధ్రనాయకరాజ్యమును మహారాష్ట్రస్వాధీనమైన తరువాతనే దక్షిణదేశమున హరికథలు వ్యాప్తికి వచ్చినవి. హరికథ మహారాష్ట్రదేశమునుండి తంజావూరు మహారాష్ట్రరాజుల కాలములో తమిళదేశమునకు అక్కడనుండి తెలుగుదేశమునకు వ్యాపించినదని చెప్పవచ్చును. తంజావూరునేలిన మహారాష్ట్రరాజులు స్వయముగా యక్షగానములను రచించినారు. అస్థానకవులచే రచింపజేసినారు. వారెవ్వరును తమ యక్షగానములను ‘హరికథలు’గా పేర్కొనలేదు. హరికథలనుకూడ వారు తెలుగులో రచింపలేదు.

తమిళదేశములో హరికథలకు పర్యాయవాచకముగా ఐహళప్రచారములో నున్న వదబంధము కాలక్షేపము. ‘కాలస్యక్షేపః కర్తవ్య కర్మకాలలంఘనే-కాలయాపనేచ’ అని వాచస్పతిలోని వ్యుత్పత్తి. సత్కథావిషయముగా కాలమును గడ

పుటే కాలక్షేపము, తుకారామ్, నామదేవు, నమర్థ రామదాసు మున్నగు భక్తుల భక్తిపద్ధతిని మహారాష్ట్రనుండివచ్చిన హరిదాసులు, కీర్తనకారులు, గాయకులు దక్షిణదేశమునందు బాగుగా ప్రచారము గావించినారు. మరాఠీభాషలోని అభంగ, ఓసి, ద్రువద్ మొదలగు చందోభేదములతో కూడిన వారి కీర్తన సంప్రదాయము తెలగు తమిళ కళాకారులను ఆకర్షించినది. సంగీతత్రిమూర్తులగు ప్రసిద్ధిచెందిన క్యాగరాజు (క్రీ. శ. 1758-1847), క్యామశాస్త్రి (క్రీ. శ. 1783-1837), ముత్తు ప్పావిదీక్షితులు (క్రీ. శ. 1775-1815) అనువారి రచనల ఆధారముగా అనాడు కాలక్షేపములు తమిళములో ప్రచారమున మున్నట్లు తెలియుచున్నది.

తంజావూరు కృష్ణభాగవతిని (క్రీ. శ. 1811-1887) ఆధునిక తమిళ కాలక్షేపసంప్రదాయమునకు పితామహుడుగా పేర్కొనవచ్చును. అతడు తమిళసంప్రదాయమునకు మహారాష్ట్రసంప్రదాయములను సమ్మేళనమువేసి అపూర్వమైన నూతనసృష్టికావించి కాలక్షేపబ్రహ్మగా ప్రఖ్యాతి కెక్కినాడు. గోపాలకృష్ణభారతి (క్రీ. శ. 1811-1887) 'నందనార్ చరిత్రం' అను కాలక్షేపగ్రంథమును తమిళములో రచించినాడు. ఆంధ్ర హరికథాపితామహుడుగా ప్రసిద్ధిగాంచిన ఆదిభట్ల నారాయణదాసును తంజావూరు కృష్ణభాగవతితో పోల్చవచ్చును.

తంజావూరు కృష్ణభాగవతికి ముందు క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది పూర్వభాగములో అండవీన్ శివరామ భాగవతార్, నెమ్మోలి వైద్యనాథభాగవతార్, మణి మేల్గుడి వెంకటాచల భాగవతార్, వరగూర్ గోపాలభాగవతార్ మొదలగు కథకులు తమిళములో ప్రాచీనపద్ధతిని కథా కాలక్షేపములను నిర్వహించుచుండెడివారు. క్యాగరాజుకు సమకాలికుడగు తల్లెస్థానం నరసింహభాగవతార్ ప్రాచీన సంప్రదాయానుసారముగా కాలక్షేపములను నిర్వహించియున్నట్లు తెలియుచున్నది.

కాలక్షేపములలో వేదాంతవిషయములకు ప్రాముఖ్యము కల్పించిన కథకులలో ముఖ్యుడు తిరువైయారు లక్ష్మణాచారియార్. (క్రీ. శ. 1857-1921).

కృష్ణభాగవతి తరువాత కాలక్షేపకథకులలో ప్రధానులుగా పేర్కొనదగిన వారు తిరుమలై అయ్యార్, చిదంబరభాగవతార్ (క్రీ. శ. 1880-1938) అనువారు. తిరుమలై అయ్యార్ తులజాజీ మహారాజు (క్రీ. శ. 1728-1795) అస్థానసంగీత విద్వాంసుడు. వీరు కథనసందర్భంలో సామాజిక సమస్యలనుతోడించి పండిత పామర జనరంజకముగా కథాకాలక్షేపములను కొనసాగించినారు. శివపురాణము వీరి కథలలో విశిష్టమైనది.

తిరువైయార్ లక్ష్మణాచారియర్ ప్రియశిష్యురాలగు పి. నరస్వతీబాయి (క్రీ. శ. 1894-1974) దక్షిణ భారతదేశములో తొలి హరికథాగాయనిగా రంగ మెక్కిన తొలి మహిళ. ఈమె జన్మస్థలము రామలసీమలోని గుత్తిపట్టణము. ఈమె రామాయణకథలను యెక్కువగా చెప్పినది. ఈమెకు నమకాలికముగా హరి కథారంగములో రాణించిన చిన్నీబాయికూడ గొప్ప కథకురాలే. తమిళములో పులవర్ కీరన్ కూడ గొప్ప కథకుడే. అతడు కంబరామాయణమును కాలక్షేప విషయముగా గ్రహించినాడు. తమిళ కాలక్షేపరంగములో శివానంద విజయరాక్షి చెప్పుకోదగిన కథకురాలు. తులసీదాసు రామచరితమానస్, కంబరామాయణము, వాల్మీకి రామాయణము - ఈ మూడు రచనలనుచేర్చి తులనాత్మకముగా ముప్పేటగా నమర్చి 'రామాయణ త్రివేది' అనుపేరుతో సాగించిన ఈమె కాలక్షేపరీతి తమిళ కాలక్షేపములలో సాటిలేనిది. ఇట్లు తమిళములో ఈ కాలక్షేపమును నమాహారకళ వ్రజలలో సంస్కృతి నమాదరణను, సౌందర్యారాధనను పెంపొందించినది.

తెలుగు తమిళ సీమలందువలె హరికథ కన్నడదేశమందుకూడ ఒక జాన పదకళగా వ్రవర్తిల్లినది. హరికథారంగము యక్షగానప్రదర్శనములకు తుల్యమైన పమిష్టికళగా కన్నడదేశమున వావిర్పవించినది. యక్షగానప్రదర్శనములోను, హరి కథాగానములోను ప్రసిద్ధిపొందిన కళాకారుల కుటుంబములు కొన్ని ఉత్తర కన్నడ మండలమునుండి దక్షిణ కన్నడ జిల్లాలోని 'ధర్మస్థళ'మునకు సుమారు రెండు శతాబ్దములకు ముందు తరలినవచ్చినవి. గోపాలభాగవత్, నంజుండిభాగవత్ మున్నగువారు హరికథా రచయితలేకాక హరికథా వ్రయోక్తలుకూడ. వీరందరిమీద మరాఠీ కీర్తనకారుల ప్రభావము అధికముగా కన్పట్టుచుండును. వీరు గానము చేసిన కథలలో అనేకము మహారాష్ట్ర కీర్తనతరంగిణికి అనువాదప్రాయములుగా కన్పట్టు చున్నవి. పరకురామ చరిత్ర, వ్రహ్మాద చరిత్ర, నముద్రమంథన, గజేంద్రమోక్ష, యక్షప్రణ్ణాథ్య మున్నగు ప్రసిద్ధతీవృత్తములేకాక గరుడగర్భహరణ, భద్రాయు చరిత్ర, పేనానాపి చరిత్ర, భీమమానసభక్తి, దత్తాత్రేయజన్మ మొదలగు మరాఠీ కథలు నయితము కన్నడ హరికథారంగములో చోటు చేసికొనినవి.

గౌరీమహిమ, పాండురాజు, విరాటపర్వ మొదలగు కథలను చెప్పిన తుము కూరు వేణుగోపాలదాసును ఆధునిక కర్ణాట హరికథా పితామహునిగా పేర్కొన వచ్చును. నంజుండ భాగవతార్ హరికథారచయితమాత్రమే కాక ప్రసిద్ధ కీర్తన కారుడు కూడ. కథా సుబ్బిణ్ణగా ప్రసిద్ధిగాంచిన సుబ్బయ్య భాగవతార్ (క్రీ. శ.

1885-1945) నాల్గవ కృష్ణాజనదయర్ ఆస్థానములో కథాగాయకుడు. కథా సుబ్బిణ్ణ గజేంద్రమోక్ష. మహారాష్ట్ర సంతరకథె మున్నగు హరికథలను రచించి నాడు.

ఆధునిక కర్ణాట హరికథకులలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధుడు భద్రగిరి కేశవదాసు. పాండవ సత్వపరీక్ష. భక్త జయదేవ. భక్త సరసీమహతా. భక్త రఘుకేవలు. భక్త సుదామ. భానుదాన. రామకృష్ణసరమహంస. రామవట్టాభిషేక. సంతమీరా. న్యమంతకోపాఖ్యాన మున్నగునవి అతడు రచించిన హరికథలు. హరిసర్వోత్తమ దాసు. బేలూరి కేశవదాసు. భద్రావతి వెంకటేశదాసు. సానల రామదాసు మొదలగు వారుకూడ కన్నడదేశములో ప్రసిద్ధులయిన హరికథాగాయకులుగా పేర్కొన వచ్చును. తెలుగు మాతృభాషగా గలిగిన లక్ష్మీనారాయణ భాగవతార్చవంటివారు కూడ కొందరు కన్నడములో హరికథలను చెప్పినారు. లక్ష్మీనారాయణ భాగవతార్చ రూప్పి లక్ష్మీబాయి. వివేకానంద మొదలగు హరికథలను కన్నడములో రచించి నాడు.

తెలుగు తమిళ కన్నడ దేశములందునలె కేరళదేశములో హరికథాగాన మంతగా ఆభివృద్ధిచెందినట్లు కన్పట్టదు. కళాపోషకుడు. కళారాధకుడు. ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుడు అయిన కేరళదేశపు ప్రభువు స్వాతితిరునాళ్ మహారాజు (క్రీ. శ. 1813-1817) ఆస్థానమందున్న అనంతవద్మనాథనోస్వామి (మేరుస్వామి) గొప్ప హరికథా కాలక్షేపకుడుగ ప్రఖ్యాతి పొందినట్లు తెలియుచున్నది. అతడు తంజావూరు మరాఠీ బ్రాహ్మణులకాదుకు చెందినవాడు.

హరికథలు చెప్పు సంప్రదాయము ఒరిస్సాలోకూడ చెదరుమదురుగా కన్పట్టుచున్నది. హరికథను పోలిన కళారూపమును ఒరియాలో 'దనకతియా' (దాన కాష్మికా) అని అందురు. గంజాం జిల్లాలోమాత్రమే ఇది వ్యాప్తిపొందినది. ఒరియాదేశములోని హరికథలు తెలుగులో నిర్వహింపబడుచున్నవి.

'దనకతియా' కళారూపమును కృష్ణచంద్ర గాయకరత్న ఉన్నతస్థితికి కొని తెచ్చినాడు. ఈ 'దనకతియా'లో నిర్వాహకు లిద్దరుండురు. ఒకరు గానము చేయు చుండగా మరొకరు వ్యాఖ్యానము కావించుచు హాస్యప్రసంగములు చేయుచుండును. ఈ దనకతియా ఒకవిధముగా బుర్రకథకు, నహకారగాయకునితోకూడిన తెలుగు హరికథకు చాల సన్నిహితముగా నుండును.

'పల్లానాట్యం' లేక 'పల్లానట్టం' అను మరొక నాట్యనాటకదాయముకూడ దనకరియావలె ఒరిస్సాలో ప్రసిద్ధమయినది. బంగాళదేశములోని 'పాలా' నర్తకియే ఒరిస్సాలో 'పల్లా'గా మారినదిని చెప్పవచ్చును. రావాకృష్ణతత్త్వము చుట్టూ వర్తింపబడిన రసభావ సమస్థితములయిన గానరీతి యిది.

ఒరిస్సా, బంగాళదేశములందు బహుళవ్యాప్తినందిన రాచరీతి, కృష్ణరీతి వంటివానిని 'యాత్రాప్రదర్శనము' లని పేర్కొందురు. అనేకపాత్రదారులప్రమేయము లేకుండినచో ఈ యాత్రానాటకములు తెలుగు హరికథలకు సరిపోవును.

హరికథాకాలక్షేపము మహారాష్ట్రమున అభంగ్ అనబడుచున్నది. 'ఒకస్త్రీ అడుతూ పాడుతూఉంటే ఆమె కిరుప్రక్కలా ఇద్దరువ్యక్తులు విజయి కథ చెప్పేవారు. దక్షిణదేశంలో ఒక పురుషుడు కథ మాటలతో చెప్తూఉంటే మరొకరు కీర్తనలుపాడే 'కథాకాలక్షేపం' ఒకటి ఉండేది. ఇటువంటి కాలక్షేపమే అదిభట్ల నారాయణదాసుగారిలోని అద్వితీయ హరికథా రచనాప్రవృత్తిని వెలికితెచ్చి ఆంధ్రదేశముంతటా ప్రవహింపజేసినది. దక్షిణదేశంలోని కథా కాలక్షేపాలలో శక్తుల భక్తిగీతాలు రామాయణాదులలోని శ్లోకాలతోకూడ గానం చేయబడేవి" (22) అని శ్రీమతి విష్ణుల పార్వతిగారు వ్రాసినారు.

భాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులు (క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్ది) యక్షగానము, హరికథ ఒకటే అను అభిప్రాయమును మొట్టమొదటిసారిగా వ్యక్తము చేసినాడు. అనంతరామాచార్యులు స్వయముగా చంద్రహాసచరిత్ర, కుచేలోపాఖ్యానము, మూడున్నరవక్రము, అనసూయాచరిత్రము, సావిత్రిచరిత్రము, సుభద్రాచరిత్రము, శశిరేఖాచరిత్రము అను హరికథలను రచించినాడు. వీనిలో కొన్నిటిని యక్షగానములని అనంతరామాచార్యులు పేర్కొవినాడు. అనంతరామాచార్యుల వమకాలికుడగు అదిభట్ల నారాయణదాసు హరికథా పితామహుడుగ ప్రసిద్ధి గాంచినాడు. అదిభట్ల నారాయణదాసు ప్రహ్లాదచరిత్ర, అంబరీషచరిత్ర మొదలైన హరికథలను 'యక్షగానప్రబంధము' లనియే వ్యవహరించినాడు. నారాయణదాసు హరికథకు 'వేల్పు ముచ్చట' అను పర్యాయవాచకమును కల్పించినాడు. అతడు హరికథకు సంగీతపరముగను, సాహిత్యపరముగను ప్రతిష్ఠ తెచ్చినాడు. దైవభక్తియు, పత్యము, భూతదయ అనునవి హరికథయందలి ముఖ్యాంశములని నారాయణదాసు

చెప్పినాడు. అతడు తన హరికథల ప్రధానలక్ష్యమును ప్రహ్లాద చరిత్రమను హరికథ యవతారికలో ఇట్లు తెల్పినాడు.

‘మన శంఖమోయన గంఠంబు పూరించి
 మేలుగ క్రుతిలోన మేళగించి
 వియమముతప్పక వయసునంబుల బెక్కు
 రాగిభేదంబుల రక్తిగొల్పి
 బంతులెగిర్చిన పగిది కాలజ్ఞకన్
 జాతి మూర్ఖునకొప్ప న్వరముపాడి
 చక్కవి నృత్యము నర్వరసానుకూ
 లంబుగాగ నభినయంబు చేసె

న్వకృత మృదు యక్షగాన ప్రబంధ సరణి
 వివిధదేశంబులం దిన్న పెద్దలుగల
 బలు వధుల హరిభక్తి నువన్యసింప
 లేని నంగీత కవిత్వాది మానమేం.’

అదేనయన్వకృతగానములతో సంగీతసాహిత్యములను మేళవించి యక్షగానములకు ‘హరికథ’ అను వాడుకనామముతో ఆంధ్రదేశములో అందరి ఆవరణ కలిగించినవారు అనకాపల్లి వాస్తవ్యులు బాలాజీదాసు. విజయనగర వాస్తవ్యులు ఆదిభట్ల నారాయణదాసు. బొమ్మిలి వాస్తవ్యులు చేకూరి ఎరుకయ్యదాసు అనువారు. ఆదిభట్ల నారాయణదాసు శిష్యుడగు సనుమూర్తి కృష్ణమూర్తి పార్వతీపరిణయమును హరికథనుకూడి యక్షగాన ప్రబంధమునియే పేర్కొనెను. ఈరెవరి గంగరాజకవి రామజనన హరికథ, భమిడిపట్టి రామమూర్తి సతీ వక్కుబాయి హరికథ, నాసాలక్ష్మీనారాయణకెర్తి శ్రీ వీరబ్రహ్మాండ స్వాములవారి జీవితచరిత్ర అను హరికథ మొదలగునవి యక్షగాన ప్రబంధములనియే వ్యవహరింపబడినవి.

యక్షగానములే హరికథలుగా రూపొందినట్లు కవిత్వవేది మొనరియినవారు తలంచినారు. (24) ‘ఒకే ఒకవ్యక్తి యక్షగానంలోలాగ అడుకూ పాడుకూ కథ వినిపించే కళాకూనమే హరికథ. కొందరు వంకపాటకులనుకూడా పెట్టుకోవడం

కద్దు' (25) అని శ్రీనివాస చక్రవర్తిగారు వివరించినారు. నహకారగానము తోడయినచో హరికథ యక్షగానముగా పరిణమించునని శ్రీనివాస చక్రవర్తి నిరూపించినాడు. బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావుగారు హరికథావతరణమునుగురించి ఇట్లు తెల్పినారు. 'యక్షగానాలు హరికథలుగా ఏకవ్యక్తి ప్రదర్శనము లయినట్లు చెప్పవచ్చును. అంతేకాదు, ఆరంభముగో యక్షగానము హరికథ ఒకటే అయినట్లు చెప్పడానికికూడా దృష్టాంతము లున్నవి. (26)

యక్షగానమునందు దరువులు, ద్విపదలు, పర్జనాత్మకములగు లేదా సంవాదాత్మకములగు పదనము లుండును. హరికథలందును ఇవి కన్పట్టును. అందువలన యక్షగానములే హరికథలుగా రూపొందినవని కొందరు చెప్పియుండురు. యక్షగానమే కర్ణాటకసంగీత ప్రచారనమయమున ఆయా రాగప్రభేదములను, హిందూస్తానీమెల్లను ఇముడ్చుకొని హరికథ లనిపించుకొనినదని కొందరి భావము. రెండింటిలోను గానానయములకు ప్రాధాన్యము కలదు.

డా. యప్పీ జోగారావుగారు హరికథలు యక్షగానములు లిన్న సాహితీకావ్య లకు చెందినవను అభిప్రాయము నిట్లు ప్రకటించినాడు. (ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర - పుట 78).

'ఇట్లు పలువురు పండితులు, సామాన్యులుగాను ధీమాన్యులునైనవారు, స్వయముగా హరికథ గ్రంథరచన గావించినవారును వభిప్రాయపడిరనగా వది కాదనలేము. వానిలో నేదో సాదృశ్యము లేదనలేము. కాని రెండును పూర్తిగా వానియుత్పత్తి పరిణామములనుబట్టి యభిన్నము లనలేము. జక్కులకథలు, జడగం కథలు, హరికథలు, బుర్రకథలు - ఇవియన్నియు గానరూపమునఁ గథాభ్యాసమే ప్రధానాశయముగాఁ బ్రారంభింపబడినవి. కావునఁ దత్ప్రచనాపక్రియలలోఁ గొంత సాదృశ్యము గోచరించినను వానివాని ప్రయోగపక్కికలు వేఱు. ప్రయోజనములు వేఱు'. కాని జోగారావుగారు 'హరికథలు రచనలో యక్షగానప్రాయములు' అని చెప్పియుండుటచే యక్షగాన హరికథలు రెండును అభిన్నములని అమోదించినట్లుగా భావింపవచ్చును.

యక్షగాన హరికథలు రెండింటికిని సామ్యములుకంటె వైషమ్యము లెక్కువగా మన్నవి. యక్షగానములలో సూత్రధారుడు చివరవరకు ముందును. బహు

25. యక్షగానం - నాట్యకళ - పిఠావరి, మార్చి - 1970, పుట 14.

26. ఆంధ్ర వాగ్గేయకార చరిత్ర - పుట 466.

పాత్రలుకూడ నుండును. హరికథలలో ఒకదే కథ నువన్యసిండును. యావప్రద ర్శనావకాశము లేనియెడ ఏకపాత్రాభినయమునకు వదిలివచ్చునని హరికథలను రచించియుండును. యక్షగానములు ప్రదర్శనయోగ్యములు. కాని హరికథలు ఉపన్యసింపవలసిన ప్రక్రియలు, హరికథలు ఆధునికములు, యక్షగానములు ప్రాచీనములు. యక్షగాన రచనాకాలములో హరికథారచన చేయబడినట్లు తెలియ రాదు. కేవలము ఆధునికయుగములో తెలుగులో ఆరంభించిన హరికథకులు మాత్రమే తమ హరికథలను యక్షగానములుగా పేర్కొనినారు.

కన్నడదేశమునందును యక్షగానములు బొమ్మలాటలకు, హరికథలకు ఉప యోగించు నాచారము కలదట. గాయకవాడ పెద్దన, దేనుమకొండ వెంకయ్య, పున్నలూరి సుబ్బారాయకవి మొదలగువారు 'జంగంకథల'తోపాటు యక్షగానము లను రచించినారు. యక్షగానము హరికథగా చెప్పబడు నాచారము కన్నడదేశమున నున్నను అది ప్రాచీనమైన సంప్రదాయము కాదు. ఈవిషయమై ముమ్మారి సంగ మేశంగారు క్లుప్తము తెల్పినారు. 'అవలు వేషరచనకూడా మానుకొని మద్దెల, జేగుట, హర్మోనియం శ్రుతి అనేవి సహాయ. గాతీసుకొని ఒకాయన యక్షగానరచన గానం చేస్తూఉంటే, మరో నలుగురు పేర్వేరు పాత్రలను పంచివుచ్చుకొని, కులాసాగా నాటకీయవర్ధతిలో నందాషణలు నెరపడం అనే మ్యూవకూడ దక్షిణ కన్నడ ప్రాంతంలో పాతక ముప్పైయేళ్ళనుండి బయల్దేరింది. దీనిని 'తాళ మద్దెల' అని పిలుస్తారు. ఇందులో ఆటరాని అభినయంగాని, వేషంగాని, ఏమీ లేవు. ఒకరు చెప్పే హరికథ నలుగురు పంచుకో చెబుతూన్నట్లుంటుంది.' (27)

ఈ సంప్రదాయము యక్షగానముపై హరికథల ప్రభావమునుమాత్రమే సూచించును.

పైని పేర్కొనిన వివిధాంశములనుబట్టి నిర్మాణవిధానములో యక్షగానము లకు హరికథలకు భేదములేదని, ప్రయోగవిధానములో యక్షగానములు బహు పాత్రాశ్రయములుగ, హరికథలు ఏకపాత్రాశ్రయములుగా ప్రవర్తిల్లినట్లు సమన్వయింపవచ్చును.

నేటి హరికథాసంప్రదాయము మహారాష్ట్రమునుండి అనుసరింపబడినదనుట వత్కము. మహారాష్ట్ర సంగీతసంప్రదాయములో గల అభంగములు, విరూపణములు,

దోహరా, భజన్, ఓపి, నామావళి ఇత్యాది అంశములు దాక్షిణాత్య హరికథా గానములందు వివిధముగ వర్ణించబడినవి.

'దోహరా' మరాఠీభాషలో ప్రసిద్ధమైన సంగీతరచనానుకూలమైన ఛందో విశేషము. ఇది సంస్కృత 'ద్విధారా' శబ్దమునకు వికృతియని మరాఠీరాక్షణికుల అభిప్రాయము. ఇది అభ్యాసరీతికి ఉపకరించు రచనావిశేషము. తెలుగులో దీనికి 'తొహరా, తోహరా' అనికూడ వాడుక. దీని కొక్కదానికితప్ప తక్కిన మరాఠీ ఛందోవిశేషములకు తెలుగులో ప్రవృత్తిలేదు. కథానుసంధానములోను, ద్రుత గతిలో కథ సాగవలసిన మట్టములోను తొహరాను తెలుగు హరికథారచయితలు వాడుచుందురు. దీనికి ఋత్వితమైన ఛందఃప్రస్తారము కన్పించదు. రచయితలు ఎవరి పీఠానుబంధి వారు కుడించిగాని పెంచిగాని దీనిని రచించి 'తొహరా' అని వ్యవహరించినారు. దీనికి అది ప్రాసనియమము నిత్యలక్షణము. అంత్యప్రాసనియమము వికల్పము. 'దోరా' అనికూడ కొందరు హరికథారచయితలు దీనిని వ్యవహరించినారు.

యక్షగానములలో ద్విపదలె, హరికథలలో దోరాలు లేక తోహరాలు సంప్రదాయసిద్ధముగా వాడబడుచున్నవి. నారాయణదానప్రభృతులు తమ రచనలలో దోరా (తొహరా)కు బదులు 'మంజరీ' అను ఛందోవిశేషము నుపయోగించినారు. ఇది తెలుగులోని మంజరీద్విపద కాదు. మహారాష్ట్ర హరికథలలో వాడబడే తొహరావంటిదే. యక్షగానములలో లేని విశేషములలో ఈ రేకుమంజరులనునవి. ముఖ్యమైనవి. సంభాషణలకు నడుచుచున్న కథాంశములను చెప్పునందర్భములందును, కథను తొందరగా వేడిపించవలసిన పందర్భములందును ఇవి వాడబడినవి.

'నర్తకి' అను మాత్రాచ్ఛందజన్యమైన గేయమును నారాయణదాన మార్కండేయచరిత్ర, సావిత్రిచరిత్ర అను హరికథలలో వాడినాడు. కవిలవే ఈ పేరుతో వ్రాసిన ట్లూహంసనెచ్చును. మంజరీ, నర్తకి - పీఠిలో వల్లవి. అను వల్లవి యుండవు. అన్నియు చిరణములే యుండును. రెండేసి భాగములుగల చిరణములు రెండుగావి, మూడుగావి, నాలుగుగావి యుండును. రెండేసి భాగములకు ప్రాసయు, ప్రతిభాగమునకు యతియు పాటించబడును.

హరికథలలో ద్విపదలును, కందార్థములును చేరినవి. క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమునకు తరువాత వెలసిన యక్షగానములలోమాత్రము కొన్నిటి దోరా

తోహరాలును, మరికొన్నిటియందు సాధారణముగా హరికథలలోనుండు లావణ మొదలగు అన్యదేశ్య భృందస్సులును చేరినవి.

తమిళుల కాలక్షేపములో సంగీతమున కెక్కువ ప్రాముఖ్యముండును. వైరాగ్యభక్తి తమిళకాలక్షేపము విశిష్టలక్షణము. కన్నడిగుల హరికథలో ప్రవచన భాగమునకే ప్రాముఖ్యము. కన్నడరచనలలో ఆధ్యాత్మికపరమైన నీతిబోధ ముఖ్య గుణము. మరాఠీ కీర్తన సంప్రదాయములో భక్తి ప్రధానలక్షణము. తెలుగువారి కథ సంగీతమునకు, కావ్యసంప్రదాయమునకు, చతుర్విదాభినయములకు అన్నిటికిని సమప్రాధాన్యము సాధింపబడును. తెలుగులో 200 మంది హరికథారచయితలు దాదాపు వేయిముద్రితముద్రిత హరికథాగ్రంథములను రచించినట్లు, ఇందుమించు రెండువేలమంది కథగాయకులు పేరినట్లు, ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారు 'తెలుగులో హరికథావాఙ్మయము' అను గ్రంథమునందు తెల్పినారు.

హరికథ ఒక నూతన విద్యాప్రదర్శకమని చెప్పవచ్చును. దీనికి ప్రశస్తమైన సంగీతసాహిత్యములు, చక్కని నృత్యము, సర్వరసానుకూలమగు అభినయ దోరణులు, శ్రోతల మనముల కింపగు మాటలనేర్పు, అన్నిటికంటె నెక్కువగ రమ్యరూపము కావలసినయంగములు.

డా. యస్వీ జోగరావు పేర్కొన్నట్లు 'యక్షగానము హరికథలై న్యాయ వింపబడుచు, ఇంటింట నాడువారిచేఁ బారాయణము గావింపఁబడుచు, బొమ్మలాట వలెనే వెనుకపాటగాఁ బరిగణింపఁబడుచు. వీధిభాగవతులచే రూపకముగా బ్రవర్తించఁబడుచు విట్లు బహుముఖప్రయోజనములతో బహుముఖముగా వర్ధిల్లుచు వచ్చినది.' (28)

(20) జంగమ కథ-యక్షగానము :

జంగమలపేరనే జంగంకథలు ప్రసిద్ధములయినవి. తెరనాటకములు జంగములచే ప్రదర్శింపబడుచుండినట్లు బైచరాజు వేంకటనాథుని (క్రి. శ. 16 వ శతాబ్ది) పంచతంత్రము (4-240) నందును, ఆయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుని హంస వింశతి (3-28) యందును కలదు. ఈ తెరనాటకములప్రసక్తి పాల్కురికి సోమ నాథుని వండితారాధ్యునిచరిత్ర పర్వతప్రకరణమున కలదు.

28. 'యక్షగానము-హరికథ'. అనంతరామాచార్య శృతులు-ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తుత్రిక-442.

రాజాస్థానములందు సంస్కృతనాటకములు ప్రదర్శింపబడుచుండగా, వానికి నమానాంతరముగ జనపదములలో వీధినాటకములు, బహురూపములు మొదలగు తెరనాటకములు ప్రచారము దుండెడివి. కాలక్రమమున ఈ తెరనాటకముల ప్రభావము యక్షగానములపై బడినది. శిష్టకవులు వానిని చేపట్టుటచే రూపకకళను సంతరించుకొని అది విశిష్టప్రక్రియగా రూపొంది రాజాదరణముతో వీధినాటకముగా దేశసరిణికి చెందిన నాటకములకెల్ల తలమావికముగా నిలిచినది. యక్షగానములు మనకు నాటకములు లేనికొరతను తీర్చినవి. దీనిప్రాముఖ్యముమూలముననే తెలుగులో మొన్న మొన్నటివరకును మార్గనాటకముల అవశ్యకత లేకపోయి యుండవచ్చును.

జంగములు జక్కులవలెనే గానాత్మక కథాభ్యాసములు చేయుచుండెడివారు. యక్షగానములకు జంగంకథలకు కొంత సామ్యము కన్పట్టును. జంగంకథలు గానరూప కథాభ్యాసమున కుద్దిష్టములయ్యెను. యక్షగానములు కాలక్రమమున రంగప్రదర్శనల కెక్కినను వాని ప్రాథమికస్థితి గానప్రధాన కథాభ్యాసవద్ధతియే కదా! జంగంకథలు హరికథ, బుర్రకథలవలె గానరూప కథాభ్యాసములే. పురులూరి వేంకట సుబ్బరాయకవి ద్రౌపదీవస్త్రాసహరణములో 'దరువులు, రగడలు, వచన గద్యవద్యముల సహితముగను ధర శివజంగమువారికి నిరతము ధర్మజీవనముగ చేయగలూరితి. జంగము లీ కథ చేకొని వర్ణించి శ్రీయుతముగ బల్కెంచు గుమ్మెటల్ చితారయుబూని నరసమైన సంగీత సత్కళా సంగతులొప్పగను స్థిరముగ తాళప్రస్తారంబులజేసి చెప్పనలుల' అని కవి వక్కాణించినాడు. ఇందు యక్షగానములందువలె దరువులు, గద్యవద్యము లుండును. ద్వీపద, ఏలాది దేశరచనలుండవు. కథాభ్యాసమునకు ప్రధానముగా రగడ నునయోగింపబడును. ప్రాచీన యక్షగానములందు రగడ వికారములగు రేకులు వాడబడినవి.

జంగంకథలు క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దికిముందు వ్యాప్తిలోనున్నట్లు కన్పట్టను. వాని ప్రాచుర్యమునకు జక్కులకథలు లేక యక్షగానములే కారణములై యుండవచ్చును. గాయకవాడ పెద్దన నలవరితను, దేనువకొండ వెంకయ్య విరాటపర్వమును జంగంకథలుగాను, యక్షగానములు రచించినారు. వీరు క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దిమునకు చెందిన జంగము కథారచయితలలో ముఖ్యులు. కొన్ని జంగము కథలే యక్షగానములుగా కొందరిచే భ్రమింపబడియున్నవని డా. యస్వి తోగా రావుగారు 'ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర' (పుట 134) లో వ్రాసినారు.

తుట్లూరి మాధవరాయకవి పారంగధర కథ. పునులూరి సుబ్బరాయకవి 'యక్ష ప్రశ్నలు'. ధనకుధరం రామానుజాచార్యులు (1900) రచించిన బల్లజీయము మొదలగు జంగంకథలు యక్షగానములుగ పేర్కొనబడుచున్నట్లు తెలియుచున్నది.

'పగటివేషదారణలో కూచిపూడి, గడ్డిపాడు భాగవతులు క్రిష్ణపాడు జంగములు జగమెరిగినవారట. పగటివేషదారులు నమిష్టిగను, వ్యష్టిగను తిరిగి ప్రవర్తనము లిచ్చుచుందురు. పగటివేషదారులు అరువదినాడు రకములవేషములు వేయుదురట. వానిలో బుడబుక్కలవేషము, శారదవేషము, జంగమువేషము, అర్థనారీశ్వరుడు మొదలగునవి కొన్ని. శారదావేషమునందు 'ఓ శారదా! కరుణావిధే' అను మకుటముగల యక్షగానరూపమగు రామాయణగాథను లయ సమన్వితముగా గానమొనర్చుచు ప్రీ వేషముతో ప్రతియింటికేగి గృహస్థు లొసంగు బహుమతులను గ్రహింతురు. ఈ పగటివేషములను గురించి తూమాటి దొణప్పగారు వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు తెలుగుసంస్కృతి - మూడవసంపుటము (పుట 914)లో చక్కవి వ్యాసమును ప్రకటించినారు.

(21) బుర్రకథ - యక్షగానము :

ఆంధ్రజాతికి అతి ప్రధానమైన జానపద కళారూపము బుర్రకథ. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో బుర్రకథకు నేడు విపులవ్యాప్తి కలదు. యక్షగానములందువలె బుర్రకథలోకూడ సంగీతము, నృత్యము, నాటకము ఈ మూడింటి జానపదరీతుల మేలు కలయికను చూడవచ్చును. పామాన్యజనులకు పాంఘిక రాజకీయచైతన్యమును గలిగించుటలో దాని కదియే సాటి. బుర్రకథకుగల ప్రాముఖ్యతనుగుర్తించి ఈ 20 వ శతాబ్దములో రాజకీయపార్టీలు తమ ప్రచారసాధనముగా దీనిని వినియోగించుకొనుచున్నారు.

బుర్రకథ పుట్టుకనుగూర్చి యిదమిత్థమని చెప్పుట కొధారము లేమియు లేవు. జంగములను ప్రముఖ బుర్రకథకులుగా పేర్కొనవచ్చును. జంగములు శైవమత విజృంభణము తరువాత యేర్పడిన జాతివారు కనుక బుర్రకథలు క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దమున జంగములమూలమున వ్యాప్తికి వచ్చియుండునని ఊహింపవచ్చును.

బుర్రకథలను మతసంబంధమైనవి, వీరగాథలు, రాజకీయగాథలు అని మూడువిధములుగా శివవృత్తన్యభావమునుబట్టి విభజింపవచ్చును. మొదటివిభాగము

శైవకథలకు, రెండవది పల్నాటియుద్ధమునంటివానికి చెందును. ఇక మూడవది మాస్కో-జర్మన్ యుద్ధము ప్రారంభమయిన తరువాతికాలమునకు చెందును. బుర్ర కథ శైవదళలో మతనంబంధకమైనది. తరువాత వివిధరాజులమధ్య జరుగు యుద్ధములలో ప్రజలను రెవ్వగొట్టుట కుపయోగింపబడినది. నేడది రాజకీయ ప్రచారసాధన మైనది.

బుర్రకథలలో ముఖ్యమైనవి పెద్ద బొబ్బిలి కథ, కాంభోజరాజు కథ, బాల నాగమ్మ కథ, దేకింగురాజు కథ మొదలయినవి. కోస్తా ఆంధ్రలోను, రాయలసీమ లోను జంగములు, పిచ్చుకుంటలు మొదలగువారు బుర్రకథలు చెప్పుదురు. గొల్లలు కొందరు పల్నాటియుద్ధమును సుద్దుల 'బాణీ'లో చెప్పుచుందురు. తెలంగాణములో పలురకముల తెగలవారు బీరన్నలవారు, కొమ్మువారు, కారదకాండ్రు, బివివీలు, వీరముష్టులవారు మొదలగువారు బుర్రకథలను చెప్పుదురు.

(22) యక్షగాన వైశిష్ట్యము :

దేశికవిశాఖ లన్నిటిలోను గుణమును, పరిమాణమును, ప్రయోజనమును, వైశిష్ట్యమునుబట్టి అగ్రగణ్యమయినది యక్షగాన కవిశాఖ. తెలుగుభాషలోనే అయిదువందలకుపైగా యక్షగానములు లభించుచున్నవి. యక్షగానములు తెలుగు లోనేకాక కన్నడ తమిళములందును రచింపబడినవి. యక్షగాన ప్రక్రియ విపుల మైనదేకాక ఇతరశాఖలతో పోల్చిచూచిన బహువిధముల విశిష్టమైనది. యక్షగాన వైశిష్ట్యమునుగురించి డా. యస్వీ టోగరావుగా రిట్లు తెలిపియున్నారు. (21)

1. సర్వోపభోగ్యమైన సమాహార కళాస్వరూపము :

యక్షగానము దేశీయమైన శుద్ధపదకవిత్వమునకు, సాంస్కృతికమైన ప్రౌఢ సాహిత్యమునకు సామరస్యము కల్గించి, ఉభయకారకముగ వాఙ్మయపథమున వెలసినది. వినర్గమాదుర్యముతోడి శిల్పమునకు, విరాడంబరత్వముతోడి విజ్ఞాన వికాసమునకు, సౌలభ్యసహితమైన శైలీవైశిష్ట్యమునకు కూడలియయినది ఈ యక్షగాన వాఙ్మయశాఖ. మార్గవాఙ్మయము వండితోపజ్జమయినది. దేశవాఙ్మయ మెక్కువగా సామరజనరంజకమయినది. వండిత సామర వాఙ్మయ ప్రక్రియలకు, కత్తవములకు సామరస్యము సాధించినది యక్షగానము. వండితు లెక్కువగా

21. ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర-ప్రథమభాగము-పుటలు 214-224.

అగ్రవర్ణములవారు, నాగరికులు, రాజాస్థానాశ్రీతులు. ఇక దేశికపులు అబ్రాహ్మణులు, జానపదులు. రాజాశ్రయ పరాజ్ఞులు. అన్ని కులములకు అన్ని తరగతులకు చెందిన కవులు. ప్రదర్శకులు యక్షగానముల నభిమానించి రచించియున్నారు. యక్షగానము సాత్యగేయ నాట్యాదీక బహుప్రయోజనముల కేకవాక్యత సంఘటించినది. తెలుగుజాతియొక్క చిరంతనమైన గానకళాభిరుచికి, నాట్యకళాభిమానమునకును విదానముగా విల్పినది.

2. వివిధ ప్రక్రియానుబంధము :

ప్రబంధము, ఉలాప్రబంధము, కలాపము, కొరవంజి, పీఠినాటకము, మార్గ నాటకము, బొమ్మలాట, జంగము కథ. హరి కథ. ఆధునిక రంగస్థలనాటకము, బుర్రకథ మొదలగు వివిధప్రయోజనాత్మకములగు వివిధసాహిత్య ప్రక్రియలతో యక్షగానమునకు సంబంధము కలదు. ఇట్లు పెక్కు సాహిత్యప్రక్రియలతో సంబంధముగల ప్రక్రియలు తమిళ కన్నడాంధ్రములందు చాల అరుదు. ఆయా వాఙ్మయ పరిణామచరిత్రలను సమగ్రముగా నమీక్షించుటకు ఇది ఎక్కువగా ముపకరించును.

3. బహువిధ పదకవిత్వాప్రభేద సమీకరణము :

యక్షగానము సాధించిన బహుప్రయోజనములలో విది ప్రధానమైనది. పాల్కురికి సోమనాథుడు బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రలలో ప్రాచీన దేశీయ పదములను, గీతులను, దృశ్యకళారీతులను పెక్కింటిని పేర్కొనినాడు. కావి అవి అక్ష్యక్షణములులేని పట్టి పట్టికలమాత్రమే. వానిలో చాలపదములు నేడు నామ మాత్రావశిష్టమై నవి. పాల్కురికి సోమనాథుని తరువాత తాళ్ళపాకకవులు దేశీయ పదములను కొన్నిటిని పేర్కొనినారు. కావి లాక్షణికుల ఉపేక్షవలనను, పండిత కవులు ప్రయోగింపకపోవుటచే వానికి వ్యాప్తి కలుగలేదు. యక్షగానములకు తంజావూరు నాయకరాజులయగమున రాజాదరణ లభించినది. యక్షగానములందు దేశీయపదము లెన్నియో చోటుచేసుకొనినవి. ఏలలు, జోలలు, నువ్వలు, ధవళ కోటనములు, ఆల్లోనేవేళ్ళు, అనువులు, త్రిభంగులు, త్రిస్తంభకలు, వెన్నెలపదములు మొదలగు దేశీయపదములు యక్షగానములవలన వంరక్షింపబడినవి. తంజావూరు యక్షగానములలోని పంతువగపదములు, పదకేళికపదములు మొదలగు శృంగార పదములు, గొల్లపదములు, చెంచుపదములు, కొరవంజి పదములు, సాంగత్య పదములు మొదలగునవి ప్రత్యేకముగా పేర్కొనదగినవి. ఈ దేశీయపదలన్నియు గీతి

ప్రధానములే. జాతీయ సంగీత వాఙ్మయచరిత్ర రచనకు ఈ దేశీయరచనల వర్ణన అవశ్యకము.

4. వస్తు వై విధ్యము :

యక్షగానములందలి ఇతివృత్తములలో పౌరాణికేతివృత్తగాథలు యెక్కువగా నున్నవి. కన్నడ యక్షగానములలో పౌరాణికేతివృత్తములే ప్రాధాన్యము వహించినవి. తెలుగు యక్షగానేతివృత్తములలో పౌరాణికములతోపాటు, స్థల పురాణగాథలు, చారిత్రకములు, తాత్కాలికేతివృత్తములు, సాంఘికములు, మహా పురుషులచరిత్రలు, జానపదగాథలు, కల్లాణకథలు, తత్త్వవిషయకములు, మొదలగు వలుతరగతులకు చెందినవెన్నియో కలవు. యక్షగానములలో కొన్ని పురాణ గాథాపరివర్తనములు, కొన్ని న్యకపోలకల్పితములు. ఇంతటి వస్తువై విధ్యమును ప్రదర్శించిన యక్షగాన కవిత్వానికి ఇతర సాహిత్యప్రక్రియలకు తక్కువగాని ప్రాధాన్యమును వహించియున్నది.

5. రసవిషయిక వై శిష్ట్యము :

వస్తువై విధ్యము విశేషముగాగల యక్షగానములు రసవిషయిక వై శిష్ట్యమును గూడ కల్గినవి. కన్నడ యక్షగానములలో వీర, రౌద్ర, దీక్షత్వ రసప్రధానములు పెక్కు కలవు. తెలుగు యక్షగానములలో పెక్కు శృంగార ప్రధానములయినవే. దక్షిణాంధ్ర యక్షగానములన్నియు శృంగారప్రధానములే. ఆంధ్రదేశమందు వెలసిన మృత్యుంజయ విలాసాది కొన్ని యక్షగానములకూడ శృంగారప్రధానము గనే రచింపబడినవి. సుగ్రీవ విజయాది యక్షగానములలో వీర కరుణాపీఠరసములకు ప్రాముఖ్యము కలదు. రాజకథాప్రసక్తిగల యక్షగానములందు కటికము (కటిక, కట్టియము, కటికీడు, కోలకేతడు, కేతినాయుడు, అస్తానసంతోషి, సంతోషుడు, జాగుదారు, చోషదారు, బరాబరి అని వీనికి పేర్లున్నవి.) అను రాజోద్యోగి ప్రసక్తి విధిగా నుండును. కొన్ని యక్షగానములలో రాజునకు బదులు, శివుడు, ఇంద్రుడు మొదలగువారుకూడ కావచ్చును. దక్షిణాంధ్ర యక్షగానములలో కటికముపాత్ర జాగుగ రూపుకట్టినది. అతడు తన సహజ వికృతాకారచేష్టాభాషణాదుల వలన కొంత నత్తియో చెవుడో నటించి కొంత హాస్యమును ప్రదర్శించును. ఇట్లే పింగి, పింగడు, సుంకరి, మంత్రపావి మొదలయిన సాంప్రదాయకపాత్రల ద్వారా మన యక్షగానములందు హాస్యము బహుభంగుల ప్రదర్శింపబడినది. హాస్య

ప్రధానములైన యక్షగానములలో తంజావూరివారి దొక ప్రత్యేకత. యక్షగానము లందలి సాంప్రదాయక పాత్రలనుబట్టి యక్షగానములప్రయోగమున కెంత ప్రచార ముండినదో అది యెంత జనరంజకమై యుండినదో వ్యక్తము కాగలదు. హాస్య రస స్పర్శలేవి యక్షగానములు చాల అరుదని చెప్పవచ్చును. పైని పేర్కొనిన వివిధాంశములనుబట్టి ఆంధ్రకవిత్వ పరిణామస్వరూపమును దాని వైవిధ్యమును తెలిపికొనుటకు యక్షగానముల ననుగ్రహరించిన అతి ముఖ్యమని చెప్పవచ్చును.

6. చందో వైవిధ్యము :

యక్షగానములందు పదకవితరేఖాక జాత్యుపజాతులును ప్రయుక్తములగును. ద్విపద రగద వికృతులగు రేకులు మొదలయిన బహువిధచ్ఛందస్సులకు యక్షగానములందు ప్రసక్తి కలదు. కన్నడ యక్షగానములందు కన్నడ దేశీయచ్ఛంద స్సులగు ద్విపది, చొపది, సాంగత్యము, షట్పదులు (భామినీ షట్పదికే ప్రచార మెక్కువ) మొదలగునవి వాడబడినవి. వీనితోపాటు వృత్తములు, కందములు కూడ కన్నడ యక్షగానములందు ప్రయోగింపబడినవి. వృత్తములలో మత్తేభము, శాత్తూరిము, చంపకమాలి అను మూడుమాత్రమే యక్షగానములందు దెక్కువగా ప్రయుక్తమయినవి. దేవిదాసుని కృష్ణార్జున కళిగలోను, హళేమక్క రాముని గయ చరిత్రలోను వచనములవాడుక కలదు. పార్తి సుబ్బన్న 'పారిజాత'మను యక్షగానములో చూర్ణితే వాడబడినది. యక్షగానములందు బహువిధచ్ఛందస్సులకు ప్రసక్తి కలదు. చంపూ, ప్రబంధ, ద్విపద, ఉదాహరణ, శతకాది ప్రక్రియలందలి చందోరీతులన్నియు యక్షగానములందు దిమిడిపోవును. హరికథలు మొదలగునవి యందు ప్రయోగింపబడు తొహరాలు, దోరాలు, మంజరి, లానణి మొదలగు ఛందస్సులకుకూడ ఆధునిక యక్షగానములందు ప్రవేశము కలదు. ఆంధ్ర ఛంద స్సంహితా నర్వన్యమునకు యక్షగానముల పరిశీలన ఉపయుక్తము.

7. భాషావైవిధ్యము :

తెలుగులోని యక్షగానములు సాగర తీరాంధ్రమండలములలోను ఒరిస్సా సరిహద్దులలోను, రాయలసీమ, తెలంగాణములలోను, దక్షిణదేశమున తంజావూరు, మదుర, మైసూరు, పుదుక్కోట, తిరుచునావల్లి, నేలము, చెంగల్పట్టు, మదరాసు మొదలగు ప్రదేశములలోను తెలుగుభాష వ్యవహరింపబడుచోట్ల అనేకములు వెలసినవి. వివిధప్రాంతములలో, వివిధకాలములలో, వివిధకులములవారిచే వ్యవహ

రింపబడు భాషల కాకరములగుటచే ఆయా యక్షగానములందు నిఘంటువుల కెక్కని పదజాలము, ప్రయోగవిశేషములు, జాతీయములు యెన్నియో కలవు. క్రీ. శ. 16, 17, 18 శతాబ్దములనాటి పండిత సామరుల వ్యావహారిక భాషారీతుల నెరుంగుటకు యక్షగానములు మిక్కిలి తోడ్పడుచున్నవి. వ్యాకరణముల అడుగు జాడలను ఆశ్రయింపక, పదప్రయోగమునెడ యక్షగానకవులు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును వహించినారు. కనుక కన్నదాండ్రములలోని అపూర్వములగు భాషారీతులు, పదప్రయోగ వైశిష్ట్యములు యక్షగానముల పరిరీలనమువలన తెలియగలవు. భాషాతత్వశాస్త్రజ్ఞుల కివి మిక్కిలి ఉపయోగపడును.

8. లోకవృత్త ప్రదర్శనము :

ప్రజాకవితకు ప్రతినిధివంటిది యక్షగానము, సాహిత్యమును ప్రజావన్ని హితముచేసి ప్రజాహృదయమును సాహిత్యములో ప్రతిబింబింపజేసిన ప్రక్రియ అది. విద్యత్కవుల సాహిత్యమందు పాండిత్యప్రకర్ష, కవితాచమత్కారాదులే ప్రాధాన్యము వహించును. కాని లోకవృత్తచిత్రణకు వానియందు చోటు తక్కువ. యక్షగానములపుట్టుటకు యెక్కువగా జనపదములే అటవట్టులు, రంగభూములు నయినవి. రాజసన్మానము లపేక్షింపని సామాన్యులగు యక్షగానకవులకు సామాన్య ప్రజల వినోదములే పరమలక్ష్యములు. యక్షగానములందలి భాషలో భావములలో, గేయచ్ఛందస్సుల తీరుతీయములలో, ఆయా పాత్రలచిత్రణలో, నన్నివేళముల సంఘటనలో విరాడంబితమైన, వినర్గమధురమైన ప్రజాహృదయము, లోకము బోశడయు ప్రతిఫలించును.

యక్షగానములమూలమున ఆయా కాలపు దేశీయాచారవ్యవహారములు, సాంఘికపరిస్థితులు స్పష్టముగ తెలియుచున్నవి. పాలకుల పండితగోష్ఠి, కావ్యగీత ప్రేయత్వము, శ్రీరౌల్యము మొదలగునవి కొన్ని యక్షగానములందు విపులముగా వర్ణింపబడినవి. సామాన్యజనుల జీవితరేఖలుకూడ యక్షగానములలో చోటు చేసుకొనినవి. వెట్టిగొల్లల ప్రనంగములు, వారి భోజనములు, విద్వాంసులయెడ వారికి గల ఆభిప్రాయములు హాస్యరసపోషకముగ ముందును. ఆచార్య తూమాటి దొణప్ప గారు 'యక్షగానములు - ప్రాచీనాంధ్ర నాటకస్వరూపము' నం దిట్లు వ్రాసినారు. 'విద్వాంసులవిన నొకరిమీదఁ బొగడ్త పద్దెములు పెప్పి బ్రదుకువారని గొల్లల ప్రనంగములవలనఁ దెలియుచున్నది. రాజదర్శనార్థ మరుదెంచు పండితులు-కవులు-మొగసారి మొగముననుండు కటికవాండ్రకు-దీపావళికిఁ బొంగలికి నుగాదికి-సొర

కాయలో గానుగుడిండియో లంచముక్రింద నమర్పించు కొనెడివారు. పండితగోష్ఠి లలో బ్రాహ్మణుల యీర్ష్యాసూయలు, వాక్కలహములు, దొడ్డి సంభావనలలో దొడ్డ సంభావనలకై పెనగులాటలు, చక్కగఁ దీర్చబడినవి. కోయిల పారుప తై గాండ్ర వక్కజీత్తులు, పురోహితుల పటాబోపములు, పామరస్త్రీల యమాయక ప్రవర్తనములు, సుంకరుల ధౌర్త్యములు, యక్షగానములమూలమున మనకు విశదమగుచున్నవి.

ఆ యా యక్షగానములలో నవతులకయ్యము, సుంకరుల యాగడములు, మంత్రసావి దెప్పిళ్ళు - ఇవికాక గొల్లలు, ఎఱుకలు, జెట్లు, పందివారు, పెరిక్కిలు మొదలగు జాతులచరిత్ర, వారి వాలకములు, మాటలతీరు, వృత్తులు, ఆశయములు, విశ్వాసములు మొదలగు విషయము లెన్నియో వారి కట్టుబొట్టులతోకూడ యక్షగాన ములలో తేటతెల్లముగా వివరింపబడినవి. జాతీయజీవితమును, సాంఘికాచార వ్యవహారాదులను ప్రతిబింబితము చేయుటలో సద్యకాప్యములకన్న యక్షగాన ములదే పైచేయి. ఆంధ్రుల సాంఘికజీవితచరిత్రను తెలిసికొనుటకు ఆంధ్ర యక్ష గానముల పరిశీలన అనివార్యము.

9. దేశినాటక కళాప్రాతినిధ్యము :

మధుర కవితాకావ్యముచెందిన గీతప్రబంధము లెన్నియో యక్షగానములందు కలవు. యక్షగానము దేశీవాఙ్మయకోశ మనదగినది. యక్షగానము గానప్రక్రియగా, రూపకప్రక్రియగాకూడ పరిగణింపబడుచున్నది. వీధినాటకముతో అభేదమును పొంది నాటకప్రక్రియగా రూపొంది నాటకశబ్ద వాచ్యమయినది. యక్షగానము. మార్గ నాటకప్రభావము యక్షగానములందు కొంత కన్నట్లుచున్నను తన స్వత్వమును కోల్పోలేదు. కలాపము, వీధినాటకము, కురవంజి, బొమ్మలాట మొదలగు దేశీయ దృశ్యరచనలకు యక్షగానములకు నన్నిహితసంబంధము కలదు. కనుక యక్ష గానమును దేశసరణికి చెందిన నాట్యకళాప్రపంచమునకు ప్రతినిధిగా భావించ వచ్చును. దేశ దృశ్యకళారీతుల నెరుంగుటకు యక్షగానములు తోడ్పడుచున్నవి.

10. విశిష్టతలలో విశిష్టత :

ఆంధ్ర కర్ణాటక తమిళభాష లన్నిటను యక్షగానములు విశేషముగా వెలసి వవి. 'కుకు' భాషలో 'పంచవటి' అను యక్షగానము కలదట. కన్నడదేశమున యక్షగానము గాత్రమాత్రోపజీవియగు నొక ప్రత్యేక గానశైలిగా ప్రాచీనకాలమందే

ప్రాదుర్భవిందినదని చెప్పుచున్నను, అందు తెలుగులోవలె యక్షగానమునకు ప్రాచీనతాస్థితి కానరాదు. తెలుగువారు క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దిలో తమిళ కన్నడదేశములకు విస్తరించియుండినకాలముననే, తంజావూరాండ్ర నాయకరాజుల ఆస్థానములో యక్షగానములు వెలసి రాజాదరణ, రంగభోగము పొందుచుండినకాలముననే క్రమక్రమముగా తమిళ కన్నడాది భాషాకవులు కొందరు ప్రభావితులై యక్షగానరచనను తమ భాషలోనికి ఉపక్రమించియుందురని భావించవచ్చును. యక్షగానము తెలుగు సాహిత్యప్రక్రియలలో ప్రధానమైనది, అన్యసాహిత్యములనుండి ఎరువు తెచ్చుకొనబడవి. తెలుగుదనముట్టిపడు స్వతంత్రమైన సాహిత్యప్రక్రియ యక్షగానము. తెలుగునందలి ఉదాహరణ ప్రక్రియలై విదికూడ ఇతరుల కనుకార్యమయినది. తమిళ కన్నడాది ఇతర దాక్షిణాత్యసాహిత్యములలోనికి కొనిపోబడినది.

(23) ఉపసంహృతి :

ఇంతటి వ్యాప్తిని, వైశిష్ట్యమును, ప్రాముఖ్యమునుపొందిన ఈ యక్షగానమును అనాదృతవాఙ్మయమని కొందరు పండితులు తలపోయుట కోపనీయము. కాని యక్షగాన కవితాశాఖ నరసలైన విద్యత్కవులకుకూడ ప్రీతిపాత్రము కాదగినట్లేదే. యక్షగానరచనకు సంగీతనాట్యాది బహుళ కళాపరిజ్ఞానము కావలెను. తేవలము సాహిత్యపరిజ్ఞానమున్న చాలదు. యక్షగానములు ఈసడింపదగినవి కావని ఆధునిక పండిత విమర్శకులు పెక్కుమంది విరూపించినారు. డా. యస్వీ జోగరావుగారు చెప్పినట్లు, సర్వోపభోగ్యమైన సమాహారకళాస్వరూపమై, వివిధ ప్రక్రియానుబంధబంధురమై, బహువిధపద కవితల పాలవెల్లియై, ఆతిమాత్ర వస్తు రసచ్ఛందో భాషావై విద్యభాసురమై భిన్నదేశ భిన్నకాల భిన్నకవ్యజాతిమై అనేక లోకవృత్త విశేషప్రదర్శకమై ఆండ్ర జాతీయరూపక కళాసర్వస్వప్రతివిధియై అన్య భాషీయులకు అనుకార్యమై యావదాండ్రవాఙ్మయమున బహుముఖవై విద్యము వై శిష్ట్యముకలిగి వికాలపారస్వతకాలగా వెలసిల్లిన ప్రక్రియ యక్షగానమొక్కటే. నామమాత్రావశిష్టములై తాళపత్రముల దాగియున్న యక్షగానసాహిత్యమును సమగ్రముగ పరిశీలించి, పరిశోధించి వ్యాప్తికి తెచ్చుటకు కృషి చేయవలసియున్నది. 'ఆ రచనలన్నియు (యక్షగానాదికములు) బామరములనియు, నప్రౌఢములనియు, దోషభూయాన్వములనియు, నిపుడు వావి సంస్కరణము పైతము ముఱచిపోయితిమి కావుననే, మన వాఙ్మయశరీరమున నొకపార్శ్వము పక్షపాతపీడితమై చచ్చువడి

నది, దానివిఁ బునరుజ్జీవింపజేయుట మనకు మానరాని కర్తవ్యము (30) అను వింగళి లక్ష్మీకాంతముగారి వాక్యములు ఆంధ్రావళికి పేలుకొలుపులు.

ఉపయుక్త గ్రంథ సూచి

తెలుగు :

1. అప్పారావు, పి. ఎన్. ఆర్. తెలుగు నాటకవికాసము - నాట్యమాలా ప్రచురణము-3. హైదరాబాదు (1967)
2. ఆదినారాయణకావ్యి, పంచాగ్నుల. 'యక్షగానములు' (జక్కుల పాటలు) ఆంధ్రపత్రిక. దుర్మతి సంవత్సరాది సంచిక (1921)
3. గంగప్ప, ఎస్. 'హరికథ' - తెలుగువాణి, ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల ప్రత్యేక సంచిక (1976)
4. చింతా దీక్షితులు, 'కొరవంటి'. ఆంధ్రపత్రిక ప్రమాది సంవత్సరాది సంచిక.
5. జోగారావు, యస్వీ. ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ప్రకాశితము, నెం. 68. (1961)
6. దొణప్ప, తూమాటి. 'బొమ్మలాట' తెలుగు సంస్కృతి, శివ సంపుటము, (1959)
7. దొణప్ప, తూమాటి. 'యక్షగానములు : ప్రాచీనాంధ్ర నాటకస్వరూపము'. జానపద కళాసంపద, (ప్రథమ సంపుటము), నిర్మలా పబ్లికేషన్స్, వికాస పట్నం-3. (1976)
8. దొణప్ప, తూమాటి. తెలుగులో హరికథా వాఙ్మయము. (ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారి బహుమతిపొందిన గ్రంథము (1975) అచ్చులో నున్నది.
9. పార్వతి, విష్ణుల. 'ఆంధ్రదేశము - హరికథలు' భారతి (కలగూర గంప). ఏప్రిల్ (1966)
10. ప్రకాశరెడ్డి, సురవరం. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర.

11. ప్రభాకరశాస్త్రి, వేటూరి (పరిష్కర్త). శ్రీదాభిరామము-శ్రీ ప్రభాకర పరిశోధకమండలి (పరిష్కృతము) ప్రచురణము 5. తృతీయ ముద్రణము. (1960)
12. ప్రభాకరశాస్త్రి, వేటూరి. 'సుగ్రీవ విజయము'-పీఠిక.
13. లక్ష్మీకాంతము, పింగళి. గౌతమవ్యాసములు, ఎం. ఎన్. ఆర్. మూర్తి అండ్ కో. విశాఖపట్టణము. (1952)
14. లక్ష్మీకాంతమోహన్. 'ఋరకథ' నాట్యకళ. ఏప్రిల్ (1966)
15. లక్ష్మీరంజనం, ఖండవల్లి. ఆంధ్ర సాహిత్యచరిత్ర సంగ్రహము.
16. వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, జొన్నలగడ్డ. మలయాళ భాషాసాహిత్యాలు (సంగ్రహ చరిత్ర) (1968)
17. వేంకటరమణయ్య, నేలటూరి. మధుర తంజావూరు నాయకరాజులనాటి ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్ర.
18. శహాజీ మహారాజు, నేతాకల్యాణము (యక్షగాన నాటకము) సంపాదకుడు : వేంకటాచార్యుని, దివాకర్ల, తొలిపలుకు - గోపాలకృష్ణయ్య, వడ్లమూడి. ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్టు రైటర్ అండ్ రీసర్చ్ ఇన్స్టిట్యూట్-హైదరాబాదు (1971)
19. శేషయ్య, చాగంటి. ఆంధ్ర కవితరంగిణి, 9 వ సంపుటము.
20. సంగమేశం, ముట్నూరి. 'కన్నడ యక్షగానములు' - భారతి, ప్రింట్‌వరి, (1956)
21. సంగమేశం, ముట్నూరి. 'దియలాట' - ఆంధ్రప్రదేశ్ సచిత్ర వారపత్రిక (4-1-1956)
22. సోమనాథుడు, పాల్కురికి. పండితారాధ్య చరిత్ర - ఆంధ్రగ్రంథమాల 90, పరిష్కర్త : డా. చీరకూరి నారాయణరావు.
23. సోమశేఖరశర్మ, మల్లంపల్లి. 'జావా ద్వీపవాసుల వినోదములు-వాయంగ్ ఆటలు' - చారిత్రక వ్యాసములు.

ENGLISH :

1. Achyuta Menon, C. *Ezuttaccan and His Age*.
2. Ballal, N. V. 'Yakshagana'. The illustrated weekly of India Vol. XCVII 9. February, 29, March 6. (1976).
3. Dikshitar, V. R. R. '*The Silappadikāram*'. (Translation with Introduction and Notes. Humphrey Milford Oxford University Press. (1933).
4. Karanth, K. S. *Yakshagāna*. The institute of Kannada Studies, University of Mysore. (1975).
5. Kittel, F. *Kannada English Dictionary*. Basel Mission Book and Tract Depository, Mangalore. (1894).
6. Ramakrishnaiah, K. '*Telugu Literature outside the Telugu country*'. Madras University Telugu Series, No. 9. (1941).
7. Rice, E. P. *A history of 'Kanarese Literature.'* The Heritage of India Series. Second Edition. (1921).

కన్నడము :

1. కవిరాజమార్గ.
2. కన్నడ చందోంబుధి.
3. కన్నడ కావ్యావలోకన.

